

TAMPEREEN YLIOPISTO

JÄLKIMATERIALISTINEN HAASTE – SKDL, VAIHTOEHTOLIIKKEET JA YMPÄRISTÖKYSYMYKSET 1983–1984

Tiina Heikkilä

Historian pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto 2016

Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HEIKKILÄ, TIINA: Jälkimaterialistinen haaste – SKDL, vaihtoehtoliikkeet ja ympäristökysymys 1983–1984

Pro-gradu-tutkielma, 125 s.

Marraskuu 2016

Tutkimus käsittelee hajoavan Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) suhdetta vaihtoehtoliikkeisiin ja vihreisiin 1980-luvun alussa. Miten SKDL otti vastaan maailmankuvaansa haastaneet jälkimaterialistiset arvot?

Ronald Inglehartin teoria toisen maailmansodan jälkeisestä jälkimaterialistisesta arvokumouksesta länsimaissa ja Inglehartin jako materialistisiin ja jälkimaterialistisiin arvoihin toimii tutkimuksen käsitteellisenä apuvälineenä ja teoreettisena taustana. Inglehartin teoriaa soveltaen kutsun vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden vaaleissa 1983–1984 politisoimaa asiakokonaisuutta jälkimaterialistiseksi haasteeksi. Vaihtoehtoliikkeet ja vihreät edustivat Suomessa jälkimaterialistisia arvoja. Jälkimaterialistisen haasteen ytimessä olivat ympäristökysymys (erityisesti energia ja ydinvoima), talouskasvun kritiikki sekä edustuksellisen politiikan kritiikki. Ne haastoivat kansandemokraattien ja vanhojen puolueiden materialistisille arvoille perustuneen politiikan.

Tutkimuksen aineisto on SKDL:n liittoneuvoston ja liittohallituksen pöytäkirjat, SKP:n keskuskomitean ja poliittisen toimikunnan pöytäkirjat, SDNL:n keskushallituksen pöytäkirjat sekä SKDL:n ympäristötoimikunnan, vaalityön johtoryhmän ja SKP:n edustajakokouksen ohjelmatyöryhmän aineistot 1983–1984. Aineiston toinen osa on kansandemokraattinen lehdistö, josta mukana ovat Kansan Uutiset, Kommunisti, Soihtu, Tiedonantaja ja Uusi Valta 1983–1984.

Varsinaisia käsittelylukuja on neljä. Kolmas luku käsittelee kansandemokraattien suhdetta ekologiaan, talouskasvuun ja elintason tavoittelun oikeutukseen. Neljäs luku syvennyy kansandemokraattien energiapoliittiseen keskusteluun, jossa kansandemokraatit liikkuvat jälkimaterialistinen-materialistinen - akselilla ja ottivat kantaa erityisesti ydinvoimaan. Viides luku valottaa kansandemokraattien suhdetta vaihtoehtoliikkeiden toimintatapoihin ja demokratiakäsitykseen. Kuudes luku keskittyy kansandemokraattien suhtautumiseen vihreisiin puolueena.

1980-luvun alun SKDL:ssa oli käynnissä puoluehajaannus. Suhtautuminen jälkimaterialistiseen haasteeseen ei jakanut SKDL:n enemmistöä ja vähemmistöä radikaalisti. Kuitenkin enemmistössä vaihtoehtoliikkeitä ja jälkimaterialistista politiikkaa ymmärrettiin ja kannatettiin enemmän myös kansandemokraattien omaksi linjaksi. Vähemmistössä aiheet nähtiin tärkeinä vähintään siksi, että ne kiinnostivat massoja. Kansandemokraatit tekivät jälkimaterialistisia avauksia vuoden 1983 eduskuntavaaleissa ja 1984 kuntavaaleissa. Syynä olivat osittain puoluekentälle tulleet vihreät, jotka kansandemokraatit katsoivat haastajaksi. Vihreiden merkitys ei noussut kuitenkaan SKDL:n perinteisten haastajien veroiseksi. Vaihtoehtoliikkeet olivat kansandemokraateille kapitalismin kritiikkiä, jolta puuttui rakenteellinen näkemys.

Jälkimaterialistiset arvot näkyivät kansandemokraattien sisäisissä keskusteluissa ja kansandemokraattisessa lehdistössä. Kansandemokraateille ne olivat tulevaisuuskysymys, johon puolueen piti tarjota ratkaisu erityisesti nuorten äänestäjien vuoksi. Kansandemokraatit eivät voineet luopua talouskasvusta, joka säilyi kansandemokraattien politiikan perustana. Kasvukritiikin kanssa kuitenkin pyrittiin dialogiin. Jälkimaterialistisia ja kasvukriittisiä äänenpainoja esitettiin niin puolue-eliitissä kuin kuntavaaliehdokastasolla, mutta suhteessa kansandemokraattien perinteiseen politiikkaan niiden näkyvyys jäi vähäiseksi.

1. Johdanto	2
1. 1. SKDL - Kapitalistisen järjestelmän haastaja	2
1. 2. Aiempi tutkimus	3
1. 3. Tutkimuskysymys, aineisto ja rakenne	5
2. Haastettu ja byrokratisoitunut oppositioliike.....	10
2.1. Vaihtoehtoliikkeiden jälkimaterialistinen haaste	15
2. 2. Ympäristökysymys jälkimaterialistisena haasteena	23
3. Vastaus haasteeseen: ympäristökysymyksen on luokkataistelua	25
3. 1. Ympäristön ja pääoman ristiriita	25
3. 2. Ympäristö lähes jokapäiväisenä juttuaiheena	30
3. 4. Vaikeampi kysymys: elintason ja ekologian ristiriita	36
3.5 Elintaso ja elintasokilpailu	41
3. 6. Ounasjoki ja Sokli - Talouskasvun ja ympäristön konfliktit Lapissa	46
3. 7. Kasvuperustainen maailmankuva säilyi vallitsevana	51
4. Energiapoliittinen keskustelu vei jälkimaterialistisen haasteen ytimeen	52
4.1. Energiapolitiikka, talouskasvu ja ympäristökysymys.....	54
4.2. Hankala ydinvoima	58
4.3. SKDL ja ydinvoima.....	59
4.4. SKP ja ydinvoima.....	62
4.5. Neuvostoliittolainen maakaasu kelpasi kaikille.....	65
4.6 Energia oli ympäristökysymys, ja ydinvoima vaikea asia	67
5. SKDL ja vaihtoehtoliikkeiden toimintamallit	68
5.1. Valtiollistumisen kritiikki ja paluu juurille	71
5. 2. Yhdessä yhteiskunnan oppositioksi?	77
5. 4. Ay-liike ja vaihtoehtoliikkeet	86
5. 5. Nuoriso SKDL:n murheena ja vaihtoehtoliikkeiden ydinjoukkona	89
5.5. Ei kuitenkaan yhteisrintamaa	93
6. Vihreät puoluepoliittisena haastajana – edistyksen voitto ja irrationaalinen protesti.....	94
6.1. Vihreiden läpimurto - eduskuntavaalit 1983.....	97
6.2. Eduskuntavaalien jälkeen vihreät oli huomioitava.....	101
6.3. Kuntavaalit 1984.....	106
6.4. Irrationaalinen protesti	110
7. Johtopäätökset	114

1. Johdanto

1. 1. SKDL - Kapitalistisen järjestelmän haastaja

Kapitalismille vaihtoehtoa tarjonnut Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL) oli 1980-luvun alussa lähes kaksikymmentä vuotta kestäneen puoluehajaannuksen taitekohdassa ja ideologisessa ahdingossa. ¹ Kannatuksen lasku, nopea elinkeino- ja luokkarakenteen muutos, kansainvälisen sosialistisen leirin ongelmat ja puoluehajaannus olivat vieneet kansandemokraatit kriisiin.

SKDL taisteli muiden 1900-luvun alussa perustettujen puolueiden kanssa talouskasvun ja vaurauden jaosta sekä talousjärjestelmästä. ² Vanhat puolueet, joista suurimpia olivat Kokoomus, Keskusta, SDP ja SKDL, olivat maailmankuvaltaan materialistisia, eli ideologisista eroistaan huolimatta niiden politiikka perustui toimeentulokamppailulle, pyrkimykselle kasvattaa elintasoa, palkkatyöyhteiskunnalle, täystyöllisyyspyrkimykselle ja kapitalismin ja sosialismin väliselle sisä- ja ulkopoliittiselle kiistalle. Kansandemokraatit edustivat oppositiota vallitsevalle talousjärjestelmälle, mutta jakoivat kapitalistisen leirin kanssa opin talouskasvun välttämättömyydestä ja materiaalsen hyvinvoinnin merkityksestä ihmiselle.

1980-luvun alussa vaihtoehtoliikkeet haastoivat suomalaisen yhteiskunnan poliittiset instituutiot ja politiikan asialistan. Vaihtoehtoliikkeet politisoivat kaikkien vanhojen puolueiden jakaman talouskasvun tavoittelun oikeutuksen ja materiaalsien etujen jakamiselle perustuneen politiikan. Ympäristönsuojelu, ydinasevastaisuus, sukupuolten tasa-arvo ja feminismi, vaihtoehtoinen tuotanto ja päätöksenteon hajauttaminen yhdistivät vaihtoehtoliikkeiksi kutsuttua liikkeiden kirjoa. Vaihtoehtoliikkeitä kutsuttiin myös yhden asian liikkeiksi ja uusiksi kansalaisliikkeiksi. Vaihtoehtoliikkeet olivat Suomessa keskeinen jälkimaterialistisen politiikan edustaja.

Jälkimaterialistinen politiikka tarkoittaa toisen maailmansodan jälkeen hiljalleen nousseita arvoja ja kysymyksiä. Sosiologi Ronald Inglehartin käsite ”uusi politiikka” (new politics) viittaa länsimaisissa demokratioissa 1960-luvun lopulla alkaneeseen jälkimaterialistiseen (postmaterialist) arvokäännökseen, jossa materialististen arvojen rinnalle tulivat jälkimaterialistiset arvot. Uusi politiikka on sosiologi Ronald Inglehartin kehittämä tutkimuskäsite. Katson tässä uuden politiikan ja jälkimaterialistisen arvokäännöksen edustajiksi Suomessa ns. esivihreät eli Vihreää liittoa edeltäneet ja sen liepeillä toimineet kansalaisliikkeet (vaihtoehtoliikkeet) ja varhaisen Vihreän liiton.

¹ SKDL:n ja SKP:n hajaannuksen osapuolia on kutsuttu monilla nimityksillä. Olen valinnut tässä työssä käyttööni neutraaleimmat, enemmistön ja vähemmistön. Termit viittaavat siihen, että enemmistö oli puoluehajaannuksessa puolueen sisäisissä äänestyksissä enemmistössä ollut uudistusmielinen ryhmä, vähemmistö taas oli äänestyksissä vähemmistössä ja korosti aatteellista puhdasoppisuutta. Enemmistön ja vähemmistön laskennallinen osuus pysyi melko samana läpi puoluehajaannuksen. Enemmistön ja vähemmistön sisäisestä hajanaisuudesta ks. Sundholm, 2014.

² Mickelsson, 2007, s. 72–73.

Jälkimaterialistiset aiheet, kuten ympäristön tila ja yksilön sananvalta omiin asioihinsa politisoituivat, kun materialistiset asiat, kuten välitön selviäminen, minimitoimeentulo ja olivat olleet itsestään selviä yhden sukupolven ajan. ³

Vaihtoehtoliikkeet kritisoivat edustuksellista demokratiaa, palkkatyöläisyhteiskuntaa, valtakulttuuria ja modernisaatiota. Vanhat puolueet joutuivat reagoimaan vaihtoehtoliikkeiden poliittiseen julkisuuteen nostamat teemoihin. Vaihtoehtoliikkeet hylkäsivät myös kapitalismin ja sosialismin väliselle kilpailulle perustuneen poliittisen jakolinjan. Vanhat puolueet olivat saaneet haastajan erityisesti kilpailussa nuorten yhteiskunnallisesta orientaatiosta ja myös äänistä vaaleissa. Vaihtoehtoliikkeiden edustaman politiikan esiinmarssi suomalaisen edustukselliseen demokratiaan tapahtui vihreiden ehdokaslistojen muodossa eduskuntavaaleissa 1983 ja kuntavaaleissa 1984. Vihreä liitto rekisteröitiin puolueeksi 1987.

Liikkeet käyttivät vaikuttamiseen suoraan toimintaa ja organisoituivat ruohonjuuritasolla. Jälkimaterialistiset kysymyksenasettelut herättivät kansalaisten ja median kiinnostusta. Samalla kiinnostus ja luottamus puoluepolitiikkaa ja muita yhteiskunnan instituutioita kohtaan väheni. Vaihtoehtoliikkeet ja vihreät muodostivat yhteiskunnalle jälkimaterialistisen haasteen, jota käsiteltiin paljon 1980-luvun julkisuudessa ja politiikassa, ja jonka ydinkysymykset vakiintuivat politiikan peruskysymyksiksi.

Käsittelen tässä tutkimuksessa hajoavan kansandemokraattisen liikkeen suhdetta 1980-luvun alun vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden edustamaan jälkimaterialistiseen politiikkaan. ⁴ Miten kansandemokraattinen liike näki jälkimaterialististen arvojen ja vaihtoehtoliikkeiden yhteiskunnallisen merkityksen ja merkityksen kansandemokraateille itselleen? Miten kansandemokraatit suhtautuivat vaihtoehtoliikkeiden toimintatapoihin? Keskityn kansandemokraattien suhtautumiseen talouskasvu- ja elintasokritiikkiin, ympäristöliikkeisiin ja ympäristöongelmiin, koska ne muodostivat vaihtoehtoliikehdinnän keskeisen ytimen. Rajaan käsittelyn kansandemokraattien sisäiseen keskusteluun, jota käytiin suljetusti päätöksentekoeilimissä ja työryhmissä ja julkisesti lehdistössä.

1. 2. Aiempi tutkimus

Kansandemokraattien suhtautumista 1980-luvun vaihtoehtoliikkeisiin ei ole aiemmin juuri tutkittu. Kansandemokraattisen liikkeen loppuvaiheen tutkimus painottuu Vasemmistoliiton perustamiseen

³ ”New politics”, Inglehart 1971 & 1977.

⁴ Vihreästä liitosta uuden politiikan edustajana ks. Zilliacus 2001.

1990-luvun alussa eikä niinkään SKDL:n lopunaikoihin. SKDL:n ja SKP:n historian tutkimus keskittyy puolueen varhaisimpiin vuosiin ja toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan eli ns. vaaran vuosiin. Kansandemokraattien 1980-luvun vaiheita on siis tutkittu melko vähän.⁵ Tässä tutkimuksessa keskeistä SKP:n puoluehajaannusta on tutkittu jonkun verran, samoin SKP:n roolia kansainvälisessä politiikassa. Keskeisimmäksi kysymykseksi on muodostunut, johtuiko hajaannus valtataistelusta vai asiakysymyksistä.⁶ Veli-Pekka Leppänen ja Kimmo Rentola ovat tarjonneet sukupolvikokemusten erilaisuutta hajaannuksen keskeiseksi syyksi.⁷ 1960-lukulaisen opiskelijaliikkeen puoluepolitisoitumista vasemmistolaiseksi ja taistolaiseksi ovat tutkineet sosiologit Anna Kontula ja itsekin SKDL:ssä toimineet sosiologi Matti Hyvärinen sekä historiantutkija Kimmo Rentola.⁸ Matti Hoviseppä ja Hannu Lehtonen tulevat valtio-opin ja sosiologian gradussaan lopputulokseen, että SKP:n hajaannuksella on selvä yhteys suomalaisen yhteiskunnan monipuoliseen ja räjähdysmäiseen kehitykseen 1960–1970-lukujen vaihteessa.⁹

Kansandemokraattien loppu- ja Vasemmistoliiton alkuvaiheista tehdyt tutkimukset toteavat, että 1980-luvun puoliväli oli puolueelle suurten mullistusten aikaa. 1980-luvulla ilmestyi muutama politiikan tutkimuksen ja sosiologian julkaisu SKP:n tilanteesta. Jukka Paastela on kirjoittanut SKP:n parlamentaarista toiminnasta hallituksessa ja eduskunnassa sekä SKP:n vaikeuksista uusiutua¹⁰, josta tässäkin tutkielmassa on olennaisesti kysymys. Paastelan tutkimukset käsittelevät 1980-luvun alun SKP:n järjestöllistä tilaa, kannattajakuntaa ja ongelmia.

Rauli Mickelsson on valtio-opin gradussaan ja Vasemmistoliitolle tekemässään selvityksessä käsitellyt suomalaisen poliittisen kentän radikaalin siiven muutoksia 1980-luvulla.¹¹ Mickelsson

⁵ SKP:n maanalaista aikaa on tutkinut erityisesti Tauno Saarela teoksissaan suomalaisen kommunismin synnystä, varhaisesta järjestörakenteesta ja toimijoista. Kimmo Rentola on tutkinut väitöskirjassaan suomalaisia kommunisteja talvi- ja jatkosodan aikaan. SKP:n maanalaista aikaa on tutkittu paikallisesta näkökulmasta Tampereella. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla -sarjan kaksi ensimmäistä osaa käsittelevät työväenliikkeen järjestäytymistä paikallisesti ja kommunistien illegaalia aikaa. Esim. Saarela, 1996 ja Saarela, 2008. Aatsinki et al, 2007. Peltola et al, 2007, Rentola 1994.

⁶ Esim. Leppänen, 1999, Paastela, 1991, Vartiainen, 2006.

⁷ Leppänen, 1999. Enemmistöläiset olivat valmiimpia osallistumaan hallitukseen ja toimimaan parlamentaarisen järjestelmän osana ja neuvottelemaan vastapuolien kanssa. Rentola, 1992, s. 74–102.

⁸ Kontula, 2002, s. 73.

⁹ Hoviseppä ja Lehtonen katsovat, että SKP:ssa vaadittu asenteellinen uudistuminen ei sujunut kitkatta, koska puolue oli voimakkaan ideologiasidonnainen ja siksi vanhakantaisin vähemmistö alkoi erkaantua. Gradu lukeutuu aikaista tutkimuksiin, eikä se ole historiantutkimusta. He katsovat yhteiskunnan yleisen vaurastumisen ja henkisen sekä taloudellisen keskiluokkaistumisen sekä näihin liittyvän asenteellisen uudistumisen syyksi SKP:n identiteettikriisiin. He kytkevät SKP:n kriisin myös kapitalistisen yhteiskunnan kehittymisen kommunismille luomiin epäotollisiin olosuhteisiin, millä he tarkoittavat aineellisen hyvinvoinnin kasvua, joka vei pohjaa kommunistien ”kiihotukselta”. Hoviseppän ja Lehtosen tutkimus on ylikriittinen erityisesti vähemmistöä kohtaan, mutta he tuovat selkeästi esiin konfliktin ja suhtautumisongelmat, jotka SKP:n sisällä syntyivät kasvaneen materiaallisen hyvinvoinnin ja keskiluokkaistumisen vuoksi. Hoviseppä & Lehtonen, 1982, s. 250. Myös Leppänen, 1999, s. 14–17. Matti Hoviseppä oli 80-luvulla enemmistöläisen Kansan Uutisten toimittajana. Esim. KU 10.5.1984.

¹⁰ Borg ja Paastela, 1985, Hyvärinen ja Paastela, 1985, Paastela 1991.

¹¹ Mickelsson, 1991a, Mickelsson 1991b.

sivuaa myös kansandemokraattien suhdetta jälkimaterialistisiin kysymyksiin, mutta keskittyy Vasemmistoliiton perustamisen aikaan. Juha Leskisen Suomen historian gradu käsittelee tamperelaisten kansandemokraattien argumentointia kunnallispoliittisessa ympäristökeskustelussa 1950-luvulta 1990-luvulle eli Leskisen tutkimuksessa käsitellään kansandemokraattien itseymmärrystä suhteessa keskeiseen jälkimaterialistiseen kysymykseen. Leskisen mukaan ympäristönäkökulma ei noussut kansandemokraateilla missään vaiheessa erityisen keskeiseksi.¹²

Misha Dellinger on selvittänyt poliittisen historian gradussaan kansandemokraattien perinnettä jatkaneen Vasemmistoliiton syntyä Turussa, ja hän sivuaa myös kolmannen linjan muodostumista. Dellingerin mukaan kulttuurin muutos nuorten keskuudessa siirsi kiinnostusta pois puolueista vaihtoehtoliikkeiden suuntaan.¹³ Henri Sundholm on poliittisen historian gradussaan tutkinut SKP:n hajaannuksen loppuvuotia 1983–1984, ja tullut lopputulokseen, että hajaannuksen syy oli ideologinen henkilökohtaisen valtataistelun sijaan.¹⁴

1980-luvun alun vaihtoehtoliikkeitä ja siten uuden politiikan teemojen tuloa Suomeen ovat tutkineet esimerkiksi sosiologit Esa Konttinen, Martti Siisiäinen, Timo Järvikoski, Matti Hyvärinen¹⁵ ja politiikan tutkija Olavi Borg. Olavi Borg ja Risto Harisalo julkaisivat vuonna 1988 Vihreä politiikka -teoksen, jossa käsitellään 1980-luvun kansalaisaktivismia, josta he käyttävät käsitettä ”vihreä politiikka”, ja jonka he liittävät Vihreään liittoon.¹⁶ Borg on tutkinut varhaista Vihreää liittoa ja sen suhdetta kansalaisliikkeisiin, Timo Järvikoski taas ympäristöliikkeitä Suomessa.¹⁷ Myös Jukka Paastela liittää varhaiset vihreät ja vaihtoehtoliikkeet kokonaisuudeksi.¹⁸ Puoluehistorian osalta nojaan Rauli Mickelssonin tutkimuksiin, koska Mickelsson on tutkinut erityisesti SKDL:n/Vasemmistoliiton ja vihreiden suhdetta.¹⁹

1. 3. Tutkimuskysymys, aineisto ja rakenne

Kysyn, miten hajoava kansandemokraattinen liike ottivat vastaan vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden politiikan areenalle nostamat jälkimaterialistiset arvot ja vaihtoehtoliikkeiden toimintatavat.

¹² Leskinen, 2008.

¹³ Dellinger, 2013, s. 4.

¹⁴ Sundholm, 2014.

¹⁵ Itsekin kansandemokraattisen liikkeessä, erityisesti opiskelijajärjestö Sosialistisessa opiskelijaliitossa toiminut Matti Hyvärinen on pohtinut Alussa oli liike- kirjassaan kansalaisliikkeiden mahdollisuuksia suhteessa vasemmistoon. Hyvärisen väitöskirja Viimeiset taistot hahmottelee taistolaisuutta ja vielä 1980-luvullakin vaikuttanutta vähemmistöläistä mentaliteettia.

¹⁶ Borg & Harisalo, 1988.

¹⁷ Borg, 1991, Järvikoski 1991.

¹⁸ Paastela, 1987, s. 15–16.

¹⁹ Mickelsson, 1991a, 199b, 2007, 2015.

Erityisesti keskiössä on kansandemokraattien suhtautuminen ympäristöliikkeeseen, koska se oli jälkimaterialististen arvojen tulemisen näkyvin ilmentymä 1980-luvun alun Suomessa sekä Vihreän liiton keskeinen sidos. Tutkin, miten kansandemokraatit näkivät vaihtoehtoliikkeiden ja myöhemmin vihreiden politisoiman ympäristön ja talouskasvun ristiriidan ja sen taustalla olleen talouskasvu- ja elintasokritiikin, joka ilmeni 1980-luvulla erityisesti ympäristö- ja energiakysymyksenä. Kasvukritiikki on kansandemokraattien kannalta erityisen kiinnostava teema, koska kasvukritiikki haastoi kansandemokraattien ja koko poliittisen vasemmiston keskeisen olemassaolon oikeutuksen, tehtävän jakaa ja lisätä materiaalista hyvinvointia. Kutsun vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden muodostamaa suomalaista ”uutta politiikkaa” jälkimaterialistiseksi haasteeksi. Miten kriisissä ja hajoamisen partaalla ollut SKDL otti vastaan jälkimaterialistisen haasteen, joka kyseenalaisti SKDL:n maailmankuvan perustan?

Aikarajaus on kapea ja aineisto laaja. Vaihtoehtoliikkeitä ja jälkimaterialistisia aiheita ei käsitelty yhden otsikon alla tai rajatusti tietyillä foorumeilla, joten oli välttämätöntä käydä läpi aineisto tarkasti. Vain laajan aineiston perusteella aiheesta voi esittää perusteltuja tulkintoja aiheesta, jota käsiteltiin hajanaisesti eri paikoissa.

Laajan aineiston tarkka läpikäyminen oli mahdollista vain suhteellisen kapealla aikarajauksella. Aikarajauksen olen valinnut sillä perusteella, että vuosina 1983–1984 kansandemokraattien hajaannus ja ideologinen käymistila päättyi, kun SKP ja SKDL hajosivat.²⁰ Samaan aikaan jälkimaterialistinen vaihtoehtoliikehdintä sai parlamentaarisen muotonsa, kun vihreät tulivat eduskuntaan, ja kansandemokraattien oli reagoitava jälkimaterialistiseen haasteeseen myös kilpailijana edustuksellisessa järjestelmässä. Ympäristökysymys oli 1980-luvun alkuun mennessä yhteiskunnallistunut riittävästi, että se otettiin vakavasti puoluepoliittisissa piireissä.

Keskeinen haaste on olla yliarvioimatta vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden haastetta yhteiskunnalle ja ympäristökysymyksen tärkeyttä kansandemokraateille. Vaikka vaihtoehtoliikkeet olivat esillä mediassa ja ympäristökysymys oli jo 1970-luvulla politisoitunut kansainvälislähtöisen kansalaistoiminnan vuoksi, on pidettävä mielessä, että esimerkiksi Suomen paikka globalisaatiossa, teollisuuden rakennemuutos, tekniikan ja tuottavuuden kehittymisen yhteiskunnalliset seuraukset,

²⁰ Hajaannus päättyi ja lopullinen hajoaminen alkoi, koska vuoden 1984 edustajakokouksessa kompromissien tekeminen vähemmistön kanssa lakkasi, ja vähemmistön aktiivinen työntäminen kokonaan ensin SKP:n johdon ja sitten koko puolueen ulkopuolelle alkoi. Vuoden 1984 edustajakokouksessa valittu johto aloitti vähemmistöpiirien erottamisen, ja 1985 vähemmistö perusti oman vaalijärjestönsä Devan.

liberalisoituva talouspolitiikka, ulkopolitiikka ja suhde Neuvostoliittoon ja yhä jatkunut muutto maalta keskuksiin olivat suomalaisen politiikan asialistan kärkisijoilla 1980-luvulla. Suhteutan jälkimaterialistisen haasteen jatkuvasti suomalaisen politiikan 1980-luvun asialistaan.

Jälkimaterialistinen haaste oli paljon muutakin kuin tässä tutkimuksessa keskiössä olevat ympäristökysymys ja vaihtoehtoliikkeiden toimintamallit. 1980-luvulla keskusteltiin muun muassa työn katoamisesta ja vapaa-ajan lisääntymisestä sekä niiden taloudellisista ehdoista. Vasemmistolle työn katoamisen uhka oli myös identiteettikysymys, koska yhä 1980-luvulla vasemmistopuolueisen identiteetti rakentui vahvasti palkkatyöläisyydelle, kansandemokraattien kohdalla vielä erityisen vahvasti palkkatyöläisyydelle pääoman vastapainona.

SKDL:n liittoneuvoston ja liittohallituksen sekä SKP:n keskuskomitean ja poliittisen toimikunnan pöytäkirjat muodostavat aineiston rungon. Olen hahmottanut niiden avulla, miten keskeiseen rooliin päätöksentekuelimet nostivat vaihtoehtoliikkeet ja ympäristökysymyksen.²¹ SKDL:llä oli myös ympäristötoimikunta ja energiatoimikunta, jotka käsitelivät jälkimaterialistisia kysymyksiä.²² Tutkimus keskittyy kuitenkin kansandemokraatteihin laajassa mielessä ja jälkimaterialistisen haasteen vastaanottamiseen koko puolueessa eikä esimerkiksi ympäristöpolitiikan tai energiapolitiikan yksityiskohtaisiin linjoihin. Siksi ympäristö- ja energiatoimikunnan materiaalit näkyvät tutkimuksessa vähän, ja viittaa lähinnä niiden tuottamiin materiaaleihin, joita käsiteltiin ylemmissä puolue-elimissä. Tulevaisuudenlinjauksia tehtiin myös esimerkiksi SKP:n ohjelmatyöryhmässä, joka laati SKP:lle uutta yleisohjelmaa vuoden 1987 edustajakokouksessa hyväksyttäväksi. Eduskuntaryhmän olen rajannut pois, koska pyrin hahmottamaan kansandemokraattien suhtautumista vaihtoehtoliikkeisiin ja jälkimaterialistisiin arvoihin puoluehierarkian alemmilla tasoilla.

Kansandemokraattisessa lehdistössä käsiteltiin SKDL:n keskeisten päätöksentekuelinten mainitsemia ja käsittelemiä aiheita syvemmin ja laajemmin. Lehdet syventävät merkittävästi kuvaa kansandemokraattien suhteesta vaihtoehtoliikkeisiin ja jälkimaterialistiseen politiikkaan. Kansan Uutiset oli SKDL:n ja SKP:n yhteinen pää-äänenkannattaja, josta muodostui puoluesodan aikana

²¹ SKP:n rajaaminen ulkopuolelle olisi kannanotto SKDL:n luonteesta. SKP oli SKDL:n merkittäviä jäsenjärjestö ja sen rooli oli niin kokonaisvaltainen, että SKP:tä ei voi jättää pois.

²² SKDL:n ja SKP:n lukuisista työryhmistä ja jaostoista energia- ja ympäristötoimikunnat olivat selvimmän jälkimaterialistisen haasteen parissa, mutta aiheita käsiteltiin varmasti myös monissa kansandemokraattien järjestötoimintaa johtaneissa elimissä ja piirijärjestöissä, jotka olen rajannut ulkopuolelle. SKP:llä oli omat työryhmänsä energia- ja ympäristöasioissa, mutta olen olettanut, että SKDL:n työryhmien tutkiminen kattaa SKP:ssa käytyä keskustelua.

käytännössä enemmistöläinen lehti.²³ Kansan Uutiset oli kansandemokraattisista lehdistä laajimmalle levinnyt.²⁴ Kuten SKP:n enemmistö, Kansan Uutiset halusi välttää konfliktia Neuvostoliiton ja NKP:n kanssa, mutta näkemuserot myönnettiin avoimesti. Kansan Uutiset oli päätoimittaja Erkki Kauppilan sanoin länsieurooppalaisen kommunistisen työväenliikkeen linjalla. 1980-luvulla Kansan Uutiset avarsi linjaansa 1980-luvulla perinteisestä työväenlehdille ominaisesta puoluesidonnaisuudesta kevyempään ja monipuolisempaan suuntaan.²⁵

Tiedonantajaa julkaisi kahdeksan SKP:n vähemmistöpiiriä, ja lehti perustettiin syksyllä 1968 reaktiona enemmistön nousulle SKP:n johdossa. Vähemmistö organisoitui neuvostomielisen Tiedonantajan ympärille. Tiedonantaja ”asettui proletaarisen internationalismin kannalle ja tuomitsi puolueessa olevien oikeistolaisten hyökkäyksen Neuvostoliittoa vastaan”. Lehti katsoi itsensä luokkalinjaiseksi ja marxilais-leniniläiseksi kuten sitä julkaissut SKP:n vähemmistökin. Julkaisija oli aluksi SKP:n Uudenmaan piiri ja vuodesta 1969 Tiedonantajayhdistys, johon kuuluivat kaikki SKP:n vähemmistölläiset järjestöt. Johtokunnassa istuivat vähemmistön kärkinimet kuten Taisto Sinisalo ja Markus Kainulainen.²⁶ Koska Tiedonantaja oli vähemmistön lehti, se paikkaa vähemmistön arkistojen puutetta. Kansan Uutisten ja Tiedonantajan välillä vallitsi tunnettu vastakkainasettelu, ja lehdet symboloivat SKP:n puolueriidan osapuolia. Siksi on välttämätöntä käyttää molempia, jos haluaa kokonaiskuvan kansandemokraattisen liikkeen 1980-luvun alun tilanteesta. Kansan Uutisten levikki vuonna 1981 oli 57 262 ja Tiedonantajan levikki samana vuonna oli 24 000.²⁷ Tiedonantajaa luettiin myös, koska lehden oletettiin välittävän Neuvostoliiton tunnelmia.

Kommunisti oli SKP:n teoreettis-poliittinen aikakauslehti, joka ilmestyi kerran kuussa. Kommunistissa käytiin päivänpolitiikasta vapaata keskustelua. Lehden painotus oli teoreettis-tieteellinen. Kommunisti oli nimenomaan SKP:n oma lehti, ja muusta kansandemokraattisen liikkeen lehdistöstä poiketen Kommunistia ei hallinnut selvästi kumpikaan puoluehajaannuksen osapuoli.²⁸

²³ Tommila B, 1988, s. 274–276. Kansan Uutiset julkaisi myös vähemmistölläisiä puheenvuoroja, mutta lehden painotus ja sympatiat olivat selvästi enemmistön puolella. Lehestä teki enemmistölläisen muun muassa SKDL:n osallisuus, kun Tiedonantaja oli SKP:n vähemmistön perustama.

²⁴ Tommila A, 1988, s. 241.

²⁵ Tommila A, 1988, s. 238–241.

²⁶ Tommila C, 1988, s. 121, Tommila A, 1988, s. 244–245. Tiedonantajan lakkauttaminen oli enemmistön keskeinen vaatimus ja enemmistön mielestä puolueen eheyttämiseksi välttämätön toimenpide, mikä kuvastaa sen keskeistä symbolista asemaa. Vähemmistö perusteli Tiedonantajan perustamisen tarpeellisuutta myös sillä, että Kansan Uutiset oli SKDL:n ja SKP:n yhteinen julkaisu, eikä SKDL:n jäsenyys edellyttänyt kommunistisen maailmankatsomuksen omaksumista, mikä johti luokkatietoisien kommunistin näkökulmasta epätydyttävään sisältöön.

²⁷ Tommila B, 1988, s. 276, Tommila C, 1988, s. 122.

²⁸ Kommunisti 3/1984), s. 13–16. Arvio Kommunistin tasapuolisuudesta perustuu sisällön selailuun ja kirjoittajavalintoihin.

Kommunistin olen valinnut mukaan, koska se oli suhteellisen etäällä hajaannuksesta ja se edustaa SKDL:n suurimman jäsenjärjestö SKP:n näkökulmaa.

Soihtu oli Sosialistisen opiskelijaliiton (SOL) poliittinen aikakauslehti, joka ilmestyi viisi tai neljä kertaa vuodessa. Soihtu on mukana, koska se edustaa nuorempaa puolueväkeä. SOL olikin 1980-luvun alussa vähemmistöläinen. Uusi Valta oli Suomen demokraattisen nuorisoliiton ja Sosialistisen opiskelijaliiton yhteislehti, joka edustaa niin ikään kansandemokraattista nuorisoa. Uuden Vallan perustaminen symboloi nuorisojärjestöjen yhtenäisyyttä, ja sitä perustamassa olivat mukana myös vähemmistöläiset, jotka lakkauttivat oman lehtensä.

SKDL:n ja SKP:n suhde oli monimutkainen. Kansandemokraatti ei ollut automaattisesti kommunisti, ja vaikka SKP:n jäsen oli SKP:n kautta myös SKDL:n jäsen, erityisesti vähemmistöläiset olivat identiteetiltään nimenomaan kommunisteja. Jaossa kyse oli olennaisesti puoluehajaannuksen rintamista ja SKDL:n asemasta. Tässä tutkimuksessa lähtökohtaiset toimijat ovat selvyuden vuoksi ”kansandemokraattinen liike” ja ”kansandemokraatit”, vaikka lähteenä olisikin SKP:n tai sen järjestöjen julkaisu kuten Kommunisti tai Tiedonantaja. Eroa kansandemokraattien ja kommunistien välille on tehty lähinnä joissain kysymyksissä, joissa selkeitä eroja oli havaittavissa kuten suhteessa ydinvoimaan. Suhtautuminen jälkimaterialistisiin aiheisiin ja vaihtoehtoliikkeisiin jakoi kansandemokraatteja, mutta kansandemokraatit ja kommunistit –jakolinja ei ollut keskeinen asiassa.

SKDL:n ja SKP:n monimutkainen suhde näkyi myös kansandemokraattisten lehtien identiteetissä. Käytän tässä niistä yleiskäsitettä ”kansandemokraattinen lehdistö”, johon luen myös Tiedonantajan, vaikka se nimenomaan halusi erottua SKP:n lehtenä. Myös nuoriso- ja opiskelijalehdillä sekä SKP:n Kommunistilla oli omat identiteettinsä SKDL:ään kuulumisen lisäksi. Lehdet olivat kuitenkin SKDL:ään kuuluvien järjestöjen julkaisemia, myös Tiedonantaja, jota julkaisevat piirijärjestöt kuuluivat SKDL:ään.

Toisessa luvussa esitellään tutkimuskohde eli SKDL ja sen haastanut jälkimaterialistinen politiikka ja ympäristökysymys erityiskysymyksenä sekä Ronald Inglehartin teoria jälkimaterialistisesta arvokumouksesta. Teoria, ja erityisesti jaottelu materialistisiin ja jälkimaterialistisiin arvoihin toimii tutkimuksen apuvälineenä. Varsinaisia käsittelylukuja on neljä. Kolmas luku valottaa kansandemokraattien suhdetta ekologiaan, talouskasvuun ja elintason tavoittelun oikeutukseen. Neljäs luku syventyy kansandemokraattien energiapoliittiseen keskusteluun, jossa kansandemokraatit liikkuvat jälkimaterialistinen-materialistinen-akselilla ja ottivat kantaa erityisesti ydinvoimaan. Viides luku käsittelee kansandemokraattien suhdetta vaihtoehtoliikkeiden

toimintatapoihin ja demokratiakäsitykseen. Kuudes luku keskittyy kansandemokraattien suhtautumiseen vihreisiin, joista tuli 1980-luvun alussa jälkimaterialistisen politiikan edustaja puoluepolitiikassa. Tämä gradu ei ole puolueen sisäistä tapahtumahistoriaa, vaan se kertoo kahtiajakautuneen laitavasemmiston suhteesta muuttuneeseen poliittiseen ilmastoon.

2. Haastettu ja byrokratisoitunut oppositioliike

Kansandemokraateilla oli oppositio- ja vastarintaliikkeen identiteetti. Kansalaissodan jälkeen Venäjälle paenneet punaiset perustivat Suomen kommunistisen puolueen (SKP) vuonna 1918 Moskovassa. SKP perustettiin vallankumoukselliseksi puolueeksi, joka tavoitteli proletariaatin diktatuuria ja talousjärjestelmän muuttamista sosialistiseksi.

SKP oli kielletty perustamisestaan jatkosodan päättymiseen saakka. Vuoteen 1944 puolue toimi maan alla. Kun kommunismi tuli lailliseksi ja SKP julkiseksi, perustettiin Suomen Kansan Demokraattinen liitto oheisjärjestöineen laajaksi liikkeeksi, jonka oli määrä yhdistää ei-porvarilliset voimat ja luoda demokraattinen rintama, joka muuttaisi yhteiskuntajärjestelmän. SKDL:stä tuli 1946 pääministeripuolue ja 1958 eduskunnan suurin puolue. SKP oli SKDL:n vaikutusvaltaisin jäsenjärjestö, joka pitkälti määrittä SKDL:n linjan.

SKP:n sisälle syntyi 60-luvun lopussa kolmikymmenvuotinen puoluehajaannus. Hajaannus alkoi julkisesti viimeistään, kun SKP:n edustajakokous vuonna 1969 hajosi. Osapuolijako virallistettiin osapuolisopimuksella ylimääräisessä edustajakokouksessa vuonna 1970.²⁹ SKP jakaantui maltillisempaan eurokommunistiseen enemmistöön ja neuvostohenkiseen vähemmistöön, joita jakoivat niin aatteelliset näkemyserot kuin erimielisyydet käytännön poliittisesta toiminnasta. SKP:n vallankumouksellinen luonne oli sen voima ja riippakivi, ja puoluesodan ituja kylvettiin jo perustamisvaiheessa.³⁰

1980-luvulle tultaessa SKDL oli identiteettikriisissä. SKP:n osapuolet olivat väsyneet puoluesotaan ja SKDL:n vaalikannatus oli laskenut tasaisesti sekä vuosien 1979 ja 1983 vaaleissa dramaattisesti.

²⁹ Osapuolisopimus oli vuonna 1970 ylimääräisessä edustajakokouksessa solmittu SKP:n enemmistön ja vähemmistön välinen sopimus, jolla osapuolet jakoivat paikat puolueen päättävissä elimissä ja esimerkiksi puheenjohtajistossa. Osapuolisopimuksen aikana puolueen varapuheenjohtajana toimi vähemmistöläisten kärkimies Taisto Sinisalo, joka pudotettiin johdosta vuoden 1984 edustajakokouksessa. Leppänen, 1999, s. 360, Mickelsson, 2007, s. 261.

³⁰ Hajaannus alkoi kyteä jo ennen vuoden 1969 edustajakokouksen tapahtumia ja osapuolijaon virallistamista. SKP:n sisäinen kiistely toimintatavoista alkoi jo perustamista edeltäneessä neuvottelukokouksessa. Jo 1918 Moskovassa kommunistit kävivät kiivasta keskustelua hallitukseen osallistumisen mahdollisuudesta, aseellisesta vallankumouksesta ja organisoitumistavoista. Saarela, 1996, s. 42–44.

³¹ Ratkaisua haettiin vuonna 1982 ylimääräisessä edustajakokouksessa puheenjohtajiston vaihdoksella, kun osapuolijaon symboleiksi muodostuneet Aarne Saarinen ja Taisto Sinisalo vaihdettiin kolmaslinjalaiseen Jouko Kajanojaan. Kajanoja vaihdettiin seuraavassa edustajakokouksessa puoluesihteerinä toimineeseen Arvo Aaltoon, joka tunnettiin SKP:n vähemmistön puolueesta erottamisen kannattajana. ³² Aallon valinnan jälkeen tilanne kärjistyi siihen, että vähemmistöläiset järjestöt erotettiin puolueesta ylimääräisessä edustajakokouksessa keväällä 1985. SKP:n tarina päättyi kokonaan, kun SKDL ja SKP lakkautettiin ja Vasemmistoliitto perustettiin niiden tilalle.

Kansandemokraattien puoluehajaannus ja identiteetikriisi syntyivät suomalaisen ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen sisäisten syiden ja suomalaisen yhteiskunnan sekä sisäpolitiikan kehityksen summana. Hajaannus syntyi puolueen ja ylipäättään poliittisen vasemmiston sekä työväenliikkeen vaikeasta suhteesta ympärillä tapahtuviin muutoksiin.

1970-luvun öljykriisit olivat aiheuttaneet taantumaa, jossa kansainvälinen talous oli 1980-luvun alussa. 1970-luvun ensimmäinen öljykriisi Suomen työttömyysasteen yli 8 prosenttiin kriisiä edeltäneestä tasaisesta alle 3 prosentista. ³³ Öljykriisin jälkeen työttömyys jäi pysyvästi suuremmaksi kuin ennen kriisiä. Työpaikat vähenivät erityisesti perinteisessä raskaassa ja tavaroita valmistavassa teollisuudessa, eikä työttömyys ollut enää maaseudun suhdanneongelma. Työttömyyttä ilmaantui myös palvelualoille kasvukeskuksiin. ³⁴ Työpaikat ja työvoiman koulutustaso kohtasivat aiempaa huonommin. ³⁵ Lisääntyneestä epävarmuudesta huolimatta maaltamuutto teollisuus- ja palvelualan töiden perään kaupunkiin jatkui ja pientilat tyhjenivät. 1970-luvun energiakriisit vaikuttivat myös ympäristötietoisuuden syntyyn.

Keskiluokkaistuminen eteni, ja tuotantosuhteiden merkitys luokkasamaistumisen pohjana väheni. Työväenluokkaisuus ei ollut enää 1980-luvulla itsestään selvä identiteetti palkansaajille, ja työväenluokka alkoi omaksua keskiluokkaisia arvoja ja elämäntapoja. ³⁶

Toisen maailmansodan jälkeinen raju ja nopea elinkeinorakenteen muutos siirsi suomalaisia maaseudulta alkutuotannosta keskuksiin palkkatyöläisiksi. Vuonna 1940 alkutuotanto työllisti 64 % väestöstä ja vuonna 1975 enää 14 %. ³⁷ Yhä 1980-luvulla käynnissä ollut rakennemuutos vaikutti

³¹ SKDL:llä oli vielä 1975 valitussa eduskunnassa 40 paikkaa. Paikkamäärä laski seuraavasti: 1979 35 paikkaa, 1983, 27 paikkaa, 1987 16 paikkaa.

³² Sundholm, 2014.

³³ Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet, Tilastokeskus, luettu 8.1.2015. Häikiö, 1991, s. 75.

³⁴ Kalela, 2008, s. 224.

³⁵ Hjerpe, 1988, s. 47–48.

³⁶ Borg, Pesonen & Sänkiäho, 1993, s. 494–499. Alestalo, 1985, s. 146–150.

³⁷ Pihkala, 1987, s. 162.

vasemmiston kannattajakuntaan. SKDL oli nojannut erityisesti teollisuustyöläisiin ja pienviljelijöihin. Suomeen oli vuoden 1945 maanhankintalain nojalla syntynyt, eurooppalaisittain suuri pienviljelijöiden luokka, joka sai vain osan toimeentulostaan tilaltaan. Nämä puoliomavaraiset asutustilalliset olivat kausityömarkkinoiden armoilla ja kärsivät paikallisesta kausityöttömyydestä, ja kansandemokraattien yhteiskuntakritiikillä oli ollut tilausta erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen saloilla ja korvissa.³⁸ Kun maatalous teollistui ja peltoja pantin pakettiin, pienviljelijäkannattajakunta mureni, ja maaseudun pienviljelijäväestö oli hävinnyt lähes kokonaan 1980-luvulle tultaessa.³⁹ Taantuvan maaseutuelinkeinon ja menestyvän kaupunki-Suomen suhde politisoitui, kun Veikko Vennamon Suomen maaseudun puolue sai suuren vaalivoiton 1970 ja uudelleen 1983.⁴⁰ Teknologian kehitys ja sen luoma työttömyyden uhka tunnustettiin tulevaisuuden poliittisena kysymyksenä.⁴¹

Myös työväestön sisällä oli tapahtunut rakennemuutos. Teollisuustyöläisten osuus laski ensin öljykriisin aiheuttaman taantumana vuoksi 1970-luvulla ja lyhyen nousun jälkeen heidän osuutensa laski dramaattisesti vuosina 1981–1989 nousukaudesta huolimatta. Niin sanotut informaatioammatit lisääntyivät ja korvasivat suorittavaa työtä.⁴² Informaatioammattien lisääntymisen myötä toimihenkilöiden määrä kasvoi, eivätkä toimihenkilöt mieltäneet itseään työväenluokkaisiksi, vaikka palkansaajia olivatkin. Merkittävä osa työvoimasta toimi julkisella sektorilla ja palveluissa, joissa työnantajan ja työntekijän ristiriitasuhde oli epäselvä verrattuna aiempaan.⁴³ Työ oli keskeinen teema kansandemokraateille. SKDL:n puheenjohtaja Kalevi Kivistö kirjoitti vuonna 1987, että yhteiskunnan ydinongelmat liittyvät juuri työhön.⁴⁴ Kansandemokraatit tiedostivat työn ja työväenluokan muutokset vahvasti, mutta yhtä poliittista ratkaisua kysymysten äärellä ei ollut.

Kaj Ilmosen ja Pertti Jokivuoren mukaan poliittiset suhdanteet muuttivat 1980-luvulla ay-liikkeelle epäsuotuisiksi. Maailmanlaajuinen poliittisen ilmapiirin oikeistolaistuminen, talouden kansainvälistyminen, elinkeinorakenteen muutokset ja kulttuurin yksilöllistyminen kavensivat ay-liikkeen juridisia ja taloudellisia toimintaedellytyksiä.⁴⁵ Työväenliike, johon kuuluminen perustui luokka-asemalle, oli erityisesti aktiiveille, mutta myös tavallisille työläisille elämäntavan osa. Ammattiyhdistysliike ja vasemmistopuolueet olivat yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja parlamentaarisen osallistumisen tapa, mutta myös harrastuskerhojen verkosto, jossa solmittiin pitkiä

³⁸ Alestalo, 1985, s. 116–124.

³⁹ Alestalo, 1985, s. 185.

⁴⁰ Mickelsson, 2007, s. 209–210.

⁴¹ Kortteinen, 1988.

⁴² Kortteinen, 1990, s. 191–208.

⁴³ Siisiäinen & Ilmonen, 1998, s. 27.

⁴⁴ Kivistö, 1987, s. 74–75.

⁴⁵ Ilmonen ja Siisiäinen, 1998, s. 138–141.

ihmissuhteita. Luokkasamaistumisen ja elinkeinorakenteen muutokset veivät työväenliikkeen ja vasemmistopuolueiden perinteet kriisiin. Ammattiyhdistysliikkeestä periytynyt kollektiivinen kulttuuri rapistui, kun ammatti-identiteetin ja aseman pysyvyyteen voinut enää luottaa. Sama tapahtui pienviljelijäidentiteetille, kun maaseutu tyhjentyi. Sosiaaliset verkostot olivat epäpolitisoituneet, eikä yhteiskuntaluokka ollut enää itsestään selvä sosiaalinen liima.

Rauli Mickelssonin mukaan 1980-luvulla alkanut kollektiivisubjektien hajoaminen ja yksilöllistyminen oli länsimainen ilmiö. Mickelsson käyttää Zygmunt Baumanin jäsenystä, jonka mukaan yhteiskunnat siirtyivät vähitellen raskaasta modernista notkeaan moderniin. Raskaalle modernille perustuneet ideologiat kyseenalaistettiin, ja ihmiset irtautuivat luokkaidentiteeteistään. Puoluedemokratian tilalle tuli mukaan yleisödemokratia, minkä vuoksi puolueiden merkitys pieneni. Mielenkiinto puoluetoimintaa kohtaan oli hiipunut.⁴⁶ Mickelssonin mukaan vanhat puolueet kokivat olevansa kriisissä.⁴⁷

Suomalaisen yhteiskunnan radikaalilla laidalla kansandemokraattienkin tarjoama hierarkkinen järjestökollektiivisuus sai kilpailijoita. Vaihtoehtoliikkeet astuivat kentälle samaan aikaan kun poliittiset nuorisjärjestöt olivat ajautuneet kriisiin.⁴⁸ Institutionalisoitunut puolue-elämä oheisjärjestöineen ja valtion tukineen⁴⁹ oli huipussaan 1970–1980 -lukujen taitteessa, mutta valtioon integroituneet puolueet eivät kiinnostaneet kansandemokraattien tavoittelemia joukkoja.

Vaikka vallankumous, systeeminen vaihtoehtoisuus ja radikalismi olivat kansandemokraattien identiteetin keskeisiä rakennuspalikoita, 1980-luvun alussa kansandemokraattinen järjestökoneisto oli jähmeä, eikä liike houkutellut uusia ihmisiä. Säädetylle kapitalismille perustunut hyvinvointivaltio vaikutti tyydyttävän ihmisten materiaaliset tarpeet hyvin, eivätkä talousjärjestelmän muutos ja vallankumous enää kiinnostaneet entisellä tavalla.⁵⁰ Tuotantosuhderistiriita ei virittänyt enää entisessä mitassa yhteiskunnallisia kamppailuja.⁵¹ Sosialistiset maat olivat alkaneet jäädä elintasokilpailussa jälkeen. Jos reaalkapitalismin ongelmat olivat tunnettuja, niin tunnettuja olivat reaaliosialisminkin ongelmat, vaikka Neuvostoliiton romahtamiseen ei vielä yleisesti uskottukaan.

⁴⁶ Mickelsson, 2015, s. 237.

⁴⁷ Mickelsson, 2015, s. 254.

⁴⁸ Siisiäinen, 1990, s. 71.

⁴⁹ Mickelsson, 2007, s. 192–196. Viiden suurimman puolueen yhteenlaskettu jäsenmäärä oli huipussaan vuonna 1980. Se oli 565 000. Mickelsson, 2015, s. 238.

⁵⁰ Sosiologi Matti Alestalon mukaan työväestön ja ylemmän keskiluokan väliset elintaso- ja elintapaerot olivat 1980-luvulle tultaessa kaventuneet. Työväestön tulotaso ja elinolosuhteet olivat toisen maailmansodan jälkeen kohentuneet selvästi. Alestalo, 1985, s. 185.

⁵¹ Ilmonen ja Siisiäinen, 1998, s. 26.

Matti Hyvärinen ja Jukka Paastela luettelevat SKP:n 80-luvulle tultaessa kerääntyneet vaikeudet seuraavasti: vaikeus säilyttää puolueen yhtenäisyys, vaikeus säilyttää SKDL:n vaalikannatus ja pysyä neljän ison puolueen kategoriassa, vaikeus rekrytoida uusia jäseniä erityisesti nuorista, vaikeus löytää uskottava strategia politiikanteossa, vaikeus hallitukseen osallistumisessa, vaikeudet yhteyksissä älymystöön, vaikeus löytää yhteys ja vaikutusvaltaa vaihtoehtoliikkeisiin, vaikeus modernisoida puolueen järjestökoneisto ja puolueaktiviteetit ja vaikeus säilyttää hyvät suhteet NKP:n kanssa.⁵² Lista tiivistää hyvin SKP:n tilanteen, joskin sen yksinkertaistaa paljon.

Turun Vasemmistoliiton syntyä gradussaan tutkinut Misha Dellinger listaa kansandemokraattisen liikkeen kahdeksaksi kriisiksi vaalikannatuksen laskun, osapuolijaon, kahden organisaation ongelman, hiipuvan järjestyön, SKP:n uhkaavan taloudellisen konkurssin, ideologisen tyhjyyden, reaaliosialismin kriisin ja jäsenistön demografisen ongelman eli ikä- ja sukupuoli- ja koulutusoajakauman yksipuolistumisen.⁵³ Ongelmavyöhyte esti merkityksellisen kommunikaation vaihtoehtoliikkeiden kanssa.

SKDL:n, Vasemmistoliiton ja vihreiden kannattajakuntia tutkineen Kim Zilliacuksen mukaan niin kansandemokraattien perinteinen työväenluokkainen kannattajakunta kuin vasemmalle kallellaan olleet yhteiskunnalliset radikaalit loittonivat SKDL:stä kahtiajaon ja uudistuskyvyttömyyden vuoksi. Laitavasemmistoon pettyneet, usein keskiluokkaiset radikaalit lähestyivät Zilliacuksen mukaan vihreitä, kun perinteisestä työväenluokkaisesta kannattajakunnasta osa siirtyi sosialidemokraattien äänestäjiksi. Vasemmiston sisäänpäin kääntynyt kehitys jätti radikaalin poliittisen kentän vaihtoehtoliikkeiden ja nousevan Vihreän liiton käyttöön.⁵⁴ SKDL:n sisällä kasvoi myös puoluehajaannuksen poteroita välttelemään pyrkinyt uudistusliike, kolmaslinjalaisuus. Erityisesti opiskelijoiden keskuudesta noussut kolmas linja vaati kahtiajaon lopettamista. Henri Sundholmin mukaan kolmaslinjalaisuuden synnyn taustalla oli suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtunut syvempi muutos, jonka synnyttämä protesti ei enää kanavoitunut SKP:hen.⁵⁵ Kolmaslinjalaiset ajoivat uudenlaisen, punavihreän puolueen perustamista.⁵⁶ Kolmaslinjalaiset saivat vaa'ankieliaseman SKP:n johdossa vuonna 1982⁵⁷, mikä nosti heidän painoarvoaan, ja heillä oli vaikutusvaltaa

⁵² Hyvärinen ja Paastela, 1985, s. 1. NKP-suhteilla Hyvärinen ja Paastela viittaavat nimenomaan SKP:n enemmistön NKP-suhteeseen. NKP ei ottanut hajaannukseen kantaa ennen loppuvaihetta, mutta oli käytännössä vähemmistön puolella. Tutkimuksen julkaisemisen aikaan vähemmistön erottanut vuoden 1985 ylimääräinen edustajakokous oli kutsuttu koolle. Kirjoittamisaikaan enemmistö ja vähemmistö olivat yhä samassa puolueessa.

⁵³ Dellinger, 2013, s. 5-

⁵⁴ Zilliacus, 1995, s. 209–213, Zilliacus, 2001, s. 31.

⁵⁵ Kolmaslinjalaisuus eli myös ammattiyhdistysliikkeessä ja sivistyneistössä. Sundholm, 2014, s.4.

⁵⁶ Sundholm, 2014, s. 14.

⁵⁷ Sundholm, 2014, s. 5.

puolueessa.⁵⁸ Merkittäviä kolmaslinjalaisia olivat esimerkiksi SKP:n puheenjohtaja Jouko Kajanoja, nuoret SKP:n keskuskomitean avustajina toimineet enemmistötaustainen Leevi Lehto ja vähemmistö- ja SOL-taustainen Juhani Ruotsalo, Kommunistin päätoimittaja Erkki Rautee, SKDL:n varapuheenjohtaja Ulla-Leena Alppi ja SKP:n keskuskomitean jäsen Lars D. Eriksson. Puoluehajaannuksen lähetessä loppuaan kolmaslinjalaiset lähenivät vähemmistöä.⁵⁹ Kolmaslinjalaisuuden synnyssä oli vaikutteita 1980-luvun vaihtoehtoliikkeiltä, koska kolmaslinjalaiset halusivat uudistaa puolueorganisaatiota ja politiikkaa.

1980-luvun alkuun ehtinyt kansandemokraattinen liike oli historiansa rasittama ja riitainen syistä, jotka olivat syvällä. Sen kyky vastaanottaa uusia ajatuksia ja hallita yhteiskunnallisia muutosvirtoja oli hajaannuksen vuoksi alentunut, ja perinteinen kannattajakunta oli muutoksessa.

Valtajuuskisuuteen ei ennen Kojjärven tapahtumia 1979⁶⁰ mahtunut uusia konflikteja, jotka olisivat ammentaneet sisältönsä modernisaation itsestäänselvyyksien kritiikistä. Vanhat, modernisaation lähtökohdista asetetut systeemiset kysymykset ja vastakkainasettelut johdannaisineen hallitsivat poliittista julkisuutta. Kansandemokraattien marxilaisen ajattelun mukaan teollisen yhteiskunnan keskeisin konflikti oli taloudellinen luokkakonflikti, jonka ydin oli tuotantovälineiden omistus ja tulonjako. 1980-luvulla tämän materialistisen politiikkaulottuvuuden haastoi Suomessakin jälkimaterialistinen ulottuvuus, johon kansandemokraatitkin joutuivat reagoimaan.

2.1. Vaihtoehtoliikkeiden jälkimaterialistinen haaste

Sosiologi Ronald Inglehart kehitti 1970-luvulla jälkimaterialistisen arvokumouksen teorian. Inglehartin näkemyksen mukaan kehittyneissä läntisissä teollisuusmaissa alkoi toisen maailmansodan jälkeen arvomuutos, jossa jälkimaterialistiset sosiaalisten suhteiden, sananvapauden ja itsensä toteuttamisen arvot ovat tulleet fyysistä turvallisuuden ja taloudellisia arvoja korostaneiden materialistisen arvojen rinnalle.⁶¹ Suomessa näitä jälkimaterialistisia arvoja edustivat vaihtoehtoliikkeet ja vihreät.

⁵⁸ Aalto, 1988, s. 213–214, Hyvärinen, 1994, s. 304–313.

⁵⁹ Kolmaslinjalaisia ja vähemmistöä yhdisti mm. kriittisyys hallitukseen osallistumista kohtaan. Sundholm, 2014, s. 103–110. Vähemmistö tuki Kajanojaa, joka SKP:n hajottua siirtyi vähemmistön SKY(Y):n ja vaalijärjestö Devan puolelle.

⁶⁰ Keskeinen jälkimaterialististen kysymyksenasettelujen läpimurto tapahtui Suomessa vuonna 1979, kun bussilastillinen luonnonsuojelijoita saapui puuttumaan kojjärveläisten maanviljelijöiden järvenkuivatushankkeeseen. Kojjärvi oli todettu yhdeksi Suomen parhaista lintujärvistä, mutta sen kuivattaminen olisi parantanut maanviljelijöiden peltoja.

⁶¹ Inglehart 1977, 3, 21–24, 28, 42. Inglehartin metodi on laaja määrällinen kyselytutkimus. Hän loi kysymyspatteristoja, joista vastaajat priorisoivat väittämiä. Inglehartin mukaan vastaajat voi heidän tekemiensä priorisointien perusteella määrittellä arvoiltaan materialisteiksi, jälkimaterialisteiksi vai näiden välimuodoiksi. Alkuperäinen jälkimaterialistisen arvokumouksen teoria syntyi, kun Inglehart tutkimusryhmineen keräsi vuonna 1970 vastauksia yksinkertaiseen neliosaiseen väittämien yhdistelmään. Vastaukset kerättiin kuudessa maassa, Isossa-Britanniassa, Ranskassa, Länsi-Saksassa, Italiassa, Belgiassa ja Alankomaissa. Ensimmäisessä ja yksinkertaisimmassa, vuonna 1970 tehdyssä

Kehitys johtui Inglehartin mukaan toisen maailmansodan jälkeisestä materiaalisesta eli taloudellisen ja fyysisen turvallisuuden kasvusta.⁶² Ensimmäinen suuri länsimainen jälkimaterialistinen sukupolvi oli toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden sukupolvi, joka ei ollut kokenut sotaa tai sitä edeltänyttä taloudellista niukkuutta.⁶³ Inglehart olettaa jälkimaterialistisen arvojen voittokulun jatkuvan edelleen.⁶⁴

Jälkimaterialistinen arvokumous liittyy teoriaan jälkimodernisaatiosta. Inglehartin mukaan jälkimaterialistinen arvokehitys on osa laajempaa kulttuurista muutosta eli jälkimodernisaatiota. Jälkimodernisaatio ei ole hetkittäinen arvomuutosten sarja, vaan kyse on pysyvästä maailmankuvan muuttumisesta länsimaissa. ”Uusi maailmankuva” on asteittain syrjäyttämässä teollisen yhteiskunnan materialistisen maailmankuvan.⁶⁵ Oleellista politiikan uusien arvojen suhteen on myös se, ettei niissä ole ennen tätä jälkimaterialistista ”heräämistä” tapahtunut erityistä muutosta. Niistä on vain alettu kantaa enemmän huolta, vaikkei ole kovinkaan selkeää, missä määrin esimerkiksi ympäristön tila on huonontunut.⁶⁶

Alkuperäinen jälkimaterialistisen arvokumouksen teoria syntyi, kun Inglehart tutkimusryhmineen keräsi vuonna 1970 vastauksia yksinkertaiseen neliosaiseen väittämäkyselyyn. Vastaukset kerättiin kuudessa maassa, Isossa-Britanniassa, Ranskassa, Länsi-Saksassa, Italiassa, Belgiassa ja Alankomaissa. Ensimmäisessä ja yksinkertaisimmassa, vuonna 1970 tehdyssä tutkimuksessa puhtaiden materialistien ja jälkimaterialistien osuus oli noin puolet kaikista vastaajista, mikä vahvisti Inglehartin luoman jaon merkityksellisyyttä.⁶⁷ Vuonna 1977 julkaistussa *Silent Revolution*issa Inglehart esittelee tutkimuksillaan hahmottamansa sukupolvien välisen arvokumouksen. 1990 julkaistussa teoksessa *Culture Shift in Advanced Industrial Society* Inglehart tuo esille, miten arvokumous on osa laajempaa muutosta yhteiskunnassa.

Inglehart esittää teoriansa taustaksi kaksi hypoteesia. Niukkuushypoteesin mukaan ihmiset arvostavat eniten asioita, joista heillä on puutetta. Ylempien tarpeiden tavoittelu alkaa vasta, kun alemman tason tarpeet on tyydytetty.

tutkimuksessa puhtaiden materialistien ja jälkimaterialistien osuus oli noin puolet kaikista vastaajista, mikä vahvisti Inglehartin luoman jaon merkityksellisyyttä. Inglehart, 1990, s. 74–76. Vuonna 1973 Inglehart keräsi uudet vastaukset Belgiasta, Ranskasta, Luxemburgista, Länsi-Saksasta, Alankomaista, Tanskasta, Isosta-Britanniasta, Irlannista, Italiasta ja Yhdysvalloista. Tällöin hän käytti laajennettua kysymyspatteristoa. Inglehart, 1977, s. 49.

⁶² Inglehart, 1990, s. 103.

⁶³ Inglehart, 1990, s. 56.

⁶⁴ Inglehart, 1990, s. 103.

⁶⁵ Inglehart, 1997, 324–325. Inglehart 1997, 324–325.

⁶⁶ Inglehart, 1990, 372–373.

⁶⁷ Inglehart, 1990, s. 74–76.

Sosialisaatiohypoteesin mukaan arvoihin sosiaalistutaan nuoruusvuosina, eivätkä arvot muutu iän myötä juurikaan. Lapsuutensa ja nuoruutensa maailmansotien ja talouspulan aikaan eläneistä länsieurooppalaisista valtaosa on materialisteja, kun taas sotien jälkeen syntyneet ovat jälkimaterialisteja, koska he ovat sosiaalistuneet arvoihinsa ennennäkemättömän taloudellisen hyvinvoinnin aikana.⁶⁸

Arvojen mittaamista ja Inglehartin teoriaa tutkineen Teija Mikkolan mukaan Inglehartin luonnehtimaa muutosta voi kutsua murrokselliseksi, koska Inglehart kiinnittää huomiota siihen, että yleisesti hyväksytyjä ja sukupolvesta toiseen säilyneitä uskomuksia, asenteita, arvoja, toimintatapumuksia ja normeja kyseenalaistetaan ja arvioidaan uudelleen. Muutos koskettaa monia eri elämänalueita, kuten uskonnollisuutta, sukupuolirooleja, seksuaalisia tapoja, asenteita työhön, perheeseen ja ympäristöön sekä poliittista käyttäytymistä. Poliitikassa maailmankuvan muutos näkyi osallistumismuotojen muutoksena ja uusien kysymysten kuten ympäristönsuojelun ja naisen aseman politisoitumisena.⁶⁹

Inglehart kehitti teoriansa 1970-luvulla, jolloin talouskasvu oli länsimaissa huipussaan ja sen hedelmiä oli jaettu kaikille yhteiskuntaluokille. Arvokumousteoria voi toimia apuvälineenä, kun tutkitaan korkean talouskasvun ajan länsimaisten yhteiskuntien siirtymistä jälkiteolliseen aikaan ja siirtymän vaikutuksia politiikan asialistaan, puolue muodostukseen, poliittiseen kulttuuriin ja elämäntapaan. Teollisen ajan yhteiskunnissa talouskasvun tavoittelemisen oli kaikkien poliittisten suuntausten jaettu tavoite ja lähtökohta. Poliittiset kiistat koskivat talouskasvun hedelmien oikeudenmukaista jakoa ja talousjärjestelmää, jolla jakovaraa luotaisiin parhaiten. Teollisen ajan yhteiskuntien sisäpolitiikka perustui olennaisesti materialistiselle jakovarakiistalle, jolla oli myös ulkopoliittinen ulottuvuus kapitalismin ja sosialismin välisen jännitteen muodossa. Inglehart kehitti teoriansa ensimmäisen version vuonna 1977, ja arvomuutoksen tapahtuminen poliittisella kentällä on todistettavissa empiirisesti, jos arvomuutos määritellään oikeisto-vasemmisto -akselin muuttumista moniulotteisemmaksi ja jälkimaterialistinen-materialistinen-akselin politisoitumista tuloa oikeisto-vasemmisto-akselin rinnalle.⁷⁰ Vihreistä puolueista on tullut vakituisia ja paikoitellen merkittäviä poliittisiä toimijoita, joskin kasvanut ääniosuus on tarkoittanut yleispuoluekehitystä. Vihreiden puolueiden valtavirtaistumista merkittävämpänä voi pitää vihreiden puolueiden marginaalista poliittiseen keskusteluun nostamien aiheiden vakiintumista jokaisen puolueen asioiksi.

⁶⁸ Inglehart, 1990, s. 56-57.

⁶⁹ Mikkola, 2003, s. 49.

⁷⁰ Esim. Liukkonen, 2010.

Jälkimaterialistisen arvokäännöksen teoria, tai tarkemmin Inglehartin ihmiset materialisteihin ja jälkimaterialisteihin jakava kysymyspatteristo ja erityisesti niukkuushypoteesi perustuu psykologi Abraham Maslowin 1940-luvulla kehittelemälle tarvehierarkialle, jossa pohjimmaisena ovat perustavat fyysiset tarpeet kuten ravinto ja pyramidin huipulla on itseilmaisuus. Maslow väittää, että ihmiset pyrkivät täyttämään tarpeitaan tietyssä hierarkkisessa järjestyksessä, ja tärkeäksi katsottu tarve riippuu ympäristöstä ja ympäristössä tapahtuneista muutoksista.⁷¹ Inglehartin kyselytutkimuksen metodin perustana oleva Maslowin tarvehierarkia on saanut paljon kritiikkiä osakseen. Myös Inglehartin kysymyksenasettelua on kritisoitu. Esimerkiksi sosiologit Clem Brooks ja Jeff Manza ovat kritisoineet Inglehartin jakoa materialisteihin ja jälkimaterialisteihin. Brooks ja Manzan mukaan arvokumousta ei tapahtunut, eikä sitä voi ainakaan mitata tai ihmisiä asettaa kahteen kategoriaan Inglehartin kysymyspatteristolla. Brooks ja Manza katsovat, että kumouksen sijaan arvoissa vallitsee pluralismi.⁷² Vanhojen, materialistiselle jaolle perustuvien puolueiden täytyi ottaa uusi jälkimaterialistinen jakolinja haltuunsa, jos ne mielivät laajentaa kannattajakuntaansa erityisesti nuorempien äänestäjien joukossa. Luokkakonfliktin ja marxismin voima todellisuuden selittäjänä oli 1980-luvulla heikentynyt huomattavasti muutaman vuosikymmenen takaisesta.⁷³ Arvokäännös tai pluralismi, jälkimaterialistiset arvot ja suomalaisessa keskustelussa ”elämäntavan” politiikka tulivat jäädäkseen ja vaikuttivat vahvasti 1980-luvun alun yhteiskunnallisessa ilmapiirissä.⁷⁴

Arvokumouksen lisäksi Inglehart käyttää ”uuden politiikan”⁷⁵ käsitettä kuvatessaan länsimaisessa politiikassa tapahtunutta muutosta. Inglehartin arvokumous ja uusi politiikka ovat samalla aikalaiskäsitteitä, jotka olivat poliittisesti latautuneita 1980-luvun alussa ja joista myös kansandemokraatit keskustelivat.⁷⁶ Jotta aikalaiskäsitteet ja tutkimuskäsitteet eivät mene sekaisin, käytän tässä tutkielmassa käsitteinä jälkimaterialistista haastetta, jälkimaterialista politiikkaa jälkimaterialistisia arvoja. Haaste kuvaa paremmin jälkimaterialististen aiheiden roolia suomalaisessa poliittisessä keskustelussa 1980-luvulla, ja sen nimeäminen ”uudeksi politiikaksi” olisi liioiteltua. Jälkimaterialistinen haaste piti ottaa vakavasti, mutta se ei ollut politiikan uusi lähtökohta ja agendan määrittäjä.

⁷¹ Inglehart, 1977, s. 22. Maslow, 1970 s. 35–59.

⁷² Brooks ja Manza, 1994, s. 547.

⁷³ Inglehart, 1990, s. 249-288.

⁷⁴ Myös rakennemuutoksen inspiroima kiinnostus arkeen ja elämäntapaan näkyi elämäntapatutkimuksen nousuna 1980-luvulla. Keskeisiä tutkimuksia 1980-luvun elämäntapatutkimuksia olivat esimerkiksi Pirkko-Liisa Ahponen ja Marja Järvelä-Hartikainen: *Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen* (WSOY 1983), Matti Kortteinen: *Lähiö* (WSOY 1982), J-P Roos: *Suomalainen elämä* (WSOY 1987).

⁷⁵ ”New politics”, Inglehart 1971 & 1977.

⁷⁶ Esim. Unto Järvinen: Mikä vie puolueilta sielun ja politiikan uskottavuuden? *Kansan Uutiset*, 4.4.1984.

Materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan käsitteet ovat hyödyllisiä, kun halutaan havainnollistaa länsieurooppalaisessa puoluekentässä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa 1970-luvulta alkaen tapahtuneita muutoksia. Toisaalta ei tule ylitulkita vasemmisto-oikeisto-akselin korvautuneen materialistinen-jälkimaterialistinen-akselilla. Materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan käsitteet ovat hyödyllisiä, vaikka arvokumouksen kumouksellisuutta ei allekirjoittaisikaan. Oletan, että jälkimaterialistiset aiheet tulivat materialististen rinnalle, ja jätän muiden arvioitavaksi, tapahtuiko Suomessa varsinainen jälkimaterialistinen arvokumous.

Esimerkiksi 1970-luvun vasemmistopuolueiden sosiaalipolitiikka on kansantulon uudelleenjakoa eli sikäli materiaalisen edun jakamista, mutta toisaalta ainakin päämäärien voidaan ajatella olevan jälkimaterialistisia, koska tulon uudelleenjakaminen tähtää paitsi sosiaalietuuksien saajien hengissä pysymiseen, myös parantamaan heidän mahdollisuuksiaan toimia kansalaisina. Sodanjälkeisen vasemmiston leipälaji, kamppailu tulojaosta ja toimeentulokamppailu oli esimerkiksi Inglehartin mukaan materialistista politiikkaa, mutta toisaalta vasemmisto pyrki vapauttamaan työväenluokkaa toimeentulohuolista, jotta se voisi toimia yhteiskunnallisesti, mitä taas voidaan ajatella jälkimaterialistisesti orientoituneena pyrkimyksenä. Rajankäynti materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan välillä ei siis olekaan yksinkertaista. Materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan kategoriat eivät ole mitenkään itsestään selviä, eikä niitä pidä sellaisina ottaa. Kuitenkin vaihtoehtoliikkeitä ja vihreitä edeltäneen politiikan päälinjan kutsuminen materialistiseksi on perusteltua eron hahmottamiseksi.

Inglehart kirjoittaa jälkimaterialistisesta arvokumouksesta (tai ”hiljaisesta vallankumouksesta”, ”silent revolution”). Kumouksen käsite on vahva, eikä välttämättä paikkansapitävä. Joka tapauksessa materialistinen-jälkimaterialistinen-akseli politisoitui erityisellä tavalla kansainvälisen ympäristöherätyksen jälkeen, ja Inglehartin teoria on eräs yritys kuvata muutosta. Inglehart ei väitä, etteikö jälkimaterialisteja olisi ollut jo toista maailmansotaa edeltäneissä sukupolvissa, mutta jälkimaterialistiset aiheet ja arvot tulivat suuria yleisöjä kattavaan yhteiskunnalliseen keskusteluun vasta 1960-luvulta eteenpäin. Vähintään voi puhua jälkimaterialistisesta haasteesta, jonka vanhat puolueet ottivat vastaan ja huomioivat politiikassaan. Katson, että vaihtoehtoliikkeet ja vihreät edustivat Suomessa jälkimaterialistisia arvoja, jotka haastoivat kansandemokraattien ja muiden suurlakon ajan konflikteista syntyneiden vanhojen puolueiden politiikan. Kutsun vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden vaaleissa 1983–1984 politisoimaa vaikeasti määriteltävää asiakokonaisuutta jälkimaterialistiseksi haasteeksi. Jälkimaterialistisen haasteen ytimessä olivat ympäristökysymys (erityisesti energia ja ydinvoima), talouskasvun kritiikki sekä edustuksellisen politiikan kritiikki, joiden vastaanottoon SKDL:ssa tämä tutkimus keskittyy.

Jälkimaterialististen aiheiden tulo politiikkaan liittyi elintason kasvuun ja hyvinvointivaltiokehitykseen. Elintaso oli noussut Suomessa erityisesti 1960-luvulta alkaen. Suomessa jälkimaterialistista politiikkaulottuvuutta käsiteltiin 1980-luvun alussa muun muassa ns. elämäntapatutkimuksessa, joka keskittyi erityisesti työväenluokkaan ja joissa toistuivat erityisesti hyvinvointivaltiokehitys, kaupungistuminen ja paikallisten lähiyhteisöjen murtuminen.⁷⁷ Elämäntavan muuttuminen toi myös uusia arvoja. Elämäntavan politiikka näkyi myös siinä, että Vihreää liittoa edeltäjineen halusi 1980-luvun alussa profiloitua elämäntapaliikkeeksi poliittisen liikkeen sijaan.⁷⁸ Kansandemokraatitkin käsittelivät elämäntapojen muutosta omassa elämäntapakeskusteluksi nimeämässään järjestökeskustelussa, joka heijasteli työväenkulttuurin ja kollektivismin murrosta.

Kannattajakunnan laajentaminen ja jälkimaterialististen aiheiden mukaan ottaminen politiikkaan oli tärkeää kaikille puolueille. Jälkimaterialistiset kysymykset eivät asettuneet oikeisto-vasemmisto-akselille, mikä teki niistä ”uutta politiikkaa”. Ympäristökysymys oli klassinen jälkimaterialistinen jakolinja⁷⁹, joka vanhojen puolueiden oli vaikeaa asettaa ohjelmiinsa. Jälkimaterialistien jakolinjan tuloa eurooppalaiseen politiikkaan tutkineet Herbert Kitschelt ja Robert Rohrschneider katsovat, että vasemmistolla oli enemmän syytä ja taipumusta ottaa ympäristökysymys asiakseen, sillä vasemmistolaisiin arvoihin nojanneet uudet vihreät puolueet muodostivat vasemmistolle suuremman uhkan.⁸⁰ Inglehartin mukaan jälkimaterialistit asettivat itsensä oikeisto-vasemmisto –akselilla vasemmalle puolelle, ja länsieurooppalaiset varhaiset 1960-luvun lopun jälkimaterialistit katsoivat usein olevansa marxilaisia.⁸¹ Varhaisia vihreitä puolueita kutsuttiinkin usein vasemmistoliberaaleiksi, arvopohjaltaan vasemmistolaisiksi tai uusvasemmistovaikutteisiksi viitaten 1960-luvun lopun uusvasemmistolaisuuteen. Ympäristöpolitiikan jakautumista oikeisto-vasemmisto –akselilla Kokoomuksen ja SDP:n kautta valtio-opin gradussaan tutkinut Antti Liukkosen mukaan vanhat puolueet ottivat jälkimaterialistiset arvot Suomessa agendalleen niin oikealla kuin vasemmalla aateperintöönsä soveltaen.⁸² Timo Järvikosken mukaan Kojjärvi paljasti, että kansalaiset olivat todennäköisesti pitäneet ympäristökysymyksiä tärkeämpänä kuin poliitikot jo pitkään.⁸³ Inglehartin

⁷⁷ Mm. Ahponen ja Järvelä, 1983, Karisto, Takala ja Haapola, 1984, Roos, 1985, Kortteinen, 1982.

⁷⁸ Mickelsson, 2015, s. 245.

⁷⁹ Inglehart, 1977, s. 3-19.

⁸⁰ Kitschelt, 1988, Rohrschneider, 1993.

⁸¹ Inglehart, 1997, s. 317–320. Inglehartin tarkoittamat 1960-luvun lopun jälkimaterialistit olivat ns. uusvasemmistoa. Varhaisten jälkimaterialistien marxilainen identiteetti selittyi sillä, että 1960-luvun lopulla vasemmistolaisuus ja sosialismi miellettiin yleisedistykselliseksi poliittiseksi asemaksi. Tilanne muuttui selvästi 1980-luvulle tultaessa, eikä vasemmistolaisuus, sosialismi tai valtionomistus näyttäytyneet enää edistyksen symboleina. Inglehart, 1997, s. 317–318.

⁸² Liukkonen, 2010, s. 87–88.

⁸³ Järvikoski, 1991, s. 174–175.

mukaan jälkimaterialististen arvojen omaksuminen ei korreloinut kuitenkaan kaikkien vasemmiston tavoitteiden, kuten valtionomistuksen kannattamisen kanssa.⁸⁴

Ympäristökysymyksen tuloa länsieurooppalaisiin demokratioihin on tutkinut esimerkiksi politologi Neil Carter. Ympäristökysymys haastoi Carterin mukaan vasemmisto-oikeisto -jaon erityisellä tavalla ja oli ja on yhä klassinen uuden politiikan konflikti, jonka omaksuminen politiikantekoon on ollut hankalaa vanhoille puolueille.⁸⁵ Carterin mukaan vasemmistopuolueilla on ollut potentiaalisesti enemmän motiiveja ottaa ympäristökysymys vakavasti. Hän perustaa näkemyksensä väitteelle, jonka mukaan jälkimaterialisteja löytyy enemmän vasemmiston kannattajakunnasta.⁸⁶ Jälkimaterialististen aiheiden käsittely ei ollut kuitenkaan vasemmistolle itsestään selvästi tärkeää, koska vasemmistolla on pitkä tuotanto- ja talouskasvukeskeinen perinne.⁸⁷

1980-luvun vaihtoehtoliikeshdinnän keskeiset ideat, kuten modernisaatiokritiikki ja teollisen suoritusyhteiskunnan kritiikki olivat läsnä jo erityisesti Yhdysvalloissa vaikuttaneessa 1960-luvun lopun hippiliikkeessä.⁸⁸ Suomessa 1980-luvun alun kansalaisliikkeiden taustalla voi nähdä 1960–1970 –lukujen taitteen uusvasemmiston. 1960–1970 –luvun taitteessa syntyneitä kollektiivisen toiminnan muotoja on kutsuttu uusien yhteiskunnallisten liikkeiden käsitteellä.⁸⁹ Uusia yhteiskunnallisia liikkeitä tai vaihtoehtoliikkeitä Suomessa tutkinut Esa Konttinen erottaa 1960-luvun lopulla syntyneen liikehdinnän kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa radikalismien valtavirtaa leimasi luottamus modernisaatioon, kun taas 1970-luvun loppupuolella alkanut toinen vaihe suhtautui modernisaatioon ja edistykseen skeptisemmin. Konttinen tulkitsee liikehdinnän muutosta yhteiskunnan mielialailmaston näkökulmasta – liikehdintä eri ollut saarekemaista, vaan se ilmensi yhteiskunnassa vallinneita yleisempiä uskomuksia.⁹⁰

Vaihtoehtoliikkeiden syntyä edelsi Esa Konttisen mukaan modernisaation ja edistysuskon korkeasuhdanne. Konttisen mukaan teollistuminen, teknologisoituminen, politiikan sekä hallinnon modernisaatio toteuttivat modernin mielen todellisen korkeasuhdanteen länsimaissa toisen maailmansodan jälkeen. Modernisaatiousko näkyi vahvana myös suomalaisessa 1970-luvun alun marxilaisessa opiskelijaliikkeessä.⁹¹ Korkeasuhdanteen jälkeen seurasi politiikkakriittisyyden ja

⁸⁴ Inglehart, 1997, s. 319.

⁸⁵ Carter, 2013, s. 74. Myös Inglehart 1990.

⁸⁶ Carter 2006.

⁸⁷ Carter, 2006, s. 751.

⁸⁸ Siisiäinen & Ilmonen, 1998, s. 195–196.

⁸⁹ Kriesi, 1996, s. 158.

⁹⁰ Konttinen, 1998, s. 188–189.

⁹¹ Ilmonen ja Siisiäinen, 1998, s. 209–212.

yksilöllisyyden aika sekä kollektivismiin rajoittuminen omaan kokemuspiiriin, kuten omaan perheeseen ja ystäviin.⁹²

1970–1980-luvun taitteen vaihtoehtoliikkeitä Suomessa olivat esimerkiksi ympäristöliike, asumis- ja suojelutarkoituksessa toiminut talonvaltausliike, vammaisten oikeuksien ajanut liike, naisliike, ydinaseiden vastustamiseen keskittynyt uusi rauhanliike, ydinvoimaa vastustanut Energiapoliittinen yhdistys EVY ry, 70-luvun lopulla aloittanut, parempaa joukkoliikennettä Helsinkiin ajanut Enemmistö ry sekä pohjoisen vesistöjen suojelua vaatineet liikkeet. Kansalaisliikkeitä yhdistivät paikallisuus, ruohonjuuritaso, hierarkiattomuus, auktoriteettivastaisuus, yksilökeskeisyys ja politiikan perinteiseltä esityslistalta poikkeaminen. Liikkeet saivat vetoapua medialta, joka kiinnostui puolueiden ulkopuolisista tuoreista poliittisista voimista.⁹³ Kansalaisliikkeet politisoivat kysymyksiä, jotka katsottiin arkeen tai elämäntapaan liittyviksi ja omakohtaisiksi yhteiskunnallisen sijaan. Rauli Mickelssonin mukaan vaihtoehtoliikkeet toivat arvokeskustelun suomalaiseen politiikkaan. Arvokeskustelu vetosi kaikkiin jonkun arvon (kuten puhdas ympäristö tai naisten ja miesten tasa-arvo) hyväksyvän yksilöihin ryhmä- ja luokkaintressiin vetoamisen sijaan.⁹⁴ Mickelsson mukaan liikkeet ja puolueet sekä etujärjestöt eroavat toisistaan siinä, että puolueiden toiminta on jatkuvaa, liikkeiden taas tilapäistä. Puolueiden organisaatiot ovat vahvoja ja institutionaalisia, liikkeiden taas heikkoja tilapäisiä. Valtiovaltaan integroituneet puolueet toimivat järjestelmän sisällä, kun taas liikkeet toimivat kansalaisyhteiskunnassa. Mickelssonin mukaan puolueet toteuttavat politikointiretoriikkaa, jossa politiikkaa pidetään pelinä. Liikkeiden retoriikka on politisointiretoriikkaa, joka kiistää aiemman politiikan oikeutuksen ja esittää uusia näkökulmia. Puolueiden on otettava kantaa kaikkiin politiikan esityslistan kysymyksiin.⁹⁵ Rauli Mickelssonin mukaan yhteiskunnalliset liikkeet pyrkivät painottamaan jonkin sektorikysymyksen huomioon ottamista. Kun liike kehittyy puolueeksi, tästä sektorikysymyksestä tulee puolueen yleisnäkökulma, josta se katsoo kaikkia asioita.⁹⁶

Vaihtoehtoliikkeitä yhdisti modernisaatiokritiikistä ponnistanut talouskasvu- ja elintasokritiikki. Vanhojen puolueiden materialistisen jakovarakiistan taustaoletuksena olivat modernisaatio, edistys ja jatkuva talouskasvu eli jakovaran kasvu. Erityisesti ympäristöliike kiinnitti huomiota modernisaation sisäänrakennettuun tuhoavuuteen. Varhainen vihreä liike kritisoi puoluelaitoksen

⁹² Puohiniemi, 1993, s. 32.

⁹³ Siisiäinen, 1985, s. 204–218.

⁹⁴ Mickelsson, 2015, s. 353.

⁹⁵ Mickelsson, 2015, s. 246–247.

⁹⁶ Mickelsson, 2015, s. 246–247.

läpileikannutta palkkatyökeskeisyyttä ja kasvupakkoa.⁹⁷ Ympäristöhuoli oli vaihtoehtoliikkeiden ydintotuus. Ympäristökatastrofin ydintotuus oli Rauli Mickelssonin mukaan merkittävässä asemassa suomalaisessa politiikassa erityisesti 1980-luvulla, kunnes se 1980- ja 1990-lukujen taitteessa korvautui markkinoiden ja talouden korostamisella.⁹⁸

2. 2. Ympäristökysymys jälkimaterialistisena haasteena

Ympäristökysymys oli keskeisimpiä 1980-luvun vaihtoehtoliikkeiden yhteiskunnalle heittämistä haasteista. Poliitiikan tutkija Gayil Talshirin mukaan kansainvälisen vaihtoehtoliikehdinnän käynnisti ekologinen angsti.⁹⁹ Vaihtoehtoliikkeiden lisäksi ekologiasta keskusteltiin mediassa, puolueissa ja toriparlamenteissa. Ekologialla tarkoitettiin aikalaiskeskustelussa laveasti määriteltynä tilannetta, jossa ihmisen toiminta ja ekosysteemi olisivat tasapainossa keskenään.

Ensimmäisen luonnonsuojeluyhdistykset perustettiin jo 1800-luvun lopulla. 1930-luvulla perustettiin ensimmäiset kansallispuistot. Luonnonsuojelussa keskityttiin luonnon esteettiseen ja virkistykseen puoleen. Timo Järvikosken mukaan jälleenrakennuksen aikana toisen maailmansodan jälkeen luonnonsuojeluun ei ollut varaa, kun tuotannon ehdot oli turvattava. Syntynyt talouskasvu tuli näkyviin yleisenä elintason nousuna, ja elintason kasvu palveli eri kansalaisryhmien etuja. Järvikosken mukaan talouskasvu perustui luonnonvarojen huolettomaan käyttöön. ”Ympäristökysymystä” ei ollut, ja kasvuoptimismi vallitsi yhteiskunnassa.¹⁰⁰ Viimeistään 1970-luvulla luonnon ja luonnonsuojelun sijaan alettiin puhua ympäristöstä ja ympäristönsuojelusta, jotka korostivat luontoa ihmisen elinympäristönä. 1980-luvun alussa käytettiin ympäristönsuojelun käsitettä, ja sillä viitattiin luonnonvarojen ehtymiseen, saasteiden ja teollistumisen ensisijaisesti ihmiselle aiheuttamiin ongelmiin.¹⁰¹

Suomalaisen ympäristöliikehdinnän ensimmäinen aalto sijoittui 1960-luvulle, kun luonnon sijaan alettiin puhua ympäristöstä. Ympäristöliikehdintä on yleensä liittynyt laajempaan vastakulttuuriseen liikkeeseen.¹⁰² Kansainvälisen ympäristöherätyksen käynnistäjä oli biologi Rachel Carsonin teos *Äänetön kevät* (suomennettu 1963), jonka seurauksena ympäristöongelmia alettiin pohtia suhteessa talouteen ja teollisuuteen eli yhteiskunnallisiin suhteisiin ja politiikkaan. Carsonin kirjan myötä Yhdysvalloissa alettiin tutkia tuholaismyrkkujen tarkoituksenmukaisuutta. Erityisesti

⁹⁷ Esim. Haavisto, 1983, s. 18–19.

⁹⁸ Mickelsson, 2007, s. 279.

⁹⁹ Talshir, 2002.

¹⁰⁰ Järvikoski, 1991, s. 164. Karisto, Takala & Haapola, 1985, s. 101.

¹⁰¹ Myllyntaus, 1994, s. 33–46.

¹⁰² Jokinen ja Saaristo, 2002, s. 240.

kemianteollisuus hyökkäsi kirjaa vastaan.¹⁰³ 1960–1970 -luvulla ajoittunut ympäristöherätys oli Yrjö Hailan ja Pekka Jokisen mukaan selvästi yleismaailmallinen ilmiö. Kansainvälistä ympäristöhuolta synnyttivät nimenomaan paljon käännetty kirjat, kuten Äänetön kevät. Eri maissa eri paikalliset ympäristökysymykset nousivat saastumisen ja ympäristöongelman symboleiksi.¹⁰⁴

Suomessa ympäristöliikeddinnän ensimmäinen aalto 1960–1970 -luvulla kanavoitui Suomen luonnonsuojeluyhdistykseen, josta tuli vuonna 1969 Suomen luonnonsuojeluliitto.¹⁰⁵ Rooman Klubin Kasvun rajat- raportti julkaistiin ja YK:n ympäristökokous pidettiin vuonna 1972. Vuosina 1973 ja 1974 kansainväliseen politiikkaan ja länsimaiden talouteen sekä arkipäivän energiankäyttöön vaikuttanut öljykriisi sekä vuoden 1975 suurtyöttömyys näyttivät monille, ettei talouskasvuun perustuva modernisaatiouisko ollut itsestään selvästi perusteltua.¹⁰⁶

Ympäristöpolitiikan tuloa Suomeen tutkineen Sirje Nienstedtin mukaan ympäristö tuli politiikan asialistalle jo 1960–1970 -lukujen taitteessa, kun teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamia saaste- ja ympäristöongelmia alettiin ratkoa. Silloin ympäristötietoisuus löi läpi yhteiskunnassa ja ympäristökysymys eteni eduskuntaan.¹⁰⁷ Ympäristökysymyksen politisoituminen hallintokoneistoissa eteni yksittäisten organisaatioiden, kuten esimerkiksi vesihallituksen perustamisena vuonna 1969.¹⁰⁸ Ympäristöministeriötä ei saatu pyrkimyksistä huolimatta perustettua vielä 1970-luvulla. Ympäristöasiat olivat levällään eri ministeriöissä kunnes ympäristöministeriö perustettiin vuonna 1983. 1960–1970 -luvuilla eduskunnan asialista oli sosiaaliturva-, maatalous-, koulutus- ja asuntoasioissa ja ympäristö yhä marginaalissa.¹⁰⁹ Epäpoliittinen ja paikallinen luonnonsuojelu oli kuitenkin viimeistään 1970-luvulla saamassa rinnalleen tarpeen ympäristöpolitiikalle. 1960–1970 -luvuilla tapahtunut ympäristötietoisuuden herääminen ja ympäristön politisoituminen teki 1980-luvun ympäristöliikkeet mahdollisiksi ja loi niille operointitilaa sekä yhteiskunnallista relevanssia.

Ympäristöliikkeitä tutkinut Timo Järvikoski nimittää 1960-luvulla alkanutta ympäristöliikeddinnän ensimmäistä aaltoa ympäristönsuojelun yhteiskunnallistumiseksi. 1960–1970 -lukujen vaihteessa Suomeen syntyi ympäristöliike, jossa keskeinen organisaatio oli Suomen luonnonsuojeluliitto. Tutkija- ja opiskelijapiireissä alkoi levitä uudenlainen ajattelu, jossa luonnonsuojelu jäi taka-alalle ja huomio kiinnitettiin teollisuuden aiheuttamaan luonnon pilaantumiseen sekä pääoman ja

¹⁰³ Järvikoski, 1991, s. 168–169.

¹⁰⁴ Haila & Jokinen, 2001, s. 26–32.

¹⁰⁵ Stranius, 2006, s. 24–25.

¹⁰⁶ Konttinen, 1998, s. 195–196.

¹⁰⁷ Nienstedt, 1997, s. 157–161.

¹⁰⁸ Nienstedt, 1997, s. 56–62.

¹⁰⁹ Nienstedt, 1997, s. 157–161.

luonnonvarojen käytön suhteeseen. Ajatus kestävästä kehityksestä ja luonnonvarojen rajallisuudesta vahvistui, ja se tuli ottaa huomioon taloudellisissa tavoitteissa. Esimerkiksi Ympäristökomitea 2000 ja Miljöopoliittinen yhdistys nostivat esiin ympäristökysymysten suhdetta talouteen.¹¹⁰

Vihreät eivät tuoneet ympäristöaihetta vanhojen puolueiden ohjelmiin. Jo 1970-luvulla puolueissa ja varsinkin niiden nuorisjärjestöissä havahduttiin ympäristön saastumisen, luonnonvarojen rajallisuuden ja jatkuvan kasvun ongelmiin.¹¹¹ Nouseva ympäristöliike yhdisti yksittäiset ympäristöongelmat yhteiskunnallis-poliittiseksi ympäristökysymykseksi. Ympäristöongelmista puhuttiin kuitenkin Timo Myllyntauksen mukaan ihmiskeskeisesti, ja ympäristön tilaa arvioitiin ihmisen kannalta.¹¹² 1970-luvun jälkipuolella ympäristöliike menetti jonkin verran asemiaan, koska talouden ongelmat ja lama hallitsivat tilaa.¹¹³

Ympäristön politisoituminen oli jälkimaterialistisen haasteen ytimessä. Ympäristön nostaminen ihmisen välittömän materiaalisen edun ohi oli uusi ajatus poliittisella kentällä. Ympäristöliikkeen radikaali ajatus oli, että ihminen on riippuvaisempi luonnosta kuin luomastaan materiasta ja elintasosta. Vanhan riippuvuussuhteen esiin nostaminen kyseenalaisti modernisaation perusajatuksen ihmisestä edistyksen subjektina. Toisaalta ympäristöliike uskoi yksilöön yhteiskunnan muuttajana järjestön, puolueen tai muun perinteisen kollektiivisen subjektin ohi. Teollistuneen yhteiskunnan kasvatit, joista moni oli jo toisen tai useamman polven kaupunkilaisia, löysivät luontoarvot eri näkökulmasta kuin aiemmat, pientiloilla kasvaneet sukupolvet, joille puhdas luonto oli ollut itsestäänselvyys ja ympäristö resurssien lähde ja puoliomavaraistalous elämän perusta.

3. Vastaus haasteeseen: ympäristökysymyksen on luokkataistelua

3. 1. Ympäristön ja pääoman ristiriita

Ympäristöliikkeen politisoima globaali ja paikallinen ympäristökriisi kiinnosti kansandemokraatteja. Ympäristökysymystä käsiteltiin järjestöissä ja lehdistössä. Puoluehierarkian korkeimmalla tasolla muut aiheet täyttivät kuitenkin asialistan ytimen. Ympäristökysymyksen poliittisen painoarvon ja kansandemokraattien vaihtoehdon syvempi pohtiminen jäi siitä kiinnostuneiden aktiivien asiaksi. SKDL ja SKP olivat perustaneet ympäristökysymykselle työryhmät jo 1970-luvun alussa. Järjestöjen ylimmissä päättävissä elimissä ympäristökysymys nousi esiin lähinnä mainintana – tärkeänä asiana,

¹¹⁰ Järvikoski, 1991, s. 168–169.

¹¹¹ Mickelsson, 2015, s. 275.

¹¹² Myllyntaus, 1994, s. 13.

¹¹³ Järvikoski, 1991, s. 170–172.

joka piti huomioida - ja yksittäisten puheenvuorojen aiheina. Tämän luvun tarkoitus on kuvata, minne jälkimaterialistinen ympäristökysymys asettui kansandemokraattien tärkeysjärjestyksessä.

Vaihtoehtoliikkeiden politisoima ympäristökysymys oli viheralueiden kaavoittamista ja puhtaita rantavesiä suurempi asia, ja se kiinnosti äänestäjiä. Koska kansandemokraatit edustivat systeemistä vaihtoehtoa, oli heidän vastauksensa ympäristön politisoitumiseen oltava linjassa talousjärjestelmän muuttamiseen tähtäävän politiikan kanssa. Tätä vaihtoehtoa kehittivät muutamat ideologit ja ympäristöaiheista kiinnostuneet puolueaktiivit. Kommunistin päätoimittaja ja keskeinen SKP:n ideologi, kolmaslinjalainen¹¹⁴ Erkki Rautee määritteli ympäristökysymyksen poliittisen paikan näin, vuonna 1981 pidetyn 19. edustajakokouksen asiakirjan mukaisesti:

”Lopuksi on todettava, että kamppailu ihmiskunnan yhteisten suurten ongelmien rauhanomaisen ja demokraattisten ratkaisujen puolesta on myös luokkataistelua, kuten taistelu demokratian puolesta yleensäkin. 19. edustajakokouksen poliittisessa asiakirjassa sanotaankin: Jokaisen yleismaailmallisen ongelman takana näkyy kapitalismin, suurpääoman hahmo. Asevarustelusta ovat vastuussa imperialismi ja sotateolliset yhtymät. Pahin ympäristön pilaa ja luonnon tuhoaja on suurpääoma. Energian ja raaka-aineiden riistäjiä ovat ennen kaikkea kansainväliset suuryhtiöt.”¹¹⁵

Rauteen Kommunistissa esittämä asetelma kuvasti hyvin kansandemokraattien suhtautumista ympäristökysymykseen. Kun kapitalismi saataisiin kumottua, korjaantuisivat myös ympäristöongelmat. Kansandemokraattien ympäristöpolitiikan tekijöiden lähtökohta oli, että ympäristöongelmat olivat eräs kapitalismin oire.

Ympäristökysymyksen paikkaa 1980-luvun SKP:ssa pohdittiin paljon, kun vuoden 1987 edustajakokousta varten laadittiin uutta ohjelmaa.¹¹⁶ Ohjelmatyöryhmän keskeisimpiä hahmoja oli ryhmän sihteeri, kolmaslinjalainen Matti Hokkanen. Hokkanen kirjoitti Kommunistin vuoden 1983 viimeiseen numeroon laajan ohjelmatyön aiheita käsittelevän artikkelin, jossa esitetyistä näkemyksistä hän vastasi itse, mutta niihin oli vahvasti vaikuttanut koko työryhmä. Hokkasen artikkeliä voi siis pitää SKP:n johdon lähellä toimineen ideologiryhmän näkemyksenä. Siinä tiivistyi puolue-eliitin näkemys asioiden tärkeysjärjestyksestä. On tärkeää huomata, että puolueohjelma on myös puolueen markkinointia, eli kattava läpileikkaus kommunistien ajatuksista se ei ole.¹¹⁷

Kuten lopullinen ohjelmakin, Hokkasen artikkeli alkoi ympäristökysymyksen käsittelyllä maailmanlaajuisesta näkökulmasta. Hokkanen aloitti toteamalla maapallon rajalliseksi, mikä oli tullut selvemmäksi tuotantovoimien kehittyessä.¹¹⁸ Viittaus resurssiriippuvaisuuteen ja ihmisen toiminnan

¹¹⁴ Henri Sundholmin määritelmän mukaan Rautee oli kolmaslinjalainen. Sundholm, 2014, s. 131.

¹¹⁵ Erkki Rautee: Demokratian puolesta käytävä taistelu tänään, Kommunisti 1983, s. 91.

¹¹⁶ SKP:n 14.6.1987 hyväksytty puolueohjelma, <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmat/SKP/skpohjelma1987>, luettu 15.10.2015.

¹¹⁷ Matti Hokkanen, Mietteitä maailmasta, Suomesta ja SKP:sta, Kommunisti 11 ja 12/1983, s. 812- 840.

¹¹⁸ Matti Hokkanen, Mietteitä maailmasta, Suomesta ja SKP:sta, Kommunisti 11 ja 12/1983, s. 812.

vaikutuksiin olisi voinut olla ympäristöliikkeen ideologin kynästä. Hokkasen mukaan porvarillista näkökulmaa hallitsi käsitys, että luonnon ja ihmisyhteiskunnan välisen ristiriidan kärjistyminen oli ”väistämätön rangaistus” talouskasvun luomasta hyvinvoinnista. Vaihtoehdoksi kärjistymiselle Hokkanen tarjosi toisenlaista tuotantojärjestelmää. Historialliseen materialismiin perustuva tarkastelutapa nimittäin paljasti Hokkasen mukaan, että kysymyksessä oli tuotannon ja sen luonnonedellytysten välinen ristiriita. Eli globaaliksi muuttunut ympäristöön kohdistuva uhka oli seurausta kapitalistisesta tuotantojärjestelmästä. Tuotannon ja luonnonedellytysten kriisi oli todellinen, ja se voitaisiin ratkaista järjestämällä tuotantosuhteet uudelleen eli siirtymällä sosialismiin.

Hokkanen kirjoitti, että ”tämän ristiriidan voittaminen ja suhteellisen tasapainon palauttaminen luonnon ja yhteiskunnan välille on aina paitsi uuden yhteiskuntamuodostuman tehtävä, myös eräs sen voiton tärkeimpiä edellytyksiä.” Eli kommunistien tehtävä oli ottaa uudet kysymyksenasettelut vakavasti, jos he mielivät menestyä ideologioiden kilpailussa ja jälkimaterialistisen haasteen paineessa.

Hokkasen mukaan 1980-luvun kapitalistisen tuotannon ja luonnonedellytysten välisellä konfliktilla oli piirteitä, jotka erottivat sen aiemmista sivilisaation ja luonnonresurssien välisistä konflikteista, joita hän käsitteli myös artikkelissaan. Niistä ”nykyisen kriisin”¹¹⁹ erotti maailmanlaajuisuus eli tilanne ei ollut läsnä vain kehittyneissä kapitalistisissa maissa, vaan se näkyi vahvasti kehitysmaissa. Hokkanen kirjoitti, että saasteet eivät noudattaneet maiden tai yhteiskuntajärjestelmien rajoja ja siksi myös sosialistiset maat kärsivät niistä. Myös maailmantalouden keskinäisriippuvuus altisti sosialistiset maat kapitalismin luomille ongelmille. Sosialistisilla mailla oli omat taloudelliset ja ekologiset ongelmansa, mutta ohjelmatyössä niitä ei luonnollisestikaan käsitelty, vaan keskityttiin kapitalismin ongelmiin.

Huoli globaalista ympäristökriisistä ja sen nostaminen lopullisen ohjelmankin läpileikkaavaksi teemaksi ilmensi selvää jälkimaterialististen arvojen omaksumista. Matti Hokkasen mietteissä oli selvä jälkimaterialistinen orientaatio¹²⁰, mutta hän toisaalta otti näihin jälkimaterialistisiksi katsottuihin aiheisiin myös materialistisen näkökulman. Ympäristökriisit eivät uhanneet vain tuotantoa ja taloutta, vaan koko elollisen luonnon ja ihmisen olemassaololle välttämättömiä edellytyksiä. ”Ekologisen tasapainon järkkäminen merkitsee elämän ylläpitämiseen välttämättömien

¹¹⁹ Kriisin käsite oli kommunistien kapitalismin kritiikeissä hyvin yleinen. Kommunistit näkivät kapitalismin kriisejä ja niiden ilmentymiä monissa yhteyksissä, ja ympäristökysymyksen käsittely kapitalismin kriisinä tai sen ilmentymänä oli linjassa tämän kanssa.

¹²⁰ Globaalin ympäristö- ja luonnonresurssikriisin lisäksi Hokkanen käsitteli esimerkiksi kehitysmaita ja edustuksellisen demokratian kriisejä, työväenliikkeen sammaloitumista, luokkajaon murtumista ja ”uuden keskiluokan” esiintuloa.

luonnonedellytysten joutumista uhanalaisiksi”, Hokkanen kirjoitti.¹²¹ Kysymys oli siis materiaalisista elämän välttämättömyyksistä palkkaa, sosiaalietuuksia tai energiantuotantoa syvällisemmässä mielessä.

Vaikka Matti Hokkasen mukaan Kommunistin artikkeli oli ohjelmatyöryhmän yhteinen näkemys, Hokkasen ohjelmaluonnos sai ohjelmatyöryhmässä kritiikkiä. Vähemmistöläinen Seppo Toiviainen¹²² kritisoi ohjelmaluonnoksen ”yleistä ja abstraktia” sivilisaatiokritiikkiä, joka ohitti kapitalismin analyysin ja kritiikin.¹²³ Toiviaisen mukaan ”liikkeiden kirjo ja muutosvoimat”, joilla Hokkanen viittasi vaihtoehtoliikkeisiin ja yhteistyöhön niiden kanssa, olivat Toiviaisen mukaan muoti-ilmaisuja, joita kukaan ei enää parin vuoden kuluttua muistaisi, koska niiden takana ei ollut teoriaa.¹²⁴ Hokkasen ohjelmaluonnoksen ja Toiviaisen kritiikin välillä oli selvä kommunistien teoriaperinteen ja vaihtoehtoliikkeiltä vaikutteita saaneen sivilisaatiokritiikin ristiriita.

SKDL:n ja SKP:n johto käsittelivät ympäristökysymystä satunnaisesti yhtenä tulevaisuudenkysymyksenä. Ympäristökysymyksen ratkaiseminen edellytti SKP:n kolmaslinjalaisen puheenjohtajan Jouko Kajanojan mukaan tuotanto- ja kulutustavan muuttamista. Hän nosti puheenvuorossaan keskuskomiteassa ympäristökysymyksen yhdeksi kymmenestä kysymyksestä, joilla oli määrä haastaa mahdollisia hallituskumppaneita. ”Kysymys maapallon ekologiasta” esiintyi sosiaaliturvan, työajan lyhentämisen ja Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan rinnalla. Kajanoja ei kuitenkaan määritellyt, miten tuotanto- ja kulutustapaa pitäisi tai miten sitä voitaisiin muuttaa. Hän kuitenkin viittasi kommunistien valmiuteen tinkiä ”nykyisistä mukavuuksista ja tottumuksista”. Puheenvuoron taustaoletuksena on ajatus, että sosialismiin siirtyminen voisi korjata myös ekologiset ongelmat. Toisaalta Kajanoja tiedosti, että kyse oli ”maapallon ekologiasta”, eli hän tunnisti uuden haasteen kansainvälisyyden ja näki ympäristökriisin globaalina ohjelmatyöryhmän Matti Hokkasen tavoin. Puheenvuoro oli aiottu julkisuuteen, mikä selittää kannanoton yleisluontoisuutta.¹²⁵ Kajanojan puheenvuoro oli tyypillinen kansandemokraattien ympäristökysymyksen käsittely kontekstissaan. Karl Marx-konferenssissa pitämässään puheenvuorossa Kajanoja kuitenkin julisti SKP:ssa tekeillä olleeseen ohjelmatyöhön, ettei marxilaisia peruslähtökohtia pitänyt tarkistaa siitä huolimatta, että kommunistit pohtivat ohjelmatyön yhteydessä uusia globaaleja ongelmia. Näitä

¹²¹ Matti Hokkanen, Mietteitä maailmasta, Suomesta ja SKP:sta, Kommunisti 11 ja 12/1983, s. 815.

¹²² Toiviainen oli teoreettisesti ja akateemisesti orientoitunut vähemmistöläinen, joka pyrki keskustelemaan puolueen sisällä. Mäki-Kulmala, 2007, s. 5.

¹²³ Seppo Toiviaisen kommenttipaperi ohjelmatyöhön, 26.12.1983. SKP:n ohjelmatyöryhmä 1981–1983. SKP:n 21. edustajakokouksen ohjelmatyöryhmä, SKP, Kansan Arkisto.

¹²⁴ Seppo Toiviaisen kommenttipaperi ohjelmatyöhön, 11.11.1983. SKP:n ohjelmatyöryhmä 1981–1983. SKP:n 21. edustajakokouksen ohjelmatyöryhmä, SKP, Kansan Arkisto.

¹²⁵ Jouko Kajanojan puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean kokous 18.2.1983, liite 5. Kansan Arkisto.

olivat Kajanojan mukaan kysymykset ympäristöstä ja luonnosta, luonnon ja teollisen kehityksen keskinäisyydestä ja vuorovaikutuksesta, raaka-aineista ja energiasta.¹²⁶

SKP:n ohjelmatyöryhmän jälkimaterialistisista painotuksista huolimatta globaali ympäristöhuoli ei näkynyt SKP:n (tai SKDL:n) kannanotoissa samalla tavalla. Julkisuuteen aiottu kannanotto oli kansandemokraattien tavalla reaalipoliittisia, eli ne keskittyivät haastamaan tulonjakoa, ulkopolitiikan suuntaa ja palkankorotusten tasoa. Esimerkiksi idänkaupan kehittäminen oli ”tulevan talouskehityksen kannalta keskeistä”.¹²⁷ Vaikka vaatimukset talousjärjestelmän uudistamisesta eivät saaneet vastakaikua muilta puolueilta ja olivat sikäli radikaaleja, niiden sisältö oli perinteisen materialistinen ja vaatimukset perustivat kasvutalouteen. Talouskasvun tavoittelu tavaran viemisellä ei istunut esimerkiksi Hokkasen ohjelmatyössä esittämiin jälkimaterialistisiin linjauksiin. SKP:n talouspoliittinen kannanotto kuitenkin vaati ympäristösuojeluun riittäviä määrärahoja ja yritysten vastuun lisäämistä asiassa.¹²⁸ Ympäristönsuojelua koskenut vaatimus ei ollut keskeinen, mutta noudatti ideaa vastuun siirtämisestä yrityksille. Vaatimus riittävien määrärahojen asettamisesta oli myös perinteistä kansandemokraattista politiikkaa, joka perustui ongelmien ratkaisemiseen valtion budjettiohjauksella ja lainsäädännöllä. Kansandemokraattien ympäristösääntelyn kohde oli suuryritykset ja väline valtio ja kunnat. Myös eduskuntaryhmä teki ympäristönsuojelun paranemiseen tähtääviä aloitteita, kuten vaatimuksen ympäristönsuojelun yleislaista.¹²⁹ Kansanedustaja Heli Astalan mukaan eduskuntaryhmän ympäristötietoisuus oli vähäistä, ja tilanne pitäisi korjata pian, koska eduskuntaryhmän kautta ympäristöaiheelle saataisiin näkyvyyttä. Kuitenkin Astalan mukaan halukkuutta oli jonkin verran herännyt vihreiden menestyksen myötä. Myös puheenjohtaja Kari Walleniuksen mielestä yhteys liikkeen ympäristöpolitiikan ja eduskuntaryhmän välillä oli poikki. Wallenius halusi myös, että ero vihreiden ja SKDL:n välillä tehdään selväksi.¹³⁰ Vihreiden parlamentaarinen paine ympäristökysymyksessä oli siis selvä asia.

Ympäristökysymyksen ratkaisemisessa oli hienoisia näkemyseroja SKDL:n ja SKP:n välillä. SKDL:n kunnallispoliittisen asiakirjan luonnoksen väliotsikko julisti, että vastuu ympäristöstä on jokaisella. Yksilöjen vastuullisuus ympäristöstä ei tullut esille SKP:n puolella, ja SKDL:kin halusi yhteiskunnan käyttöön vahvat lainsäädännölliset välineet. Asiakirjaluonnoksessa peräänkuulutettiin

¹²⁶ Jouko Kajanoja: Imperialismi on syyllinen kansainväliseen jännitykseen, *Kansan Uutiset*, 13.4.1983.

¹²⁷ SKP:n keskuskomitean talouspoliittinen kannanotto, 25.8.1984. SKP:n keskuskomitean kokouspöytäkirja, 24.–25. 8. 1984, liite 21. Kansan Arkisto.

¹²⁸ SKP:n keskuskomitean talouspoliittinen kannanotto, 25.8.1984. SKP:n keskuskomitean kokouspöytäkirja, 24.–25. 8. 1984, liite 21. Kansan Arkisto.

¹²⁹ SKDL:n ryhmä luonnon puolesta: Ympäristön pilaamisesta rikos ja rangaistus, *Kansan Uutiset*, 4.5.1983.

¹³⁰ SKDL:n ympäristötoimikunnan kokousmuistio 17.1.1984. 2. ympäristötoimikunnan pöytäkirjat ja kokouskutsut 1981–1984, 1988. SKDL, hallinnollinen jaosto, SKDL, ympäristötoimikunta, 1D1, Hce, Kansan arkisto.

”kansalaisten omaehtoista painostustoimintaa”, koska luonnonsuojelun edellytyksiä ei saataisi muuten aikaiseksi ”nykyisten poliittisten valtasuhteiden vuoksi”.¹³¹ SKDL suhtautui SKP:tä myönteisemmin ulkoparlamentaariseseen kansalaistoimintaan, mikä näkyi voimakkaan kansalaistoiminnan vaatimuksena. Vaatimus olisi tuskin ollut mahdollinen SKP:ssa ainakaan, jos omaehtoinen painostustoiminta olisi ollut täysin puolueiden ja kansandemokraattisen liikkeen ulkopuolista. Tarvittiin siis rakenteellista muutosta talousjärjestelmään ja kansanliikettä valtiota ja suurtyrityksiä vastaan, jotka molemmat olivat kansandemokraattien perinteisiä keinoja.

Ainakin osa kansandemokraateista koki ympäristökysymyksen aidosti tärkeäksi kohtalonkysymykseksi. Sen kärkeen nostamisen voi olettaa olleen tahallinen täky ja osoitus siitä, että vanhakantaisiksi parjatut kansandemokraatit olivat perillä yhteiskunnallisen keskustelun ja liikkeiden virtauksista. Ainakin vaalien alla lehdistöä oli erityisesti ohjeistettu pitämään esillä ympäristöteemaa, minkä vuoksi voi arvella, että aiheen käsittelylle oli strategisia syitä.¹³² Ohjelmakeskustelun käyminen nostamalla ympäristökysymystä kärkeen oli myös yritys päivittää ja soveltaa marxilais-leninististä teoriaa 1980-luvun globaalissa ympäristössä toimivaan Suomeen sopivaksi.

Kansandemokraattien tapaa käsitellä ympäristökysymystä ja liittää se kapitalismin kritiikkiin ja marxilaiseen ajatteluun voi kutsua ympäristön ja pääoman ristiriidaksi. Sen mukaan ympäristökysymystä ei voisi ratkaista ilman järjestelmänmuutosta, koska pääoman logiikka toimi ekologian logiikkaa vastaan. Yhteiskuntajärjestelmä olisi muutettava ympäristönkin takia, ja toisaalta yhteiskuntajärjestelmän muutoksen vaatimuksella saattoi kuitata ympäristökonfliktista seuraavan kysymyksen ”mitä on tehtävä?”. Tärkeää oli tunnustaa uuden konfliktin merkitys, mutta samalla löytää sen ratkaisu kansandemokraattisesta teoriaperinteestä. Liittämällä uusi konflikti pääoman vallan tuottamien ongelmien jatkoksi vahvisti teoriaperinnettä ja pyrki viemään terää kilpailevalta yhteiskunnalliselta ristiriidalta ja sen politisoineelta liikkeeltä.

3. 2. Ympäristö lähes jokapäiväisenä juttuaiheena

Ympäristön ja pääoman ristiriitaa käsiteltiin siis melko vähän, samankaltaisesti ja pinnallisesti puoluejohdon ytimessä, koska muut poliittiset aiheet ja puoluehajaannus veivät huomiota. Elävän hahmon ympäristön ja pääoman ristiriidalle antoi kansandemokraattinen päivälehdistö, joka käsitteli aihetta tiheään. Tyypillinen käsittelytapa oli huomion kiinnittäminen paikalliseen ympäristöongelmaan, jonka syylliseksi löytyi jokin tehdas tai muu yksityinen tuotantolaitos. Esiin tuotu paikallinen vastakkainasettelu kuvasti ristiriitaa. Vastakkainasettelu eli myös

¹³¹ SKDL:n kunnallispoliittisen asiakirjan luonnos, SKDL:n liittohallitus, 19.10.1983, liite 4, s. 12. Kansan Arkisto.

¹³² SKDL:n vaaliryhmän johtoryhmä 10.1.1983. Vihreiden ehdokkuus, Kokouspöytäkirja, liite 5. SKDL, 1D1, Cb, Kansan arkisto.

kunnallispolitiikasta kirjoitettaessa.¹³³ Kansan Uutiset ja Tiedonantaja käsittelevät niin paikallisia ympäristöongelmia sekä ydinvoima- ja energiakysymystä ympäristön ja pääoman ristiriita-asetelman kautta.

Hyvä esimerkki käsittelytavasta kansandemokraattisessa lehdistössä oli Kansan Uutisten ja Tiedonantajan uutisointi hämeenkyröläisen Kyro Oy:n suunnitelmista. Kyro Oy oli aikeissa rakentaa vesivoimalan ja säännöstellä paikallista järveä. Hankkeelle heräsi vastustusta luonnonsuojelu- ja kalastusyhdistyksissä. Vastustajien mukaan aikomus olisi pilannut vesistöjen kalakannan. Energiantuotannon ja paikallisten luontoarvojen törmäys oli klassinen materialististen ja jälkimaterialististen arvojen konflikti. Kansan Uutiset esitteli Kyro Oy:n paikallisena pääoman edustajana, jonka ahneutta, piittaamattomuutta ja voittopyrkimyksiä vastaan luonnonarvojen puolustajat ja myös SKDL:n valtuustoryhmä nousivat. Kansan Uutiset kirjoitti, että Kyro oy oli paikkakunnan ainoana suurena yrityksenä suuri vallankäyttävä. Haastateltavina oli niin kansandemokraatteja kuin luontoaktiiveja.¹³⁴ Tiedonantaja korosti myös maakaasua vaihtoehtona vesivoimalle.¹³⁵ Näin ympäristön ja pääoman ristiriita sai arkisen hahmon kunnallispoliittisessa kontekstissa.

Koska SKDL suhtautui ainakin julkisuudessa hyväksyvästi kansandemokraattisen liikkeen ulkopuoliseen, ”omaehtoiseen” kansalaistoimintaan, Kansan Uutisten oli luontevaa esitellä yksittäisiä luonto- ja asukasaktiiveja. Tällainen oli Onerva Alastalo Kotkasta. Hän vastusti paikallisen suuryhtiön, A. Ahlströmin suunnitelmia rakentaa voimalat Pernoonkoskeen ja Koivukoskeen. Kansan Uutisten mukaan hanketta vastaan oli noussut ennennäkemätön kansanliike. Tiedonantaja kirjoitti ”Kymenlaakson koskiskandaalista” melko samansisältöisen jutun, jossa kerrottiin asukkaiden lähetystön tiedostavan, että kyse oli yksityisen liikelaitoksen kansantaloudellisesti merkityksettömästä toiminnasta.¹³⁶ Tiedonantaja teki myös huomion, että Ahlström käyttäisi voimalahankkeella tuottamaansa sähköä automaation eikä työpaikkojen lisäämiseen. Samalla Tiedonantaja kritisoi Kotkan sosialidemokraattien valtuustoryhmää, koska se oli nähnyt voimalahankkeessa työllistämismahdollisuuksia.¹³⁷ Työllisyysargumentti oli tärkeä

¹³³ Otsikot ilmentävät vastakkainasettelua: Itämeren luonto ja teollisuus vastakkain, Kansan Uutiset, 21.7.1983. Iijoen kuohut on valjastettu vaalitulokseen, Kansan Uutiset, 8.8.1984, Ympäristö- ja terveyshaittoja Kaskitien kaukolämpölaitoksesta, Kansan Uutiset, Uusimaa-liite, 8.12.1983. Nokia runnoo Espooseen viheralueelle, Kansan Uutiset 17.9.1984.

¹³⁴ Kyro Oy aikoo pilata kaksi järveä, Kansan Uutiset, 23.9.1984.

¹³⁵ Tuhoaako Kyro Oy Kyröjärven rannat, Tiedonantaja 5.10.1984.

¹³⁶ Uusi koskiskandaali Kymenlaaksossa, Tiedonantaja, 22.6.1983.

¹³⁷ Kansanliike Kymijoen puolesta: viimeiset hetket käsillä, Tiedonantaja, 1.7.1983. Samalla sivulla oli Ihminen ja luonto-kirjoitussarjan artikkeli suomalaisista marjoista. Sivukokonaisuus oli selvästi suunnattu ympäristöasioista kiinnostuneelle.

vasemmistopuolueille, ja kansandemokraatit pelkäsivät kosket tuhoavan hankkeen vievän myös työpaikkoja automaation lisääntyessä.

Ympäristön ja pääoman ristiriidan tiedostavista kansalaisista ja kansanliikkeistä kertominen sopi kansandemokraattiselle lehdistölle, koska se vahvisti ajatusta kansandemokraattien ja ympäristöliikkeiden ja -toimijoiden yhteisrintamasta. Alastalon lisäksi liikkeessä toimi kansandemokraattien kotkalainen kaupunginvaltuutettu, vähemmistöläinen Pentti Tiusanen, joka toimi myös Kotkan ympäristöseuran puheenjohtajana.¹³⁸ Vastakkain olivat pienen ihmisen asia suuryhtiötä vastaan, ja sankarina kansandemokraatit sisältävän kansanliikkeen joukkovoima.¹³⁹ Tiedonantajan henkilökuvan perusteella Pentti Tiusanen oli tehnyt sen, mitä kommunistin piti leniniläisen joukkojen kanssa toimimisen opin mukaan tehdä: hän toimi joukkoliikettä johtaen.¹⁴⁰

Sekä Kansan uutisilla että Tiedonantajalla oli vakituinen ympäristökirjoitussarja. Sarjaan kirjoittivat ympäristöaiheen omaksuneet aktiivit ja kansandemokraattien ympäristöasiantuntijat, ja osa jutuista oli toimittajien kirjoittamia. Kansan Uutisten nimillä Ympäristödemokratiaa tai Ympäristönsuojelu kuntalaisten valvontaan kulkenut sarja julkaistiin kuntavaalien 1984 alla, Tiedonantajan Luonto ja ihminen -sarja ilmestyi vuosina 1983–1984 epäsäännöllisin välein. Heikki Haapala aloitti sarjan Marx-sitaatilla ”Työn rikkauden isä, ja luonto sen äiti”, ja aloitustekstissään toi esille vähemmistön keskeisen viestin: marxismi-leninismi oli paras perusta ihmisen ja luonnon suhteen ymmärtämiselle.¹⁴¹ Kansan Uutisten sarja oli SKDL:n ympäristötoimikunnan ja SKP:n ympäristökysymysten työryhmän suunnittelema. Sarjan tarkoitus oli antaa perusaineksia kuntatason ympäristöongelmien ratkomiseen.¹⁴²

Vakiintuneet, vaihtelevasti kerran viikossa tai kahdessa ilmestyneet sarjat vahvistavat, että ympäristökysymystä pidettiin tärkeänä sekä enemmistössä että vähemmistössä. Kansan Uutiset ja Tiedonantaja kilpailivat keskenään liikkeen politiikasta ja sisäisestä julkisuudesta, ja ympäristöaiheen käsittely oli selvästi eräs kilpailun kenttä. Kansan Uutisten Ympäristödemokratiaa – sarjan ja Tiedonantajan Luonto ja Ihminen-sarja aihepiirit ja käsittelytavat eivät juuri eronneet keskenään. Aiheena olivat ympäristömyrkyt, jokamiehen oikeudet, paikalliset ympäristöliikkeet, asevarustelu ja

¹³⁸ Tiusanen oli merkittävä kotkalainen aktiivi ja myöhemmin Vasemmistoliiton kansanedustaja.

¹³⁹ Taistelu Pernoonkoskista teki Onerva Alastalosta kapinallisen: Pato minun pihalleni!, Kansan Uutiset, 25.8.1984.

¹⁴⁰ Kotkalaiset juovat ”viemäriverettä”. Tiedonantaja, 17.2.1983.

¹⁴¹ Heikki Haapala: ”Luontoprofeetta” sadan vuoden takaa, Tiedonantaja, 3.6.1983.

¹⁴² Kari Walleniuksen kirje SKDL:n ympäristötoimikunnalle ja SKP:n ympäristökysymysten työryhmälle 11.5.1984, 2. ympäristötoimikunnan pöytäkirjat ja kokouskutsut 1981–1984, 1988. Ympäristötoimikunta, SKDL, hallinnollinen jaosto, Kansan arkisto.

ympäristö, Suomen luonto ja välillä myös ympäristöpoliittisten linjojen esittely.¹⁴³ Ympäristökirjoitussarjojen linja oli sama kuin kansandemokraattisen lehdistön muussa ympäristöuutisoinnissa. Tiedonantajan ympäristökirjoitussarja keskittyi enemmän luonnontalouteen ympäristöhallinnon sijaan, mutta molemmat kirjoitussarjat käsittelivät yksittäisiä ympäristöongelmia, joihin syyllisiksi esitettiin erilaisia pääoman edustajia. Kansan Uutisten sarjassa kärkenä oli vaatimus ympäristöhallinnon demokratisoinnista iskulauseella ”ympäristö kuntalaisten valvontaan”. Kansan Uutiset käsitteli ympäristöliikkeitä ja ruohonjuuritason aktivismia sekä ympäristöhallintoa ja lainsäädäntöä. Kuntavaalien alle ajoitetun kirjoitussarjan viesti oli, että parhaat ympäristön suojelijat ovat demokraattisesti hallinnoidut kunta ja valtio, jotka laittavat saastuttavat tehtaot ruotuun ja suojelevat ikimetsät lakeja ja asetuksia säätämällä sekä hallintoa parantamalla, vaikka kansanliikkeitä tarvittiin aiheiden politisoimiseen. Kansandemokraatit halusivat lisätä ympäristödemokratiaa eli kuntalaisten päätösvaltaa ympäristökysymyksissä. Erilaisten demokratia uudistusten vaatiminen oli tyypillistä kansandemokraateille. Kansandemokraatit saivat ympäristöaiheista ainesta kamppailuunsa paikallisdemokratiasta. Yhdistyksiin, lautakuntiin ja kunnan suunnitelmiin kohdistuvissa vaatimuksissa tuli esille kansandemokraattien demokratiakäsitys, joka erosi voimakkaasti ympäristökysymyksen politisoineiden liikkeen demokratiakäsityksestä.

SKDL:n piirissä kuitenkin selvästi katsottiin, että ympäristöaiheesta oli muodostettava näkemys. Näkemyksen muodostamista varten oli olemassa jo 1970-luvulla perustetut ympäristötyöryhmät SKDL:ssä ja SKP:ssä. Kansandemokraateilla oli paitsi omia ympäristötoimijoita kunnallispolitiikassa, myös omia ympäristöpoliittisia ”ideologeja”.¹⁴⁴ Näitä olivat esimerkiksi SKP:n ympäristötyöryhmän jäsen, Tutkijaliiton pääsihteeri Yrjö Haila ja SKP:n ympäristötyöryhmän sihteeri ja keskuskomitean työntekijä Petteri Baer. Hailasta tuli myöhemmin Tampereen yliopiston ympäristöpolitiikan professori.

Yrjö Hailaa kuuntelivat sekä enemmistö että vähemmistö. Kansandemokraattinen lehdistö haastatteli erityisesti Hailaa ympäristöaiheista hänen asiantuntija- asemansa vuoksi. Haila suhtautui positiivisesti vihreisiin, ja sovelsi ympäristökysymystä kapitalismin kritiikin muotoon. Haila myös torjui

¹⁴³ Heikki Haapala: SKP ympäristönsuojelusta, Tiedonantaja 18.11.1983, Pentti Sepponen, Asevarustelu ja ympäristö, Tiedonantaja 2.12.1983, Heikki Haapala, Mistä alkaa Iijoki, Tiedonantaja, 12.8.1983, Heikki Haapala, Ravintoketju, 23.9.1983, Olli Saastamoinen: Lainsuojattoman metsän hyödyt, Tiedonantaja, 21.10.1983, Väljät lait eivät suojaavat arvokasta kulttuuriympäristöä, Kansan Uutiset, 28.6.1984, Saaristo on mökkejä piukassa – mitä tekee jokamies, Kansan Uutiset, 12.7.1984, Kyläsaari-liike pani ajattelemaan jätehuollon perusratkaisuja, Kansan Uutiset, 23.8.1984. Vesiensuojelu demokratisoituu – laki laahaa perässä, Kansan Uutiset, 5.7.1984, Ympäristöhallinto rempallaan: Kunnille lisää vastuuta – asukkaille sananvaltaa, Kansan Uutiset 6.9.1984.

¹⁴⁴ Koska ympäristöpolitiikka ei ollut kansandemokraattien keskeisin alue, ei kansandemokraattien ympäristöpolitiikasta tai ympäristöideologiasta käyty liikkeen sisäisiä selkeitä eri näkökantoja synnyttäneitä keskustelua. ”Ideologi” tarkoittaa tässä niitä, jotka näkyivät erityisesti ympäristöasioiden linjaajina ja/tai toimivat kansandemokraattisen liikkeen ympäristötyöryhmissä.

kansandemokraattien ennakkoluuloja vihreiden käsitteitä kuten ”pehmeää teknologiaa” kohtaan. Hän tulkitsi ja sovelsi käsitteitä kansandemokraateille sopivasti. Haila otti pehmeään teknologiaan työväenluokan intresseihin sopivan näkökulman: sen tuotantomenetelmät lisäsivät työpaikkoja. Esimerkkinä Haila käytti Kansan Uutisten haastattelussa maa- ja metsätaloutta, joka oli hänen mukaansa jo aikaa sitten irronnut luonnon asettamista edellytyksistä.¹⁴⁵ Pääomavaltainen ja koneistunut metsätalous vaati vähemmän työvoimaa, kun taas luonnonmukaisemmilla menetelmillä olisi voitu palauttaa työvoimavaltaisuutta.

Suomen vaurastuminen oli perustunut paljon metsätalouteen ja metsien hyötykäyttöön, ja vauraus oli valunut myös köyhille syrjäalueille työvoimavaltaisen metsätalouden takia.¹⁴⁶ Maa- ja metsätaloussektorin työvoiman kysyntä oli vähentynyt 1960-luvulta lähtien. Syynä oli tekninen kehitys ja työvoiman korvaaminen pääomalla eli tuotannon koneistuminen. Samankaltaiset muutokset selittivät teollisuustyövoiman kysynnän laskua.¹⁴⁷ Vuosina 1950–1952 puun korjuuseen tarvittu työntekijämäärä oli 70 000–80 000 henkilöä, kun 1975–1977 metsätyöt työllistivät enää 25 000 työntekijä, joilta vaadittiin myös aiempaa enemmän ammattitaitoa.¹⁴⁸ 1940–1950 -luvun runsaslukuisten pientilojen asukkaat, joille talven metsätyöt toivat lisäansioita, olivat myös kansandemokraattien kannattajakuntaa, samoin kuin suurten tilojen maatyöläiset. Maa- ja metsätaloussektorin työpaikat olivat kansandemokraateille tärkeitä, koska heidän kannattajakuntansa oli hyötynyt työvoimavaltaisen metsätalouden tarjoamista ansaitsemismahdollisuuksista. Metsäsektorin tapauksessa ekologisuus oli siis myös työväenluokan materiaalsen edun mukaista. Ympäristön ja pääoman ristiriidan tulkinta sai lisäoikeutusta siitä, että tehostaminen pääoman edun vuoksi ei vain pilannut luontoarvoja, vaan vei myös työpaikkoja. 1980-luvun alussa kansandemokraatit kokivat vahvana myös SMP:n paineen, ja ajatus ekologisesta, työvoimavaltaisesta maa- ja metsätaloudesta oli suunnattu myös SMP:n suuntaan lähteville äänestäjille.

Toinen asiantuntija, jonka näkemyksiin Kansan Uutiset ja Tiedonantaja luottivat, oli metsätieteiden tohtori Olli Saastamoinen Rovaniemeltä. Tiedonantaja julkaisi esimerkiksi Saastamoisen artikkelin, joka perustui Saastamoisen Kallon kylässä¹⁴⁹ Kittilässä pitämään esitelmään. Artikkelin käsitteli luonnonsuojeluun liittyvää ideologista taistelua.¹⁵⁰ Saastamoisen artikkeli on hyvä esimerkki

¹⁴⁵ Sekä Kansan Uutiset että Tiedonantaja haastattelivat Hailaa. Esim. ”Ekologinen tasapaino ei ole kortsitalo”, Tiedonantaja 19.8.1983. Ari Heinonen: Pehmeä teknologia ei ole paluuta pärevalaistukseen, Kansan Uutiset 7. 3 1983.

¹⁴⁶ Massa, 1994, 107–110.

¹⁴⁷ Eriksson, 1990, s. 115.

¹⁴⁸ Pihkala, 1987, s. 73.

¹⁴⁹ Kallon kylässä oli hyvin aktiivinen pohjoisen kansandemokraattien osasto.

¹⁵⁰ Tiedonantaja, 1.9.1983. Saastamoisesta tuli myöhemmin Itä-Suomen yliopiston metsäekonomian ja -politiikan professori. Hän oli myös SKDL:n ympäristötoimikunnan jäsen.

asiantuntijuuteen nojaavasta marxilaisesta ympäristöpuheesta. Asiantuntijaroolillaan Saastamoinen perusteli, miksi luonnonsuojelua tulisi tarkastella marxilaisittain.

Saastamoisen keskeisin väite oli, että ihmisen ja luonnon suhde määrittyy tuotantosuhteista. Väite palautuu marxilaiseen materialismiin, josta erityisesti SKP:n vähemmistö piti kiinni, ja Saastamoinen toisti ympäristön ja pääoman ristiriidan ajatusta. Kansandemokraateille tyypillistä länsimaisten suuryritysten kritiikkiä voitiin perustella ympäristönäkökohdilla. Saastamoinen ei kuitenkaan maininnut itäblokin ympäristöongelmia.

Erityisesti vähemmistölle oli tärkeää asettaa uudet aiheet marxilaisen yhteiskunta-ajattelun ja materialistisen selittämisen alle. Saastamoinen kirjoitti, että kommunistit voivat tarjota luonnonsuojelukeskustelun perustaksi ehyen ja perustellun teorian ja samalla vihjasi, että ympäristöliikkeeltä puuttuu systeeminen yhteiskunnanäkemys. Marxilaisen teorian hyväksyminen luonnonsuojelukeskustelun perustaksi olisikin oikeuttanut marxilaisuutta 1980-luvun yhteiskunnassa ja olisi tuonut epävarmuudessa kamppailevalle kansandemokraattiselle liikkeelle ajankohtaista uskottavuutta. Saastamoisen mukaan marxilaisuus kuitenkin oli syrjäytetty luonnonsuojelukeskustelussa, vaikka käytännön luonnonsuojelutaistelu sai usein kapitalismin vastaisia piirteitä. Ympäristöliikkeen kritiikin kohteet olivat usein samoja kuin kansandemokraattien kapitalismikritiikin kohteet. Kuitenkaan kansandemokraattisessa liikkeessä toimiminen ei houkuttanut antiautoritäärisiä ja hierarkiattomuuteen pyrkiviä ympäristöliikkeen aktiiveja. He olivat epäilemättä hyvin tietoisia sekä reaalkapitalismin että reaalisosialismin ympäristöön kohdistamista uhasta, eikä kumpaankaan vanhaan järjestelmään nojautuminen ollut vaihtoehto.

Marxilainen ja kansandemokraattinen luonnonsuojelu on Saastamoisen mukaan ihmislähtöistä ja ihmiskeskeistä. Tällä hän teki eron vielä 1980-luvun alussa vihreässä liikkeessä keskeiseen syväekologiseen ajattelumalliin, jota esimerkiksi Pentti Linkola ja Eero Paloheimo edustavat. Syväekologiassa ihmisen olemassaolo on alisteinen ekosysteemin kokonaisuuden hyvinvoinnille.¹⁵¹ Koska 1980-luvun alussa ympäristöliikkeen syväekologinen suuntaus oli niin näkyvä, ihmiskeskeisen luontoajattelun korostaminen oli irtiotto siitä. Ihmiskeskeisyyden korostus oli siis kannanotto ihminen vai luonto ensin -asetelmaan ja pyrkimys hahmottaa kansandemokraattien vihreästä liikkeestä eriävää linjaa.

¹⁵¹ Linkola & Soininvaara 1986. Myöhemmin ristiriita Linkolan edustaman ekologismien ja Soininvaaran sosiaalivihreyden välillä ratkaistiin Vihreän Liiton järjestäytymisen yhteydessä ja Vihreän liiton linjaksi muodostui humanistinen ja arvopluralistinen sosiaalivihreys.

Saastamoinen kirjoitti ympäristön- ja luonnonsuojelusta, joka ei ole luonnon museoimista. Hänen mukaansa ympäristönsuojelu on siis aktiivista toimintaa – passiivisuus ja silleen jättäminen ei olisi viehättänyt kansandemokraatteja.¹⁵²

3. 4. Vaikeampi kysymys: elintason ja ekologian ristiriita

Ympäristökysymystä käsitelleille kansandemokraateille oli selvää, että ympäristön ja pääoman välillä vallitsi ristiriita, joka kiinnosti kannattajia ja jota saattoi käsitellä marxilaisilla perusasetelmilla. Pääoma oli syyllinen ympäristökonfliktiin, joka ratkeaisi talousjärjestelmää muuttamalla. Vaihtoehtoliikkeiden keskeinen sanoma oli kuitenkin, että ympäristökonflikti johtui koko länsimaisesta, talouskasvuperustaisesta elämäntavasta, elintason nostopyrkimyksestä ja kulutuskulttuurista. Talouskasvun, elintason ja kulutuksen kritiikki oli vaihtoehtoliikkeiden keskeinen sidos. Taustalla olivat esimerkiksi Rooman Klubin julkaisut.¹⁵³ Kritiikissä ei ollut kyse mistään yhtenäisestä ideologiasta. Kutsun tätä kritiikkiä lyhyesti kasvukritiikiksi. Kasvukritiikin kohde oli kasvuperustainen maailmankuva, jonka kansandemokraatitkin olivat omaksuneet. Kasvukritiikki kumpusi ajatuksesta maapallon rajallisuudesta. Ajatus maapallon rajallisista resursseista on totaalinen verrattuna yksittäisiin paikallisiin ympäristöongelmiin.

Kasvuperustaisessa maailmankuvassa uudenaikaistuminen merkitsi luopumista omavaraistaloudesta ja luontoistaloudesta.¹⁵⁴ Kansantalouden makrotaloudellinen ohjelmoitavuus omaksuttiin kasvuajattelussa taloudellisen kehittämisen välineeksi, eli kasvuajattelu oli samalla keskusjohtoista. Kasvuhakuisen kansantalouden ohjekirjoja olivat esimerkiksi hyvinvointivaltion virallisen sosiaalipoliitikon, Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipoliittikka (1961) ja presidentti Urho Kekkosen Onko maallamme malttia vaurastua (1952).

Kekkosen Onko maallamme malttia-teoksen ideologiset lähtökohdat olivat kiinni talouskasvussa, ja tärkeää oli luoda ”pysyvien, kestävien edellytysten luominen kulutuksen lisääntymiselle ja elintason jatkuvalle keskeytymättömälle kasvulle.”¹⁵⁵ Kuusen sosiaalipoliitikassa ja ylipäätään hyvinvointivaltioideologiassa köyhien saaminen mukaan kuluttajiksi oli keskeistä. Kuusen mukaan taloudellinen nousu oli jokaisen yksilön luonnollinen tavoite.¹⁵⁶ Tähän keynesiläiseen ja sosialidemokraattisen oppiin kansandemokraatitkin nojasivat käytännön politiikassaan. Suomi ei ollut saavuttanut sosialismia, mutta vaurauden jakamisen ideaa piti toteuttaa kapitalistisessakin

¹⁵² Tiedonantaja, 1.9.1983. Saastamoisesta tuli myöhemmin Itä-Suomen yliopiston metsäekonomian ja -politiikan professori. Hän oli myös SKDL:n ympäristötoimikunnan jäsen.

¹⁵³ Erityisesti Rooman Klubin Kasvun rajat -raportti jatko-osineen nosti rajallisuuden yleiseen tietoisuuteen ja keskusteluun. Haila & Jokinen, 2001, s. 28.

¹⁵⁴ Hankonen, 1994, s. 130.

¹⁵⁵ Kekkonen, 1952, s. 56.

¹⁵⁶ Hankonen, 1994, s. 52–53, Kuusi, 1961, s. 8.

yhteiskunnassa, ja kansandemokraatit olivat joka tapauksessa hyväksyneet elintason kohottamisen ajatuksen.

Ilmo Massan mukaan talouskasvun ideologia kokosi varsin erilaisia yhteiskuntapiirejä yhteen. Talouskasvusta tuli yhteiskuntapolitiikan päätavoite ja talouskasvun ideologiasta koko kansaa yhdistävä tavoite. Massa kuvaa sotien jälkeisen ajan Suomea ”voimaperäisen ryöstötalouden kaudeksi.” Vuosisadan alussa kehittynyt talousnationalistinen luonnonvalloitusideologia jatkui ja sai toisen maailmansodan jälkeen uutta voimaa talouskasvun ideologiasta. Massa selittää ympäristönäkökohtien melko myöhäistä tuloa yhteiskunnalliseen keskusteluun tällä vahvalla, jaetulla kasvutietoisuudella.¹⁵⁷ Suomi pyrki nykyaikaistamaan tuotantoa ja yhteiskuntaa länsieurooppalaisittain, irtautumaan maataloudesta ja siirtymään säästöyhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan.¹⁵⁸ Johanna Hankonen on kirjoittanut elintaso- ja talouskasvuajattelun kytkeytymisestä rakennemuutokseen ja suomalaisen kulutusyhteiskunnan ja tehokkuusajattelun syntyyn. Elintaso nousi Johanna Hankosen mukaan 1960-luvulla jatkuvan aineellisen kasvun ideologian keskeiseksi käsitteeksi. Sen asettivat tavoitteeksi niin YK kuin ILO, ja elintason kehittymistä seurattiin kulutustasoa mittaamalla.

Kansandemokraattien oli vaikeampi käsitellä kasvukritiikkiä kuin ”pelkkiä” ympäristöongelmia. Vaihtoehtoliikkeiden kritisoima talouskasvun tavoittelu ei rajoittunut kapitalistiseen maailmaan. Talouskasvua tavoiteltiin yhtä lailla sosialistisessa leirissä, ja elintasokilpailua käytiin kapitalistisen leirin kanssa. Kansandemokraattien suhteesta kasvukritiikkiin tuli vaikea, koska kasvukritiikki kyseenalaisti kansandemokraattienkin ydintotuuksia, kuten elintasokeskeisen edistysuskon, mutta kasvukritiikkiä saattoi lukea myös kapitalistisen ja länsimaisen elämäntyylin kritiikkinä.¹⁵⁹ Toisaalta Rauli Mickelssonin mukaan muutama vuosi myöhemmin Vasemmistoliiton järjestäytymiskeskustelussa ristiriita uusien kysymysten ja kansandemokraattien perinteisen tavoitteen nostaa elintasoa välillä näkyi vain vähän.¹⁶⁰ Kasvukritiikki jäi marginaaliin, mutta ei käsittelemättä.

SKDL:n pääsihteeri Jorma Hentilä otti kasvukritiikin esille Kansan Uutisten kolumnissaan.¹⁶¹ Hentilä oli keskeisimpiä jälkimaterialistisia aiheita esillä pitäneitä puolue-eliitin jäseniä. Hän oli

¹⁵⁷ Massa, 1994, s. 116–119.

¹⁵⁸ Alestalo, 1985, s. 101–107.

¹⁵⁹ Esim. Ari Setälä: Rooman klubi kasvunsa rajoilla, Kansan Uutiset, 4.7.1984. Jutun mukaan Rooman klubi oli ”länsimaisten teollisuus-, tiede- ja rahamiesten kerho, joita kiinnostaa tietää miten maailma makaa huomenna”. Ansioita keskustelun herättäjänä oli, mutta kyse oli selvästi kapitalistisen maailman ilmiöstä. Kuitenkin Rooman klubi arvosteli Kansan uutisten mukaan ”kapitalistista elämäntyyliä”.

¹⁶⁰ Mickelsson, 1991b, s. 189.

¹⁶¹ Jorma Hentilä: Kasvun rajat ja vaihtoehdot, Kansan Uutiset, 19.5.1984.

mukana SKDL:n ympäristötoimikunnan varhaisessa kokoonpanossa 1970-luvun alussa.¹⁶² Rooman klubin kasvukritiikkiin viitaten hän totesi, että kasvukriittinen keskustelu on ongelmallinen kaikille perinteisille, kasvu- ja edistysuskoisille aatesuunnille. Tämä koski myös työväenliikettä.

Hentilä näki kasvukritiikin hyvänä näkökulmana, mutta vihreiden tavassa eritellä tulevaisuutta oli hänestä heikkous: vihreät eivät kiinnittäneet riittävästi huomiota rakenteisiin ja valtasuhteisiin, kuten marxilaiset tekivät. Vaikka Hentilä aloitti varsin kasvukriittisillä lausumilla, hän ei esittänyt rohkeita vaatimuksia työväenliikkeelle tai kansandemokraateille. Toisaalta työväenliikkeen heikkous oli Hentilän mielestä traditionalismi. Joka tapauksessa marxilaisen yhteiskuntateorian avulla nähtäisiin kokonaisuus parhaiten. Näin ollen kasvukritiikki ja ympäristökysymys oikeuttivat marxilaisuuden selitysvoimaa, joskin ne edellyttivät työväenliikkeeltä uudenlaista ajattelua. Kasvun ja voiton tavoittelu näyttäytyivät Hentilälle samana pahana, ja hän olisi mieluummin keskittynyt jakamaan jo saavutettua rikkautta, ja sosialismi olisi ollut jakamiseen hyvä väline. Hentilän mukaan uusjakoa tarvittiin niin teollisuusmaiden sisällä kuin teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä. Tuotanto piti suhteuttaa todellisiin tarpeisiin ja hoitaa uusiutuvasti. Hentilä vaati myös työn käsitteen määrittelemistä ja työn jakamista uudelleen. Tällä Hentilä viittasi automaation kasvattamaan työttömyyteen ja epävarmuuteen.

Vaikka Hentilä antoi paljon liekaa ja ymmärrystä kasvukritiikille ja vaihtoehtoliikkeille, lopussa oli kuitenkin paluu marxilaisen maailmankuvan paremmuuteen. Hentilä viittasi Friedrich Engelsin luonnon hyväksikäytön kriittiseen tarkasteluun. Engelsin opit olivat Hentilän mukaan unohtuneet työväenliikkeeltä, joka oli suhtautunut ”kriitikittömän toiveikkaasti mahdollisuuksiin käyttää luontoa hyväksi.” Perustilanne oli Hentilälle selvä: jatkuvaa taloudellista kasvua tavoitellessaan ihminen käytti luonnonvaroja kestäättömästi, eikä elintaso tarvinnut enää nostaa vaan jakaa tasaisemmin. Ongelmia olivat paitsi taloudelliselle kasvulle perustuvat yksilöjen arvot, myös taloudellinen rakenne ja yhteiskunnallinen järjestelmä sekä ”kansainväliset sidonnaisuudet.”¹⁶³

Oikeustieteen professori Lars D. Eriksson oli jälkimaterialistisesti ajatteleva, punavihreä puolueen vallitsevan tilan kriitikko ja keskuskomitean jäsen. Eriksson piti Lahden puoluetapaamisessa keskustelua herättäneen alustuksen, jonka Kansan Uutiset julkaisi kokonaisuena.¹⁶⁴ Erikssonin mukaan tulonjakotaistelu oli jäämässä toisarvoiseksi 1980-luvulla, ja kommunistien olisi päivitettävä

¹⁶² Ympäristötoimikunnan jäsenet, asiantuntijat ja jakolistat 1971–1984. Mukana olivat myös Olli Saastamoinen ja Yrjö Haila, Saastamoinen puheenjohtajana vuonna 1971. Ympäristötoimikunta, SKDL, hallinnollinen jaosto, Kansan Arkisto.

¹⁶³ Jorma Hentilä: Kasvun rajat ja vaihtoehdot, Kansan Uutiset, 19.5.1984.

¹⁶⁴ Lars. D Eriksson, Kysymys on rauhasta ja ihmisarvoisesta elämästä, Kansan Uutiset, 19.10.1983.

näkemyksiään uusien haasteiden mukaisiksi. Vaatimus oli tyypillistä kolmaslinjalaista puhetta. Hän kritisoi kansandemokraattien tulonjakokamppailuun perustuvaa politiikkaa, ja julisti talouskasvuperustaisen hyvinvointivaltion jakamiskonsensuksen olevan ohi. Erikssonin mukaan talouskasvu oli luonut pohjaa työväenluokan ja porvariston konsensukselle:

”Taloudellinen kasvu loi – tämän voimme nyt todeta – ulkoiset edellytykset tälle porvariston ja työväenliikkeen väliselle yhteisymmärrykselle. Sekä porvaristo että työväenliike saattoivat esittää vaatimuksiaan ”kansallisina ja yhtenäisinä etuina.” ”

Eriksson katsoi, että vasemmisto ja ammattiyhdistysliike sekä samalla kansandemokraatit olivat murrosvaiheessa suhteessaan kasvuperustaiseen konsensuspolitiikkaan. Uudessa tilanteessa, jossa ideologinen ja poliittinen hegemonia oli siirtynyt porvaristolle, ei ”pääoman ja työn välisiin kompromissiratkaisuihin ei enää ole paljon sijaa.” Talouskasvun parantaminen nimittäin koituisi jatkossa vain parempia investointi- ja vientiedellytyksiä ”yhä äänekkäämmin” vaativan porvariston eduksi.

Kolmaslinjalainen punavihreä reformisti esitti kompromissikielteiselle vähemmistöllekin sopivia uudenaikaisia perusteluja kansandemokraattisen liikkeen tiukemmalle linjalle. Erikssonin mukaan ratkaisu ei löytynyt vasemmistokeynesiläisyydestä, joka korosti kulutuskysynnän merkitystä laskusuhdanteesta selviämässä. Kommunistien piti palata ”kommunistisen teorian juuriin”. Erikssonille juuret eivät olleet puhdasoppisessa marxismi-leninismissä, johon juurista puhuminen 1980-luvun alun kansandemokraattien keskustelussa usein viittasi. Eriksson nostikin esille jo vuoden 1918 perustamislausuntoon kirjatun talousjärjestelmän perinpohjaisen muuttamisen, jota ei koskaan alun perin perusteltu kasvuargumenteilla, vaan oikeudenmukaisuus- ja tasa-arvoargumenteilla:

”Tehtävämme tänä päivänä ei siis voi olla keksiä ”parempia” ja ”tehokkaampia” ratkaisuja kuin muut taloudellisen kasvun palauttamiseksi, vaan tehtävä on uusien, sosialististen talouspoliittisten ja yhteiskunnallisten ratkaisujen muokkaaminen ja ideointi.”

Erikssonia huolestutti, että uusi teknologia ja työttömyysongelman ratkaiseminen työajan radikaalilla lyhentämisellä voisivat johtaa ”kapitalististen kulutustapojen” vahvistumiseen. Se, mikä oli monelle kansandemokraatille oikeutettua edistystä työväenluokan elintasossa, oli kasvukriittiselle Erikssonille kapitalistista kuluttamista.¹⁶⁵ Eriksson ei suhtautunut ongelmattoman myönteisesti tekniseen kehitykseen, kun se tapahtui kapitalistisessa talousjärjestelmässä. Myös Perttu Rastas

¹⁶⁵ Lars. D Eriksson, Kysymys on rauhasta ja ihmisarvoisesta elämästä, Kansan Uutiset, 19.10.1983.

katsoi, että marxilaisten tulisi suhtautua teknologiaan kriittisemmin ja yhteiskunnallisemmin. Rastaan mielestä uuden ympäristöpoliittisen ajattelun keskeinen teema tuli olla ihmisen ja teknologian suhde. Työväenliike oli Rastaan mukaan suhtautunut teknologiaan ja automaatioon puhtaan deterministisesti, ja ottanut teknologian sellaisenaan vastaan ilman pohdintaa teknologian yhteiskunnallisesta suhteesta ja poliittisuudesta. Marxilaisuudelle ominaisempaan Rastas näki teknologiakriittisen lähestymistavan, jota vaihtoehtoliikkeet olivat pitäneet esillä.¹⁶⁶ Länsimaisen yhteiskunnan kulutuseetoksen ja erityisesti kasvavan elintason ja kuluttamisen samaistamisen idea sai Kansan Uutisissa kritiikkiä muutenkin.¹⁶⁷ Toisaalta kasvun tavoittelusta kirjoitettiin myös talouspolitiikan itsestään selvänä lähtökohtana.¹⁶⁸

Myös Eriksson esitti kansalaispalkkaa ja työajan lyhentämistä erääksi ratkaisuksi teknologian lisäämän työttömyyden ongelmaan. Kansandemokraatit keskustelivat kansalaispalkasta tulevaisuuden yhteiskuntapoliittisena ratkaisuna, ja kansalaispalkkaa kannattivat erityisesti kolmaslinjalaiset uudistajat. Työajan lyhentäminen oli vasemmiston kestoaihe. Yhdessä lyhempi työviikko ja kansalaispalkka kytkeytyivät vaihtoliikkeiden ja varhaisten vihreiden keskusteluun nostamaan vaihtoehtoisen talouden, dualitalouden ja vaihtoehtoisen tuotannon ja elämäntavan malleihin.¹⁶⁹ Kansalaispalkkaa tavoiteltavana pitäneille kansandemokraateille kansalaispalkka merkitsi inhimillisen vapauden, omaehtoisuuden ja palkkatyöstä riippumattoman ihmisarvon takaajaa tulevaisuuden korkean tuottavuuden ja kehittyneen teknologian yhteiskunnassa.¹⁷⁰ Dualitalous tarkoitti taloutta, jossa yhdistyivät kova, tehokkuuteen ja välttämättömyyshyödykkeiden tuottamiseen tähtäävän (teollisuus)tuotannon sektori ja pehmeä, omaehtoiseen toimintaan, käsityöläisyyteen ja hoivan tuottamisen sektori, joka olisi rahoitettu mm. kansalaispalkalla ja muilla tulonsiirroilla kovan tuotannon sektorilta. Erityisesti vähemmistö katsoi dualitalouden teorian sokeaksi yhteiskuntaluokille. Tiedonantajan kolumnistin mukaan dualitalousajattelu keskittyi pikku onneloiden rakentamiseen ja jätti kovan sektorin tuotanto- ja omistussuhteet koskemattomiksi.¹⁷¹

¹⁶⁶ Perttu Rastas: Muutamia periaatteellisilta näyttäviä ajatuksia SKDL:n ympäristöpolitiikasta, 9.6.1983, s. 8. 7. muistiot ym. 1970–1983. Ympäristötoimikunta, SKDL, hallinnollinen jaosto, Kansan Arkisto. Vasta viime vuosien työttömyyskeskustelu oli Rastaan mukaan tuonut kriittisiä kysymyksenasetteluja.

¹⁶⁷ Esim. Pekka Peltola: Punavihreä ratkaisu työttömyyteen: 100 000 ihmistä kansalaispalkalle, Kansan Uutiset, 11.6.1984. Ari Setälä: Rooman klubi kasvunsa rajoilla, Kansan Uutiset, 4.7.1984. Rooman klubi arvosteli Kansan uutisten mukaan ”kapitalistista elämäntyyliä”.

¹⁶⁸ Ennusteet sanovat: Emme ole heikoilla, Kansan Uutiset, 23.8.1983.

¹⁶⁹ Dualitaloudesta esim. Raumolin, 1981 ja Kasvio, 1985. Kimmo Kevätsalo: Suomi siirtyy vaihtoehtoisen tuotannon kauteen, Kansan Uutiset, 2.7.1983. Marko Auer: Utopiat toteen, Uusi valta, 1/1983.

¹⁷⁰ Tauno Huotari: Kansalaispalkka – ratkaisu työttömyyteen, Kansan Uutiset, 23.7.1983.

¹⁷¹ Ay-liike ja vaihtoehtoinen tuotanto, Tiedonantaja 1.7.1983.

3.5 Elintaso ja elintasokilpailu

Elintason ja talouskasvun ikävät puolet olivat läsnä suomalaisessa kaupunkitilassa. Betonielementtirakentaminen oli vienyt sijaa luonnontilaisilta alueilta ja vanhalta rakennuskannalta. Lähiöiden ja autoteiden rakentaminen oli keskeinen osa kasvuhakuisen elintaso-Suomen ideaa, ja rakentaminen herätti myös vastalauseita.

Johanna Hankosen mukaan 1960-luvulla alkanut kaupunkisuunnittelun muutos oli osa laajaa keskustelua suomalaisen yhteiskunnan kehittämissuunnasta. 1960–1970 –luvuilla nopeasti tapahtunut rakennemuutos loi yhdyskuntamuodostumia, jotka koostuivat tehokkaasti rakennetuista betonielementtitaloista ja henkilöautoilua varten rakennetusta väylästä ostoskeskuksineen.¹⁷² Kasvu edellytti talouden rakennemuutosta, joka edellytti maaltamuuttoa, keskuksien kehitystä ja lähiöiden rakentamista. Lähiörakentaminen ja asumisen laadun parantaminen kaupungeissa liittyi myös hyvinvointivaltion kehittämiseen.

Vaihtoehtoliikkeiden kritiikki kohdistui myös tehokkuuskeskeiseen rakentamiseen, jossa vanha väistyi uuden tieltä. Ns. Turun tauti, eli rakennusliikkeiden ajama vanhojen arvorakennusten purkaminen oli keskeinen aihe.¹⁷³ Kansandemokraattinen lehdistö tarttui lähiöiden kurjuuteen ympäristökysymyksenä. Keskustelussa lähiöiden asumisviihtyvyydestä yhdistyivät työväen asuntokurjuus, joka oli vasemmiston politiikan perinteinen materialistinen teema ja toisaalta uusi ympäristönäkökulma. Kansandemokraateille asuminen näyttäytyi myös vaihtoehtoliikkeiden politisoimana elämäntapakysymyksenä, jota ei voinut enää käsitellä vain valtion ja kunnan instituutioiden kautta.¹⁷⁴

Kansandemokraattien suhde lähiörakentamiseen ja vanhan rakennuskannan purkamiseen oli kaksijakoinen. Toisaalta lähiöiden kasvu johtui pientilojen tyhjenemisestä ja pakkomuutosta kaupunkiin, toisaalta lähiörakentaminen oli parantanut vähävaraisten asumisen tasoa ja elintaso. Vanhan rakennuskannan purkaminen ja uusien asuntojen rakentaminen myös nosti asumisen tasoa. Toisaalta uudet asunnot saattoivat olla kalliita, ja vanhaa purettaessa uuden tieltä menetettiin kulttuuriperintöä. Kansandemokraattien ylimmät päätöksentekuelimet eivät juuri kulttuurihistoriasta keskustelleet. SKDL:n liittohallitus otti kuitenkin kantaa rakennussuojelulain kiirehtimisen puolesta. Liittohallituksen mukaan vastakkain olivat taloudellinen voitontavoittelu ja menneiden sukupolvien

¹⁷² Hankonen, 1994, s. 130, s. 467.

¹⁷³ Haavisto, 1983, s. 86.

¹⁷⁴ Esko Malmbergin aloite edustajakokoukselle. SKP:n keskuskomitean kokouksen pöytäkirja, 19.5.1984, liite 42, aloite 33. Kansan Arkisto.

luova työ, jonka häviämistä virkamiesten ja päättäjien piittaamattomuus oli edistänyt.¹⁷⁵ Aihe oli esillä lähinnä lehdistössä, mutta sitä sivuttiin myös SKDL:n ympäristötoimikunnassa. Ympäristötoimikunnan jäsen Maija Kairamo liitti 1980-lukulaisen kulttuurihistoriallisen kamppailun työväenluokan taisteluhistoriaan lainaamalla Pietarin työläisten ja sotilaiden neuvoston julistusta marraskuulta 1917. Julistus kehotti työläisiä vaalimaan historiaa ja sitä symboloivia esineitä, taidetta sekä rakennuksia. Kairamon mukaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten tuhoaminen oli oire kapitalismin kriisistä:

”Nykyisin, kapitalismin kriisin kiristyessä, voiton pusertaminen myös rakennuksista ja tonttimaasta kiihtyy. Jopa porvarillisen näkemyksen mukaan suojeltavien rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä nousee kiistoja, jotka jakavat porvarillisia puolueita kahtia.”¹⁷⁶

Kansan Uutiset oli huolestunut vanhan tuhoamisesta ja kirjoitti purkamishankkeista eri kaupungeissa. Jyväskylässä purettiin Tourulan puutaloja, joissa asui iäkästä työläisväestöä, Kotkassa oli purettu jo pitkään työväestön puuasumuksia.¹⁷⁷ Ottivatpa Kansan Uutiset ja Tiedonantaja kantaa myös Turun tautia, eli kunnallispoliittisen korruption myötävaikuttamaa vanhojen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten purkamista vastaan.¹⁷⁸ Kansandemokraattinen lehdistö liitti vanhojen puutalojen purkamisesta seuraavan asuntopulan kertomukseen työväen asuntokurjuudesta. Vastakkain olivat (työväen)perinne sekä kulttuuriarvot ja kova raha, joka vaati tilaa uusille omistusasunnoille, joihin työläisillä ei ollut asiaa. Kotkassa tilanne oli sama. Paikallistoimittaja Ahti Kansa kirjoitti Kansan Uutisissa Kotkasta:

”Kotkan satama- ja teollisuuskaupunki on mielenkiintoinen tutkimuskohde siitä, miten puutalovoittoinen kaupunki on muutettu väkivaltaisesti ja ohjelmattoman kasvupolitiikan avulla mielenkiinnottomaan kerrostalokauteen.”

Juttu oli tyyli puhdasta kansandemokraattista huolta ympäristö- ja kulttuuriarvoista. Kritiikin kohde ja tarinan konna olivat puutalot omistavat kulttuuriarvoista välinpitämättömät Enso-Gutzeit Oy, Kymi Oy ja Sunila Oy. Ahneet yhtiöt riistivät ympäristöarvoista piittaamattoman kunnallishallinnon kanssa työläisiltä paitsi edulliset asunnot, myös oikeuden työväen perinnekulttuuriin.

Kyse oli paitsi työväenperinteestä, myös puurakentamisen ammattiosaamisen arvostamisesta ja puurakentamisen taidon jatkuvuudesta. Ahti Kansa nosti esille myös työpaikat: entisöimällä ja

¹⁷⁵ SKDL:n liittohallituksen kokouksen pöytäkirja, 7.4.1983. Kansan Arkisto.

¹⁷⁶ Maija Kairamo: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön ja muinaismuistojen suojeleminen, Ympäristöpoliittinen virikeainestö. SKDL:n ympäristötoimikunnan pöytäkirjat ja kokouskutsut 1981–1984, 1988. Ympäristötoimikunta, SKDL, hallinnollinen jaosto. Kansan Arkisto.

¹⁷⁷ Ahti Kansa: Antaako Kotkan kaupunki puupytinkiensä tuhoutua, Kansan Uutiset, 1.5.1983. Jyväskylä purkaa vanhaa Tourulaa, Kansan Uutiset, 30.8.1984.

¹⁷⁸ Pekka Helminen: Moukari uhkaa vanhaa Turku - Suojelupäätökset pelkkä kupla?, Kansan uutiset, 13.3.1983. Rakennussuojelulaki estäisi Turun taudin, Tiedonantaja, 8.2.1983.

kunnostamalla puurakennuksia olisi saatu työpaikkoja puurakentamisen osaajille, etenkin jos kunta olisi tullut väliin. Aihe tarjosi myös mahdollisuuden piikitellä Kotkan sosiaalidemokraattienemmistöistä vasemmistoa, joka ei ollut onnistunut suojelemaan työväenhistorialle tärkeitä puurakennuksia.

Vanhan rakennuskannan purkamisessa ja viheralueiden rakentamisessa oli kyse myös kuntalaisten demokraattisesta päätösvallasta omaan elinympäristöönsä. Tämä näkyi myös Kansan Uutisten ympäristökirjoitussarjan otsikossa, joka oli Ympäristö kuntalaisten valvontaan. Ympäristökysymyksen käsittely ihmisen oikeutena määrätä omasta elinympäristöstään olikin kansandemokraateille tärkeä tapa puhua ympäristön poliittisuudesta.¹⁷⁹ Kansan Uutisten pääkirjoitus otti vahvasti kantaa sen puolesta, että ympäristökysymys kuului työväenliikkeelle. Perusteluna oli, että työläinen ansaitsee kunnollisen elinympäristön asumistaan virkistäytymistään varten.¹⁸⁰ Sauli Rouhinen käsitteli kaupunkiluontoa osana Kansan Uutisten ympäristökirjoitussarjaa ja painotti luonnon muokkaamista ihmiselle mukavaksi sekä viheralueiden säilyttämistä ihmisten virkistäytymistarpeisiin.¹⁸¹ Kansan Uutisten mukaan Kymijoen Pernoonkosken suojelemisessa oli kyse maisemallisista ja virkistyksellisistä arvoista ja yleisen ja yksityisen edun konfliktista, jossa vastakkain olivat jokamiehenoikeudet ja koskialueen yksityisen omistajan edut.¹⁸²

Kamppailu demokraattisesta oikeudesta päättää omasta elinympäristöstä ei liittynyt kansandemokraattien näkökulmasta niinkään talouskasvukriittisiin äänenpainoihin, vaan nimenomaan demokratiaan.

Suurimpana syyllisenä kaupunkitilan vihreiden saarekkeiden häviämiseen lehdistö näki jälleen pääoman, yhtiöt ja hyvätuloiset. Kansan Uutiset pääsi kritisoimaan ensimmäistä ympäristöministeriä, sosiaalidemokraatti Matti Ahdetta seutukaavasta poikkeavan kaavan hyväksymisestä. Poikkeava kaava tehtiin, jotta Nokia saisi rakentaa pääkonttorinsa Espoon Keilalahteen viheralueeksi merkitylle alueelle.¹⁸³ Tampereen Pyynikillä taas vastakkain olivat puisto ja rikkaiden asuinalue.¹⁸⁴ Hyväosaisten ja yritysten eduksi tulevia kaavoitusratkaisuja saattoi vastustaa ympäristöargumentilla. Kun kaupunkitilaa käytettiin hyväosaisten yksityiseen käyttöön, kansandemokraattien luonteva asema oli ympäristöliikkeen puolella rikkaita vastaan.

¹⁷⁹ Hyvä ympäristö perusoikeudeksi, Kansan Uutiset, 12.7.1983.

¹⁸⁰ Rohkeaa, Kansan Uutiset, 16.9.1983.

¹⁸¹ Sauli Rouhinen: Ihminen voi huonosti ellei luonto kukoista, Kansan Uutiset, 7.6.1984.

¹⁸² Toimitusmiehet: Maisema-arvot eivät kelpaa Pernoonkoskien katselmukseen, Kansan Uutiset, 18.2.1984.

¹⁸³ Ahteelle jäi ratkaisu - Nokia runnoo Espooseen viheralueelle, Kansan Uutiset, 17.9.1984.

¹⁸⁴ Pyynikille taloja, ympäristöväki haluaa puiston, Kansan Uutiset, 25.4.1984.

Kansandemokraattinen lehdistö käsitteli elintasoja ja talouskasvua erityisesti kirjoittaessaan kansainvälisistä aiheista. Tässä mielessä erityinen aihe oli Neuvostoliitto ja kapitalismin ja sosialismin välinen elintasokilpailu.

Neuvostoliiton talous perustui luonnonvarojen tuhlaavalle käytölle, ja Neuvostoliitto oli alueen ryöstötalouden historian jatkumon osa.¹⁸⁵ Neuvostoliiton teollistuminen oli valtiollisesti ja byrokraattisesti johdettua, mikä heijastui ympäristökriiseinä. Leniniläinen idea puolueesta työväenluokan etujoukkona oikeutti luonnon hyväksikäytön suurten päämäärien saavuttamiseksi. Ympäristön huono tila tiedostettiin laajemmin vasta juuri ennen järjestelmän romahdusta 1980-luvun lopulla, glasnostin ja Tshernobylin onnettomuuden takia. Neuvostoliiton massiivisten ympäristömuokkaushankkeiden ympäristökustannuksista keskusteltiin länsimaissa kuitenkin jo 1960-luvulla.¹⁸⁶

Neuvostoliitto oli kansandemokraateille ympäristöpoliittisesti kiusallinen aihe. Neuvostoliiton talous perustui luonnonvarojen tuhlaavalle käytölle, ja reaalisozialismille ihmisen voitto luonnosta oli tärkeä symbolinen projekti. Fyysisen luonnon kukistaminen oli eräs vallankumouksen lupauksista.¹⁸⁷ Vielä 1980-luvulla Neuvostoliitto suunnitteli Siperian jokien kääntämistä.¹⁸⁸ Neuvostoliiton ympäristöongelmat sekä ympäristö-, energia ja luonnonvarapolitiikka olivat siten kansandemokraattiselle lehdistölle hankalia aiheita.

Erityisesti Tiedonantaja oli Neuvostoliitosta, talouskasvusta ja ympäristöstä kirjoittaessaan talouskasvumyönteinen. Tiedonantaja kirjoitti elintason ja ympäristön kohenevan samaan aikaan Tšekkoslovakiassa, jossa talouskasvu Tiedonantajan mukaan vauhdittui. Tiedonantajalle talouskasvu oli hyvä asia, josta huolimatta sosialistisessa maassa pystyttiin Tiedonantajan mukaan suojelemaan ympäristöä. Väitetystä kyvystä samanaikaisesti kohentaa elintasoja ja suojella luontoa tuli yksi sosialistisen leirin paremmuuden merkeistä ja uudenaikaisten ongelmien ratkaisusta Neuvostoliitossa. Tiedonantaja kritisoi nollakasvutavoitteita, ja luotti suunnitelmatalouteen, jossa ei sen mukaan jarrutettu tieteen ja teknologian kehitystä.¹⁸⁹ Kansainvälisessä keskustelussa nollakasvutavoite kiinnittyi Rooman klubin Kasvun rajat -raporttiin, jota erityisesti Tiedonantaja piti

¹⁸⁵ Weiner, 2009.

¹⁸⁶ Massa, 1994, s. 69.

¹⁸⁷ Weiner, 2009, s. 287.

¹⁸⁸ NL:n luonnonsuojelijat arvostelevat uutta vesienkääntöhanketta, *Kansan Uutiset*, 24.3.1984.

¹⁸⁹ Kasvun painopiste kulutustavaroissa, *Tiedonantaja*, 30.12.1983, Pekka J. Virtanen: Tšekkoslovakian talouskasvu vauhdittuu, *Tiedonantaja*, 8.12.1983. Kasvu nopeutunut, *Tiedonantaja* 8.6.1984, NL:n ympäristöpolitiikka: Suunnitelmallisuutta nollakasvun sijasta, *Tiedonantaja*, 15.8.1984. Juttu oli ilmeisesti vaihtojuttu Neuvostoliitosta.

kapitalistisen maailman tuotoksena. Kansan Uutiset kirjoitti Rooman klubista myönteisemmin, muttei kritiikittömästi.¹⁹⁰

Ajoittaisesta kasvukriittisyydestään huolimatta Kansan Uutiset kirjoitti myönteiseen sävyyn elintason kasvusta Neuvostoliitossa. Lehti julkaisi Neuvostoliiton uutistoimisto TASS:n artikkelin, jossa talouskasvuun pyrkivä valtiollisen taloussuunnitelman toteuttaminen esitettiin neuvostokansalaisten isänmaallisena velvollisuutena. Artikkelissa sanottiin, että Neuvostoliiton kaikki ponnistukset talouden alalla tähtäsivät elintason nousuun. Artikkelin mukaan niin elintason nosto kuin luonnonsuojelukin hoituisivat kommunistisen puolueen ja valtion johtamalla keskitetyllä suunnittelulla, ja molemmat istuivat sosialistiseen edistysprojektiin. Elintasokilpailu lännen kanssa ja siitä viestiminen oli selvästi tärkeää kansandemokraateille kasvukriittisistä äänenpainoista huolimatta. Länsieurooppalaisen ympäristökeskustelun vaikutus näkyi selvästi kansainväliseen levitykseen tarkoitetussa TASS:n artikkelissa.¹⁹¹

Niin Kansan Uutiset kuin Tiedonantaja esittivät kuitenkin Neuvostoliiton vakavasti otettavana toimijana ympäristöasioissa ja samoissa aiheissa, jotka Suomessakin olivat keskustelussa kuten metsien hakkuut, voimalahankkeet luonnonsuojelualueille ja happosateet.¹⁹² Tiedonantaja kertoi jopa, että kansantuomioistuin tuomitsi ympäristövahinkojen korjaamisen laiminlyöneet betonitehtaan johtajat pakkotyöhön vuodeksi.¹⁹³ Kansandemokraattisen lehdistön Neuvostoliiton ympäristöpolitiikasta kertominen jatkoi 1980-luvulla uskottavuuttaan jo menettänyttä edistyskertomusta.

Tiedonantaja oli kasvumyönteisempi, eikä Tiedonantajassa julkaistu avoimen kasvukriittisiä äänenpainoja ellei kritiikin kohde ollut selvästi kapitalistinen kasvutalous. Sen sijaan Tiedonantaja kritisoi kasvukritiikkiä. Esimerkiksi Pertti Salo näki Tiedonantajassa hidastuvan kasvun opin reformismina ja työväenvastaisena ajatteluna.¹⁹⁴ Salo tuomitsi SKDL:n puheenjohtaja Kalevi Kivistön puheessaan esittämää työajan lyhentämistä tyytymisenä matalampaan profiiliin ja pidättyvyyteen.

¹⁹⁰ Ari Setälä: Rooman klubi kasvunsa rajoilla, Kansan Uutiset, 4.7.1984.

¹⁹¹ Taloussuunnitelman tavoite on elintason nostaminen, Kansan Uutiset, 28.12.1983. Juttu oli Neuvostoliiton uutistoimisto TASSin juttu, joita Kansan Uutiset julkaisi Tiedonantajaa vähemmän.

¹⁹² Seppo Laakso: Metsien ylihakkuusta huolta Neuvostoliitossa, Kansan Uutiset, 5.9.1983, Tonavan patokamppailu kiihtyy, Tiedonantaja 13.12.1984. Valentin Sokolovski: NL toimii happosateita vastaan: Ydin- ja vesivoiman osuutta kasvatetaan 4.8.1984.

¹⁹³ NL:n ympäristöpolitiikka: Suunnitelmallisuutta nollakasvun sijasta, Tiedonantaja, 15.8.1984.

¹⁹⁴ Pertti Salo: Hidastuvan kasvun oppirakennelma Tiedonantaja, 5.1.1983.

Tiedonantajan pääkirjoituksen mukaan Suomen teollisuustuotannon kielteinen kehitys eli vain yhden prosentin nousu tuotannossa vuonna 1982 oli yksinomaan huono asia.¹⁹⁵ Kanta oli tyypillinen Tiedonantajan kanta talouskasvusta. Pääkirjoittaja oli tuskin miettinyt kirjoittaessaan, mitä puolueen, tai vähemmistön kasvukriitikot tekstistä ajattelevat – koska kasvukriitikoita ei merkittävässä määrin ollut, tai ainakaan vähemmistössä heidän äänensä ei ollut keskeinen. Kansandemokraattien omia projekteja perusteltiin Tiedonantajassa materialistisesti Suomen ja Neuvostoliiton talousyhteistyön kehittämällä ja työpaikkojen lisäämisellä.¹⁹⁶

3. 6. Ounasjoki ja Sokli - Talouskasvun ja ympäristön konfliktit Lapissa

Kaikkien poliittisten voimien päätavoitteeseen 1950-luvulta alkaen määrittämä talouskasvu voimatalouksineen oli ristiriidassa syrjäalueiden paikallistaloudellisten intressien kanssa.¹⁹⁷ Ristiriita heijastui esimerkiksi pohjoisen Suomen luonnonvarojen valtiojohtoisissa hyödyntämissuunnitelmissä. Ongelma näkyi koskien valjastamisesta käydyssä keskustelussa 1900-luvulla. Erityisesti kiistan Ounasjoesta 1980-luvulla voi nähdä suomalaisena materialististen ja jälkimaterialististen arvojen konfliktina.

Kemijoen tärkein sivuhaara Ounasjoki oli viimeinen valjastamaton joki, jossa oli voimataloudelle merkittäviä koskia ja viimeinen Pohjois-Suomen vapaa suurjoki. Ounasjoki-kiistassa oli kyse sekä alkuperäisen luonnon suojelemisesta että kulttuurimaisemasta. Rakentaminen olisi tarkoittanut merkittävää muutosta joen varteen syntyneelle maatalouskulttuurimaisemalle puoliomavaraisella taloudella. Luonnonsuojelijat onnistuivat lopulta saamaan aikaan lain, jolla Ounasjoki rauhoitettiin.

Suomi teollistui koskia valjastamalla. Vesivoimaloita rakennettiin vapaisiin koskiin erityisesti kasvavan metsäteollisuuden tarpeiden vuoksi jo 1900-luvun alussa. Toisen maailmansodan jälkeen rajan taakse jäi kolmasosa rakennetusta vesivoimasta ja seurasi voimapula. Kiinnostus vesivoimaan oli suurta elinkeinoelämän ja valtion piirissä suurta, koska tuontienergia oli kallista. Puunjalostusteollisuus, maaseudun sähköistäminen ja uusien kulutustavaroiden markkinoille tulo vaativat edullista ja häiriötöntä sähköjakelua.¹⁹⁸ 1970-luvulle tultaessa keskeisimmät kosket oli valjastettu.¹⁹⁹ Vesirakentaminen voimatalouden tarpeisiin herätti vastustusta myös esimerkiksi Norjassa, kun Alta-jokeen rakennettiin voimalaitos. Alta-kiistasta syntyi Koijärven kaltainen mediaailmiö ja ympäristökeskustelu.

¹⁹⁵ Pääkirjoitus, Tiedonantaja, 21.1.1983.

¹⁹⁶ Pyörille Soklin puolesta, Tiedonantaja, 5.8.1983.

¹⁹⁷ Hankonen, 1994, s. 130

¹⁹⁸ Massa, 1983, s. 108–114.

¹⁹⁹ Pihkala, 1987, s. 96.

Koskien valjastamisella oli pitkät juuret suomalaisessa ympäristökeskustelussa. Imatrankosken valjastamisesta kiisteltiin jo 1920-luvulla. Vastakkain olivat luonnonarvot ja teollistamisen tarpeet.²⁰⁰ Nähtävyytenä tunnettuun Imatrankoskeen rakennettiin vesivoimala vuonna 1929. Vesivoiman ja luontoarvojen ristiriita oli siis esillä jo luonnonsuojelun varhaisaikoina ennen ympäristön laajamittaista politisoitumista, mutta Imatrankoski-keskustelussa ei vielä esiintynyt selvää vastakkainasettelua insinöörien ja suojelijoiden välillä.²⁰¹

Etelä-Suomen päävesistöjen rakennusmahdollisuudet oli käytetty loppuun jo ennen toista maailmansotaa ja kiinnostus kohdistui pohjoisen koskiin. Ympäristöpolitiikan professori Ilmo Massa on tutkinut Suomen ympäristöhistoriaa ryöstötalouden näkökulmasta. Hänen mukaansa Pohjois-Suomen luonnonvarojen mobilisoinnissa koko maan teollistamisen vuoksi oli ryöstötalouden piirteitä, ja resurssit mobilisoitiin ekologiasta piittaamattomasti metsäteollisuuden ja voimayhtiöiden käyttöön.²⁰² Massan mukaan Lappi oli sulautunut perifeeriseksi osaksi teollista kulttuuria.²⁰³ Massan mukaan Lapista tuli voimalahankkeiden takia entistä selvemmin keskusten takamaa ja voimanlähde. Lapin vesivoiman valjastaminen tukemaan Suomen kansantaloutta tapahtui alueluovutusten, teollistumisen, teknisen kehityksen ja elintason tavoittelun luoman poikkeustilanteen oikeuttamana.²⁰⁴ Sähkön tarve jälleenrakennusajan Suomessa oli niin suuri, ettei vesirakentamissuunnitelmia vastustettu edes luonnonsuojelupiireissä.²⁰⁵

Lapin vesivoiman integroiminen keskusjohtoiseen kansantalouteen tarkoitti merkittäviä muutoksia perinteisten luontaiselinkeinojen, ennen kaikkea kalastuksen edellytyksille. Ympäristöliikkeen näkökulmasta Lapin viimeisen vapaan kosken valjastaminen olisi ollut itsestään selvästi väärin. Jälkimaterialistisilla argumenteilla vapaata koskea puolustanut ympäristöliike haastoi Ounasjoki -kysymyksessä talouskasvukeskeisen, materialistisen valtionideologian ja sai yhteistyökumppanikseen myös lappilaisten äänestäjiensä materiaalisia etuja puolustaneen kansandemokraattisen liikkeen.²⁰⁶

Vapaa Ounasjoki muodostui tärkeäksi hankkeeksi kansandemokraateille. Kansandemokraattien Vapaan Ounasjoki -tarinan sankaria näytteli Esko-Juhani Tennilä. Tennilä otti vahvasti kantaa

²⁰⁰ Telkänranta, 2008,104.

²⁰¹ Järvikoski, 1991, s. 165.

²⁰² Massa, 1994, s. 265.

²⁰³ Massa, 1987, s. 93.

²⁰⁴ Massa, 1983, s. 110–114. Telkänranta, 2008,104.

²⁰⁵ Telkänranta, 2008, s. 107.

²⁰⁶ Ottamatta kantaa muihin yhteistyökumppaneihin ja liittolaisiin, joita varmasti myös oli. Esimerkiksi ensimmäinen ympäristöministeri, sosialidemokraatti Matti Ahde toimi Ounasjoen suojelun puolesta.

Ounasjoen rakentamista vastaan. Tennilän vuoden 1983 vaalikirjakin käsitteli keskeisesti Ounasjoki-kamppailua. Tennilän vähemmistöläisyydestä ja kansandemokraatteja vahvasti valtakunnallisellakin tasolla jakaneesta Lapin kiistasta²⁰⁷ huolimatta Ounasjoesta kirjoitettiin sekä Kansan Uutisissa että Tiedonantajassa.

Ounasjoen erityissuojelulaki astui voimaan 1.9.1983.²⁰⁸ Vastakkain olivat valjastamista kannattanut porvarillinen rintama ja valjastamista vastustanut vasemmiston ja keskustan yhteistyö. Ounasjoesta tuli vaaliteema, kun Kokoomuksesta, RKP:stä ja Kristillisestä liitosta koostunut liittouma äänesti lain keväällä 1983 vaalien yli. Muun muassa kansandemokraatit olisivat tahtoneet säätää lain kiireellisenä jo keväällä. Vastustajille kyse oli koskiosuuksia omistaneen Kemijoki-yhtiön eduista, jotka olivat paikallistalouden etua vastaan, porvarillinen rintama taas katsoi ajavansa koko maan etua.²⁰⁹

Niin Kansan Uutiset kuin Tiedonantaja korostivat Ounasjoki-liikkeen luonnetta kansalaistoimintana ja joukkoliikkeenä. Erityisesti Tiedonantaja korosti joukkoliikkeen roolia, koska lehti henkilöi liikettä vähemmistöläiseen Esko-Juhani Tennilään. Kansan Uutiset kirjoitti, että vain voimakas joukkoliike voi saada muutosta aikaan, mutta raportoi myös SKDL:n eduskuntaryhmän toiminnasta suojelulain puolesta. Näin Kansan Uutiset esitti myös asian parlamentaarisen puolen – pelkkä joukkoliike ei riittänyt eduskunnassa.²¹⁰

Tiedonantaja esitti Esko-Juhani Tennilän Lapin luonnon asianajajana. Profiili on selvästi osa Tennilän uudelleenalintaan pyrkinyttä, henkilökulttimaisia piirteitä saanutta kampanjaa. Kuten Kotkan ympäristöseuran puheenjohtajana toiminut Pentti Tiusanen, myös Tennilä otti haltuun roolin paikallisen, uudenaikaisen joukkoliikkeen eli ympäristökonfliktiin perustuvan kansanliikkeen johtajana. Keskuskomitean jäsen, vähemmistöläinen Airi Kyntömaa näki Ounasjoki-kamppailun joukkovoiman aikaansaannoksena ja käytti Ounasjoki-kamppailua esimerkkinä siitä, miten SKDL:n tulisi tehdä politiikkaa – ja torjua työnantajapuolen hyökkäyksiä. Kamppailu oli siis joillekin kansandemokraateille myös puolueen yhtenäistymisprojekti.²¹¹

²⁰⁷ Esim. SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja, 27.–28. 1. 1983 ja 3.2.1983. Kansan Arkisto.

²⁰⁸ Telkänranta, 2008, s. 107.

²⁰⁹ Ounasjoen suojelu ratkeaa vasta vaalien jälkeen, Kokoomus vastusti viimeiseen asti: Vaalit ratkaisevat Ounasjoen rauhoittamisen, Kansan Uutiset, 3.3.1983. Kiireelliseksi julistaminen olisi vaatinut 5/6 enemmistön, jota ei keväällä saatu.

²¹⁰ Esim. Lähetystö Lapista: Ounasjokilaki saatava pian voimaan, Tiedonantaja, 4.5.1983, Kokoomus kärsi tappion: Ounasjoen suojelu hyväksyttiin, Tiedonantaja, 8.6.1983, Ounasjoen suojelu ratkeaa vasta vaalien jälkeen, Kansan Uutiset, 3.3.1983. Vesien pilaantuminen haittasi kalastusta jo 1700-luvulla, Kansan Uutiset, 2.8.1984.

²¹¹ Airi Kyntömaan puheenvuoro, SKP:n keskuskomitea, 18.–19. 1983, liite 22. Kansan Arkisto.

Kuitenkin esimerkiksi Ounasjoen tapauksessa kyse oli myös jokivarren asukkaiden toimeentulosta, kalastuksesta ja poronhoidosta. Ounasjoen suojelussa toimivat rinnakkain jälkimaterialistisesti motivoituneet ympäristöaktivistit ja myös kannattajiensa materiaalisia etuja puolustanut vasemmisto.

Ounasjoki-toimikuntien puheenjohtaja Tauno Iivonen piti maa- ja kalatalouden tukemista kaikkein tärkeimpänä elinehtona.²¹² Pohjoisen puoliomavaraiseläjät olivat kansandemokraattien kannattajakunnan keskeinen osa. Vähällä toimeentulevaan, kulutusyhteiskunnan reunalla eläviin ihmisiin liittyi myös romantiikkaa. Vastaavanlaista asetelmaa Tiedonantaja rakensi muissakin yhteyksissä, kuten Oulu Oy:n selluloosatehtaiden öljyvahinkojen tapauksessa, jossa Tiedonantaja esitti vastakkain tehtaot ja kalastajien oikeustaistelun ”ammattiensa ja luonnonsuojelun puolesta.”²¹³ Tiedonantaja ja Kansan Uutiset kirjoittivat metsästä ja jokamiehenoikeuksista puoliomavaraistalouden yhtenä perustana myös Ounasjoki-kiistaan liittymättä.²¹⁴

Peruselinkeinojen lisäksi kansandemokraatteja kiinnosti jokivarren elinkeinopoliittinen kehittäminen valjastamattoman joen avulla. Joen valjastamien olisi vaarantanut virkistysarvot. Vaikka kyse oli virkistysarvoista, taustalla vaikuttivat jälleen työ ja toimeentulo. Tiedonantaja haastattelemansa raattamalaisen poromiehen, Unto Auton mukaan ”ohjattu matkailu ei tuota haittaa poronhoidolle vaan tarjoaa tärkeää toimeentulon lisää”. Auton mukaan matkailukin kukoistaisi, kun joki saataisiin kalaisaksi.²¹⁵

Lehdistön ja kansandemokraattien ylinten päättävien elinten perusteella vaikuttaa, että enemmistö ja vähemmistö olivat Ounasjoen asiassa yksimielisiä. SKP:n poliittisessa toimikunnassa Ounasjoki lähinnä mainittiin esimerkkinä muutaman kerran. Ounasjoen suojelu vaikuttaa olleen kansandemokraateille itsestään selvää.

Ounasjoki heijasti myös kansandemokraattien kahden kannattajakunnan edun välistä ristiriitaa. Pohjoisen luonnon käyttäminen voimatalouden hyödyksi olisi voinut lisätä teollisuustyöpaikkoja etelässä, mutta se olisi vaikuttanut pohjoisen omavaraisen pienviljelijäkulttuurin ehtoihin kielteisesti.

Lapin muiden luonnonvarojen käyttöönotto kiinnosti myös kansandemokraatteja. Ounasjoki-kamppailun sankari, Esko-Juhani Tennilä ajoi tavallaan kaksilla vaunuilla. Hän toimi Ounasjoki-

²¹² Vapaan Ounasjoen unohtumaton päivä, Tiedonantaja 10.6.1983, Juhlasoutu Ounasjoen kehittämisen puolesta, Tiedonantaja, 22.6.1983. Vaikka Ounasjoen suojelusta oli saatu juuri päätös, järjestettiin Ounasjoki-soutu ”jokivarren peruselinkeinojen elvyttämisen puolesta”.

²¹³ Kalastajien oikeustaistelu, Tiedonantaja, 26.6.1984. Toisaalta Tiedonantaja kirjoitti neuvostoliittolaisesta tehokalataloudesta ylistävästi. Matti Pykälä: Murmansk elää kalasta, Tiedonantaja, 15.5.1984.

²¹⁴ Olli Saastamoinen: Lainsuojattoman metsän hyödyt, Tiedonantaja, 21.10.1983.

²¹⁵ Juhlasoutu Ounasjoen kehittämisen puolesta, Tiedonantaja, 22.6.1983.

liikkeessä ja samalla vaati Soklin kaivoksen avaamista.²¹⁶ Kansandemokraattinen lehdistö ei kiinnittänyt ristiriitaan mitään huomiota, ja mahdollisesti ristiriitaa ei aidosti nähtykään. Jälkimaterialistisia näkökulmia saattoi siis soveltaa tapauskohtaisesti, mutta ne eivät olleet kansandemokraattien toiminnan peruslinja. Soklin kaivoksen tapauksessa työllisyystavoitteet voittivatkin ympäristökonfliktin.

Savukosken Soklin merkittävän kokoinen fosforiesiintymä löydettiin vuonna 1967. Kaivosoikeudet olivat 1980-luvun alussa valtionyhtiö Rautaruukilla, joka olisi Kansan Uutisten mukaan ollut valmis avaamaan kaivoksen heti, jos se olisi saanut määrärahan valtiolta.²¹⁷ Kysymys oli työpaikkojen saamisesta tyhjenevään Lappiin. Aikalaiskäsityksen mukaan kaivos olisi kerrannaisvaikutuksineen mullistanut Koillis-Lapin elinkeinoelämän.²¹⁸ Kaivoksen avaaminen olisi edellyttänyt erämaaluontoon kajoamista ja kaivoksella olisi ollut tuntevia ympäristökustannuksia.²¹⁹

Kansandemokraattienkin puolesta Soklin kaivosta ajoi Sokli Nyt -liike, jossa oli mukana lappilaisia kuntia, ammattiosastoja ja poliittisia järjestöjä. Liike vaati vuoden 1984 valtion budjettiin määrärahaa kaivoksen avaamiseksi.²²⁰ Tiedonantaja keskittyi kansanliikkeen ohella Lapin sankari Esko-Juhani Tennilän roolin korostamiseen. Kyse oli työpaikoista ja kansandemokraattien äänestäjille tärkeästä materiaalisesta edusta, joten kansandemokraattien kannatti olla kaivoksen puolesta yhteisrintamassa. Jos Soklin avaamista olisi kyseenalaistettu kansandemokraattien piirissä, vastakkain olisivat joutuneet työllisyys ja jälkimaterialistiset arvot. Tällaista konfliktia haluttiin epäilemättä välttää. Eräs syy kansandemokraattien positiiviseen suhtautumiseen oli epäilemättä Soklin kaivosoikeuden omistaneen ja malmiesiintymän löytäneen Rautaruukin valtionomistus.

Suomen ja Neuvostoliiton pitkän aikajakson yhteistyöohjelmassa oli myös sovittu Soklista ja Kansan Uutisten mukaan Neuvostoliitto oli lupautunut ostamaan kaivoksen koko tuotannon. Kyse oli työpaikkojen lisäksi Suomen ja Neuvostoliiton talousyhteistyöstä.²²¹ Kansan Uutiset esitti Soklin liiketaloudellisen kannattavuuden tavoittelun ja valtiojohtoisen työllistämisen vastakkainasetteluna, jossa vastakkain olivat työtä vaativa kansanliike ja kapitalistinen valtio.

²¹⁶ Tennilä vaatii: Raju kansanliike Soklin avaamiseksi. Tiedonantaja 17.3.1983.

²¹⁷ Massa, 1994, s. 249. Soklin avaamista vaaditaan, Kansan Uutiset, 8.11.1983.

²¹⁸ Massa, 1983, s. 129.

²¹⁹ Massa, 1994, s. 249.

²²⁰ Soklin avaamista vaaditaan, Kansan Uutiset, 8.11.1983.

²²¹ Soklin avaamista vaaditaan, Kansan Uutiset, 8.11.1983.

Kansandemokraatit osallistuivat Sokli Nyt-liikkeeseen, ja SDNL:n Lapin piiri järjesti Sokli-pyöräilyn, jolla haettiin huomiota aiheelle. Pyöräilyyn Kemistä Savukoskelle osallistui kymmeniä ihmisiä.²²²

Sokli-kampanjassa kansandemokraatit vaativat luonnonresurssien käyttöönottoa puhtaan materialistisin perustein luonnonarvoista juuri välittämättä.²²³ Kansandemokraatit puolsivat myös Talvivaaran kaivoksen avaamista työllisyysperustein, mutta Talvivaarasta ei kirjoitettu yhtä paljoa kuin ajankohtaisesta Soklista.²²⁴

3. 7. Kasvuperustainen maailmankuva säilyi vallitsevana

Kansandemokraatit yrittivät saada yhteyden ympäristökysymykseen ja ympäristöliikkeeseen esittämällä ympäristöongelmat pääoman vallasta johtuviksi. Ympäristön ja pääoman ristiriita muodosti keskeisen, toistuvan ytimen. Muutkin vasemmistolaiset tahot olivat havainneet ympäristön ja pääoman ristiriidan. Sosialidemokraattien ja Kokoomuksen suhdetta ympäristökysymykseen 1969–2009 valtio-opin pro gradussaan tutkineen Antti Liukkosen mukaan myös sosiaalidemokraatit näkivät ympäristökysymyksen työläisten ja heidän riistäjiensä välisenä kamppailuna ja luonnon uhanalaisena yhteisomaisuutena. Liukkosen mukaan aiemmin yhteisomistuksessa ollutta luontoa koskevat kiistat olivat sosiaalidemokraateille monumentti sille, että ylemmät luokat riistävät työläisiä.²²⁵ Timo Järvikosken mukaan ympäristöongelmia tarkasteltiin kapitalistisen järjestelmän ongelmina 1970-luvun ympäristöliikkeessä, mutta suuntaus jäi vähäiseksi.²²⁶

Jokseenkin kaikille kansandemokraateille tärkeää oli saada turvattua asuinympäristöjen viihtyvyys, viheralueiden riittävyys ja välittömän elinympäristön ja työpaikkojen myrkyttömyys. Kansandemokraattien omat ympäristöpoliittiset tavoiteluonnokset olivat varsin ihmiskeskeisiä ja vastasivat valtavirtaista käsitystä ympäristösuojelusta. Luonto oli ensisijaisesti ihmisen elinympäristö. Ympäristökysymykset nähtiin paikallisina, ja kansandemokraattien ympäristötoimikunta painotti toiminnassaan kunnallisen tason saamista kuntoon. Tavoitteet olivat johdonmukaista jatkoa pyrkimyksille parantaa työväenluokan elinoloja.

Erityisesti ympäristönäkökulmaa korostava ajattelu ei ollut missään vaiheessa valtavirtaa kansandemokraattisessa liikkeessä. SKDL:n piirissä ei käyty keskustelua, jossa ympäristönäkökulma

²²² Sokli Nyt -mielienosoitus, Kemijokivartta ylöspäin, Tiedonantaja, 10.8.1983. Työtä ja fosfaattia, Sokli kannattaa lappilaisille, Tiedonantaja, 17.8.1983. Sokli, Uusi valta, 7/1983.

²²³ Tennilä: Pyörille Soklin puolesta, Tiedonantaja, 5.8.1983.

²²⁴ Esim. Kainuun kansanedustajat kiirehtivät Talvivaaran kaivosta, 23.4.1983, Kansan Uutiset. Miksi Talvivaaran kaivosta ei avata?, SDNL:n kannanotto, 16.4.1984, Kansan Uutiset.

²²⁵ Liukkonen, 2010, s. 71–72.

²²⁶ Järvikoski, 1991, s. 170.

olisi vakavasti haastanut kansandemokraattien perinteisen materialistisen lähestymistavan. Ympäristönäkökulma oli kokonaisuutta rikastuttava sivusuuntaus, jolla oli tukijansa ja joka herätti mielenkiintoa ja toisaalta myös vastustusta. Jälkimaterialistinen huoli ympäristöstä oli asetettu alisteiseksi kysymykselle talousjärjestelmästä. Kansandemokraateille ympäristökysymyksen ydin oli ympäristön ja pääoman ristiriita, joka ratkeaisi talousjärjestelmää muuttamalla - kuten muutkin yhteiskunnalliset ongelmat.

Suhde kasvukritiikkiin erotti SKDL:ää ja SKP:ta sekä enemmistöä ja vähemmistöä. Enemmistöstä ja SKDL:stä löytyi enemmän ymmärrystä kasvukritiikkiä kohtaan, kun taas vähemmistössä varsinkin talouskasvun kyseenalaistaminen näyttäytyi harhaoppisena. Yksittäiset kasvukriittiset äänenpainot eivät kuitenkaan vieneet liikkeen peruslinjaa sivuraiteelle, eikä kasvukritiikki siksi politisoitunut voimakkaasti. Muut kiistakysymykset aiheuttivat hajoavassa puolueessa huomattavasti enemmän päänvaivaa. Kasvukritiikin saattoi ottaa harmittomana jälkimaterialistisena tuulahduksena ja virkistävänä näkökulmana, ja vähemmistö saattoi kritisoida enemmistöä vääräoppisuudesta, kun enemmistölläinen johto esitti kasvukriittisiä puheenvuoroja.

Kasvukritiikistä kiinnostuneista äänenpainoista huolimatta kansandemokraatit perustivat politiikkansa pitkälti talouskasvun hedelmien jakamiselle. Käytännölliset vaatimuksensa he perustivat kasvutalouteen. Vaikka talousjärjestelmä piti muuttua ja sitä ennen vaatia parannuksia talouspolitiikkaan, talouskasvua kansandemokraatit eivät tosissaan kyseenalaistaneet.²²⁷ Kapitalismin ja sosialismin kilpailu oli pitkälti talouskasvu- ja elintasokilpailua. Kansandemokraatit eivät voineet luopua talouskasvuideologiasta, koska se oli heidän maailmankuvansa ja käytännön politiikkansa perusta.

4. Energiapoliittinen keskustelu vei jälkimaterialistisen haasteen ytimeen

Kansandemokraatit kävivät laajan energiapoliittisen keskustelun vuosina 1983 ja 1984. Tarkoitus oli muodostaa liikkeen kanta tulevaisuuden energiatuotannon tavoista ja kannoista eri vaihtoehtoihin. 1970-luvun alun energiakriisit olivat herättäneet keskustelua energian riittävydestä, energiapäätöksenteon demokraattisuudesta ja vaihtoehtoisista energialähteistä.²²⁸ Energia-aihe oli Suomessa pinnalla paitsi globaalien öljykriisien vuoksi, myös suomalaisen ympäristöliikkeen aloitteesta.

²²⁷ Esim. SKP:n keskuskomitean talouspoliittinen kannanotto, 25.8.1984, liite 21. Kansan Arkisto

²²⁸ Ruostetsaari, 1988, s. 79.

Puolueiden energiapolitiikkaa tutkineen Ilkka Ruostetsaaren mukaan energiapoliittisten ohjelmien tehtäily alkoi puolueessa vuoden 1973 energiakriisin jälkeen. Puolueissa perustettiin myös energiapoliittisia asiantuntijaelimiä. Useimmilla isoilla puolueilla oli jonkinlainen energiapoliittinen ohjelma, mutta SKDL:llä ja SKP:lla ei sellaista ollut.²²⁹ Molemmat perustivat energiapoliittisia työryhmiä, jotka laativat kannanottoja.²³⁰

Energiapoliittinen keskustelu käytiin samanaikaisesti SKDL:ssä ja SKP:ssä. SKDL:llä oli energiatyöryhmä, joka tuotti materiaalia ylimpien päättävien elinten ja paikallisjärjestöjen käsittelyä varten.²³¹ Aihetta kommentoivat myös muut SKDL:n jäsenjärjestöt. SKDL ja SKP päätyivät eri ratkaisuihin. SKDL:n energiatyöryhmä otti käsittelyssään huomioon SKP:n kannanotot.²³² Ruostetsaaren mukaan SKDL:n ja SKP:n yhteistyö energiakysymyksissä oli verrattain laajaa, mutta SKP:lla oli paljon omaa valmistelua.²³³

SKP valmisti 130-sivuisen aineiston, ja aihetta käsiteltiin sekä päivälehdissä että Kommunisti-lehdessä. Aiheen parissa työskenteli energiapoliittinen työryhmä. Sekä SKDL:n että SKP:n piirijärjestöillä oli myös omia energiatyöryhmiä. Keskustelu oli keskusjohtoisesti käynnistetty, joskin tilaus ja tarve tulivat kentältä ja yhteiskunnasta. Piirijärjestölähtöistä mielenkiintoa aihetta kohtaan on aineiston perusteella vaikeaa arvioida, mutta ainakaan keskustelun yhteenvedossa SKDL:n puolella ei oltu tyytyväisiä keskustelun vilkkauteen.²³⁴ Myös nuorisoliitossa koettiin, ettei jo ennen SKDL:n energiapoliittista keskustelua käyty järjestökäsittely ollut onnistunut. Nuorisoliitto otti ydinvoimakielteisen kannan, eikä käsitellyt energiapolitiikkaa ja ydinvoimaa päätöksentekokelemissään energiapoliittisen keskustelun aikana.²³⁵ Energiapoliittinen keskustelu oli vihreisiin liittyneiden vaalikeskustelujen ohella ainoa iso ”keskusjohdettu” kokonaisuus, jonka yhteydessä kansandemokraattien ylimmät päättävät elimet painottelivat perinteisten arvojensa ja jälkimaterialistisen näkökulman välillä. Energiapoliittista keskustelua ei kuitenkaan pidä tulkita

²²⁹ Ruostetsaari, 1988, s. 26–25.

²³⁰ Ruostetsaari, 1988, s. 37–40.

²³¹ Yhteenveto energiapoliittisesta keskustelusta SKDL:ssä, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6. 5 1984, numeroimaton liite, Kansan Arkisto. SKP:ssa käynnistyy keskustelu energiapolitiikan valinnoista, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 4.6.1983, liite 36, Kansan Arkisto. SKP:n energiapoliittisen työryhmän puheenjohtaja Bruno Bärsin alustus, SKP:n keskuskomitea, 14.–15. 4. 1984, liite 9, Kansan Arkisto. Kommunisti 7-8/1983.

²³² Yhteenveto energiapoliittisesta keskustelusta SKDL:ssä, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6. 5 1984, numeroimaton liite, s.2, Kansan Arkisto.

²³³ Ruostetsaari, 1988, s. 39.

²³⁴ Yhteenveto energiapoliittisesta keskustelusta SKDL:ssä, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6. 5 1984, numeroimaton liite, s. 1, Kansan Arkisto. Kannanottoja tuli vain 25, ja SKDL:n seitsemästätoista piirijärjestöstä kannanotto tuli seitsemältä.

²³⁵ Ei uutta ydinvoimalaa! Uusi valta, 5-6/1983.

reaktioksi ympäristökysymykseen, vihreisiin tai vaihtoehtoliikkeisiin, koska energiapoliittiset kannanotot ja työryhmät olivat puoluepolitiikan valtavirtaa 1980-luvun alussa.

Oli syy keskusjohtoinen tai piirijärjestölähtöinen, kansandemokraatit kokivat kannanmäärittelyn energiakysymyksessä tärkeäksi. Vaikka puoluehajaannuksen loppunäytökset veivät aikaa, aiheen eteen nähtiin vaivaa niin järjestöissä kuin ylimmissä päättävissä elimissä. Keskustelun käynnistämisen aikaan SKDL ja SKP kipuilivat vaalitappion ja sitä edeltäneen ns. Lapin kiistan parissa, kun vähemmistöläinen ääniharava Esko-Juhani Tennilä jätettiin SKDL:n listan ulkopuolelle.

236

Energiapolitiikka kytkettiin SKDL:ssä osaksi yhteiskuntapolitiikkaa. Tarkoitus oli hahmottaa kuva ”eri energiamuotojen hyödyistä ja haitoista sekä niiden kansantaloudellisista ja ympäristövaikutuksista”. Toisaalta pyrkimys oli ”yksityisen voitontavoittelun vahingollisuuden ja sen vastakkaisuuden osoittaminen kansalaisten etujen kanssa myös energiakysymyksissä.”²³⁷ Energiapoliittisen keskustelun lähtökohtana oli todistaa energiakysymys luokkaristiriidalle alistaiseksi ja nivoa se kansandemokraattien argumentoinnin osaksi. Kansandemokraattien oli tarkoituksenmukaista politisoida energiakysymystä marxilais-leniniläisen katsomuksen mukaisesti. Energiakysymystä piti käsitellä ottamalla huomioon kansandemokraattien vaalikannatusta uhanneet vihreät ja kannattajakuntaa kiinnostavat vaihtoehtoliikkeet, mutta tarjoamalla siihen oma, vaihtoehtoliikkeistä poikkeava näkökulma.

4.1. Energiapolitiikka, talouskasvu ja ympäristökysymys

Materialistisen ja jälkimaterialistisen maailmankuvan kohtaamisen kannalta olennaisin suuri teema oli energiapolitiikan suhde talouskasvuun. Talouskasvu oli ollut kyseenalaistamaton osa kansandemokraattien ideologiaa ja myös kansanrintamahallituksissa tehdyn käytännön politiikan lähtökohta. Silti SKDL:n liittoneuvoston mukaan energiapoliittisessa keskustelussa otettiin kantaa myös talouskasvuun. Energiapoliittinen kannanotto linjasi, että ”luonnon ja ympäristön tuhoamiseen perustuvaa nopeaa taloudellista kasvua ei kuitenkaan voida enää pitkään ylläpitää.”²³⁸ Epäselväksi jäi, vaatiko kannanotto laadullisesti erilaista talouskasvua vai talouskasvun pysäyttämistä. Joka tapauksessa linjaus oli radikaali.

Kommunistissa julkaistun energiapoliittisen aineiston saatesanoissa pohdittiin kokonaisen kappaleen verran, onko energiankulutuksen kasvu välttämätöntä. Saatesanojen mukaan energiankulutuksen kasvu oli kytköksissä kasvutalouteen, ja molempia on totuttu pitämään itsestänselvyyksinä.

²³⁶ SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja, 27.–28. 1. 1983 ja 3.2.1983, Kansan Arkisto.

²³⁷ Jatkoaikaa energiakeskustelulle järjestöissä, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 4.-5.2.1984, Kansan Arkisto.

²³⁸ Jatkoaikaa energiakeskustelulle järjestöissä, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 4.-5.2.1984, Kansan Arkisto.

Saatesanat eivät pitäneet talouskasvua välttämättömänä työllisyyden ja elintason turvaamiseksi. Saatesanojen mukaan aineellisen tuotannon taso Suomessa ei estänyt toimeentulon turvaamista koko kansalle, vaan esteenä oli kapitalistinen voitontavoittelu ja sen turvaksi pystytetyt valtarakenteet.

”Nykyinen elämäntapamme sisältää paljon hyödyttöä energiaa ja muiden luonnonvarojen tuhlausta, jota on mahdollista vähentää alentamatta ns. elintaso. Tietysti on arvostuskysymys, mitä asioita ”elintason” lasketaan kuuluvan. miettikäämme itse kukin mitä ajattelemme seuraavista kysymyksistä: haluammeko juosta tehtailijoiden mainostajien ja kauppiaiden piloin mukaan ja vaihtaa vaatteemme, huonekalumme ja automme muodin vaihtuessa?”²³⁹

Pohdinta vihjasi, että lisäelintason tavoittelu energiaa tuhlaamalla olisi kapitalistista hapatusta. Kasvuun perustuva talous ja sen mukainen energiapolitiikka oli itsestäänselvyys, jota kansandemokraatit pyrkivät kapitalismikriittisistä lähtökohdista haastamaan. Varovaisen ylikulutuskritiikin taustalla ajatus oli sama kuin ympäristön pilaantumisen kohdalla - ilman kapitalismia ei olisi ollut tätäkään ongelmaa.

Energiapoliittinen keskustelu oli kirjattu elinympäristön suojelelu-pääkohdan alle SKDL:n toimintasuunnitelmaan vuosille 1983–1984. Elinympäristön suojeleluun alle energiapolitiikka oli siirtynyt talouspolitiikka-kohdasta, jossa se oli vielä toimintasuunnitelman rungon luonnoksessa.²⁴⁰ Asetelma kuvaa energiapolitiikan poliittisen paikan hahmottamisen haastetta. Toisaalta energiakysymyksessä operoitiin kansandemokraateille tärkeällä teollisuuden ja metsätalouden työpaikkojen eli peruskannattajakunnan materiaalisien edun turvaamisen kentällä. Merkittävää oli myös kuluttajien energiahintojen pysyminen vähävaraisille siedettävänä. Toisaalta taas aihetta lähestyttiin jälkimaterialistisesti ympäristönäkökulmasta. Yhteys kannan ottamiseen talouskasvuun, johon enemmistö suhtautui vähemmistöä kriittisemmin, teki energiapoliittisesta keskustelusta vaikean. Aiheen käsittely ympäristöteeman alla oli vaarattomampaa hajoavassa puolueessa.

SKDL:n lopullisessa energiapoliittisessa kannanotossa ympäristönäkökulma oli läpileikkaava. Ympäristön suojelelu oli omana kohtanaan lähiajan tavoitteena, ja tavoitteita punnittiin niiden ympäristölle aiheuttaman haitan tai hyödyn kautta. SKP:n kannanotossa ympäristönäkökulma oli yhtä lailla läsnä. Niin SKDL:n kuin SKP:n kannanotot suhtautuivat kriittisesti energian tuhlaamiseen, jonka kannanotot esittivät kapitalistisille maille ominaisena toimintana. Näin ympäristön tuhoamista voitiin jälleen käsitellä ympäristön ja pääoman vastakkainasettelun kautta.²⁴¹

²³⁹ Keskusteluaineisto energiapolitiikasta, Kommunisti 7-8/1983.

²⁴⁰ Toimintasuunnitelman luonnos, SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja, 17.2.1983, liite 4. Toimintasuunnitelma 1983–1984, SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja, 7.4.1983, liite 5, Kansan Arkisto.

²⁴¹ SKDL:n energiapoliittinen kannanotto, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, numeroimaton liite. SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, Kansan Arkisto.

SKDL:n energiatyöryhmän jäsen Sauli Rouhisen energiapoliittista kannanottoa varten laatima taustamuistio käsitteli energiakysymystä olennaisesti ympäristökysymyksenä. Taustamuistion mukaan energia- ja ympäristöpolitiikan keskinäinen riippuvuus oli Suomen luonnonolojen ja energiaintensiivisen metsätalouden vuoksi suurempi kuin oli haluttu myöntää. Rouhisen mukaan energiasta ei Suomessa olisi pulaa, mikä mahdollistaisi ympäristöystävällisemmät ratkaisut. Muistion viesti oli selkeä: seuraava askel energiapolitiikassa olisi kokonaisvaltainen ympäristönäkökulman huomioon ottaminen, jossa kansandemokraattien tuli olla etulinjassa. Rouhisen muistio painotti muiden SKDL:n ja SKP:n energiapoliittisten työryhmien sekä SKDL:n ympäristötoimikunnan tuotosten tapaan ympäristönäkökulmaa.²⁴²

SKDL:n mukaan maailman energiavarat kuuluivat kaikille, mutta kehitysmailla oli langennut kapitalistisen maailman halvan energian tuottajan osa. Teollisuusmaiden energian tuhlaus ja energiahuollon perustuminen öljyvaroihin johtui kansainvälisestä talousjärjestelmästä eli kapitalismista. SKDL peräänkuulutti kansainvälistä sääntelyä kehitysmaiden hyväksi.²⁴³ SKP katsoi, että saastuttajia olivat suurvoimalat ja tuotantolaitokset. Saastuttaminen oli tehtävä lainsäädännöllä rangaistavaksi ja liiketaloudellisesti kannattamattomaksi. Ympäristön pilaajia ja energian tuhlaajia olivat valtiot ja tehtaot, eivätkä kansandemokraatit kiinnittäneet huomiota yksittäisten ihmisten, kuten maanomistajien tai yksityisautoilijoiden toimiin. Näin energiapoliittisessa keskustelussa päästiin jälleen käsiksi ympäristön ja pääoman ristiriitaan.

Toimenpiteinä kansandemokraatit luottivat organisaatioiden ja lainsäädännön luomiseen, ympäristöystävällisempien voimaloiden rakentamiseen ja julkisesti omistettujen laitosten julkiseen valvontaan. Huoli energiantuotannon epädemokraattisuudesta oli yhteinen jälkimaterialistisesti orientoituneiden vaihtoehtoliikkeiden kanssa, mutta ratkaisu oli lisätä energiantuotannon julkista kontrollia eikä jättää voimalaitoksia rakentamatta. Sama päti arkiseen saasteiden torjuntaan: SKP:n kannanotto suositteli yksityisautoilun fossiilisten päästöhaittojen vähentämistä asentamalla autoihin suodattimia ja vähentämällä haitallisia pitoisuuksia bensiineissä. Yksityisautoilun vähentämistä tai joukkoliikennettä ei esitetty vaihtoehtoina lukuun ottamatta yksittäistä vaatimusta joukko- ja kevyen liikenteen parantamisesta.²⁴⁴ Kansandemokraattien rakenteellisten, ylätasolta säädettyjen ratkaisujen etsiminen ei ole yllättävää. Elintasokriittisistä maininnoistaan huolimatta energiapoliittiset kannanotot eivät esittäneet vaatimuksia, jotka uhkaisivat massojen, tai työväenluokan elintason nousua. Kansandemokraatit halusivat vähentää energiankulutusta, tuottaa energian

²⁴² Sauli Rouhisen muistio, SKDL:n liittohallitus, 15.1.1984, liite 6, Kansan Arkisto.

²⁴³ SKDL:n energiapoliittinen kannanotto, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, numeroimaton liite.

²⁴⁴ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.-15. 4. 1984, liite 41, Kansan Arkisto. Kansandemokraatit toki kannattivat joukkoliikennettä myös siksi, että se oli vähävaraisen kansan kulkumuoto.

ympäristöystävällisesti ja luottivat toteutuksessa valtioon. Juuri vastuun asettamisessa valtiolle ja luottamuksessa edustukselliseen demokratiaan kansandemokraatit erosivat vaihtoehtoliikkeistä. Julkilausuttu päämäärä, energian säästäminen oli sama kuin vihreillä ja vaihtoehtoliikkeillä, mutta kansandemokraattien mielestä asian ajaminen valtion ja kuntien kautta edustuksellisesti voitti tehokkuudessaan vaihtoehtoliikkeiden kuluttaja-aktiivisuuden ja mediapolitiikan.

SKP korosti SKDL:ää enemmän energiapolitiikan kytkemistä Suomen ja Neuvostoliiton suhteeseen. Paitsi neuvostoliittolaiset ydinvoimalat, myös maakaasun tuominen Neuvostoliitosta oli SKP:n toivelistalla. Neuvostoliitosta ostettu energia lisäsi SKP:n mukaan myös Suomen työllisyyttä, koska se lisäsi molemminpuolista kauppaa Suomen tuonnin määrätessä kaupan laajuuden. Voikin kysyä, vaikuttiko SKP:n ydinvoimakannan myönteisyyteen toive Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyöstä energiapolitiikassa. Energiakysymys oli alisteinen ulkopoliittiselle orientaatiolle, joka oli kansandemokraateille tärkeä.²⁴⁵

Sekä SKDL:n että SKP:n energiapolitiittiset kannanotot toivoivat energian säästämisen ohella energiantuotannon hajauttamista ja uusiutuvien energialähteiden tutkimusta. Selvää oli, että energianlähteiden kontrolli ja omistus piti keskittää. SKP kysyi kannanotossaan, tulisiko energian käyttöä vähentää, mutta kannanotossa ei suoraan vastattu kysymykseen. Kannanoton päälinja piti energiaa välttämättömänä ihmisen elämän helpottajana, mutta tiedosti rajallisuuden ja keskustelun uudet, kriittiset tuulet. Keskeistä oli kaikkien energialaitosten siirtäminen valtion ja kuntien omistukseen ja tehokkaan demokraattisen valvonnan alaisiksi.²⁴⁶ Viesti oli, että energiantuotannon valtiollinen keskittäminen ja valvominen ratkaisisivat myös ympäristöongelmat.

Kansan Uutisten tehtävänä oli pitää esillä energiapolitiittisia aiheita, ja lehti teki sen varsin jälkimaterialistisin painotuksin. Kansan Uutisissa energia-aihe näyttäytyi ympäristön ja turvallisuuden kautta, vaikka kansandemokraateille energian edullisuus ja saatavuus olivat yhtä lailla tärkeitä. Kun Kansan Uutiset uutisoi kansalaisten energiamielipiteistä tehdystä tutkimuksesta, kärkenä oli, että kaksi kolmasosaa pitää saasteettomuutta hintaa tärkeämpänä. Myös kaksi kolmasosaa oli valmis tinkimään elintasosta energiantuotannosta koituvien ympäristöhaittojen ja -riskien välttämiseksi. Halukkuus välttää riskejä viittasi selvästi ydinvoiman riskeihin ja SKDL:n enemmistön ydinvoimakriittiseen kantaan. Kansan Uutiset kertoi myös tutkimustuloksen ilmentävän tutkijoiden mukaan Suomessa käynnissä olevaa arvomuutosta, ja Kansan Uutiset tulkitse tutkimuksen kertovan, että ”valtaosa kansalaisista asettuu tulosten mukaan pehmeiden, laadullisten arvojen taakse

²⁴⁵ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, Kansan Arkisto.

²⁴⁶ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, Kansan Arkisto.

sen sijaan, että kannattaisivat kovia, taloudellisia arvoja.”²⁴⁷ Näin Kansan Uutiset asettautui suoraan jälkimaterialististen arvojen taakse. Riittävän energian saatavuus oli itsestään selvyys, ja tärkeä energiakysymys oli energiantuotannon yhteiskunnalliset ja ekologiset seuraukset. Päivälehdistöstä Tiedonantaja ei juurikaan käsitellyt energiapolitiikkaa puolueen energiapoliittisen keskustelun osana.

Energiantuotannon valtiollisen keskittämisen suosimisesta huolimatta energiapoliittinen keskustelu toi esille myös keskitetyn päätöksenteon kritiikkiä. SKDL:n liittoneuvoston mukaan energiapolitiikan valvonta- ja valtasuhteita tuli selvittää syvemmin, ja liittoneuvosto korosti, ettei energiapolitiikka ole vain asiantuntijoiden ala, vaan kyse oli yhteiskunnallisesta ratkaisusta ”jossa kaikki ihmiset ovat omien yhteiskunnallisten näkemystensä ja ihanteittensa pohjalta yhtä lailla asiantuntijoita.” Jokaisen tasavertaisen asiantuntijuuden korostaminen oli selvästi vastaus vaihtoehtoliikkeiden vaatimuksiin etenkin ydinvoimaa koskevan päätöksenteon demokratisoimisesta ja ilmaus kansandemokraattien herkkyydestä vaatimuksille ruohonjuuritason demokratiasta. Toisaalta erilaiset demokratiavaatimukset olivat aina olleet keskeisiä kansandemokraattien retoriikassa. Kansandemokraattien näkökulmasta energiakysymyksessä vastakkain olivat porvarillinen valtio ja massat, joita kansandemokraatit kokivat edustavansa, mutta antoivat massojen edustajan arvon myös vaihtoehtoliikkeille.²⁴⁸

4.2. Hankala ydinvoima

Kansandemokraattien energiapoliittisen keskustelun keskeisin jakolinja oli suhtautuminen ydinvoimaan. Voi sanoa, että energiapoliittinen keskustelu käytiin olennaisesti ydinvoimasta. Kansandemokraatit olivat vältelleet pitkään kannan ottamista, koska joukosta löytyi niin puoltajia kuin vastustajia, eikä riitaisassa puolueessa haluttu lietsoa lisäongelmia. Virallisesti SKDL vastusti ydinvoimaa ja SKP kannatti sitä, ja jakolinja enemmistön ja vähemmistön välillä vaikuttaa olleen sama, eli enemmistö vastusti ja vähemmistö kannatti ydinvoimaa. Enemmistöläinen Kansan Uutiset puhui ydinvoiman puolesta, Tiedonantaja vastaan. Kummankin osapuolen sisältä löytyi kuitenkin molempia kantoja.

Ydinvoima toi materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan konfliktin erityisen konkreettisesti esille. Vastakkain oli energiaintensiivisten teollisuus- ja metsätaloustyöpaikkojen turvaaminen ja jälkimaterialistinen ajattelu, johon ydinvoima ei istunut. Ydinvoimanvastaisilla ajatuksilla ja ydinvoimanvastaisella kansalaisliikkeellä oli kannatusta kansandemokraattien keskuudessa, ja

²⁴⁷ Energiamielipiteet tutkittiin: saasteettomuus hinta tärkeämpi, Kansan Uutiset, 31.1.1984.

²⁴⁸ Ehdotus SKDL:n energiapoliittiseksi kannanotoksi: Halpaa energiaa ei riitä aina, KU 13.2.1984.

kansandemokraatit antoivat vaihtoehtoliikkeille kunnian ydinvoimakeskustelun käynnistämisestä.²⁴⁹ Toisaalta erityisesti monet teollisuusliittojen ay-kansandemokraatit olivat ydinvoimamyönteisiä.

Ronald Inglehartin mukaan ydinvoimakysymys oli dramaattisin ja tunnelatautunein materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan konflikti. Ydinvoima kantoi Hiroshiman perintöä ja pelkoa, että ydinvoiman rauhanomainen käyttö helpottaisi ydinaseiden kehittämistä. Ydinvoima perustui monimutkaiselle teknologialle, jota kehittivät isot yritykset valtiiovallan avustuksella ja talouskasvun motivoimina. Inglehartin mukaan jälkimaterialististen arvojen kannattajat muodostivat ydinvoimanvastaisen opposition ytimen. Edes 1970-luvun energiakriisin aikana ydinvoimanvastainen liike ei hiljentynyt. Ydinvoimakysymyksessä materialistinen ja jälkimaterialistinen maailmankuva törmäsivät kovaa. Modernisaatiouskoisille materialisteille ydinvoima oli hyvä asia, koska se kytkeytyi talouskasvuun ja täystyöllisyyden ylläpitämiseen. Heille pitkälle kehittynyt tiede ja teollisuus symboloivat vaurautta ja edistystä. Jälkimaterialistit eivät torjuneet ydinvoimaa vain sen vaarojen takia, vaan myös siksi, että ydinvoima linkittyi suuryrityksiin, kovaan tieteseen ja valtiovaltaan, jotka jälkimaterialistit näkivät byrokraattisina ja persoonattomina.

250

4.3. SKDL ja ydinvoima

SKDL:n puolella ydinvoimakanta ratkaistiin erilliskysymyksenä, eli kokonaisuus irrotettiin muusta energiakeskustelusta omakseen. Energiapoliittiseen kannanottoluonnokseen laadittiin vaihtoehtoiset esitykset liikkeen ydinvoimakannoiksi. Esitys 1 kertasi ydinvoiman riskejä, mutta hyväksyi ydinvoiman tarpeen vaatiessa ja edellytti mahdollisen ydinvoimalan tilaamista Neuvostoliitosta valtionyhtiön omistukseen. Esitys 2 torjui lisäydinvoiman rakentamisen. Kummankin ehdotuksen perusteluissa ympäristösytyt nousivat keskeisiksi ja energiantuotannon keskittyminen sekä ydinjätteen käyttäminen ydinaseisiin huolettivat.²⁵¹

Ydinvoiman lisärakentamisen torjunut esitys voitti 24-9.²⁵² Myös liittoneuvoston kokouksen energiapoliittinen valiokunta puolsi ydinvoiman vastaista vaihtoehtoa, ja sen lisäehdotukset keskittyivät paljon ympäristöpuoleen. Ydinvoimakielteisen kannan hylkäämistä esitti vähemmistöläinen Tauno Nevalainen, jota kannatti niin ikään vähemmistöläinen Yrjö Hakanen.

²⁴⁹ Jouko Kajanojan alustus, SKP:n keskuskomitean kokous 4.6.1983, liite 6, s. 4, Kansan Arkisto.

²⁵⁰ Inglehart, 1990, s. 268–271.

²⁵¹ Ehdotus SKDL:n energiapoliittiseksi kannanotoksi: Halpaa energiaa ei riitä aina, KU 13.2.1984, SKDL:n energiapoliittinen kannanotto, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, numeroimaton liite, Kansan Arkisto.

²⁵² SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, Kansan Arkisto.

Nevalaisen esitys oli, että liittoneuvosto toteaisi, ettei yhtenäistä kantaa ole saavutettavissa.²⁵³ Nuorisoliiton puheenjohtaja, kolmaslinjalainen²⁵⁴ Harri Moisio olisi halunnut kannanottoon lisäyksen, jonka mukaan SKDL osallistuisi omista lähtökohdistaan uusien ydinvoimaloiden rakentamispäätöstä vastustavaan kamppailuun muiden ydinvoimanvastustajien kanssa.²⁵⁵ Jakolinja ydinvoimakysymyksessä kulki ainakin osittain SKP:n enemmistön ja vähemmistön välillä²⁵⁶, kun taas nuorisoliiton edustaja kannatti kolmaslinjalaisempaa lähestymistapaa ja yhteistyötä vaihtoehtoliikkeiden kanssa.

Hyväksytty ydinvoimakielteinen kanta ei hyväksynyt ydinvoimaa edes ylimenokauden energiamuotona, vaan vaati energiatutkimuksen keskittämistä vaihtoehtoisiin energiamuotoihin. Kannoton mukaan ydinvoima oli epädemokraattista, moraalisesti ongelmallista, ympäristölle haitallista, militaristista, vaarallista ja kallista.²⁵⁷

Ydinvoiman sijaan kansandemokraatit kannattivat ainakin julkilausumien tasolla energiantuotannon hajauttamista. SKDL:n Kainuun piirijärjestö otti vahvasti kantaa hajauttamisen puolesta, eikä se kannattanut ydinvoimaa. Piirijärjestö halusi hoitaa energian raaka-ainetuotantoa lähellä hajautettuja voimalaitoksia, jollaiseksi se ehdotti Kajaanin rakennettavaksi kotimaista energiaa käyttävää lämpövoimalaitosta. Paikallinen tuotanto olisi tukenut työttömyydestä kärsineen Kainuun työllisyyttä. Vesivoimalle piirijärjestö sanoi ei. Kainuulaiset kansandemokraatit kokivat jääneensä pohjoisen jokien valjastamisesta osattomiksi, koska hyöty arvokkaiden kalastusjokien rakentamisesta oli valunut etelän suurteollisuudelle. Kainuu oli sähköntuottaja, joka ei saanut reilua osaansa valtiolle ja yrityksille tuottamastaan hyödystä. Kainuun piirijärjestö halusi yhdistää keskittämisen ja hajauttamisen parhaat puolet: se halusi keskitettyä rahoitusta ja organisaatiota vaativan tieteellisen tutkimuksen etsimään uusia tapoja tuottaa energiaa. Lopuksi piirijärjestö totesi, että keskeisintä energian kuluttajalle koko energiapolitiikassa on, että energia on käyttäjälle edullista ja ympäristölle ystävällistä.²⁵⁸

Kainuun piirijärjestö kannatti jälkimaterialistisiksi mielletäviä ratkaisuja, mutta perustelut olivat varsin materialistiset. Ehdotukset olivat ympäristöystävällisiä, mutta ensisijainen pyrkimys

²⁵³ Energiapoliittisen valiokunnan esitys, SKDL:n liittoneuvosto 5.-6.5.1984, numeroimaton liite, Kansan Arkisto. Pöytäkirjan välissä on liite, jossa Nevalaisen esitys on olla ottamatta kantaa ydinvoimaan.

²⁵⁴ Sundholm, 2014, s. 29.

²⁵⁵ SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, Kansan Arkisto.

²⁵⁶ Kansan uutisten mukaan Tauno Nevalaisen esitys oli vähemmistön esitys, jota kannatti myös muutama enemmistöläinen. SKDL torjui selvästi ydinvoiman, KU 7.5.1984.

²⁵⁷ SKDL:n energiapoliittinen kannanotto, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, numeroimaton liite, Kansan Arkisto.

²⁵⁸ SKDL:n Kainuun piirijärjestön lausunto energiapolitiikasta, SKDL:n liittoneuvoston pöytäkirja, 5.-6.5.1984, numeroimaton liite, Kansan Arkisto.

ympäristöystävällisyys ei välttämättä ollut. Kainuun kansandemokraateilla oli osittain aluepoliittinen motiivi vastustaa ydinvoimaa ja toivoa työvoimavaltaisia, paikallisia energiantuotantomuotoja, joita ei kuitenkaan puolustettu ympäristöargumentilla. Myös jokien valjastamisen vastustaminen on liitetty osaksi jälkimaterialistista ympäristöliikehdintää, mutta joet olivat kainuulaisille merkittäviä omavaraisen ravinnonsaannin ja kalatalouden työpaikkojen kannalta. Hajautetun energiantuotannon vaatiminen oli välttämätöntä, jos vastusti ydinvoimaa ja lisäksi 1980-luvun alkuun mennessä ympäristöliike oli niin pitkällä, että julkinen mielipide suhtautui positiivisesti hajauttamiseen.

Porilainen SKDL:n kansanedustaja Matti Järvenpää kritisoi SKDL:n liittoneuvoston ydinvoimavastaisuutta jo ennen liittoneuvoston virallista ydinvoimakielteistä julkilausumaa. Järvenpään mukaan SKDL:n johto oli jo vuosikautia esittänyt ydinvoimanvastaisia näkemyksiä, jotka hänestä olivat turhaan aikaansaaneet epäröintiä ja ydinvoimapelkoa. Järvenpää edusti perinteistä kansandemokraattista talouskasvumyönteistä materialismia. Hänestä ”iäisyyskysymys” ydinvoimasta oli tuotu järjestökäsittelyyn huonoon aikaan, koska oli tärkeämpiäkin asioita, joita olivat työehtosopimukset, sosiaalipolitiikka ja työttömyys. Ydinenergialla tuotettua sähköä tarvittiin, jotta saataisiin lisää työpaikkoja. Hän kuitenkin kommentoi ydinvoimaa omien sanojensa mukaan velvollisuudentunnosta ja uskollisuudesta SKDL:n johdolle. Järvenpään perinteinen painotus jatkui: hänestä oli itsensä narraamista, jos uskotteli, että Suomessa jokaisella ihmisellä on yllin kyllin elämistä eikä taloudellista kasvua tarvita.²⁵⁹

Järvenpään käsitys ympäristöystävällisestä ydinvoimasta muistutti ympäristöliikkeidenkin ennen 1970-lukua käyttämää perustelua. Ydinenergiaan suhtauduttiin fossiilisten polttoaineiden suhteellisen turvallisenä korvaajana ennen Rooman klubin vuoden 1972 raporttia, vuosien 1973–1974 öljykriisiä ja Harrisburgin vuoden 1979 ydinvoimalaonnettomuutta. Tuolloin keskeisin ympäristöongelma oli ilmanlaatu, ja ”likainen” fossiilienergia haluttiin korvata ”puhtaalla” ydinenergialla.²⁶⁰ Juuri näin Järvenpääkin perusteli: hän kertoi kuuluvansa ympäristöystävällisen ydinvoiman kannattajiin ja uskoi varauksetta mahdollisuuteen rakentaa ydinvoimalat turvallisiksi ja varastoida jäte ympäristöystävällisesti.²⁶¹ Järvenpää saattoi kokea olevansa aivan aidosti ympäristön puolella perusteluillaan, jotka olisivat voineet kelvata parinkymmenen vuoden takaiselle ympäristöliikkeellekin. Ydinenergian ympäristöystävällisyys ei vielä 1980-luvulla ollut vanhentunut perustelu, ja vaikeasta aiheesta keskusteltaessa piti kääntää kaikki kivet. Paitsi fossiilienergian

²⁵⁹ Mielipide: Ydinenergia ei saastuta ympäristöä, *Kansan Uutiset*, 12.3.1984.

²⁶⁰ Telkänranta, 2008, s. 186–193 ja s. 200–203.

²⁶¹ Mielipide: Ydinenergia ei saastuta ympäristöä, *Kansan Uutiset*, 12.3.1984.

saasteet, Järvenpää näki ongelmana myös vesivoiman vaatiman jokien valjastamisen, joka oli vienyt lohet joista.

Uskoaan turvalliseen ydinvoimaan Järvenpää perusteli Neuvostoliitosta saaduilla kokemuksilla. Järvenpään kanta on esimerkki ydinvoimamyönteisten kansandemokraattien taipumuksesta liittää turvallinen ydinenergia Neuvostoliittoon. Kyse saattoi olla oman materialistisen maailmankuvan pönkittämisestä kansandemokraattisissa piireissä painavalla ja turvallisella Neuvostoliittoargumentilla ja toisaalta pyrkimyksestä olla johdonmukainen sosialistisen blokin ja Suomen ja Neuvostoliiton kauppasuhteiden tukija, sillä mahdollisuus viidennen ydinvoimalan tilaamiseen Neuvostoliitosta oli todellinen. Järvenpää asetti Neuvostoliittoon assosioimansa ydinenergian kapitalistista maailmaa edustavien rikkaiden öljy- ja hiilimonopoliin vastustajaksi, joka antoi avaimet demokraattisempaan energian käyttöön.²⁶²

SKDL:n sosialistien ehdottoman kielteinen kanta ydinvoimaan olisi puolestaan voinut olla ympäristöliikkeen kannanotto. Ydinvoima vai demokratia? -otsikoitu kannanotto julkaistiin Kansan Uutisissa 1.12.1983. Otsikon vahva polarisointi kertoo paljon. Sosialistit katsoivat ydinvoiman valitsemisen vievän tulevilta sukupolvilta pois mahdollisuuden päättää elämäntavastaan. Talouskasvukriittisyys oli kannanoton lähtökohta, ja riittävä elintaso olisi voitu sosialistien mukaan turvata pienemmällä energiankulutuksella. Ydinvoimalat heikensivät sosialistien mukaan myös kunnallista demokratiaa, jonka puolestapuhujina kansandemokraatit usein esiintyivät. Sosialistit tiedostivat myös ydinvoimakeskeiseen energiantuotantoon sisäänrakennetun ympäristöongelman eli riskin, että muutamat jäljellä olevat vapaat kosket valjastettaisiin vesivoimalle ydinvoimaloiden säätövoimaksi.²⁶³

SKDL:n sosialistien ehdottoman kielteinen ja SKP:n varauksellisen myönteinen ydinvoimakanta sekä koko SKDL:ssä käydyn keskustelun laajuus ja vaikeus kuvasivat kansandemokraattien energiapoliittisia asetelmia ja ehkä laajemminkin suhdetta jälkimaterialistiseen politiikkaan. SKP-lähtöisen hajaannuksen ulkopuolella olleiden sosialistien oli helpompi muodostaa yhtenäinen kanta. Niin puolustajat kuin vastustajatkin tiedostivat argumentoinnissaan jälkimaterialistisen haasteen.

4.4. SKP ja ydinvoima

²⁶² Mieli-pide: Ydinenergia ei saastuta ympäristöä, Kansan Uutiset, 12.3.1984.

²⁶³ SKDL:n sosialistien kannanotto 30.11.1983: Ydinvoima vai demokratia?, Kansan Uutiset 1.12.1983. Sosialistit olivat SKDL:n pieni jäsenjärjestö, josta SKDL:n puheenjohtaja oli perinteisesti valittu, jotta SKDL ei näyttäytyisi ”kommunistien peitejärjestönä”.

SKP:n keskuskomiteassa ydinvoimamyönteinen kanta voitti. SKP:n kanta hyväksyi periaatteessa ydinvoiman rauhanomaisen käytön, mutta asetti sille ”tiukat ehdot”. Ehdot olivat vähintään Loviisan ydinvoimalan tasoiset turvajärjestelyt ja varmuus ydinjätteen toimittamisesta maahan, jolla on ”tekniset edellytykset ja valmius sen jälleenkäsittelyyn”. Tällaiseksi maaksi oli kannanoton mukaan ainoana ilmoittautunut Neuvostoliitto.²⁶⁴ Tiukat ehdot ydinvoimalle toivat jälkimaterialistisen painotuksen ja huomioivat ydinvoimakeskustelun, Neuvostoliitto-yhteyden korostaminen taas perinteistä kansandemokraattien ja kommunistien ulkopoliittikkaa.

SKDL:n pääsihteerinä toiminut Jorma Hentilä esitti ydinvoimamyönteistä kantaa poistettavaksi. Esitystä kannattanut Heljä Tammissola piti ydinvoimamuotoilua ”poliittisena harakirinä”, koska hänen oman alueellaan eli Helsingin piirissä vihreillä oli ”melkoinen kannatus”.²⁶⁵ Pääkaupunkilaiselle Tammissolalle vihreät oli keskeinen kilpailija kansandemokraateille ja hän hahmotti puolueiden kilpailevan samoista jälkimaterialistisista äänestäjistä.

Erityisen kiinnostava on kannanoton lausunto ydinvoimavastaisesta kansanliikkeestä. SKP nimittäin katsoi, että ydinvoimanvastainen liike ”ilmensi voimistuvaa halukkuutta vaikuttaa tärkeisiin yhteiskunnallisiin ratkaisuihin”. Ydinvoimanvastainen liike oli siis yhteiskunnallinen liike kansandemokraateille tärkeässä ihmisten yhteiskunnallisen tietoisuuden nousemisen merkityksessä. Ydinvoimanvastainen liike oli uusi liike Erkki Rauteen Kommunistissa kuvaamalla tavalla: siinä oli ”omaehtoisuutta, oma-aloitteisuutta ja luonnonvoimaista pontta, jonka tervehdyttävää vaikutusta demokratian kehittämisessä tarvitaan.”²⁶⁶

Kannanoton mukaan ydinvoimanvastaisessa liikkeessä oli kyse tuotantovälineiden omistamisesta, koska ydinvoima oli yksi tuotantovälineistä. Kannanoton sanoin:

Monet ihmiset kapitalistisissa teollisuusmaissa tuntevat oikeutettua epäluottamusta tapaan, jolla aina vain monimutkaistuvia tuotantovälineitä hallitaan ja käytetään ja asennoituvat tämän seurauksena kielteisesti myös niiden käyttöön. Kysymys on SKP:n mielestä viime kädessä uudentyyppisestä reaktiosta ristiriitaan, jonka olemassaoloa ja vaikutusta kommunistit eivät ole väsyneet korostamasta: kysymys on tuotantovälineiden korkean kehitystason ja kapitalististen tuotantosuhteiden välisen ristiriidan yhdestä nykyaikaisesta ilmenemisen muodosta. ydinvoiman rauhanomainen käyttö ei ole ajateltavissa ilman tehokasta yhteiskunnan valvontaa, suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Näitä ehtoja eivät kapitalistiset omistus- ja tuotantosuhteet pysty uskottavasti ja varmuudella turvaamaan.

²⁶⁴ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, s. 9, Kansan Arkisto.

²⁶⁵ SKP: keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 40, Kansan Arkisto. Hentilän esitykseen yhtyivät Jarmo Wahlström, Heljä Tammissola, Anneli Hoikka, Kalervo Hanka, Raimo Bagge ja Ritva Kaikkonen.

²⁶⁶ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, s. 9, Kansan Arkisto. Erkki Rautee: Demokratian puolesta käytävä taistelu tänään, Kommunisti 1983, s. 91.

Ydinvoimanvastainen liike on osin tiedostamatontakin reagointia yksityiseen voitontavoitteluun perustuvia lyhytnäköisiä ja usein epäinhimillisiä päätöksentekorakenteita vastaan. ²⁶⁷

SKP siis liitti ydinvoimavastaisen liikkeen osaksi pääoman ja yksityisomistamisen vastaista taistelua. Kannanotto vaati Teollisuuden voiman siirtämistä valtion omistukseen. Kun ydinvoima olisi valtion kontrollissa, ydinvoimanvastaisen liikkeen esiin nostamat ongelmat häviäisivät, eikä ydinvoimaa tarvitsisi vastustaa.

Ydinvoimakysymys hiersi SKDL:n ja SKP:n välejä. Vähemmistöideologi Seppo Toiviaisen mielestä SKP oli lykkäämässä energiapoliittista päätöksentekoaan, koska asiassa haluttiin odottaa SKDL:n kantaa. ²⁶⁸

Kansandemokraattinen lehdistö oli energiapoliittisen keskustelun keskeinen foorumi. Keskuskomitea asetti keskustelun käymisen lehdistön tehtäväksi, ja aihe näkyi kesästä 1983 kevääseen 1984 lehtien palstoilla. ²⁶⁹ Erityisesti keskustelutehtävää hoiti Kansan Uutiset.

Enemmistöläinen Kansan Uutiset oli ydinvoimaa vastaan jo ennen liittoneuvoston ydinvoimakielteistä päätöstä, minkä voi olettaa heijastelleen SKDL:n ilmapiiriä. Ydinvoimakysymyksen käsittely oli selvästi ydinvoimanvastaista, vaikka Kansan Uutiset julkaisi myös ydinvoimaa puoltavia kannanottoja. ²⁷⁰ Ydinvoima oli Kansan Uutisten mukaan teollisuuden ja Kokoomuksen agenda. ²⁷¹ Itse päätöksestä Kansan Uutiset kertoi ydinvoiman kannattajilla olevan ”harhaisia kuvitelmia”, jollainen oli esimerkiksi usko siihen, että hyöty halvan energian tuottamisesta koituisi köyhille ihmisille. Kansan Uutisten mukaan ydinvoiman kannattajat perustelivat asiaansa ”edelleen sillä, että oikeudenmukaisempi talonjako edellyttää talouden kasvua, mikä taas edellyttää halpaa energiaa, jota ydinvoima sitten antaisi.” ²⁷² Suhde talouskasvuun oli jälleen vaikea: toisaalta ajatusta talouskasvun välttämättömyydestä kritisoitiin, toisaalta mahdollisuutta kasvattaa taloutta ilman ydinvoimaa pidettiin esillä. ²⁷³

Tiedonantaja puolestaan kirjoitti ydinvoimasta lähes yksinomaan myönteisesti. ²⁷⁴ Tiedonantaja esitti ydinvoiman Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan teknisenä seikkana, joka piti saada

²⁶⁷ SKP:n keskuskomitean kannanotto energiapolitiikasta, SKP:n keskuskomitea 14.–15. 4. 1984, liite 41, s. 6, Kansan Arkisto..

²⁶⁸ Keskustelua energiapolitiikasta, SKP:n poliittinen toimikunta, 25.1.1984, liite 4, Kansan Arkisto..

²⁶⁹ SKP:ssa käynnistyy keskustelu energiapolitiikan valinnoista, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 4.6.1983, liite 36, Kansan Arkisto.

²⁷⁰ Esim. Kansasta yli puolet vastaan – uutta ydinvoimalaa puuhataan väkisin, KU 1.9.1983, Ydinvoima ei saastuta ympäristöä, KU 12.3.1984. Ydinvoimamyönteisiä kantoja julkaistiin kuitenkin lähinnä mielipidepalstalla.

²⁷¹ Teollisuus kampanjoi ydinvoiman puolesta, KU 17.8.1984.

²⁷² SKDL torjui selvästi ydinvoiman, KU 7.5.1984.

²⁷³ Talous kaksinkertaistuu säästämällä, ilman ydinvoimaa, Kansan Uutiset 27.3.1983.

²⁷⁴ Joitain poikkeuksiakin oli, esim. Ydinjäteyhtiö syytteeseen Englannissa, Tiedonantaja, 8.8.1984.

järjestykseen. Ydinvoima näyttäytyi Tiedonantajalle tulevaisuuden energiantuotantomuotona, jota Neuvostoliittokin suosi. Ydinvoimala olisi Tiedonantajan mukaan pitänyt sisällyttää seuraavaan Suomen ja Neuvostoliiton kaupan runkosopimukseen.²⁷⁵ Neuvostoliitosta tilatun Loviisan voimalan korkeasta käyttöasteesta Tiedonantaja kertoi myönteisessä sävyssä.²⁷⁶ Jälkimaterialistisen ajattelun kannalta Tiedonantajan esittämä tulevaisuudenvisio, 18 ydinvoimalatyömaata ympäri maata, oli kauhistus.

Kiinnostava kysymys on, kuinka paljon Tiedonantajan ydinvoimamyönteinen linja johtui neuvostomielisyydestä ja kuinka paljon puoluehajaannuksen linjoista kumpuavasta halusta vastustaa enemmistöläisiksi katsottuja esityksiä. Neuvostoliitto-kauppa oli keskeinen argumentti vähemmistölle, ja sen tärkeys peittosi ydinvoimanvastaiset ajatukset, jos niitä oli. Ydinvoimaa käsitelleiden juttujen yhteydessä Tiedonantaja nimittäin perusteli ydinvoiman tarpeen talouskasvun välttämättömyydellä. Kauppa- ja teollisuusministeriön sanoja lainaten Tiedonantaja esitti lisäydinvoiman rakentamisen ehtona aktiivisen ja kasvuhakuisen talouspolitiikan harjoittamiselle.²⁷⁷

Jälkimaterialistiset ydinvoimaa vastustaneet liikkeet eivät halunneet ydinvoimaa, koska se oli keskitettyä energiantuotantoa. Kansandemokraateille energiantuotannon keskittäminen sinänsä ei ollut ongelma, mutta ydinvoiman pääomavaltaisuus oli. Koska Suomi ei ollut sosialistinen, oli parempi puoltaa hajautettua energiantuotantoa. Julkisen huolen ydinvoiman ympäristö- ja onnettomuusriskeistä sekä ydinjätteen sijoittamisesta kansandemokraatit ottivat tosissaan.

4.5. Neuvostoliittolainen maakaasu kelpasi kaikille

Jos ydinvoimasta oltiin erimielisiä, kansandemokraateilla oli pitkä yksimielinen historia maakaasun puoltamisessa. Juha Leskisen mukaan tamperelaiset kansandemokraatit olivat vahvasti maakaasun puolella jo 1970-luvulla, kun Tampere suunnitteli Epilän voimalaitosta. Tampereen kansandemokraatit käyttivät maakaasun puolesta puhuessaan myös ympäristöargumenttia, mutta vähintään yhtä paljon heitä viehätti maakaasun Neuvostoliitosta tuomisen mahdollisuus. 1970-luvun käsityksen mukaan maakaasu oli hiilidioksidipäästöistään huolimatta saasteeton vaihtoehto verrattuna kivihiileen, öljyyn tai turpeeseen, jotka olivat Epilän voimalahankkeen suunnitteluvaiheessa maakaasun kilpailijoita.²⁷⁸ Tietoisuus hiilidioksidipäästöjen ongelmista ja

²⁷⁵ NL:n tavoite: Vuonna 2000 ydinvoimalla 30 % sähköstä, Tiedonantaja, 13.3.1984, Varaministeri Smeljakov Suomen ja Neuvostoliiton kaupasta: Katto ei ole vastassa, Tiedonantaja 28.3.1984.

²⁷⁶ Loviisan voimaloiden käyttöaste korkea, Tiedonantaja, 9.2.1984.

²⁷⁷ NL:n tavoite: Vuonna 2000 ydinvoimalla 30 % sähköstä, Tiedonantaja, 13.3.1984.

²⁷⁸ Leskinen, 2008, s. 68–74.

ilmastonmuutoksen uhasta ei ollut vielä saavuttanut massoja, ja ympäristöliikkeet keskittyivät näkyvämpiin paikallisiin saasteongelmiin.²⁷⁹ Epilän voimalan polttoaineeksi valittiin maakaasu.

Maakaasusta löytyi yhteinen sävel muutoin erimielisessä energiapoliittisessa keskustelussa. 1980-luvun alussa maakaasusta keskusteltiin polttoainevaihtoehtona erityisesti suurten kaupunkien voimalahankkeiden yhteydessä. SKDL:n liittoneuvosto julkaisi energiapoliittisen keskustelun alkutahdeissa kannanoton ”Maakaasun avulla uuteen energiapolitiikkaan”.²⁸⁰ Maakaasukärjistä huolimatta kannanotto vaati hajautetun energiantuotannon selvittämistä Suomessa. Sekä Kansan Uutiset että Tiedonantaja pitivät aihetta esillä energiapoliittisen keskustelun yhteydessä ja aihe oli itseoikeutetusti jatkuvasti myönteisissä otsikoissa.²⁸¹

Neuvostoliitto-kytkös oli keskeinen syy sille, että maakaasu oli kansandemokraattien suosikkienergianlähde. Sen käyttöä päästiin perustelemaan myös ympäristöargumentilla.²⁸² Kuitenkin keskeisimmät perustelut maakaasun valinnalle olivat uuden tuonnin lisääntyminen Neuvostoliitosta ja tuonnista seuraava vienti, joka toi työpaikkoja. Itse maakaasuputken rakentaminen olisi tuonut tuhansia työpaikkoja.²⁸³

Erityisesti Tiedonantaja puolusti aktiivisesti maakaasua. Tiedonantaja antoi tamperelaisten kansandemokraattien maakaasuvaatimuksille kansanliikkeen nimen.²⁸⁴ Kansaliikkeeksi kutsuminen teki maakaasusta demokratia-asian ja loi vastakkainasettelua ruohonjuuritason demokratiavaatimuksena esitetyn maakaasun ja byrokraattisen kunnanjohtoon taloudellisten laskelmien välille. Kuitenkaan kansanliikkeessä toiminut kansandemokraatti Olavi Paronen ei halunnut antaa kansanliikkeelle kaikkea kunniaa kivihiilen pudottamisesta pois vaihtoehdoista, vaan korosti Suomen ja Neuvostoliiton myönteisesti edenneitä neuvotteluita.²⁸⁵ Neuvostoliitto -yhteyden korostaminen ympäristöystävälliseksi mielletyn maakaasun valitsemisen takeena oli kansandemokraateille eduksi.

Maakaasukysymys oli myös oivallinen mahdollisuus luoda vastakkainasettelua neuvostovastaisten, polttoainevalintoja rahan kautta ajattelevien porvarien sekä sosialidemokraattien ja edistyksellisen, ympäristöä painottavan SKDL:n välillä.²⁸⁶ Kalevi Urpelainen uumoili Tiedonantajassa, että Keravan valtuuston enemmistön kivihiiivoimalaa puoltaneen kannan takana oli ”halu ostaa vaikkapa

²⁷⁹ Telkänranta, 2008, s. 189.

²⁸⁰ SKDL:n liittoneuvosto: Maakaasun avulla uuteen energiapolitiikkaan, Kansan Uutiset, 26.1.1983.

²⁸¹ Suomi ja ilmasto, Tiedonantaja 26.6.1984.

²⁸² Maakaasua Pirkanmaalle, Tiedonantaja, 6.9.1983.

²⁸³ Helsingin ratkaisulla valtakunnallinen merkitys, Tiedonantaja 2. 1. 1984.

²⁸⁴ Tiedonantaja 12.10.1984, Tampereella pohjustettiin kuntavaalien teemoja.

²⁸⁵ Tampereen maakaasupäätös toukokuussa, Tiedonantaja, 30.3.1984.

²⁸⁶ Esim. Helsingin johto penseä maakaasulle, Tiedonantaja 17.2.1984.

eteläafrikkalaista kivihiiltä”. Helsingin energialaitoksen Tiedonantaja loikin vastakkainasettelua ”länsivaluutalla ostettavan” kivihiilen ja maakaasun välille. Kivihiilivoimala oli Tiedonantajan mukaan ympäristölle haitallisuuden ja oikeistolaisuuden lisäksi myös epädemokraattinen valinta. Kansalaisten mielipide oli Tiedonantajan mukaan kivihiiltä vastaan ja maakaasun puolesta.²⁸⁷ Suomen luonnonsuojeluliitto oli maakaasun kannalla, minkä kansandemokraatit hyödynsivät maakaasun puolesta puhuessaan. Liiton kannalla oli siis väliä.²⁸⁸

Erityisesti Tiedonantajan pääperustelut maakaasulle olivat lopulta ympäristöargumentin esilläpidosta huolimatta perinteisen materialistiset. Kansandemokraateille ulkopoliittisista syistä tärkeästä kamppailusta tehtiin samalla ympäristökysymys. Maakaasussa oli kyse Suomen ja Neuvostoliiton suhteesta ja myös työpaikkojen luomisesta, mutta ympäristöperustelu nousi keskeiseksi kansandemokraattien argumentaatiossa. Kansandemokraattien maakaasun puoltamiselle ja vähemmistön myönteiselle ydinvoimakannalle oli yhteistä ympäristöargumentin käyttö perinteisten kantojen oikeuttajana, vaikka mukana oli varmasti myös ympäristötietoisuutta.

4.6 Energia oli ympäristökysymys, ja ydinvoima vaikea asia

Enemmistö tai vähemmistö ei ollut yhtenäinen ydinvoimakysymyksessä, ja ydinvoimanvastaisia kantoja esiintyi kummallakin puolla. Hajanainen suhtautuminen ydinvoimaan kertoo, että ydinvoima oli kansandemokraateille aito poliittinen asiakysymys, eikä pelkkä puolueriidan taistelutanner.

Huomionarvoista on, että SKDL ei laatinut energiapoliittista ohjelmaa muiden puolueiden tapaan, vaikka puolueiden perusteellisille energiakannanotoille oli tilaus yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ohjelmaa ei laadittu todennäköisesti energiapoliittisessa keskustelussa ja erityisesti ydinvoimasta esiin tulleen erimielisyyden takia. Puoluehajaannusta ei haluttu lietsoa penkomalla energiapolitiikkaa liikaa, ja siksi ydinvoimakantakin ratkaistiin erillisenä muusta energiakeskustelusta.

SKDL:n ja samalla SKP:n enemmistön virallista ydinvoimakantaa voi luonnehtia jälkimaterialistiseksi ja vähemmistön materialistiseksi. Samanlaista jakoa ei ollut esimerkiksi suhtautumisessa tehtaiden tuottamiin saasteisiin, talouskasvuun tai vaihtoehtoliikkeiden toimintatapoihin. Ydinvoima oli myös sukupolvikysymys.

Energiapoliittisessa keskustelussa ympäristöaiheet olivat keskeisiä ja niitä pidettiin esillä kansandemokraattisessa lehdistössä. Vähintään yhtä tärkeiksi nousivat kuitenkin työllisyyden ja talouskasvun turvaaminen sekä Neuvostoliiton kauppapolitiikka. Perinteisiä materialistisia

²⁸⁷ Helsingin energiaratkaisu, Helsingin ratkaisulla valtakunnallinen merkitys, Tiedonantaja 2. 1.. 1984.

²⁸⁸ Kansalaisjärjestöt maakaasukamppailuun, Tiedonantaja, 2.11.1984.

lähtökohta ei siis hylätty SKDL:ssä ja erityisesti SKP:ssä, vaikka ympäristö haluttiin turvata ja ydinvoiman vaarat olivat keskustelun keskiössä. Työllisyys ja kasvu olivat tärkeitä, vaikka energia olisi tuotettu ekologisesti ja hajautetusti.

5. SKDL ja vaihtoehtoliikkeiden toimintamallit

Vaihtoehtoliikkeet heittivät vanhoille puolueille paitsi sisältöhaasteen, myös toimintatapaasteen. Martti Siisiäisen mukaan vaihtoehtoliikkeiden keinoissa oli samaa vuosisadan alun yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa.²⁸⁹ Myös Rauli Mickelssonin mukaan vaihtoehtoliikkeet muistuttivat monessa suhteessa 1900-luvun alun agraari- ja työväenliikkeitä.²⁹⁰ Vaihtoehtoliikkeet pyrkivät luomaan tavoitteidensa ja vaihtoehdoisen elämäntavan tueksi omat pankit, ravintolat, kaupat ja asuinyhteisöt siinä missä työväenliikkeen ohessa syntyi säästöpankkeja, asuintaloja ja osuuskauppoja. Vaihtoehtoliikkeet ja vihreät pyrkivät kyseenalaistamaan formaalit organisaatorakenteet ja edustuksellisen demokratian, pyrkivät suoraan toimintaan sekä byrokratian karttamiseen ja uskoivat yksilöön poliittisena toimijana ay-liikkeen kaltaisten kollektiivisubjektien sijaan. Kansandemokraattien demokraattinen sentralismi ja kollektivismi olivat kaukana tästä.

Järjestelmäkriittisyys oli kuitenkin kansandemokraattien identiteetin kulmakiviä. Ydinryhmä SKP halusi perustamislausuntonsa mukaan muuttaa yhteiskunnan taloudellisia omistussuhteita ja saavuttaa proletariaatin diktatuurin. Proletariaatin diktatuuri tarkoitti SKP:n perustamislausunnon mukaan tilannetta, jossa porvarillinen valtio on hävitetty ja luotu ”kommunistinen yhteiskuntajärjestys pakkoluovuttamalla kaikki maa ja kapitalistinen omaisuus sekä järjestyneen työväen omalla toiminnalla järjestettävä kaikki tuotanto ja tuotteiden jako”.²⁹¹ SKP:n linjaukset loivenivat vuosien mittaan erityisesti vallankumouksen määritelmän osalta, mutta pyrkimys muuttaa omistussuhteita ja talousjärjestelmää sekä korvata kapitalismi sosialismilla ei hävinnyt. SKP:n puolueohjelmia leimasi vahva, mutta vuoden 1987 ohjelmaa kohti lieventynyt yhteiskuntaluokkien polarisoiminen.²⁹² Kansandemokraatit ja kommunistit olivat siis identiteetiltään ja perinteeltään radikaali

²⁸⁹ Siisiäinen, 1998.

²⁹⁰ Mickelsson, 2015, s. 244.

²⁹¹ SKP:n perustamislausunto <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmat/SKP/skpperustamis1918>, luettu 24.8.2015. Keskeinen kysymys oli, tulisiko vallankumouksen olla vaalijärjestelmän kautta saavutettu ja rauhanomainen vai olisiko huomioitava myös mahdollisuus aseelliseen vallan ottamiseen. Suhde hallitukseen osallistumiseen oli kaksijakoinen, sillä Suomen poliittinen järjestelmä oli kommunistien teorian mukaan riittämätön porvarillinen demokratia.

²⁹² SKP:n puolueohjelma vuodelta 1957, <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmat/SKP/skpohjelma1957>, Suomen kommunistisen puolueen ohjelma 1969, <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmat/SKP/skptavoite1969>, Suomen kommunistisen puolueen ohjelma 1987 <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmat/SKP/skpohjelma1987>.

yhteiskunnallinen muutosliike yhteiskunnan perusteita myöten. Radikalismi perustui pyrkimykselle muuttaa talousjärjestelmää poliittisella joukkoliikkeellä.

Kansandemokraatit halusivat oppia vaihtoehtoliikkeiltä nykyaikaisen joukkoliikkeen organisoinnista. Kuten muutkin puolueet, SKDL ja SKP olivat säilyttäneet teollisuusyhteiskunnan järjestörakenteen ja järjestökulttuurin 1980-luvulle tullessaan. Rauli Mickelssonin mukaan 1940–1970 –luvuilla luotu vahva puolueverkosto ja puolueen taloudellisesti vakaa tilanne pitivät huolen siitä, ettei SKDL kuihtunut nopeammin luokkatietoisuuden hävitessä.²⁹³ Toisaalta puolueverkosto, hyvä taloudellinen tilanne ja vakiintunut asema puoluekentällä yhdistettynä puoluehajaannukseen tekivät spontaanin ja uskottavan ruohonjuuritason toiminnan vaikeaksi.

Vaihtoehtoliikkeitä yhdistänyt talouskasvu- ja elintasokritiikki sekä ympäristökysymys kyseenalaistivat vallitsevan yhteiskunnan perustan. Vaihtoehtoliikkeet eivät kuitenkaan tavoitelleet valtiokeskeistä vallankumousta tai talousjärjestelmän muuttamista, ne eivät pyrkineet järjestäytymään perinteiseksi puolueeksi vielä 1980 -luvun alussa, eikä niillä ollut vallankumouksellista perustamislausuntoa tai selvää ohjelmaan tavoitteidensa saavuttamisesta ja keinoista.

Otthein Ramstedtin mukaan yhteiskunnalliselle liikkeelle on ominaista, että se ymmärtää itsensä liikkeeksi ja toimii sen mukaisesti.²⁹⁴ Kansandemokraatit korostivat olevansa liike erotuksena muista puolueista. Kansandemokraattien juuret olivat työväenliikkeessä ja SKDL perustettiin laajaksi liitoksi. Kansandemokraattien itseymmärrys liikkeenä oli vahva, mutta puolueen toimintatavat ja toimintakentät olivat loitontuneet alkuaikojen laajan kansanliikkeen ideasta, joka päässyt alussakaan kunnolla toteutumaan SKP:n vahvuuden vuoksi.

Kuntavaalien 1984 alla kansandemokraatit pohtivat liikkeeksi julistautumisen positiivisia merkityksiä. Pääsihteeri Jorma Hentilä esitti vaalilauseeksi ”SKDL – rauhan ja tulevaisuuden liikettä”, joka viittasi paitsi SKDL:n olevan liike, myös tahtoi sanoa SKDL:n olevan osa laajempaa liikettä.²⁹⁵ Liikkeenä olo ja liikkeessä olo oli tärkeää sekä menneisyydelle rakentuvan työväenliikkeen identiteetin että 1980-luvun kansalaisliikkeiden suuntaan kommunikoinnin vuoksi.

²⁹⁶ SKDL:n ja SKP:n järjestökulttuuriin kuului kansan puolella olo valtarakenteita vastaan, mikä ei

²⁹³ Mickelsson, 1991b, s. 189.

²⁹⁴ Hyvärinen, 1985, s. 28.

²⁹⁵ SKDL:n vaalityön johtoryhmä, 31.1.1984. Kokouspöytäkirja, Hentilän esitys SKDL:n vaalilauseeksi, liite 2, SKDL, 1D1, Ca, Kansan Arkisto.

²⁹⁶ Esim. Matti Hyvärinen: Mistä liikettä työväenliikkeeseen?, Kansan Uutiset, 1.4.1983.

tarkoittanut vastustisuutta sinänsä, mutta kriittisyyttä vallitsevaa porvarillista valtiota kohtaan kylläkin.

Vallankumouksellisesta identiteetistään huolimatta kansandemokraattinen liike oli integroitunut suomalaiseen yhteiskuntaan, ja integraatiota sinetöi kansanrintamahallitukseen osallistuminen. SKDL oli hallituksessa viisi kertaa vuoden 1966 jälkeen. Hallituksia puolueelle kertyi 11.²⁹⁷ Kansandemokraatit osallistuivat hyvinvointivaltion rakentamiseksi kutsuttujen tulonjaollisten ja yhteiskunnallisten reformien toteuttamiseen toisen maailmansodan jälkeisessä korkeasuhdanteessa, joka jatkui tauotta vuoteen 1975 saakka. 1960- ja 1970-lukujen kansanrintamahallitukset tekivät yleisvasemmistolaisesti orientoituneita uudistuksia, joihin osallistuminen integroi kansandemokraatteja yhteiskuntaan ja parlamentaariseen päätöksentekoon. Näin kansandemokraatit olivat integroituneet paitsi valtioon, myös edistysuskoiseen yhteiskuntaprojektiin. Vallankumouksellisesta liikkeestä oli tullut hallitukseen osallistuva puolue. Suotuisassa taloudellisessa tilanteessa harjoitettuun jakopolitiikkaan osallistuminen ei kuitenkaan tarkoittanut kannatuksen nousua kansandemokraateille. 1970-luvun alussa SKDL:n kannatus alkoi laskea pysyvästi.²⁹⁸

Kansanrintamahallitusten hyvinvointivaltio politiikka oli kansandemokraattien näkökulmasta porvarillisen demokratian puitteissa tehtyä reformipolitiikkaa, johon SKP:n enemmistö halusi osallistua, mutta joka ei riittänyt vähemmistölle. Jouko Kajanoja kutsui 80-luvun tilannetta reformismin kriisiksi. Vaikka vähemmistö oli tyytymätön reformistiseen hyvinvointivaltion rakentamiseen, se sietäi tilanteen niin kauan kun jakovaraa oli. Kommunistien osapuolilla oli erimielisyyksiä, miten reagoida tilanteessa, jossa talouskasvun sallimaa jakopolitiikkaa ei voitu enää jatkaa samoilla ehdoilla.²⁹⁹ Hallitusvastainen vähemmistö saattoi syyttää porvarillisiin hallitukseen osallistumista kannatuksen laskusta. Reformismin tie oli kuljettu toistaiseksi loppuun, kun maailmantalouden olosuhteet olivat vieneet aiemmat mahdollisuudet jakovaraan. Vaikka reformistinen hyvinvointivaltio jakoi tasaisemmin massojen elintasoja, kansandemokraattien osallistuminen hyvinvointia rakentaneisiin hallitukseen vei terää vaihtoehtoisuudelta ja vallankumouksellisuuudelta.

Kansandemokraattien oli vaikeaa kohdata kansanrintamahallitusten jakopolitiikan jälkeinen tilanne muun muassa enemmistön ja vähemmistön välejä kiristäneen hallituskysymyksen takia. Muiden

²⁹⁷ Borg ja Paastela, 1985, s. 1.

²⁹⁸ Mickelsson, 2007, s. 243 ja 313. Vuoden 1958 23,2 prosentin huippukannatuksesta ja suurimman puolueen asemasta SKDL:n kannatus oli laskenut vuoden 1983 14 prosenttiin. Hyvärinen ja Paastela, 1985, s. 13.

²⁹⁹ Kajanoja, 1985, s. 86–87.

vaikeuksien ohella vaihtoehtoliikkeiden haaste kyseenalaisti paitsi talouskasvun, myös keskittyneen hallinnon, edustuksellisen demokratian ja koko valtion. Kun vaihtoehtoliikkeet haastoivat modernin valtion materialistiset arvot, ne haastoivat myös puolueiden politiikantekotavan.

5.1. Valtiollistumisen kritiikki ja paluu juurille

Vihreiden puolueiden mukaantuloa puoluejärjestelmiin tutkineen Neil Carterin mukaan ruohonjuuritason demokratia oli vihreiden puolueiden ja niiden esiliikkeiden keskeinen kansainvälinen yhteinen nimittäjä liikkeen alkuaikoina. Uusi politiikanteon tapa oli yhtä tärkeää kuin uusi poliittiset ideat.³⁰⁰ Paitsi marxilainen luokka- ja tuotantopohjainen maailmanselitys, myös perinteinen vasemmistolaisen usko valtiokeskeiseen vallan keskittämiseen menetti voimaansa. Inglehartin mukaan vasemmiston vanha oletus ”mitä enemmän hallintoa, sen parempi” oli menettänyt uskottavuutensa.³⁰¹

Koulutuksen laajeneminen kasvatti Inglehartin mukaan massojen yksilöllistä, puolueesta tai muusta kollektiivista riippumatonta kykyä toimia politiikassa. Inglehart katsoo myös, että lisääntynyt kriittisyys kansallisia ja edustuksellisia instituutioita kohtaan kuului jälkimaterialistiseen arvokäännökseen.³⁰² Vihreiden vuoden 1984 kuntavaaleissa valittujen kunnanvaltuutettujen näkemyksiä tutkineen Markku Jalosen mukaan valtuutettujen enemmistö nosti selvästi ”uudet kansalaistoiminnan muodot” perinteisen poliittisen vaikuttamisen ohitse, kun valtuutetuilta kysyttiin parasta keinoa edistää vihreän liikkeen tavoitteita. Myös yksilö itse toiminnan lähtökohtana nousi perinteisen poliittisen vaikuttamisen ohitse kuten Inglehartin jälkimaterialisteilla. Lähes kaksi kolmasosaa vihreistä tuomitsi Jalosen mukaan ainakin osittain vallitsevan poliittisen järjestelmän ja suhtautui kriittisesti järjestelmään mukaan menemiseen.³⁰³

Eduskunnan toissijaisuus vaikuttamisen paikkana näkyi myös vihreiden ensimmäisen kahden miehen eduskuntaryhmän toiminnassa, joka ei ollut Vihreän liiton historiateoksen mukaan kovinkaan aktiivista.³⁰⁴ Vihreiden kriittisyys kansallista kollektivismia kohtaan näkyi järjestelmäkritiikkinä, jonka päämäärä oli pysytellä pois edustuksellisista instituutioista, joita ei kaikkien mielestä voinut korjata sisältä päin vaikuttamalla. Hallinnon keskittyminen oli ongelma, joten ongelmaa ei voinut ratkaista esimerkiksi siirtymällä sosialismiin, joka perustui mahdollisesti vielä pohjoismaista hyvinvointivaltiokapitalismia ja länsimaista demokratiaa enemmän vallan keskittämiseksi. Vihreiden

³⁰⁰ Carter, 2013, s. 79–80.

³⁰¹ Inglehart, 1990, s. 286.

³⁰² Inglehart, 1977, s. 12-16.

³⁰³ Jalonen, 1988, s. 32-35.

³⁰⁴ Remes & Sohlstén, 2007, s. 36-37.

keskeinen teesi liikkeen alkuaikana oli ”kukin edustaa vain itseään”. Teesi aiheutti liikkeelle ongelmia, kun valta keskittyi liikkeen kasvaessa ja median huomion lisääntyessä.³⁰⁵ Suomen vihreiden ajatus jokaisesta edustamassa vain itseään oli Inglehartin jälkimaterialistien politiikkakäsitykseen sopivaa auktoriteettivastaisuutta. Muuta väestöä korkeammin koulutetut vihreän liikkeen aktiivit eivät epäilemättä pitäneet kansallistunnetta keskeisenä arvonaan, eivätkä kansallisen instituutiot kuten eduskunta olleet heille tärkeitä

Vaihtoehtoliikkeiden ruohonjuuritason demokratian vaatimusten uutuudesta ja outoudesta huolimatta kansandemokraattien oli helppo yhtyä vaihtoehtoliikkeiden valtiokritiikkiin. Valtio oli kansandemokraateille riittämätön porvarillinen demokratia – huolimatta siitä, että kansandemokraatit olivat olleet mukana valtiota rakentamassa. Vaikka kansandemokraatit olivat 1980-luvun alussa pitkällä porvarillisessa valtiossa ja sen hallituksissa toimimisen tiellä, parlamentaarisen tien ongelmaa pohdittiin paljon esimerkiksi Kommunistissa. Luottamusmiehinä toimineiden Alpo Halosen ja Seppo Pakarisen mukaan ”vallankumoukselliselle liikkeelle parlamentaarisen työn ongelma on vanha ja suuri.”³⁰⁶ Suhtautuminen parlamentarismiin oli keskusteluaihe 1980-luvun kansandemokraattisessa liikkeessä.

Vaihtoehtoliikkeiden toimintatapoja ei käsitelty juurikaan SKDL:n ja SKP:n ylimmissä päättävissä elimissä lukuun ottamatta yleisiä mainintoja vaihtoehtoliikkeiden ja kansandemokraattien toimintatapojen erilaisuudesta. SKP:n säännöt velvoittivat puolueen jäsenet toimimaan yhtenäisesti edustajakokousten ja puolueen johtoelinten päätösten mukaisesti. Tämä linjaus jätti teoriassa hyvin vähän liikkumavaraa spontaaniudelle. Linjauksen oli kuitenkin oltava tiukka hajoavassa puolueessa.³⁰⁷ Vaihtoehtoliikkeiden ja erityisesti eurooppalaisen yhteiskuntaelämän byrokraatisoitumisesta käydyn keskustelun vaikutus näkyi selvästi, kun SKDL:n ja SKP:n johto ja työntekijät harjoittivat itserusokintaa erityisesti hävittyjen vaalien jälkeen. Keskuskomitean jäsen, kolmaslinjalainen³⁰⁸ Lars D. Eriksson kritisoi puolueensa byokraattisuutta, keskusjohtoisuutta, parlamentaarisuutta ja sekä kannattajakunnan sosiaaliin ja taloudellisiin etuihin keskittymistä. Poliitikasta oli Erikssonin mukaan tullut konsensushakuista kompromissiteknologiaa ja pelkkää taloudellisten ja sosiaalisten resurssien jakoa:

”Itse puolueen johtamistyylillä on ollut byrokraattinen: poliittinen toimikunta ja keskuskomitea ovat tuottaneet kannanottoja, ohjeita, julkilausumia jne. On jopa väitetty, että SKP tällä hetkellä on

³⁰⁵ Remes & Sohlstén, 2007, s. 41–45.

³⁰⁶ Alpo Halonen ja Seppo Pakarinen: Parlamentaarisella tiellä sammutetuina lyhyin, Kommunisti 6/1983.

³⁰⁷ SKP:n kehittäminen nykyaikaisena marxilaisena joukkopuolueena, järjestöpoliittisen lausuman luonnos, SKP:n keskuskomitean kokous 14.–15- 1984, liite 15, Kansan Arkisto..

³⁰⁸ Sundholm, 2014, s. 12.

Suomen byrokraattisin puolue. Se puolue, jonka tehtävänä on porvarillisten valtarakenteiden kumoaminen, on itse omaksunut porvarillisen valtion ja kapitalistisen vanhanaikaisen yritysjohdon johtamismenetelmät paljon perusteellisemmin kuin vanhat kunnon- porvaripuolueet ovat ne omaksuneet.”³⁰⁹

Eriksson valitteli myös puolueosastojen passiivisuutta ja aktiivien vähäistä määrää.³¹⁰ Eriksson jatkoi kansandemokraattisen liikkeen laitostumisen kritisoimista alustuksessaan Lahden puoluepäivillä. Alustus herätti keskustelua. SKDL arveli kannatuksensa laskun johtuvan siitä, ettei SKDL ollut enää vallankumouksellinen puolue. Vanhat puolueet, SKDL ja SKP mukaan lukien olivat Erikssonin mielestä menettäneet joukkomobilisaatiokykynsä ja kelpasivat enää vallankäytön legitimointiin korporatiivisessa järjestelmässä. Eriksson katsoikin enemmistön ja vähemmistön toimivan saman poliittisen järjestelmän puitteissa. Enemmistö oli Erikssonin mukaan sopeutunut konsensuspolitiikkaan, kun taas vähemmistö vaatinut vallitsevan järjestelmän puitteissa mahdollisimman suuria poliittisia vaatimuksia. Vaihtoehtoliikkeissä Eriksson näki yhteiskunnan suuren normi- ja arvomuutoksen edustajina, joiden luomaan poliittiseen vastakulttuuriin kansandemokraattienkin tuli sukeltaa.³¹¹

Keskuskomitean jäsen Pertti Rovamo oli huolissaan konsensuspolitiikkaan samaistumisesta, ja Erikssonin tapaan hän syytti siitä sekä enemmistöä että vähemmistöä. Eduskuntavaalien 1983 jälkeen hän esitti keskuskomiteassa, että SKDL:n on mietittävä, miksi puolue ei onnistu kanavoimaan harjoitetun politiikan aiheuttamaa tyytymättömyyttä edukseen. Rovamo kritisoi puolueen osapuolijakoon keskittyneitä vaalitappion selitysmalleja.³¹²

Nuorten yhteiskunnallinen aktiivisuus oli kanavoitunut 1970-luvulla myös kansandemokraattien eduksi laajan vasemmistolaisen opiskelijaliikkeen muodossa. Vastaavaa ollut enää näköpiirissä, kun vaihtoehtoliikkeet ja vihreät olivat tulleet kuvioihin. Rovamo pyrki ravistelemaan puoluetta hereille asiassa, ja syytti niin enemmistöä kuin vähemmistöä pysähtyneisyydestä. Rovamo katsoi, että politiikassa oli käsillä vanhojen puolueiden syntyaikoihin verrattava yhteiskunnallinen murros, jota SKDL ei kyennyt edes käsittelemään ja joka johtaisi suuriin muutoksiin puoluekentässä.³¹³

³⁰⁹ Lars D. Erikssonin puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 15.12.1984, liite 5, Kansan Arkisto..

³¹⁰ Lars D. Erikssonin puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 15.12.1984, liite 5, Kansan Arkisto..

³¹¹ Lars. D Eriksson, Kysymys on rauhasta ja ihmisarvoisesta elämästä, Kansan Uutiset, 19.10.1983, Kansan Arkisto..

³¹² Pertti Rovamon puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 26.3.1983, liite 17, Kansan Arkisto.

³¹³ Pertti Rovamon puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 26.3.1983, liite 17, Kansan Arkisto.

Nuoriso- ja opiskelijaliittolaiset keskustelivat valtiollistumisesta ja puoluekoneiston byrokratisoitumisesta suhteellisesti eniten. Vaihtoehtoliikkeiden ja SKDL:n toimintatavoista keskusteltiin eniten lehdistössä. Byrokratisoitunut ja valtiollistunut kansandemokraattinen liike oli avoimen kritiikin kohde Soihdussa ja Uudessa Vallassa. Opiskelijaliittolaiset saattoivat kritisoida puoluetta ulkopuolisemmin ja vapaammin. Ulkopuolisen kritisoijan ja omantunnon tehtävä on perinteinen yleensä emäpuolueitaan radikaalimmille nuoriso- ja opiskelijajärjestöille. Verrattuna Kansan uutisiin, Tiedonantajaan ja Kommunistiin Soihdun ja Uuden vallan linja oli hyvin suopeasti uusien liikkeiden organisoitumistavan puolella hierarkkisuuksiin vastaan ja jopa antiautoritaarisuutta ymmärtävä.

Uusi Valta käsitteli byrokratisoitumista, edustuksellisen demokratian ja ”systeemin” ongelmia tai vaihtoehtoliikkeitä lähes joka numerossaan vuosina 1983–1984. Eduskuntavaaleja 1983 käsitelleessä haastattelussa pääsivät esille tavalliset näkökulmat: edustuksellinen demokratia esti ihmisiä ottamasta päätöksentekoa haltuunsa ja kansandemokraatit olivat mukana systeemissä, ja yhteisteisiä säveliä pitäisi etsiä vaihtoliikkeiden kanssa. Tarkasti määrittelemättä jäänyttä uudenlaista demokratiaa Uuden Vallan artikkelissaan kaivanneen Jouko Karjalaisen mukaan SKDL ei voinut nauraa sosialidemokraateille ja Kokoomukselle, koska oli itsekin pellen osassa. Toisaalta edustuksellista demokratiaa ei voinut tuomita, koska ongelma oli kapitalismi.³¹⁴

Kuntavaalien 1984 alla Soihtu kritisoiti avoimesti byrokratisoitunutta ja valtiollistunutta kansandemokraattista liikettä. Pääkirjoituksen varsinainen huoli oli kuitenkin kunnallishallinnon tila ja ”merkittävimpien suomalaisten itsehallinnollisten elinten” autonomian murtaminen. Vaikka pääkirjoitus liputti uusien radikaalien kansalaisliikkeiden puolesta, huolenaiheita ovat muun muassa valtion ja kuntien välisen järjestelyasiakirjan uusimisesta johtuneet ”kuntien palveluiden kehittämisen hidastuminen ja erityisesti kuntien työllistävän roolin pienentyminen.” Autonomia oli siis lopulta kiinni valtiollisesti säädellyistä rakenteista.³¹⁵

Soihtu ehdotti myös radikaalia uudistusta. Se kysyi, miksi kunnallisen palvelut pitäisi aina järjestää virkatyönä, ja mikseivät kunnat voisi myöntää järjestämistä varten varoja kansalaisjärjestöille. Uskaliaan uudistusehdotuksen taustalla on byrokraattis-rationaalisen valtion kritiikki vaihtoehtoliikkeiden vaikutus.³¹⁶ Soihtu katsoi, ettei kansandemokraattinen liike ole valmis

³¹⁴ Valtiovalta kuuluu kansalle? Uusi Valta, 2/1983.

³¹⁵ Itsehallinto ja kunnallisvaalit (pääkirjoitus), Soihtu, 2/1984, s. 1.

³¹⁶ Itsehallinto ja kunnallisvaalit (pääkirjoitus), Soihtu, 2/1984, s. 1.

käsittämään vaihtoehtoliikkeiden eli ”yhteiskunnallistumisen uuteen muotoon” liittyviä kysymyksiä.

Soihtu jatkoi kritiikkiään kirjoittamalla, että ”yhteiskunnallistumisen muodon muuttamisen haaste” oli ollut liian vaikea pala kansandemokraattiselle liikkeelle. Yhteiskunnallistumisen muodon muuttumisella Soihtu viittasi byrokraattis-rationaalisen valtion ohelle muodostuneeseen kansalaisliikekenttään, joka kautta uudet kysymykset tulivat politiikan esityslistalle ja joiden kautta ihmiset organisoituivat puolueiden sijaan. Soihtu kysyi, onko poliittinen elämäalue järjestöjen yksinoikeus, vai onko poliittista mukana myös arkipäivässä, ja ovatko edustukselliset elimet ainoa ja tärkein paikka politiikan harjoittamiselle. Ilmiselvästi kysymykset olivat retorisia, ja Soihdun vastaus oli, että arkipäivässä on politiikkaa, politiikka ei ole järjestöjen yksinoikeus ja edustuksellisten elimien ei ainakaan pitäisi olla ainoa ja tärkein paikka politiikan teolle.³¹⁷

”Valtiollistumisen napanuora” oli siis katkaistava. Soihdussa toistui ajatus kansandemokraateista valtiollistuneena koneistona, jollaisena toimitussihteeri Jussi Silvonen käsitteli kansandemokraattista liikettä pääkirjoituksessa vuoden 1983 alussa.³¹⁸ Silvonen näki valtiollistumisen myös kansandemokraattien hajaannuksen lietsojana:

”Valtiollistuminen ei voi olla johtamatta sisäisiin ristiriitoihin ja niiden syvenemiseen liikkeessä, joka samalla pyrkii olemaan periaatteellinen oppositiovoima suhteessa vallitsevaan järjestykseen”.

Hajaannuksen keskeinen syy oli SKDL:n hallitukseen osallistuminen porvarillisessa Suomessa. Hallitukseen meneminen tarkoitti kansandemokraattien hallituskriittisille porvarillisen valtion rakentamiseen osallistumista ja yhteistyön tekemistä porvarillista valtiota ylläpitävien puolueiden kanssa. 1980-luvulla kansandemokraattisen liikkeen valtiollistumisen oli hallitukseen osallistumisen myötä epäilemättä edennyt ja tapahtunut, mutta Silvosen valtiollistumisen kritiikki viittasi vuonna 1983 myös politiikan teon edustukselliseen ja byrokraattis-rationaaliseen tapaan, tehtiin politiikkaa hallituksessa tai toreilla ja työpaikoilla. 1970-luvulla kansanrintamahallitukseen osallistuminen oli ideologis-teoreettisista syistä ongelma merkittävälle osalle kansandemokraatteja. 1980-luvulla puolueen ongelmaksi tullut järjestelmään integroituneisuus kohtasi haasteen myös ulkoa päin vaihtoehtoliikkeiden myötä.

Vaihtoehtoliikkeiden Vaihtoehtoinen Helsinki -kuntavaalilistalla ehdolla ollut, myöhemmin Vihreään liitoon siirtynyt lääkäri Kati Juva pohti suhdettaan vaihtoehtoliikkeisiin Uudessa Vallassa. Vallankumoukselliseksi ja kommunistiksi tunnustautunut Juva kertoi Uuden Vallan haastattelussa,

³¹⁷ Itsehallinto ja kunnallisvaalit (pääkirjoitus), Soihtu, 2/1984, s. 1.

³¹⁸ Jussi Silvonen: Hegemonia ilman profiilia, Soihtu 1/1983, s. 1.

miksi valitsi SKDL:n toistaiseksi toimintafoorumikseen. Juva toi esiin monen nuoren kansandemokraatin mietteitä: vaihtoehtoliikkeet houkuttivat SKDL:n tunkkaisen tilan vuoksi. Ambivalentista näkökulmastaan huolimatta Juva katsoi, että vaihtoehtoliikkeet kritisoivat itse asiassa kapitalistisesta talousjärjestelmästä johtuvia epäkohtia, ja systeeminen ratkaisu oli välttämätön. Juvan mukaan ”vaihtoehtoaktivistien” haluama pehmeä yhteiskunta oli samanlainen kuin hänen tavoittelemansa kommunistinen yhteiskunta.³¹⁹

SKP:n ohjelmatyössä mukana ollut suunnittelusihteeri Markku Karppinen kyseenalaisti Kansan Uutisissa SKP:n hierarkkisen puoluerakenteen. SKP:n puoluekoneisto oli teollisuusyhteiskunnan tuotetta ja puolueen aate oli Karppisen mukaan kanonisoitu siten, että kyseenalaistajat leimataan kerettiläisiksi. ”Liikkeen kuihtuminen” johtui puolueorganisaation kyvyttömyydestä vastata 1980-luvun haasteisiin.³²⁰

Kansandemokraattisen opiskelijaliikkeen ideologi ja aktiivi Matti Hyvärinen kirjoitti paljon vaihtoehtoliikkeistä ja SKDL:stä. Hän otti aiheen esille Kansan uutisiin laatimassaan artikkelissa, jonka otsikko kysyi ”Mistä liikettä työväenliikkeeseen?”. Hyvärinen asemoi itsensä vaihtoehtoliikkeiden toimintamallien puolelle ainakin niin pitkäksi aikaa, että SKDL oppisi vaihtoehtoliikkeiltä. Hyvärinen analysoi kansandemokraattisen liikkeen tilaa porvarilliseksi tutkijaksi myöntämänsä Otthein Ramstedtin protestien prosessiteorian avulla. Hyvärisen mukaan Ramstedt ei kuitenkaan kertonut, ”kutsuvatko täysin laitostuneet entiset liikkeet itseään ikuisuuteen saakka liikkeiksi” – piikki kansandemokraattiselle liikkeelle, jota Hyvärisen artikkeli pyrki herättelemään. Hyvärinen muistutti, että 1970-luvun vasemmistolainen opiskelijaliike oli organisoitu hengiltä, mikä oli hänestä varoittava esimerkki. Työväenliikkeen kokemus oli osoittanut järjestäytymisen hyödyt, mutta oliko kukaan muistanut ”edustuksellisen ja byrokraattisen” järjestäytymisen haittoja silloin, kun keskusteltiin Länsi-Euroopan vasemmiston heikkoudesta, Hyvärinen kysyi.³²¹ Hyvärisen mielestä uusi ulkoparlamentaarinen toiminta oli todellinen kilpailija:

”Nyt olisi aika uskoa, että esiin työntyvät uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat todellakin itsenäisiä yhteiskunnallisia liikkeitä, ei entisen kaltaisia puolueiden heiluteltavia ja ”johdettavia” joukkoliikkeitä tai protestiliikkeitä.”

Hyvärinen ei laittanut toivoaan SKDL:ssä hellittyyn ajatukseen, että vaihtoehtoliikkeet saataisiin integroitua kansandemokraattiseen liikkeeseen tai sen liepeille yhteiseen rintamaan. Näin vaihtoehtoliikkeet olisi saatu pois haastamasta kansandemokraatteja radikaalilla laidalla ja sen sijaan

³¹⁹ Kati Juvan 3.1.1983 päivätty kirjoitus, Uusi Valta, 1/1983.

³²⁰ Esa Ålander: Optimistinen Karppinen suunnittelee kommunismia, Kansan Uutiset, 1.10.1984, s. 12.

³²¹ Esim. Matti Hyvärinen: Mistä liikettä työväenliikkeeseen?, Kansan Uutiset, 1.4.1983.

tukemaan vanhaa oppositioliikettä. Vaihtoehtoliikkeet olivat Hyväriselle itsenäisiä poliittisia voimia, jotka kehittivät omaa ideologiaansa. Hänelle vaihtoehtoliikkeet eivät suinkaan olleet ”yhden asian liikkeitä”, joiksi niitä – kansandemokraattienkin keskuudessa - kutsuttiin, kun liikkeitä haluttiin vähätellä. Hyvärinen kritisoi kansandemokraattien pyrkimystä holhota vaihtoehtoliikkeitä ja tulkita niitä hapuilevasti artikuloituna uudenlaisena kapitalismin kritiikkinä:

”Yritys olla sitkeästi maailmaa muuttavien voimien voimakas keskus, tietopankki ja oppimestari viitoittanee tien hunningolle. Onko muuta tietä kuin tunnustaa maailmamme väistämätön monisubjektisuus?”

Uskottavaa yhteiskuntakritiikkiä ei ollut ilman vaihtoehtoliikkeiltä puuttuvaa kapitalismin kritiikkiä. Moni kansandemokraatti kuitenkin näki uudella ja vanhalla oppositioliikkeellä yhteisen tulevaisuuden SKDL:n lipun alla.

5. 2. Yhdessä yhteiskunnan oppositioksi?

SKDL:n muoto yhteistyöjärjestönä oli jatkuvan keskustelun aihe liitossa. Pääpiirteittäin enemmistöläiset halusivat SKDL:n roolin olevan vahva, kun taas vähemmistö halusi SKP:n äänen kuuluviin. SKDL:n uudistamisesta keskusteltiin 1980-luvulla jatkuvasti, koska puolue oli kriisissä, luokkarakenne muuttui ja kannatus laski. Vaihtoehtoliikkeiden vaikutus näkyi keskusteluissa, ja huolenaiheena oli, miksi kansandemokraattien ”monopolikapitalismin vastaisiksi” mieltämät liikkeet syntyivät SKDL:n ulkopuolella.³²² Jotkut näkivät tavoitteena liikkeiden integroimisen kansandemokraattiseen liikkeeseen, ja jonkinlaista yhteistyötä liikkeiden kanssa kannattivat useimmat niin enemmistössä kuin vähemmistössä. ”Muutosvoimia”, ”vihreitä”, ja ”vaihtoehtoliikkeitä” toivottiin jopa SKDL:n jäsenjärjestöiksi.³²³ Lähestymistapa oli usein integroitumisen vaikeutta korostava. Uuden Vallan haastattelemien nuorisoliittolaisten mielestä SKDL kaipasi uutta keskusteluilmapiiriä, jotta yhteinen suunta liikkeiden kanssa voitaisiin löytää.³²⁴ Liikkeiden mukaan ottaminen edellytti muutosta myös kansandemokraateilta.

Kolmaslinjalaisen, vihreissäkin toimineen Perttu Rastaan mukaan SKDL oli hierakinen organisaatio, jonka politiikkakäsitys perustui parlamentaariseen edustukselliseen politiikkaan, ja sen keskeisiä toimintakenttiä ovat valtiollinen ja kunnallinen politiikka ja yhteistyö muiden parlamentaaristen ja edustuksellisten puolueiden kanssa. Kuitenkin, mikäli SKDL aikoi toimia ”reaalisena modernina poliittisena subjektina suomalaisessa yhteiskunnassa 1980-luvulla”, olisi SKDL:n politiikan

³²² Reijo Kalmakurjen puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 10.9.1983, liite 10, Kansan Arkisto.

³²³ Taisto Sinisalon esitys ”SKP:n taisteluvoiman yhteistyön lujittamisen tehtävät”, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 22.4.1983, liite 41, Kansan Arkisto. SKP:n poliittiset tehtävät ja niiden toteuttaminen, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 4.6.1983, liite 44, Kansan Arkisto. Kolmivuotissuunnitelma 1982–1985, SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja, 7.10.1983, liite 5, Kansan Arkisto.

³²⁴ Valtiovalta kuuluu kansalle?, Uusi Valta, 2/1983.

perustuttava monisubjektisuudelle. Rastaan mukaan kansandemokraattisen liikkeen tradition murroksessa SKDL:n tuli hylätä ajatus yleisdemokraattisesta rintamasta ja pyrkiä olemaan ”punavihreän kritiikin parlamentaarinen uloke”. Keskeisin organisaatiomuoto olisi ”solidaarinen yhteistyö” vaihtoehtoliikkeiden kanssa ja antikapitalistisen liikkeen luominen näin.³²⁵ Nuorten kolmaslinjalaisten peräänkuuluttama monisubjektisuus tarkoitti, että SKDL:n tuli olla keskusjohdetun liittorintaman sijaan parlamentaarisen äänen myös vaihtoehtoliikkeille antava kanava.

Kansan Uutiset piti paljon esillä vaihtoehtoliikkeiden mukaan ottamista kansandemokraattiseen liikkeeseen. Jorma Hentilä kirjoitti kolumnissaan vaihtoehtoliikkeiden ja vasemmiston vuoropuhelun välttämättömyydestä sosialidemokraattiministeri Seppo Lindblomin vihreitä vähätteleviä näkemyksiä kritisoiden.³²⁶ Vaihtoehtoliikkeitä käsiteltiin arkisissa yhteyksissä ja myös muiden kuin johtoportaan kirjoituksissa. Pentti Ristikartano toivotti uudet liikkeet tervetulleiksi korostaen SKDL:n ja vaihtoehtoliikkeiden samankaltaisuutta. Ristikartanon mukaan talkootyöllä ja vaatimattomalla elämäntavalla oli pitkät perinteet työväestön piirissä, eikä työväestöä kiinnosta kerskakulutus, koska työväestö ei halua ”haaskata omien kätensä töitä” ja omaksua kertakäyttökulttuuria.³²⁷

Vähemmistössä vaihtoehtoliikkeet haluttiin myös mukaan, mutta niitä kritisoitiin porvarillisuudesta ja romanttisuudesta tiukemmin kuin enemmistössä. SKDL:n liittohallituksen ja SKP:n keskuskomitean jäsen, vähemmistöläinen Hannu Nieminen esitti puheenvuorossaan SKDL:n liittoneuvostossa, että ”SKDL on uudistettava laajaksi ja avoimeksi yhteistyörakenteeksi”. Tässä ei ollut sinänsä mitään uutta, ja olihan SKDL perustamisajatuksena liitto, johon vasemmistovoimat saattaisivat liittyä. Nieminen katsoi, että yhteiskunnallinen tilanne 1980-luvun alussa olisi suotuista SKDL:n uudistamiselle demokraattisten voimien ja liikehdintöjen yhteistoiminnan foorumiksi.³²⁸

Nieminen halusi toisaalta integroida uusia kansalaisliikkeitä kansandemokraatteihin, toisaalta hän halusi supistaa liiton käsittelemien asioiden määrää ja keskittyä aiheisiin, joista liiton jäsenjärjestöjen kesken vallitsee yhteisymmärrys. Tavoitteet olivat ristiriidassa, koska vaihtoehtoliikkeiden mukaantulo SKDL: olisi laajentanut asialistaa ja tuonut sille nimenomaan uusia vaikeita aiheita.

³²⁵ Perttu Rastas: Muutamia periaatteellisilta näyttäviä ajatuksia SKDL:n ympäristöpolitiikasta, 9.6.1983, s. 1-3, 7. muistiot ym. 1970–1983. Ympäristötoimikunta, SKDL, hallinnollinen jaosto, Kansan Arkisto.

³²⁶ Jorma Hentilä: Punainen ja vihreä, Kansan Uutiset, 14.1.1984

³²⁷ Pentti Ristikartano: SKDL ja uudet liikkeet, Kansan Uutiset, Etelä-Savo -liite, maaliskuu 1983.

³²⁸ Hannu Niemisen puheenvuoro SKDL:n liittoneuvostossa, SKDL:n liittoneuvoston kokousaineisto 6.5.1984, hallinnollinen jaosto, SKDL, Kansan Arkisto.

Esimakua tällaisesta toi esimerkiksi energiapoliittinen keskustelu ja SKDL:n ydinvoimakanta, jota sorvattiin pitkään.³²⁹

Toisaalta Nieminen kritisoi SKDL:n sosialistien pyrkimystä lisätä SKDL:n roolia ja kehittää sitä puolueen suuntaan. Niemisen puheenvuoro puolusti näennäisesti vaihtoehtoliikkeiden mukaan ottamista SKDL:n alkuperäisen hengen mukaisesti, mutta puheenvuoron tarkoitus oli kritisoida enemmistöläisten ja SKDL:n sosialistien SKDL:n roolia korostavaa järjestöpolitiikkaa. Näin uusien liikkeiden organisaatiohaaste tuli huomioiduksi ja epäilemättä vakavasti otetuksi, mutta sitä saattoi käyttää aseena myös puoluehajaannuksessa.³³⁰ Taisto Sinisalo näki ”SKDL:n oman ideologian” kehittelyn vahingolliseksi, kun SKDL pyrki ottamaan vaihtoehtoliikkeet mukaan toimintaansa. Vähemmistöläiset käyttivät liikkeessä suosiota saanutta vaihtoehtoliikkeet mukaan -argumenttia SKDL:n painopisteen lisäämisen vastaisessa työssään – ja samalla nostivat vaihtoehtoliikkeiden mukaan ottamista keskustelunaiheena. Perttu Rastaa ja muiden nuorten kolmaslinjalaisten tahtoma monisubjektisuus ei olisi tullut kysymykseen vähemmistön ideoimassa SKDL:n ja vaihtoehtoliikkeiden yhteistyössä, vaan vaihtoehtoliikkeet piti saada ymmärtämään kapitalisminvastainen luonteensa.

Kansandemokraatit tiedostivat ja myönsivät yhteiskunnallisen keskusteluilmapiirin pettymyksen edustuksellista demokratiaa kohtaan ja vaatimuksen suuremmasta demokratiasta.³³¹ SKP:n keskuskomitean sanoin:

”Näiden liikkeiden nousu ilmentää osaltaan myös sitä, että porvarillisen demokratian puitteissa tapahtuva päätöksenteko on jähmettynyt muodolliseksi ja byrokraattiseksi aiheuttaen kansanjoukoissa oikeutettua tyytymättömyyttä ja protestihalua.”³³²

Vaihtoehtoliikkeet ja vihreät olivat haaste kansandemokraateille myös uutena yhteiskuntajärjestelmän oppositiona. Niin enemmistö kuin vähemmistökin mielsivät kansandemokraattisen liikkeen oppositiovoimaksi. Kansandemokraattien oppositioidentiteetti oli kuitenkin valtiokeskeinen, ja näin vaihtoehtoliikkeet haastoivat kansandemokraattien käsityksen yhteiskunnallisesta oppositiosta. Vaihtoehtoliikkeiden käsityksessä oppositiopolitiikan tärkein väline ei ollut esimerkiksi ehdottoman enemmistön tavoittelu vaaleissa, vaan arjen ja kulutustottumusten politisoiminen.

³²⁹ Esim. SKDL:n liittoneuvoston kokousten pöytäkirjat 4.2.1984 ja 6.5.1984. SKDL, liittoneuvoston pöytäkirjat 1D, CC, Kansan Arkisto.

³³⁰ Hannu Niemisen puheenvuoro SKDL:n liittoneuvostossa, SKDL:n liittoneuvoston kokousaineisto 6.5.1984, SKDL, hallinnollinen jaosto, liittoneuvoston pöytäkirjat, Kansan Arkisto.

³³¹ SKDL:n liittoneuvoston julkilausuma (valiokunnan esitys), SKDL:n liittoneuvoston kokousaineisto, 6.5.1984, hallinnollinen jaosto, SKDL. SKDL, liittoneuvoston pöytäkirjat 1D, CC, Kansan Arkisto.

³³² SKP:n poliittiset tehtävät ja niiden toteuttaminen, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 4.6.1983, liite 44, Kansan Arkisto.

Voitiinko uusi oppositiovoima integroida kansandemokraattien oppositiorintamaan? Kansandemokraattisen joukkoliikkeen luonteesta oli kiistelty pitkään enemmistön ja vähemmistön kesken ilman uusia ulkopuolisiakin vaikutteita. Enemmistö näki SKDL:n laveana liittona, joka toimi oikeistovoimia vastaan esimerkiksi kansanrintamayhteistyön avulla. Vähemmistölle joukkoliikkeen korostaminen oli retorinen ase puoluesodassa, sillä vähemmistö saattoi kritisoida hallitusmyönteisempää enemmistöä ruohonjuuritason unohtamisesta ja samaan kastiin astumisesta porvarillisen valtion muiden hallintojen kanssa. Vähemmistö katsoi, että enemmistön pyrkimys oli muuttaa SKDL reformistiseksi voimaksi, joka hännystelee sosialidemokraatteja.³³³ Joka tapauksessa kansandemokraattien retoriikkaan ja itseymmärrykseen kuului ajatus SKDL:stä ”toisenlaisena puolueena”, joka nousi ruohonjuuritasolta porvarillista valtiota vastaan. Joukkojen kanssa toimiminen oli keskeinen ja usein esillä pidetty tavoite 1980 -luvun kansandemokraateille. Joukoista vieraantuminen ja hallintokoneistoon leimautuminen merkitsi Jouko Kajanojan mukaan kommunisteille kuolemanvaaraa.³³⁴

Pitkän linjan vähemmistöläinen kansanedustaja Ensio Laine lausui Tiedonantajassa, että politiikkaa tehdään joukkojen kanssa ja joukkoihin tukeutuen. Laine viittasi hallituskysymykseen, ja hänen mukaansa joukkojen mielipiteen vuoksi hallitukseen ei tulisi mennä. Kabinettipolitiikkaa eli hallitukseen osallistumista ei tarvittu, jos SKDL tekisi riittävän aktiivista oppositiopolitiikkaa, joka nojaisi kansanjoukkoihin. Tällöin politiikan instrumenttina olisi kansandemokraattien kautta kanavoitava joukkojen pelko. Laineelle kansandemokraattien kannatus ”joukkojen keskuudessa” oli tärkeä asia.³³⁵ Myös SKP:n enemmistöläinen pääsihteeri Arvo Aalto laittoi toivonsa oppositioasemaan. Erityisesti hävittyjen kuntavaalien 1984 jälkeen ja aiemmat hävityt vaalit mielessä Aalto katsoi, että kansandemokraattien paikka on kapitalismin eikä pelkästään hallituksen vastaisena oppositiovoimana. Aallon mukaan todellisuus rakensi jäntevämpää vastakkainasettelua kuin lähiaikoina oli ollut.³³⁶

Ajatus oppositiovoimana olemisesta sisälsi kansandemokraattien vanhan ajatuksen kansanjoukkojen kanssa toimimisesta. Kansanjoukoksi työväenliikkeen ja pienviljelijöiden ohelle olivat tulleet toimihenkilöt, uusi keskiluokka ja vaihtoehtoliikkeet. SKP:n järjestöpoliittisen lausuman luonnoksen mukaan kommunistit toimivat yhdessä muiden ihmisten kanssa ”ammattillisissa ja muissa joukkojärjestöissä, kansalaisliikkeissä sekä kuntien ja valtion elimissä.” Lausumaluonnos tunnisti

³³³ NKP: n kanta: SKP:n kahtiajakoa ei pidä sallia, Tiedonantaja, 3.5.1984, s. 9.

³³⁴ Kajanoja, 1985, s. 18 ja s. 37.

³³⁵ Svante Ahlroth: Eduskuntatyötä joukkojen tuella, Tiedonantaja, 11.5.1984, s. 11.

³³⁶ Keskustelua ja johtopäätöksiä kunnallisvaaleista, Arvo Aallon puheenvuoro, numeroimaton liite, SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirja, 24.10.1984, Kansan Arkisto.

työväenluokan rakenteen muutoksen, jota SKP:n jäsenistön rakenne ei vastannut. Vaikka yhteistoiminnasta kansanliikkeiden kanssa keskusteltiin lehdistössä ja kokouksissa, viralliset lausumat keskittyivät perinteisen työpaikkatyön tärkeyteen – myös toimihenkilöpuolella.³³⁷

Ajatus vaihtoehtoliikkeiden uuden oppositiovoiman integroimisesta kansandemokraattiseen liikkeeseen viehätti, koska vaihtoehtoliikkeissä nähtiin kritiikistä huolimatta eräs tulevaisuuden kapitalisminvastaisen oppositiotoiminnan alkio. Vaihtoehtoliikkeiden, ”kansalaisliikkeiden”, ”uusien liikkeiden”, ”yhden asian liikkeiden” tai ”vihreiden” olemuksesta keskusteltiin kansandemokraattisessa lehdistössä niin vähemmistön kuin enemmistön puolella.³³⁸ Vaihtoehtoliikkeisiin liitettyä kirjallisuutta seurattiin lehdistössä, ja Kansan Uutiset sekä Tiedonantaja kommentoivat sitä näkökulmistaan.³³⁹

Eräs keskeinen vaihtoehtoliikkeiden ideologiaan liitetty kirja oli vuonna 1982 suomennettu Joachim Hirschin Turvavaltio.³⁴⁰ Turvavaltio oli osa 1970-luvulla alkanutta eurooppalaista keskustelua yhteiskunnallisen ja sosiaalisen valtiollistumisesta. Valtion tehtävät olivat laajentuneet hyvinvointivaltiokehityksen myötä toisen maailmansodan jälkeen Euroopassa, ja Hirsch kritisoi Turvavaltiossa valtiota kaikille elämänalueille ulottuvana koneistona, joka alistaa yksilön toimimaan normien mukaisesti, vaikka samalla valtio turvaa materiaalisia perustarpeita ja tarjoaa turvaa. Hirsch myös kirjoitti 1970–1980 –luvun yhteiskunnan olevan läpivaltiollistunut ja läpikapitalisoitunut. Hirsch siis esitti (kapitalistisen) valtion kritiikkiä, jossa kansandemokraatit kokivat viime aikoina epäonnistuneensa. Kansan uutisiin Turvavaltion arvostellut Jussi Silvonen kiitti Hirschiä siitä, että hän otti analyysissään huomioon työvoiman uusintamisen ehtojen muutoksen. Silvosen mukaan Turvavaltio oli tärkeimpiä ja ajankohtaisimpia puheenvuoroja kapitalismin vastaisesta taistelusta. Silvonen siis liitti kirjan kapitalismikriittisen ajattelun osaksi, ja piti kirjaa relevanttina luettavana kansandemokraateille. Toisaalta hän näki Turvavaltion nimenomaan vaihtoehtoliikkeiden kontekstissa.³⁴¹

Myös Ronald Inglehartin arvokumousteoriaan viitattiin vaihtoehtoliikkeistä keskusteltaessa. Kansan Uutiset julkaisi laajan Kalevi Kivistön haastattelun, jonka aiheena oli politiikan ja puolueiden

³³⁷SKP:n kehittäminen nykyaikaisena marxilaisena joukkopuolueena, järjestöpoliittisen lausuman luonnos, SKP:n keskuskomitean kokous 14.–15- 1984, liite 15, Kansan Arkisto.

³³⁸ Juha Järvinen: Mitä ovat uudet liikkeet?, Kansan Uutiset, 21.7.1983.

³³⁹ Esim. Juha Järvinen: Vihreää teknokratiaa (arvio Osmo Soininvaaran Vihreää valoa -kirjasta), Kansan Uutiset, 20.3.1984.

³⁴⁰ Hirsch, 1983.

³⁴¹ Jussi Silvonen: Kapitalismin kritiikin jälkeen – vihreä valtako? Kansan Uutiset, 11.5.1983.

uskottavuuskriisi ihmisten edessä. Jälkimaterialistisiin arvoihin suopeasti suhtautunut Kivistö nosti Inglehartin ajatuksen arvokumouksesta haastattelun kärkeen.³⁴²

Kivistö katsoi arvokumouksen näkyvän Suomessakin, ja Kivistöstä uudet arvot olivat haaste kansandemokraattiselle liikkeelle. Kivistö katsoi, että luokkapohjainen poliittinen aktiivisuus oli vähentymässä, mutta yhä ”kansandemokraattien tukena oleva muutospotentiaali on yhteiskunnassa hyvinkin vahva, se vain etsii uusia muotoja.” Vaihtoehtoliikkeet olivat Kivistölle näitä uusia muotoja, ja elävä näkemys sosialismista ja sen toteuttamistavasta voisi tuoda vasemmistolle uudentyyppistä kannatusta. Kivistö kannatti selvästi monen enemmistöläisen tavoin syvääkin yhteistyötä vaihtoehtoliikkeiden kanssa, ja näki Länsi-Saksan vihreät radikaalina uusvasemmistolaisena liikkeenä. Vaihtoehtoliikkeiden tavoitteet vastasivat Kivistön mukaan SKDL:n alkuperäisiä ihanteita ja tavoitteita, ja näin kansandemokraattisen liikkeen kasvulle oli Kivistön mukaan perusta. Kuitenkin Kivistön mukaan tilanne vaati yhteistyövalmiutta ja uudistumishalua kansandemokraattiselta liikkeeltä, jotta SKDL olisi uskottava väline muutosvoimien kanavoitumiselle.

Kanavoijaksi SKDL:ää tarjottiinkin. Jouko Kajanojan mukaan liikkeet eivät osanneet kääntää vaatimuksiaan yhteiskunnan kielelle, eli tuoda vaatimuksiaan poliittiseen koneistoon. Tähän vaihtoehtoliikkeet tarvitsivat kääntäjiksi vanhoja puolueita, kuten kansandemokraatteja.³⁴³ Toisaalta enemmistöläisen SKP:n jäsenen Oiva Björkbackan kuntavaaliarvion mukaan vihreät olivat taas nimenomaan onnistuneet saamaan suomalaisiin yhteyden tunteisiin vetoamalla ja perinteisen politiikan muodon, retoriikan ja linjojen karttamisella.³⁴⁴

Lars D. Eriksson näki arvokumouksen eri tavalla kuin Kalevi Kivistö. Jos Kivistölle arvokumous oli positiivinen haaste, Erikssonille se oli käsitteellinen ongelma. Eriksson näki arvokumouksen konsensuksesta puhumisen syrjäyttäjänä. Kun puhuttiin arvoista, häipyi kansandemokraattien kannalta tärkeä poliittinen taustalle. Erikssonin mielestä uusista ilmiöistä kiinnostuneet yhteiskuntatieteilijät eivät kiinnittäneet huomiota pysyvään ”harmaaseen” ja taantumukselliseen ”mustaan”, jota esimerkiksi amerikkalaisen uskonnollisen oikeiston lahkot edustivat. Eriksson muistutti opiskelijoiden vanhollisista asenteista, ja korosti, etteivät vihreät edustaneet opiskelijoiden enemmistöä. Jälkimaterialististen arvojen rinnalle olivat Erikssonin mukaan tulleet uudelleen vanhat, jäykät ja autoritaariset asenteet. Jälkimaterialististen arvojen puolella ollut Eriksson kuitenkin esitti lopputuloksena, että oli kumouksen luonne mikä tahansa, jälkimaterialistiset uudet arvot vaativat ekologisen tasapainon ja hyvinvoinnin nostamista koko yhteiskunnan päämääräksi. Kommunistit

³⁴²Unto Järvinen: Mikä vie puolueilta sielun ja politiikan uskottavuuden? *Kansan Uutiset*, 4.4.1984.

³⁴³Jouko Kajanoja: Vasemmiston valinnoista – kommentteja SDP:n vasemmistokeskusteluun, *Kansan Uutiset*, 28.7.1983.

³⁴⁴Oiva Björkbackan vaaliarvio, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 27.10.1984, liite 7, *Kansan Arkisto*.

voisivat olla kuitenkin arvokumouksen synnyttämän kehityksen kärkijoukoissa, jos he vapautuisivat historiallisista ja järjestöllisistä kahleistaan, Eriksson muistutti.³⁴⁵

Vaikka toiminta vaihtoehtoliikkeiden kanssa, niiden mukaan ottaminen SKDL:ään ja liikkeiden suoranainen kansandemokraattiseen liikkeen syleilyyn sulkeminen oli monen johtotason kansandemokraatinkin haave, kritiikkiä vaihtoehtoliikkeitä kohtaan esitettiin erityisesti vähemmistöissä.

Vaikka SDNL-SOL -akselilla haluttiin sekä strategisista että politiikan sisältösyistä tehdä yhteistyötä vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden kanssa, myös nuorten kansandemokraattien keskuudessa esitettiin kritiikkiä vaihtoehtoliikkeitä kohtaan. Timo Ravela kirjoitti Uudessa Vallassa vihreiden olevan olemuskeltaan pikkuporvarillisia, tarkemmin ”pikkuporvarillisen demokratian äärimmäinen vasemmistosiipi” ja ”keskikerrosten pyrkimys esiintyä itsenäisenä monopolikapitalismin puristuksessa”. Vihreät hakivat ajattelunsa perusteet Ravelan mukaan menneisyydestä ja nostalgiaa, mikä oli yleinen kansandemokraattien esittämä kritiikki. Ravelan analyysi oli marxilais-leninististä ja kriittistä kapitalismin perimmäistä ongelmallisuutta tajuamattomia vihreitä kohtaan, mutta hän antoi vihreille tunnustusta tärkeiden aiheiden esiin nostajana, jonka kanssa piti tehdä yhteistyötä.³⁴⁶

Vähemmistöläinen Tiedonantaja oli selvästi kriittisempi vaihtoehtoliikkeiden ja vihreiden mukaan ottamista kansandemokraattiseen liikkeeseen ja niiden toimintatapojen omaksumista kohtaan. Vähemmistöläinen ideologi ja intellektuelli Vesa Oittinen analysoi Tiedonantajassa paljon vaihtoehtoliikkeiden asemaa yhteiskunnassa sekä kansandemokraattien ja erityisesti kommunistien suhdetta niihin. Oittisen analyysija voi pitää keskeisenä vähemmistöläisenä näkemyksenä aiheesta.

Oittinen oli kriittinen vaihtoehtoliikkeisiin laventamisen ajatusta kohtaan. Hän esitteli kritiikkinsä kohteet tarkasti ja asiantuntevasti, ja useimmiten ongelmana oli kohteen vajavainen kapitalismin analyysi ja marxilainen ymmärrys.³⁴⁷ Oittinen esimerkiksi kritisoi länsisaksalaisen vasemmistointellektuelli W. F. Haugin ja Matti Hyvärisen ideoita ”muutoksen verkostoista”, jollaisiksi Haugin ja Hyvärisen mukaan vasemmistopuolueiden olisi tullut tähdätä. Muutoksen verkosto tarkoitti vaihtoehtoliikkeiden ihanteenaan pitämää pluralistista, keskenään tasa-arvoisten muutokseen tähtäävien voimien yhteenliittymää. Muutoksen verkosto loi itse ”oman kulttuurimiljöön, oman poliittisen kulttuurinsa ja julkisuutensa”, kuten vaihtoehtoliikkeet ja vihreät

³⁴⁵ Lars. D. Eriksson: Muutama sana niin sanotusta arvokumouksesta, Kommunisti, 1984.

³⁴⁶ Timo Ravela: Kansa tahtoo muutosta, mutta tahtooko SKDL?, Uusi Valta, 4/1983.

³⁴⁷ Vesa Oittinen: Kommunistinen puolue vai muutoksen verkosto?, Tiedonantaja, 4. 5. ja 12.5.1983. Vesa Oittinen: Luokkataistelu vai ”luova joutilaisuus”?, Tiedonantaja 24.11.1983, s. 17, Vesa Oittinen: Kommunistinen puolue byrokraatian ja spontanismin välissä, Tiedonantaja, 25.7.1983.

pyrkivät tekemään. Länsi-Saksan vahvat vaihtohtoliikkeet Oittinen katsoi oireeksi todellisen voimakkaan oppositiopuolueen puutteesta. Vaihtohtoliikkeen pyrkivät korvaamaan poliittisen perspektiivin puutteen ”yleisvasemmistolaisella keskustelukulttuurilla”. Oittiselle vaihtohtoliikkeiden ongelma oli kulttuuriin vetoaminen talouden sijaan ja materialistisen yhteiskunta-analyysin heikkous.

Oittinen toi artikkelissaan esille kritisoimansa Haugin tulevan lähelle ”eurokommunistien konseptioita”, minkä voi tulkita, että Haugin ideat olivat Oittisen näkökulmasta enemmistöläisiä. Oittinen katsoi, että idea ”muutoksen verkostosta” oli yhteinen Haugille ja suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä toimineille Matti Hyväriselle, Leevi Lehdolle ja Juhani Ruotsalolle.³⁴⁸ Hyvärinen, Ruotsalo ja Lehto olivat kolmaslinjalaisia nuoria kommunisteja, ja edustivat vähemmistöläisestä näkökulmasta epäilyttävää punavihreää ideologiaa, joka kannatti yhteistyötä vaihtohtoliikkeiden kanssa.

Oittisen kriittisyys vaihtohtoliikkeitä kohtaan sai vastakaikua. Hän kirjoitti Tiedonantajassa, että vaikka vaihtoliikkeissä on merkittävää kapitalisminvastaista taistelupotentiaalia, ne ovat nostalgisia ja taaksepäin katsovia, ja niiden pyrkimys oli herättää henkiin ”esimonopolistisen kauden pientuottajayhteisöihanteita”. Oittinen vertaisi vaihtohtoliikkeitä Jean-Jacques Rousseauin näkemyksiin, joita Oittinen piti romanttisina eikä ainakaan kommunisteille kelpaavina.³⁴⁹ J. Martin kirjoitti vielä sopivamman vertauskohdan löytyvän 1900-luvun lopun narodnikeista. Narodnikit olivat 1800-luvun loppupuolella marxilaisuuden kanssa kilpaillut ryhmä, joka katsoi vallankumouksen lähtevät teollisuustyöväestön sijaan pientalopojista ja maaseudun työväestöstä. Martinin mukaan yhteistä narodnikkien, vihreiden ja vaihtohtoliikkeiden välillä oli erityisesti voimattomuus kapitalismin ja historiallisen roolin edessä. Martinin mukaan vaihtohtoliikkeet kuvittelivat narodnikkien tapaan, että kapitalististen olojen ulkopuolelle voisi siirtyä elämään. Martin kritisoi yksilöiden ratkaisuja pyrkiä järjestelmän ulkopuoliseen vaihtohtoehtoon, koska niissä ei ollut kysymys ”vaihtohtoisesta tuotannosta yhteiskunnallisena vaihtohtona ja teoriana”.³⁵⁰

Eräs vaihtohtoisien tuotannon ja elämäntavan kokeilu 1980-luvun alussa oli Suomussalmen ekokuntakokeilu, josta Kansan Uutiset kirjoitti paljon. Julkisen vallan tukemassa kokeilussa pyrittiin luomaan ekologista ruuantuotantoa ja kehitysalueelle. ”Ekokolhoosista” kertova juttu näki ekokuntakokeilun paitsi vaihtohtoisien elämäntavan, myös elävän maaseudun ihannoimisen kautta. Mikään Oittisen ja Martinin peräänkuuluttama yhteiskunnallinen vaihtohto ja teoria kokeilu ei ollut,

³⁴⁸ Vesa Oittinen: Kommunistinen puolue vai muutoksen verkosto?, Tiedonantaja, 4. 5. ja 12.5.1983.

³⁴⁹ Vesa Oittinen: Kommunismi – yhä ajankohtaisempi?, Tiedonantaja 13.1.1984.

³⁵⁰ J. Martin: Taloudellinen romantismi ja vaihtohtoliikkeet, Tiedonantaja, 2.2.1984.

vaan siinä oli kyse lähinnä rakennemuutoskunnan omasta aktiivisuudesta. Kansan Uutiset kuitenkin saattoi esittää ekokunnan esittelyn yhteydessä yksityisen maanomistuksen kritiikkiä. Kiveksi ekokuntakokeilun tiellä olivat lehden mukaan asettuneet maan- ja tilanomistajat, jotka eivät suostuneet myymään kylmiä tilojaan halukkaille.³⁵¹

Muutkin kuin Oittinen kokivat ulkoparlamentaarisesta politiikanteon vaatimuksen uhkaavana, vääränä tai naurettavana. SKP:n keskuskomitean jäsen Timo Ravela kirjoitti Kommunistissa, että ”suurpääoman vallasta ei päästä eroon ja välttelemällä sitä ja kääntämällä työväenliikkeen vanha kehotus nurin, sanomalla ”Hajaantukaa ja näperrelkää lähiympäristössänne”. Ravela viittasi kansandemokraattien klassiseen iskulauseeseen ”Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen”, jolle hajaantuminen ja lähiympäristöissä näpertely oli yksilökeskeinen ja marxilaisesti tehoton vastakohta. Ravela kuitenkin selvästi koki, että lähiympäristössä näpertelyn vaatimus uhkasi myös kansandemokraatteja. Hän kritisoi liikkeessään ”laajalle levinneitä uudemokraattisia ajatuksia”, koska ne olivat spekulatiivisia, selkiintymättömiä ja ne eivät kummunneet käytännön kokemuksesta.³⁵² Ravelan ja Oittisen kritiikit olivat hyvin tyypillisiä kansandemokraattien vaihtoehtoliikekritiikkejä.

Oittisen ja vähemmistöläisten kriittisyys vaihtoehtoliikkeiden kanssa tehtävää yhteistyötä kohtaan kumpusi osittain puoluehajaannuksesta, koska ajatus SKDL:n laajentamisesta ei-marxilaisiin vaihtoehtoliikkeisiin näyttäytyi heille enemmistöläisenä ja epäortodoksisena. SKDL:n laajentaminen olisi voinut tarkoittaa myös SKDL:n merkityksen kasvua suhteessa SKP:hen, jota vähemmistö ei halunnut.

Kansan Uutisten ja Tiedonantajan välillä ei käyty juurikaan keskustelua vaihtoehtoliikkeistä. Lehdet viittasivat toisiinsa välillä ja yleensä puoluehajaannuksen linjoja heijastaen. Enemmistö ja vähemmistö loivat vaihtoliikkeistä omat kuvansa, joille yhteistä oli vaihtoehtoliikkeiden näkeminen toivottavana reaktiona myöhäisen kapitalismin kriisiin. Vaihtoehtoliikkeiltä voitiin oppia 1980-luvun joukkotoiminnasta ja ihmisten tavoittamisesta. Joukkoliikkeitä vaihtoehtoliikkeet eivät kuitenkaan olleet, eivätkä varsinkaan luokkaperustaisia joukkoliikkeitä, mikä vähensi niiden uskottavuutta kansandemokraattien silmissä. Niiden toiminta- ja organisoitumismalleja ei kuitenkaan voinut ottaa täysin vakavasti systemisen ymmärryksen ja teorian puutteen takia. Vähemmistöläiset esittivät vaihtoehtoliikkeitä kohtaan enemmän kritiikkiä, koska he vastustivat ideologioiden moninaisuutta. Vaihtoehtoliikkeillä oli enemmistöläisetkin kriitikkonsa erityisesti ammattiyhdistysliikkeen puolella.

³⁵¹ Maija Aalto: Ekokolhoosissa uskotaan maahan, Kansan Uutiset, 6.8.1983.

³⁵² Timo Ravela: Mitä käytäntö on vastannut?, Kommunisti 3/1983.

Vaihtoehtoliikkeet voitiin kelpuuttaa yhteisrintamaan, erityisesti jos vaihtoehtoliikkeet ymmärtäisivät olevansa kapitalisminvastaisia voimia.

5. 4. Ay-liike ja vaihtoehtoliikkeet

Jos kansandemokraatit olivat tietoisia oman liikkeensä jähmettymisestä, huoli jähmettymisestä koski myös koko ammattiyhdistysliikettä ja työväenliikettä. Kun 1980-luvun yhteiskuntatieteilijät keskustelivat vaihtoehtoliikkeistä, he katsoivat, että ”uusilla yhteiskunnallisilla liikkeillä” oli oleellinen ero ”vanhoihin liikkeisiin”, joiden tyyppiesimerkki työväenliike oli.³⁵³ Kaj Ilmonen korostaa, että vanhoilla liikkeillä on menneisyys uusina liikkeinä, eli byrokratisoituneet, korporatiivisessa mielessä vaikutusvaltaiset ja yhteiskunnan rakenteisiin sitoutuneet koneistot ovat syntyäaikoinaan olleen ruhonjuuritason massaliikkeitä, jotka pyrkivät politisoimaan uusia asioita.³⁵⁴

Ammattiyhdistysliikkeelle lausuttiin SKP:n keskuskomitean keskustelupuheenvuoroissa samankaltaisia tuomioita kuin kansandemokraattiselle liikkeelle, joskin esimerkiksi Lars D. Eriksson näki ammattiyhdistysliikkeessä ja kansandemokraattien omassa työpaikkatyössä ongelmista huolimatta kansandemokraattista järjestökoneistoa enemmän joukkovoimapotentiaalia.³⁵⁵ Toverien kesken kokouksissa esitetyistä epäilyksistä huolimatta virallisissa lausumissa koko työväenliike oli yhä suuri muutosvoima, mutta samalla esimerkiksi SKP:n ohjelmakeskustelua varten laadittu teesiaineisto peräänkuulutti ammattiyhdistysliikkeen järjestörakenteiden ja toimintatapojen uudistamista ja demokratisoimista.³⁵⁶

Valtiollistumisesta ja byrokratisoitumisesta huolimatta kansandemokraatit halusivat ammattiyhdistysliikkeestä yhä ruohonjuuritason yhteiskunnallisen kamppailun radikaalia toimijaa. Ammattiyhdistysliikkeeltä toivottiin myös jälkimaterialistisen sanoman omaksumista.³⁵⁷ Radikaalin ammattiyhdistysliikkeen mahdollisuuksia pohtinut Kimmo Kevätsalo arveli Inglehartin jälkimaterialistisen arvokumouksen teorian hengessä, että vapauden, itsemääräytymisen ja itsensä toteuttamisen tarpeiden merkitys kasvaisi, kun ”palkkatyöläisten valtaenemmistön aineelliset perustarpeet on tyydytetty”.³⁵⁸ Kansandemokraattinen lehdistö meni johtaelinten kokouksia syvemmälle ja liikkui käytännön tasolla ammattiyhdistysliikkeen, vihreiden ja vaihtoehtoliikkeiden

³⁵³ Järvikoski, 1991, s. 164.

³⁵⁴ Ilmonen ja Siisiäinen, 1998, s. 32–35.

³⁵⁵ Esim. Lars D. Erikssonin puheenvuoro, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja, 15.12.1984, liite 5, Kansan Arkisto.

³⁵⁶ Teesiaineisto SKP:n ohjelmakeskusteluun, SKP:n keskuskomitean kokous 25.–26. 2. 1984, kokouspöytäkirjan oheismateriaali, teesi 60 (numeroimaton liite), Kansan Arkisto.

³⁵⁷ SKP:n kehittäminen nykyaikaisena marxilaisena joukkopuolueena, järjestöpoliittisen lausuman luonnos, SKP:n keskuskomitean kokous 14.–15. 1984, liite 15, Kansan Arkisto. Teesiaineisto SKP:n ohjelmakeskusteluun, SKP:n keskuskomitean kokous 25.–26. 2. 1984, kokouspöytäkirjan oheismateriaali, teesi 60 (numeroimaton liite), Kansan Arkisto. Kimmo Kevätsalo: Radikaalin ay-toiminnan luonne muuttuu, Kansan Uutiset 21. 5 1983.

³⁵⁸ Kimmo Kevätsalo: Radikaalin ay-toiminnan luonne muuttuu, Kansan Uutiset 21. 5 1983.

suhteesta kirjoittaessaan. Työväenliikettä ja ammattiyhdistysliikettä verrattiin vaihtoehtoliikkeisiin, koska molemmat olivat joukkoliikkeitä. Erityisesti Kevätsalo kirjoitti Kansan Uutisissa kriittisesti ammattiyhdistysliikkeestä ja jälkimaterialistisesta haasteesta.

Vaihtoehtoliikkeiden ja kansandemokraattisen liikkeen suhde herätti paljon keskustelua Kansan Uutisissa juuri Kimmo Kevätsalon artikkelin³⁵⁹ pohjalta. Rakennusliiton johtoon kuulunut Kalevi Väisänen vastasi Kevätsalolle tämän väitteitä kumoten, ja Kansan Uutisten kokonainen mielipidepalsta omistettiin kerran debatille ammattiyhdistysliikkeen suunnasta ja suhteesta vaihtoehtoliikkeisiin.³⁶⁰ Tämä kertoo, että keskustelua aiheesta todella käytiin, eikä vaihtoehtoliikkeiden analysointi ollut vain yksittäisten puolueen intellektuellien asia. Aihe herätti tunteita, ja kaikki julkaistut kommentit asettuivat Kevätsalon puolelle, mikä saattoi olla vaihtoehtoliikemyönteisen Kansan Uutisten toimituksen tietoinen valinta. Kolmaslinjalaisen Perttu Rastaa mielestä SKDL:n tuli luopua pyrkimyksensä johtaa yhteiskunnallista kehitystä marxilaisen puolue-teorian mielessä. Rastas kirjoitti, että ainoa johtava voima on suorituskykyiset ideat ja niitä kannattavat ihmiset, eli hän hylkäsi puoluekeskeisyyden ja korotti yksilön toimijaksi. Muut keskustelijat, mukaan lukien porilainen Satakunnan työn toimittaja Aimo Ruusunen, katsoivat Kevätsalon vaihtoehtoliikemyönteisten näkemysten torjumisen olevan oire liikkeen tukahduttavasta keskustelukulttuurista. He puolustivat pluralismia ja mielipiteenvapautta. Näin keskustelu vaihtoehtoliikkeistä oli myös puoluehajaannustrauman käsittelyä.

Järjestelmää viilailemaan ja hankittuja asemia puolustamaan päätyneet ammattiyhdistysliike olisi voinut Kimmo Kevätsalon mukaan myös oppia vihreiltä ja vaihtoehtoliikkeiltä toimintatavoissa. Kevätsalo kaipasi suoraa toimintaa takaisin ammattiyhdistysliikkeen keinovalikoimiin ja muistutti, että ammattiyhdistysliike luotiin ulkoparlamentaarisin keinoin.

Niin Kansan Uutiset kuin Tiedonantajakin vertasi ammattiyhdistysliikettä erityisesti ympäristöliikkeeseen ja käsitteli ympäristöaihetta ammattiyhdistysliikkeen näkökulmasta. Kumpikin lehti korosti ammattiyhdistysaktiivien luontosuhdetta³⁶¹ ja vastuuntuntoa myrkkujen ja päästöjen torjunnassa. Erityisesti Tiedonantaja loi vastakkainasettelua vastuuntuntoisten työläisten ja voitonhimossaan myrkkijä ympäristöön levittävien työnantajien välille. Vihjasipa Tiedonantaja myös, että vastuuton myrkkujen levittäminen olisi syy sosialisoida Nokia-yhtiö.³⁶² Esimerkiksi

³⁵⁹ Kimmo Kevätsalo: Vihreiden haaste häätää ay-liikettäkin, Kansan Uutiset 17.4.1983.

³⁶⁰ Tästä puhutaan nyt, Kansan Uutiset, 1.5.1983.

³⁶¹ Luonto on läheinen ay-aktiiveillekin, Kansan Uutiset 17.8.1983.

³⁶² Kimmo Kevätsalo: Vihreiden haaste häätää ay-liikettäkin, Kansan Uutiset 17.4.1983, Ympäristönsuojelukin on työsuojelua, Tiedonantaja, 9.8.1984. Metallin 7: Valvontaoikeus ympäristöasioissa työntekijöille, Tiedonantaja, 16.8.1983.

Lievestuoreella jätevesiä vesistöön laskeneen Keski-Suomen selluloosa Oy:n tapaus osoitti Tiedonantajan mukaan, että tuotanto tulisi ottaa yhteiskunnan haltuun:

”Se, että voittoperiaatteella toimivan yrityksen edut ovat ristiriidassa yhteisön etujen kanssa osoittaa, että kapitalistiset tuotantosuhteet ovat yhteiskunnan järkipärisen kehittämisen ja suunnitelmallisen ympäristönsuojelun esteenä. Tämä este voidaan ylittää saattamalla tuotantotoiminta yhteiskunnan järkipäriseen ja kansanvaltaiseen ohjaukseen --”³⁶³

Enemmistö ja vähemmistö olivat saman mielisiä ympäristöaiheen käsittelyn tärkeydestä. Kirjoittelu ammattiyhdistysliikkeen osallistumisesta ympäristöliikkeeseen korosti ammattiyhdistysliikkeen suoraa vaikutusvaltaa tuotantolaitoksiin.³⁶⁴

Toisaalta ammattiyhdistysliikkeen ja ympäristöliikkeen edut olivat välillä selkeässä ristiriidassa, kuten metsureiden työllisyyden ja ikimetsien säilyttämispyrkimysten tapauksessa. Mikko Niskasaaren artikkelin mukaan ikimetsät olivat aarre, mutta haastateltu Maaseututyöväen liiton sihteeri Raimo Lindlöf kritisoi ympäristöliikkeen vaatimuksia varsin materialistisesti. Lindlöfin mukaan ympäristöliikkeenkin ihmiset söivät leipää, mutta unohtivat, mistä leipä tulee ja halusivat säilyttää metsät silmänilonaan. Niskasaaren artikkelissa näkyi ristiriita kirjoittajan jälkimaterialistisen lähestymistavan ja ammattiyhdistysliikkeen pyrkimysten välillä. Metsäteollisuuden ja metsäteollisuuden ammattiliittojen näkemykset puun taloudellisesta hyödyntämisestä olivat samankaltaisia ja poikkesivat paljon ympäristöliikkeen näkemyksistä. Puuta oli saatava liikkeelle, jotta teollisuus saisi voittoja ja metsurit töitä ja ammattiyhdistysliike otti asiaan perinteisen materialistisen kannan, joka ei miellyttänyt kaikkia kansandemokraatteja.³⁶⁵

Kuitenkin sekä ammattiyhdistysliikkeellä että ympäristöliikkeellä oli syytä vastustaa pääoma- ja konevaltaista tehometsätaloutta, koska se vei työpaikkoja. Kansan Uutiset käytti työllisyysargumenttia puoltamaan ympäristöarvoja ja ekologista työvoimavaltaista tuotantoa, joiden puolella lehti selvästi oli.³⁶⁶ Myrkytön työympäristö edisti myös työsuojelua ja työturvallisuutta.³⁶⁷ Kuten Ounasjoen suojelemisen tapauksessa, jälkimaterialistisia ympäristönäkökohtia perusteltiin ammattiyhdistysliikkeen perinteisen materialistisesti työpaikkojen riittävyydellä ja

³⁶³ Kiristystä: saastutus tai lopputilejä, Tiedonantaja, 12.10.1984.

³⁶⁴ Risto Uljas: SAK:n lakimies yllyttää ympäristötoimintaan: ”Ay-liike voi panna sulun ympäristön pilaamiselle”, Tiedonantaja, 12.10.1984.

³⁶⁵ Mikko Niskasaari: Kenen puolella ay-liike on puusodassa, jossa varmin häviö on luonnonsuojelu, Kansan Uutiset, 15.5.1983.

³⁶⁶ Ari Heinonen: Pehmeä teknologia ei ole paluuta pärevalaistukseen, Kansan Uutiset 7. 3 1983.

³⁶⁷ Ari Heinonen: Pehmeä teknologia ei ole paluuta pärevalaistukseen, Kansan Uutiset 7. 3 1983. Pertti Vuorio: Ympäristön valvonta osaksi työsuojelua, Kansan Uutiset, 15.12.1983.

työturvallisuudella. Ammattiyhdistysliikkeen siirtyminen jälkimaterialististen aiheiden pariin ei kuitenkaan ollut vielä toteutumassa.

5. 5. Nuoriso SKDL:n murheena ja vaihtoehtoliikkeiden ydinjoukkona

Koulutustason nousu oli Ronald Inglehartin mukaan jälkimaterialistisen arvokumouksen eräs selittäjä. Länsimaissa koulutustaso nousi 1960-luvulta alkaen, ja jälkimaterialistiset arvot saivat kannatusta erityisesti korkeakouluopiskelijoiden piirissä. Siitä, mitä oli 1960-luvun lopun länsimaista opiskelijoiden alakulttuuria, oli tullut 1980-luvun ”uuden luokan ideologia”.³⁶⁸ Uusi luokka tarkoitti kasvanutta korkeakoulutettua keskiluokkaa. Kun 1960-luvun alussa Suomen korkeakouluissa opiskeli 25 000 opiskelijaa, vuoteen 1967 mennessä määrä oli tuplaantunut. Opiskelijoista aiempaa suurempi osa oli työläisperheiden lapsia. Kansandemokraattisessa liikkeessä toimineet Mirjam Vire-Tuominen ja Kalevi Suomela kirjoittavat suomalaista aktivismia käsittelevässä Aktivistit-kirjassa, että vanhempien tarjoama maailmankuva ei kelvannut enää opiskelijanuorisomassalle, perustui se sitten ”koti, uskonto ja isänmaa”- tai ”Marx ja Engels”-ajatukseen.³⁶⁹

Vaihtoehtoliikkeiden viehätys olivat kansandemokraateille suurelta osin nuorisokysymys. Koulutuksen yleistymisen takia työnväenluokkainen nuoriso oli liukunut kohti keskiluokkaa, eivätkä vanhempien ja isovanhempien toimeentulokamppailut näyttäneet ajanmukaisina. Kansandemokraattien tulevaisuusstrategian kannalta oli olennaista saada nuoret mukaan, ja niin SKDL:n kuin SKP:nkin päättäjät analysoivat, että jälkimaterialistiset aiheet kiinnostivat erityisesti nuorisoa.³⁷⁰ Kansandemokraattien nuorisosuosio oli alhaista ja puolueen jäsenkunta ja aktiivit olivat pitkälle keski-ikäisiä ja eläkeläisiä.³⁷¹ SKDL:ssä ja SKP:ssä tiedostettiin nuorison politiikanvastaisuuden lisääntyminen, kommunismin viehätyksen väheneminen nuorissa ikäluokissa³⁷² ja peruskannattajakunnan ikääntyminen.³⁷³ Nuorisokysymyksen polttavuus puolueessa toi lisämotiivin ottaa jälkimaterialistinen politiikka haltuun. Jotkut jälkimaterialistisesti ajattelevat kansandemokraatit kuten Jorma Hentilän ja Kalevi Kivistö katsoivat tavoittelemansa luonnonvarojen säästävän sosialistisen tasapainotalouden nimenomaan tulevaisuusajatteluksi.

Kansandemokraatit liittivät yhteen tulevaisuushuolen ja nuorison. SKP:n keskuskomitean nuorisokannanoton mukaan ”valtaosa nuorisosta kokee tänään monet maailmanlaajuiset ongelmat – ydinsodan uhka, nälänhätä, ympäristöongelmat – voimakkaasti oma tulevaisuuttaan uhkaavina

³⁶⁸ Inglehart, 1990, 1971.

³⁶⁹ Metsämäki ja Nisula, 2006, s. 209.

³⁷⁰ Esim. SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liite 14 B, Kansan Arkisto.

³⁷¹ Hyvärinen ja Paastela, 1985.

³⁷² Esim. SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liitteet 14 ja 14 B, Kansan Arkisto. Kokouksessa käsiteltiin omana kohtanaan SKP:n työtä nuorison keskuudessa.

³⁷³ SKDL:n liittohallitus, pöytäkirja, 29.9.1983, Kansan Arkisto.

tekijöinä.” Kannanoton mukaan porvarillinen koulutusjärjestelmä ja media eivät kyenneet antamaan ongelmien syistä ja luonteesta oikeaa tietoa, mikä lisäsi nuorison näköalattomuutta. Siitä huolimatta ”edistyksellisen nuorison toiminta rauha- ja ympäristöliikkeissä ja imperialismiin vastainen tietoisuus ovat voimistuneet”. Tämän edistyksellisen nuorison keskuskomitea näki mahdollisena muutoksen tekijänä myös kansandemokraattisessa liikkeessä, sillä se muodosti ”merkittävän yhteiskunnallisten uudistusten voimanlähteen työväenluokan taistelussa”. Järjestelmäkriittinen nuoriso piti ja oli mahdollista integroida kansandemokraattisen liikkeen edustamaan oppositioperinteeseen.³⁷⁴

Jälkimaterialistisesti tiedostavasta johdannostaan huolimatta keskuskomitean kannanotto listasi nuorten ongelmiksi esimerkiksi nuorisotyöttömyyden, jota saattoi hoitaa Suomen ja Neuvostoliiton kauppaa lisäämällä, palkkatason laskun, työttömyysturvan heikentämisen ja asuntopolitiikan, jotka olivat hyvin perinteisiä materialistisia aiheita.³⁷⁵ SDNL:n puolella tultiin samankaltaiseen analyysiin. SDNL:n keskushallituksen eduskuntavaaleja 1983 ruotineen kannanoton mukaan ongelma oli kansandemokraattisen liikkeen vanhakantaisuus, valtiollistumiskehitys ja uskottavuuden menettäminen radikaalia vaihtoehtoa etsivien piirissä. Silti keskushallitus esitti toimenpiteiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisen yhteistyön esilläpitoa ja nuorisotyöttömyyden kitkemistä valtiojohtoisin toimin.³⁷⁶

Keskuskomitea katsoi nuorisokysymystä käsitellessä tausta-aineistossaan, että yksi keino nuorison huomion saamiseksi oli entistä voimakkaampi esiintyminen rauhanliikkeessä ja ympäristöliikkeessä. Kommunistien tuli ideologiansa pohjalta tarjota ratkaisuja ja paljastaa todelliset syyt globaaleille ongelmille, josta nuoriso oli kiinnostunut. Näitä ongelmia olivat muun muassa rauhankysymys, kehitysmaiden riisto, kansainvälisen järjestelmän ristiriidat ja ihmisen elinmahdollisuudet.³⁷⁷ Keskuskomitean toimintapyrkimyksessä toistuu ajatus jälkimaterialistisen politiikan kysymyksistä kapitalismin ja sosialismin alisteisina yksittäisongelmina, jotka ratkaisivat taloudellisen järjestelmän muutoksella. Tiedostava nuoriso oli saatava ymmärtämään kysymysten systeeminen luonne ja valitsemaan puolensa oikein.

Paitsi jälkimaterialistisia kysymyksenasetteluja, keskuskomitea huomasi nuorten kaipaavan myös uusia toimintatapoja ja organisoitumista. Keskuskomitean nuorisoliittolaisjäsen Tapio Kangas kiinnitti huomiota siihen, että puolueet eivät näyttäytyneet nuorille liikkeinä. Syy politiikasta

³⁷⁴ Kannanotto ”Nuoriso on haaste SKP:lle”, SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liite 34, Kansan Arkisto.

³⁷⁵ Kannanotto ”Nuoriso on haaste SKP:lle”, SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liite 34, Kansan Arkisto.

³⁷⁶ Kannanotto: Liike uudistettava – sisäiset ongelmat ratkaistava, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 18, Kansan Arkisto.

³⁷⁷ SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liite 14 B, s. 10–12, Kansan Arkisto.

vieraantuneisuuteen ja vaihtoehtoliikkeisiin siirtymiseen oli porvarillisen demokratian tarjoamissa reunaehdoissa:

Edistykselliset nuoret, heidän liikkeensä ja järjestönsä, ovat omaksuneet yhä enemmän avoimemman, osallistuvamman toimintatavan yhteiskunnallisiin ongelmiin vaikuttamisessa. Syytkin ovat monessa mielessä ymmärrettäviä. Nuoret eivät välttämättä koe sodanjälkeisen taloudellisen nousukauden aikana luotuja rakenteita ja hallintokoneistoja, puoluelaitosta, valtion ja kunnan koneistoja etujärjestöjä ja ay-liikettä, ihmisten omakohtaisen toiminnan tuloksena syntyneenä, yhteiskunnallisena liikkeenä. Ne näyttävät hallitsemattomilta koneistoilta. Nuoret ovat vieraantuneet porvarillisen edustuksellisen demokratian toimintaan, porvarilliseen hallitsemistapaan.³⁷⁸

Kansandemokraatit eivät olleet löytäneet keinoa kuunnella ”sitä sukupolvea, joka on kasvanut suuren rakennemuutoksen jälkeen ja elänyt elämänarvojen mullistuksen keskellä.”³⁷⁹ Nuorisoyhdistykset näyttäytyivät kansandemokraateille homogeenisenä kokonaisuutena, jonka kansandemokraattinen liike saattoi voittaa puolelleen tarjoamalla marxilais-leninistisen, systemisen ja kapitalismin kukistamiselle perustuvan ratkaisun jälkimaterialistisiin kysymyksiin.

Kansandemokraattien omat jälkimaterialistista politiikka edustaneet toimijat olivat useimmiten nuoria tai nuorehkoja. Nuorisoyhdistysten väistyminen vaihtoehtoliikkeisiin näkyi selvästi kansandemokraattien tavoittelemassa julkisuuskuvassa. Lehdistö korosti kansandemokraattien nuorten ehdokkaiden vihreyttä ja vaihtoehtoisuutta. Jyväskylässä kuntavaaleissa 1984 ehdolla ollut Jussi Kokora oli ”vaihtoehtoihminen, joka voisi olla myös vihreiden listoilla.” Kansandemokraattinen ympäristötoimija Vesa Koivu oli mukana sekä SKDL:n sosialistien että vihreiden toiminnassa ja entinen SKP:n jäsen.³⁸⁰

Nuorisokysymystä ratkottiin niin puolue-elimissä kuin lehdistössä. Kansandemokraattien nuorisotyötä teki nuorisoyhdistys SDNL, joka myös pohti nuorisoyhdistyksen ja jälkimaterialistisen politiikan suhdetta. Nuorisoyhdistys oli samoilla linjoilla SKDL:n ja SKP:n kanssa jälkimaterialististen ja puoluepolitiikan vastaisten tuulten merkityksestä. Vaihtoehtoliikkeiden perässä oli pysyttävä.

SDNL näki vaihtoehtoliikkeet liittolaisena ja toiminnan kenttänä. Liitto perusti Uusi Valta-lehden vaihtoehtoliikkeiden innoittamana. Perustamismanifestin mukaan lehti toimii ”vallankumouksellisena aloitteentekijänä, joka kykenee kokoamaan olemassa olevaa liikehdintää ja yleistämään sen kokemuksia”. Lehden luonteesta kiisteltiin, koska oli epäselvää, oliko Uusi Valta

³⁷⁸ Tapio Kankaan mielipiteitä nuorisokysymykseen, SKP:n keskuskomitea 25.–26. 2. 1984, liite 14.

³⁷⁹ Kansan Uutiset, 9.4.1984, s. 12–13.

³⁸⁰ Esim. ”Punavihreä” näkemys: Vihreille on turha kiukutella, Kansan Uutiset, 29.10.1983, s. 23, SKDL:n ehdokkaista lähes puolet uusia Jyväskylässä, Kansan Uutiset, 13.9.1984, s. 20.

SDNL:n jäsenlehti vai pyrki se kokoamaan vaihtoehtoliikkeitä.³⁸¹ Uuden Vallan perustaminen oli iso resurssipanostus jälkimaterialistisen vaihtoehtoliikekentän suuntaan ja lehtiprojekti oli vakava yritys sulauttaa vaihtoehtoliikkeiden ja SDNL:n politiikkaa yhteen. Erityisen kiinnostavaa on, että lehden linjan oli samalla tarkoitus tukea nuorisoliiton yhtenäistymispyrkimyksiä. Vaihtoehtoliikkeiden suuntaan kurkottamisessa nähtiin siis potentiaalia riittävän liikkeen eheyttämiseksi.³⁸²

Tosiasiassa Uusi Valta ja samalla pyrkimys eheyttää ja puhalttaa uutta tuulta kansandemokraattiseen nuorisoliikkeeseen jakoi mielipiteitä. Yhteistyö vaihtoehtoliikkeiden kanssa ja niihin samaistuminen olivat poliittisia kysymyksiä nuorisoliittolaisille ja osalle SKDL:n päälinjalta poikkeaminen oli uhka. Kuopiolainen Jari Hoffren kritisoi hurmaantumista uusiin liikkeisiin, jonka symboli Uusi valta - lehden linja oli:

Olen itse näitä liikkeen perusjätkiä kaavalla pioneeri-nuorisoliittolainen-kommunisti enkä ymmärrä, miten liikkeemme sanomaa paremmin veisi eteenpäin kaava Kojjärvi-Alta-Lepakkoluola. Nuoruuteen tietenkkin kuuluu erikoisoikeus löydä päänsä seinään, mutta tarpeeksi kun hakkaa, siitä seuraa vain päänsärky.³⁸³

Hoffren esitti lehden lakkauttamista, koska lehti ei edustanut kansandemokraattisen liikkeen päälinjaa. Hoffrenille vaihtoehtoliikkeet näyttäytyivät uhkana yhteiskunnallisen vaikuttamisen markkinoilla. Vaikka hän katsoi niissä toimimisen nuorisoliittolaisille suotavaksi, nuorisoliittolaisuus ei saanut vaihtua vaihtoehtoliikeaktivismiin.³⁸⁴ Päätoimittaja Klaus Venetjoki puolusti lehteään sillä, että se oli onnistunut rakentamaan yhtenäisyyttä sekä tavoittamaan myös järjestäytymätöntä nuorisoa, jota kansandemokraattinen liike ei muuten tavoittaisi. Venetjoki kuitenkin myönsi, että ongelmia on ollut.³⁸⁵

Uuden Vallan aikoma vaihtoehtoliikkeiden ja SDNL:n liittoutuminen ei sujunut ongelmitta. Esimerkiksi Uuden Vallan järjestämällä poliittisilla musiikkifestivaaleilla oli yleisössä enemmän kansandemokraatteja kuin vaihtoehtoliikkeiden väkeä.³⁸⁶ Kansan Uutisten haastattelema SDNL-aktiivi Mauno Savolainen katsoi, että nuorisoliittolaisten totisuus ja ankara linja karkottivat mahdolliset liittolaiset.³⁸⁷

³⁸¹ Klaus Venetjoen puheenvuoro, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 6, Kansan Arkisto.

³⁸² Klaus Venetjoen puheenvuoro, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 6, Kansan Arkisto.

³⁸³ Jari Hoffrenin puheenvuoro, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 5, Kansan Arkisto.

³⁸⁴ Jari Hoffrenin puheenvuoro, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 5, Kansan Arkisto.

³⁸⁵ Klaus Venetjoen puheenvuoro, SDNL:n keskushallitus 25.–27. 3. 1983, liite 6, Kansan Arkisto.

³⁸⁶ Muuten onnistuneet juhlat, mutta Uusi valta ei tavoittanut vaihtoehtoväkeä, Kansan Uutiset 30.7.1984, Kansan Arkisto.

³⁸⁷ Rauhanliike yhdistää nuoria, Kansan Uutiset, 31.7.1984, Kansan Arkisto.

Kansandemokraattien nuorisopuolelta löytyivät myös ne, jotka nostivat hajaannusta julkisuuteen ja vaativat parannusta kansandemokraateille epätyypillisesti liittoneuvoston ja keskuskomitean suljettujen kokousten ulkopuolella. 1970-luvun loppupuolen nuoriso- ja opiskelijaliiton johdossa toimineet Juhani Ruotsalo ja Leevi Lehto esittivät näkemyksensä SKP:n tulevaisuudesta valtakunnan ykköslehdessä. Helsingin Sanomissa julkaistu artikkeli herätti paljon huomiota myös kansandemokraattien ulkopuolella.³⁸⁸ Ruotsalon tausta oli vähemmistöläisissä ja Lehdon enemmistöläisissä³⁸⁹, ja heidän yhteistyönsä ja dialoginsa symbolisoi nuorisopuolella tapahtunutta yhtenäistymistä. Lehdon ja Ruotsalon mukaan SKP:n kahtiajaolle ei ollut enää 1980-luvun alussa perusteita. Puoluehajaannus oli heidän mukaansa rakennemuutoksen, hyvinvointivaltion rakentamisen ajan ja ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen tuote. 1980-luvun Suomen ja kansandemokraattien haasteet olivat Lehdon ja Ruotsalon mukaan toisaalla.³⁹⁰ Helsingin Sanomissa julkaistu teksti oli merkki siitä, että vaikka vaihtoehtoliikkeistä käytiin paiakoittain itsekriittistäkin keskustelua kansandemokraattisessa lehdistössä, piti liikkeelle uutta suuntaa hakeva ja vanhasta linjasta poikkeava julistusmainen kirjoitus julkaista muualla. Toisaalta teksti tavoitti Helsingin Sanomissa paremmin muitakin kuin kansandemokraatteja.

5.5. Ei kuitenkaan yhteisrintamaa

Kansandemokraateilla oli ongelma byrokraattisuuden kanssa. Ongelma korostui, kun puoluehajaannuksen vuoksi liike joutui keskittymään järjestöbyrokraattiseen vääntöön, jonka kansandemokraatit itse tiesivät luotaantyöntäväksi. Kansandemokraateilla oli vahva me vastaan muut -perinne, jossa kommunistit olivat kansandemokraattista liikettä vallankumoukseen ja järjestelmän muutokseen vievä etujoukko. Tämän kaaderi-itseymmärryksen ollessa taustalla vaihtoehtoliikkeiden moniäänisyys ja hierarkiattomuus näyttivät uhkaavilta. Kansandemokraatit olivat kiinnostuneita vaihtoehtoliikkeistä erityisesti nuorison vuoksi ja kiinnostusta oli erityisesti SKDL:n nuorisjärjestöissä.

Kansandemokraatit katsoivat valtiollistuneensa, ja asiasta keskusteltiin SKDL:ssä ja SKP:ssä. Valtiollistuminen oli eräs vaihtoehtoliikkeiden kritiikin kohde. Kansandemokraattien valtiollistuminen oli porvarilliseen valtioon integroitumista, kun taas vaihtoehtoliikkeiden kritiikki kohdistui kattavammin valtioon ja edustuksellisen demokratiaan. Kansandemokraatit kuitenkin

³⁸⁸ HS 2.4.1983 ”Työväenliikkeen kriisistä kommunistiseen vapautusliikkeeseen”.

³⁸⁹ Leevi Lehto oli Arvo Aallon poliittinen sihteeri ja Juhani Ruotsalo puolestaan Taisto Sinisalon. Sundholm, 2014, s. 12.

³⁹⁰ HS 2.4.1983 ”Työväenliikkeen kriisistä kommunistiseen vapautusliikkeeseen”. Lehdon ja Ruotsalon teksti oli merkittävä ja luettu kansandemokraattien sisällä. Koska rajaan käsittelyn kansandemokraattien omiin foorumeihin, en käsittele Lehdon ja Ruotsalon Helsingin Sanomiin kirjoittamaa tekstiä tässä laajemmin.

suhtautuivat välillä vastaanottavaisesti ja samaistuvasti vaihtoehtoliikkeiden esittämään kritiikkiin, koska kritiikin saattoi ottaa porvarillisen valtion kritiikkinä.

Kansandemokraattien ja vaihtoehtoliikkeiden tavoitteissa nähtiin yhtäläisyyksiä, ja erityisesti yhteiskunnallinen oppositioasema - tai kokemus siitä - yhdisti kansandemokraatteja ja liikkeitä. Yhteistyöpuheista huolimatta institutionaalisia suhteita kansandemokraattien ja vaihtoehtoliikkeiden välille ei luotu, jos se olisi ollut mahdollistakaan. Kansandemokraateille tärkeintä oli kuitenkin työväenluokan luottamuksen saavuttaminen, eikä uusien, pahimmassa tapauksessa perinteistä kannattajakuntaa karkottavien yhteiskuvioiden virittäminen.³⁹¹

6. Vihreät puoluepoliittisena haastajana – edistyksen voitto ja irrationalinen protesti

Suomen vihreiden synty kytkeytyy jälkimaterialistisen arvojen voittokulun yhteydessä syntyneisiin vaihtoehtoliikkeisiin.³⁹² Vihreitä puolueita syntyi Länsi-Euroopan markkinatalousmaihin 1980-luvun alussa ja niiden kaikkien taustalla oli paikallista vihreää liikehdintää, jossa oli samoja piirteitä yli valtorajojen.

Olavi Borgin mukaan Suomen vihreät vaikuttavat saaneen vain vähän vaikutteita Keski-Euroopasta. Vihreiden alkuaikojen keskeisiin hahmoihin kuulunut Osmo Soininvaara katsoo vihreiden juuren olevan 1960–1970 –luvun ei-puoluepoliittisessa uusvasemmistossa, ja Olavi Borg laajentaisi taustaa lisäämällä siihen ”sodanjälkeisten nuorten sukupolvien reformatorisen yhteiskunta-aktiivisuuden”.

³⁹³

Ronald Inglehartin mukaan vihreillä puolueilla oli paljon laajempi mahdollinen valitsijakunta kuin niiden saama ääniosuus antaisi ymmärtää. Jälkimaterialistisia arvoja korostavat äänestävät todennäköisemmin uuden politiikan (new politics) puolueita: vihreitä tai uusvasemmistolaisia puolueita tai perinteisiä vasemmistopuolueita. Vain pieni osa Inglehartin tutkimista koulutetuista ja yhteiskunnallisesti ja tiedollisesti valveutuneista (cognitively mobilized) jälkimaterialisteista äänesti oikeistoa tai keskustaa. Materialistisia arvoja korostavat taas äänestivät todennäköisemmin oikeistopuolueita, jos he ovat koulutettuja ja poliittisesti aktiivisia (cognitively mobilized).

³⁹¹ Esim. Taisto Sinisalonen esitys SKP:n taisteluvoiman yhteistyön lujittamisen tehtävät, SKP:n keskuskomitean pöytäkirja 22.4.1983, liite 41, Kansan Arkisto.

³⁹² Esimerkiksi ympäristökysymys politisoitui paikallisesti Kojjärven kaltaisissa episodeissa, mutta liikehdinnällä oli kansainvälinen tausta. Vihreiden puolueiden taustalla olevalla vihreällä liikkeellä viitataan ei-puoluepoliittiseen moniaineksiseen yhteiskunnallis-poliittisiin ryhmittymiin, joita ympäristökysymys enemmän tai vähemmän yhdisti ja oli laaja heterogeeninen rintama. Borg, 1988, s. 1.

³⁹³ Borg, 1988, s. 6.

Poliittisesti passiiviset ja kouluttamattomat materialistisia arvoja korostavat taas äänestävät todennäköisemmin perinteistä vasemmistoa.³⁹⁴

Tutkimuksessa vihreiden puolueiden politiikkaan tulon on katsottu olevan enemmän vasemmiston kuin oikeiston haaste.³⁹⁵ Suomen vasemmiston ja varhaisten vihreiden yhteys näkyy myös siinä, että Markku Jalosen tutkimat vihreät valtuutetut aikaisempaan samaistumiskohteenaan puolueista eniten SKDL:ää (17,5 %) ja SDP:tä (11,3 %). Keskeistä on myös, että puolet vihreistä valtuutetuista ei samaistunut aiemmin mihinkään puolueeseen.³⁹⁶ Myös Jukka Paastelan mukaan varhaiset vihreät liittoutuivat valtuustoissa ja eduskunnassa enemmän vasemmiston kuin oikeiston kanssa, ja useammin liittolainen oli SKDL. Paastela selittää tilannetta muun muassa SKDL:n asemalla oppositiopuolueena ja yhteisillä intresseillä, kuten julkisen liikenteen kannattamisella.³⁹⁷ Vasemmiston ja vihreiden yhteyttä 1980-luvun alussa ei voi tutkimuksen perusteella väittää merkittäväksi, mutta vasemmisto ja erityisesti järjestelmäkriittinen SKDL oli sen perusteella kilpailuasetelmassa uuden radikaalin poliittisen liikkeen kanssa.

Olavi Borgin mukaan vihreitä yhdistävät viisi periaatetta, jotka ovat pyrkimys ihmisen ja luonnon tasapainoon, sosiaalisen vastuun periaate, ruohonjuuritason toiminnan korostaminen järjestelmäkeskeisen ajattelun sijaan, väkivallattomuus ja hallinnon hajauttaminen. Vihreiden henkiset juuret ovat Borgin mukaan 1970-luvun alussa virinneessä eurooppalaisessa ympäristökeskustelussa.³⁹⁸

1980-luvun alussa Länsi-Euroopan parlamentteihin pyrkineet vihreät katsottiin ensisijaisesti ympäristökysymyksen ajajiksi, ja Vihreä Liitto muodostui hyvin olennaisesti ympäristökysymyksen ympärille. Esimerkiksi Esa Konttisen tulkinnan mukaan vihreä liike sai alkunsa Kojjärveltä vuonna 1979 ja järjestäytyi puolueeksi 1980-luvulla.³⁹⁹ Alkuaikoinaan vihreät kokoontuivat usein pitämään valtakunnallisia tapaamisia ja seminaareja, joissa määriteltiin liikkeen linjaa.⁴⁰⁰ Vihreää liikettä ja Vihreää liittoa tutkinut Olavi Borg katsoo, että ympäristön poliittisuus yhdisti vihreitä erityisesti, vaikka liike oli moniaineksinen koostuen esimerkiksi vammaisliikkeestä, feministeistä, ydinasevastaisuudesta ja uudesta rauhanliikkeestä.⁴⁰¹ Rauli Mickelsson on kutsunut vihreiden vuosia 1983–1984 ”fuusioituvien ryhmien” ajaksi.⁴⁰² Myös ulkoparlamentaarisena ja ”vanhaa”

³⁹⁴ Inglehart, 1990, s. 371-378.

³⁹⁵ Kitschelt, 1988, Rohrschneider, 1993, Inglehart, 1997, s. 317-320, Liukkonen, 2010, s. 87-88. Carter 2006.

³⁹⁶ Jalonen, 1988, s. 17–25.

³⁹⁷ Paastela, 1987, s. 76.

³⁹⁸ Borg, 1988, s. 2-3.

³⁹⁹ Konttinen, 2012, s. 168.

⁴⁰⁰ Borg, 1988, s. 2-10.

⁴⁰¹ Borg, 1991.

⁴⁰² Mickelsson, 1991a, s. 83.

politiikantekotapaa vastustava hierarkiaton organisoituminen oli keskeistä vihreässä liikkeessä ja varhaisessa Vihreässä liitossa. Suhde organisoitumistapaan ja hallituskoalitioihin osallistumiseen jakoi vihreitä sisäisesti niin Suomessa kuin esimerkiksi Länsi-Saksassa, jossa vihreät tekivät ensimmäisen todellisen läpimurtonsa.⁴⁰³

Vihreä liitto rakentui olennaisesti heterogeeniselle kansalaisliikepohjalle, mutta puolueessa vaikutti sen liikeaikana vahvasti myös syväekologinen fraktio. Muun muassa Pentti Linkolan, Eero Paloheimon ja Erkki Pulliaisen luotsaamat syväekologit (tai ekologit) halusivat vihreiden mahdollisen puolueen keskittyvään pelkästään ekologiin kysymyksiin ja nojaavan biologiaan ja luonnontieteisiin.⁴⁰⁴ Syväekologinen fraktio vaati myös nopeaa keskusjohdetuksi puolueeksi järjestäytymistä, eli sen käsitys politiikan teon tavasta erosi vihreän liikkeen valtavirrasta yhtä paljon kuin käsitys prioriteeteista. Vihreiden hajaannus kärjistyikin, kun syväekologit alkoivat perustaa omaa puoluettaan, mikä pakotti valtavirtavihreät toimimaan.⁴⁰⁵ Valtavirtavihreys oli uuden politiikan mukaista jälkimaterialistista pluralismia, mutta syväekologeja voisi luonnehtia jopa äärimaterialisteiksi sikäli, että heidän ajattelussaan kaikki oli alisteista luonnonvarojen määrittämälle todellisuudelle ja ekokatastrofin torjumiselle. Parlamenttiin pyrkiminen ei ollut Suomen vihreille itsestään selvä tavoite. Puolueeksi järjestäytymisessä nähtiin liikkeen kuoleman alku.

Ronald Inglehartin mukaan jälkimaterialistille arvoille loi elintilaa luokkaperustaisuuden merkityksen lasku äänestyskäyttäytymisessä.⁴⁰⁶ Sami Borgin, Pertti Pesosen ja Risto Sänkiähoon tutkimus suomalaisista vaalien valitsijakuntana kertoo samansuuntaista: suomalaiset hakivat 1980-luvulla luokkansa enenevässä määrin ”weberiläisittäin” statuksen mukaan, eikä ”marxilaisittain” tuotantorakenteen perusteella. Yleistäen käsitykset ns. suurlakon ristiriitojen jyrkkyydestä ovat lieventyneet, ja rikkaiden ja köyhien tai työntekijän ja työnantajan välinen ristiriita oli menettänyt merkitystään. Tutkimuksen mukaan ristiriidan ohi on ajanut ”käsitys luonnonsuojelijoiden ja elinkeinoelämän etujen vastakkaisuudesta”.⁴⁰⁷

Vihreät toimivat tuotantorakenteista ja luokkasamaistumisesta riippumattoman uuden politiikan subjektina. He kiistivät oikeisto-vasemmisto -akselin itsestään selvän legitimiteetin politiikan

⁴⁰³ Parkin, 1994, s. 127–129.

⁴⁰⁴ Ks. esim. Remes ja Sohlstén, 2007, s. 50–57.

⁴⁰⁵ Remes ja Sohlstén, 2007, s. 32–35.

⁴⁰⁶ Inglehart, 1977, s. 14.

⁴⁰⁷ Borg, Pesonen & Sänkiäho, 1993, s. 494–499. Vaalikansan äänivalta- tutkimuksen tulokset koskevat erityisesti eduskuntavaaleja 1987 ja 1991, mutta koska arvomuutokset ovat pitkänkeston muutoksia, voidaan tulosten olevan relevantteja 1980-luvun alun kannalta. Luonnonsuojelijoiden ja elinkeinoelämän ristiriidan nostaminen perinteisten vastakkainasettelujen ohitse kuulostaa uskaliaalta, mutta ainakin sen voi olettaa tulleen vanhojen ristiriitojen ohelle.

perusristiriitana ja muodostivat yksilökeskeisen ja heterogeenisen rintaman, jolle tuotantorakenteesta kumpuava poliittinen identiteetti oli toissijainen.

Keskeinen ristiriita vanhojen puolueiden ja vihreiden välillä oli siis suhde modernisaatioon ja vanhojen suurten poliittisten kysymysten ensisijaisuuteen sekä myös suhde keskitettyyn hallintoon ja valtioon. Vanhat puolueet tarjosivat kollektiivisen yhteisön samaistuttavaksi ja parlamentaarisen näkökulman yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, kun taas varhaiset vihreät toimivat järjestelmän näkökulmasta yksittäisten aiheiden parissa. Vihreät eivät tarjonneet yhteiskunnan kehittämiseen kokonaisvaltaista oppia, jollaista vanhat liikkeet pitivät uskottavuuden välttämättömänä ehtona.

6.1. Vihreiden läpimurto - eduskuntavaalit 1983

Jälkimaterialistiset arvot ja ympäristökysymys tekivät parlamentaarisen läpimurtonsa Suomessa vuoden 1983 eduskuntavaaleissa, kun vihreiden ehdokaslistat saivat kaksi paikkaa Helsingin vaalipiiristä.⁴⁰⁸ Aikalaistodellisuuteen ”vihreät” oli muodostunut vaihtoehtoliikkeitä kokoavaksi käsitteeksi. Vihreiden vaihtoehtolistojen ehdokkaita oli seitsemässä vaalipiirissä. Vihreän Liiton historiateoksen mukaan ehdokkaat painottivat vaaliohjelmissaan ympäristökysymystä, vammaisten oikeuksia ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä vaativat työn käsitteen uudelleenmäärittelemistä ja esittivät talouskasvukritiikkiä.⁴⁰⁹ Vihreiden vaalimenestystä edelsi vihreiden läpimurto erityisesti Keski-Euroopan monipuoluedemokratioissa, joissa pienillä puolueilla oli paremmat mahdollisuudet päästä läpi.⁴¹⁰

Vihreitä käsiteltiin kansandemokraattisen lehdistön vaalijutuissa vain vähän. Ympäristökysymys, joka näyttäytyi kansandemokraateille vihreiden politiikan tärkeimpänä sisältönä, oli kuitenkin esillä paikallisten ympäristöteemojen muodossa. Esimerkiksi Kymijoki-liikkeen tarve, Ounasjoen valjastamisen torjuminen ja suojele olivat Tiedonantajan otsikoissa. Myös ihmisen asuinympäristö, historiallisten rakennusten suojele ja ”Turun tauti” nousivat esiin.⁴¹¹ Tiedonantaja esitti vähemmistöläiset poliitikot, erityisesti Ounasjoen tapauksessa Esko-Juhani Tennilän, paikallisen ympäristön puolustajina. Tiedonantaja korosti pääoman ja ihmisten välistä vastakkainasettelua kirjoittamalla tehtaiden ja yritysten piittaamattomuudesta luontoarvoista.⁴¹² Samaan aikaan kun

⁴⁰⁸ Borg, 1991, s. 187. Vihreät olivat päättäneet lähteä vaaleihin erillisillä listoilla ilman puolueorganisaatiota, mutta esimerkiksi kansandemokraattinen lehdistö puhui heistä vihreinä.

⁴⁰⁹ Remes & Sohlstén, 2007, s. 31.

⁴¹⁰ Remes & Sohlstén, 2007, s. 10 ja s. 13. Vuonna 1983 tapahtui vihreiden puolueiden organisoitumista Hollannissa ja Sveitsissä ja vaalimenestystä vihreät saivat Saksan ja Suomen lisäksi Italiassa ja Islannissa.

⁴¹¹ Rakennussuojelulaki estäisi Turun taudin, Tiedonantaja, 8.2.1983, s. 7.

⁴¹² Kotkalaislääkäri vaatii: tarvitaan Kymijoki-liike, Tiedonantaja 28.1.1983, s. 10, Tennilä: Ounasjoen valjastamisen hyöty vähäinen, Tiedonantaja, 26.1.1983, s.20, Asukkaat kaatopaikan jatkeeksi, Tiedonantaja, 20.1.1983, s. 9.

Tennilä ja Lapin vähemmistöläiset halusivat suojella Ounasjoen, vaadittiin vaalien alla Soklin kaivoksen avaamista, jotta Lappiin saataisiin työpaikkoja.⁴¹³

Ounasjoki oli selvästi vähemmistölle keskeinen vaaliteema Lapissa.⁴¹⁴ Lapissa SKDL oli jakaantunut kahdelle listalle, kun Esko-Juhani Tennilää ei otettu puolueen viralliselle ehdokaslistalle. Tiedonantaja käytti paljon palstatilaa Tennilän esillä pitämiseen, mikä tapahtui paljon Ounasjoen kautta. Ounasjoen suojeleminen oli enemmistöä ja vähemmistöä yhdistänyt vaaliteema, josta myös Kansan Uutiset kirjoitti tiheään. Ounasjoen tapausta esimerkkinä käyttäen Kansan Uutiset varoitteli SKDL:n puheenjohtaja Kalevi Kivistön suulla, että porvaristolle ympäristöarvot eivät ole tärkeitä. Kivistö asettui ympäristöarvojen taakse ja samalla asetti kansandemokraatit Ounasjoen tapauksessa jälkimaterialistisen suojelupolitiikan kannattajaksi luonnonvarojen voimaperäistä hyödyntämistä vastaan. Tärkein viesti on kuitenkin lyhyen etusivun jutun lopussa: ympäristökysymykset eivät ole erillään yhteiskunnallisista ristiriidoista.⁴¹⁵ Paikallinen ympäristökysymys kansandemokraateille tärkeässä Lapissa kelpasi vaaliaseeksi enemmistölle ja vähemmistölle. Ounasjoki oli kansandemokraateille myös esimerkki ympäristökysymysten palautumisesta yhteiskuntaluokkien ristiriitaan. Kansandemokraattien aktiivisuuden esittely ympäristöasioissa ilmensi tietoisuutta vihreiden uhasta.

Ajatus kansandemokraattien äänen valumisesta vihreille elikin lehdistössä. Kauko Kivinen kirjoitti Kansan Uutisissa, että kansandemokraatit olivat ympäristönsuojelussa ainoa uskottava voima, ja kansandemokraateilta vihreille valuvat äänet ovat ympäristöasian tappioksi. SKDL on taistellut ”ympäristön puolesta voitontavoittelua vastaan.”⁴¹⁶ Kivinen ei katsonut vihreiden kykenevän olemaan todellisen eli kansandemokraattien vaatiman systeemisen muutoksen tekijöitä. Kivinen teki havainnon, että esimerkiksi Saksassa vihreät ovat menneet ulkopolitiikassa ja talouspolitiikassa suurpääoman puolelle. ”Suurpääoman kanta” voi viitata mihin tahansa liberaaliin länsimielisyyteen. Toisaalta Saksassa vihreät nousivat parlamenttiin nimenomaan vastustamalla Naton euro-ohjusten asettamista Saksan maaperälle.⁴¹⁷

Suomen vihreitä ei käsitelty Tiedonantajan ja Kansan Uutisten vaaliuutisoinnissa ennen eduskuntavaaleja 1983 juuri lainkaan. Selitys löytyy muun muassa SKDL:n vaalijaoston johtoryhmän linjauksesta, jonka mukaan vihreitä teemoja oli pidettävä esillä kansandemokraattisessa julkisuudessa, mutta ”vihreiden listat ja niillä olevat henkilöt on nähtävä vaalikamppailussa

⁴¹³ Esim. Tennilä vaatii: Raju kansanliike Soklin avaamiseksi, Tiedonantaja 17.3.1983.

⁴¹⁴ Esim. Lapin väki: Nyt vedetään punaista viivaa, Tiedonantaja 1.2.1983.

⁴¹⁵ Kivistö: Porvaristolle voitontavoitteluympäristöä tärkeämpi, Kansan Uutiset, 5.3.1983.

⁴¹⁶ Kauko Kivinen: Vihreät vennamolaiset, Varsinais-Suomi -liite, Kansan Uutiset, maaliskuu 1983.

⁴¹⁷ Paul Rantanen: On aika nähdä suuret linjat, Varsinais-Suomi -liite, Kansan Uutiset, maaliskuu 1983.

kilpailevana vaaliliittona eikä niiden ehdokkaita ole luonnollisestikaan syytä tehdä tunnetuksi kansandemokraattisissa lehdissä.” Vihreiden ehdokkuus suuntaisi johtoryhmän mielestä vaalikeskustelua joka tapauksessa. ⁴¹⁸ Muiden puolueiden kohdalla ei vastaavaa kieltoa tehty. Vihreiden äänestämisen käsittelyn välttely ei kuitenkaan tarkoita, että vihreille valuvia ääniä olisi pelätty enemmän kuin perinteisempiä äänisiirtymiä. Kansandemokraatit halusivat tukkia uuden vuoden heti alkuunsa vaikenemalla vaihtoehdosta. Esimerkiksi SMP:n kohdalla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin osallistua keskusteluun.

Vihreitä käsiteltiinkin sisäisessä keskustelussa. Vaalijaoston idearyhmä seurasi yhteiskunnallista keskustelua ja teki poimintoja teemoista, joihin vaalityössä olisi reagoitava. Idearyhmän paperin laatinut vaalityön johtoryhmän puheenjohtaja Esko Vainionpää oli saanut Martin Scheyniniltä tiedoksi, mitä Pekka Haavisto oli Soihdun kokouksessa selostanut vihreiden vaalityöstä. Teemoiksi oli Haaviston mukaan tulossa ”viides ydinvoimala, työttömyys, kansalaispalkka, uusi teknologia, luonnonmukainen maatalous, kehitystyö ja siinä erityisesti Suomen asema, pidemmän ajanjakson perspektiivit, rauhan kysymykset, naiskysymys, vallan hajautus, kollektiiviasuminen ja jotain kulttuurista.”

Vainionpää katsoi paperissaan, että vihreät nostaisivat äänestysaktiivisuutta erityisesti nuorten keskuudessa ja ääniä menisi kansandemokraateiltakin. Olisi siis arvioitava, mikä kansandemokraattien reaktio vihreiden ehdokkuuteen on.

Olisi ilmeisesti hyvä käyttää perusteltu, mutta ei hyökkäävä puheenvuoro siitä etteivät tällaiset henkilökohtaisen elämän ratkaisut ratkaise yhteiskunnallisia ongelmia. Ne saattavat olla tyydytystä tuovia ja ne voidaan kokea moraalisesti hyväksyttävänä, mutta yhteiskunnan ongelmia ne eivät ratkaise.

Vainionpää kuitenkin varoitti ylimielisyydestä ja vähättelystä. ⁴¹⁹ Kansandemokraattisen lehdistön esiintyminen vaalien alla oli Vainionpään kehotuksen mukainen – lehdistö korosti sitä, että kansandemokraateilta löytyi ratkaisuja vihreiden esiintuomiin ongelmiin.

Vaalityön johtoryhmä tai SKDL:n liittohallitus ja liittoneuvosto eivät muuten käsitelleen vihreitä listojen vaalien alla uhkana tai relevanttina muuttujana. Vihreät olivat keskustelun määrittäjiä, mutta eivät erityisen varteenotettavia kilpailijoita. Vaalityön johtoryhmän tärkeitä poliittisia kysymyksiä olivat esimerkiksi hallitusyhteistyö, Kokoomuksen nousu, asehankinnat, sosiaaliturva, Manu-ilmiön SDP:lle tuomasta noste sekä tietenkin puoluehajaannus ja SKDL:n näkökulmasta SKDL:n ja SKP:n

⁴¹⁸ SKDL:n vaalityön johtoryhmä, 10.1.1983. Vihreiden ehdokkuus, Kokouspöytäkirja, liite 5. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴¹⁹ SKDL:n vaalityön johtoryhmä, 10.1.1983. Vihreiden ehdokkuus, Kokouspöytäkirja, liite 5. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

väliset ristiriidat.⁴²⁰ Ympäristön suojele oli kuitenkin listattu asiaksi, johon tuli varustautua vastaamaan vaalitehteissä.⁴²¹ Olipa energiapolitiikasta laadittuun sisäiseen tekstiluonnokseen lisätty kirjoituskoneella jälkeempään lause ”on pyrittävä ympäristöä säästävään energian käyttöön.”⁴²² Esko Vainionpää oletti vihreiden juuri ennen vaaleja mitatusta 1,5 prosentin kannatuksesta puolen tulevan SKDL:n äänestäjiltä. Pääosin kannatuksen laskun oletettiin tulevan Lapin piirin erotuskiistasta ja äänisiirtymän olevan SDP:n suuntaan.⁴²³

Suomen vaalien ohella kansandemokraattinen lehdistö seurasi juuri ennen Suomen vaaleja järjestettyjä Saksan liittotasavallan liittovaaleja ja myöhemmin myös Itävallan vaaleja⁴²⁴, joissa vihreät olivat ehdolla. Toimittaja Tapio Kari tuomitsi Tiedonantajassa saksalaisten vihreiden vaalikiertueen musiikkiohjelman ”yhtä sekalaiseksi kuin kaikki muukin vihreissä”. Hän katsoi, että vihreissä on niin monenlaisia ja eri suuntiin tempoilevia aineksia, etteivät elinmahdollisuudet puolueena ole kaksiset. Kari sovelsi vihreisiin omassa puolueessaan näkemiään ristiriitojen lakeja. Koska vihreät ylittivät äänikynnyksen ja pääsivät parlamenttiin, olisi seuraavana tehtävä väkeä jakavia poliittisia linjauksia.⁴²⁵

Kari katsoi, että liittotasavallan vihreiden kevyt organisaatio ei ole eduksi heille vaaleissa ja hän nimitti vihreiden löyhää vaaliyhdistystä ”surkeaksi organisaatioksi”. Perinteisten puolueiden kaltaisen puoluekoneiston puuttumisen Kari katsoi tuovan uskottavuusvajetta ja toiminnan tehottomuutta. Toisenlaiset toimintatavat olivat heikkous, vaikka niissä oli kansandemokraattien ihailemia ruohonjuuritason joukkoliikkeen piirteitä. Epämääräisenä nähdystä joukkoliikkeestä ei ollut poliittiseksi vaikuttajaksi marxilais-leniniläisen tehokkaan organisoitumisen puuttuessa.

Saksan vihreä liike oli ensimmäinen, joka pääsi parlamenttiin asti, kun Saksan vihreät ylittivät viiden prosentin äänikynnyksen. Saksan liittotasavallan vaalien jälkeen ei vihreiden pääsyä parlamenttiin juurikaan käsitelty. Vihreiden pääsy liittotasavallan parlamenttiin kuitattiin Tiedonantajassa yksinkertaisella maininnalla. Tiedonantajan pääkirjoituksessa 9. 3. käsiteltiin Saksan vaalitulosta Euroopan ydinohjusvarustelun kannalta, eikä vihreitä mainita pääkirjoituksessa lainkaan, vaikka he Tiedonantajan mukaan ilmoittivat päätavoitteekseen yhdysvaltaisten ydinohjuksia vastaan.

⁴²⁰ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 14.2.1983. Kokouspöytäkirja, liite 6. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴²¹ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 21.2.1983. Kokouspöytäkirja, liite 3. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴²² SKDL:n vaalityön johtoryhmä 21.2.1983. Kokouspöytäkirja, numeroimaton liite, ”Vaalitentti”. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴²³ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 21.2.1983. Kokouspöytäkirja, liite 5. SKDL:n vaalityön johtoryhmä 14.3.1983. Kokouspöytäkirja, muistio. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴²⁴ ”Vihreät tulossa myös Itävallassa”, Kansan Uutiset, 23.4.1983, s. 7.

⁴²⁵ Tapio Kari: Vihreä toukka haluaa perhoseksi parlamenttiin, Tiedonantaja, 3.3.1983.

Tiedonantaja analysoi Saksan liittotasavallan vaalituloksen tarkoittavan yksinkertaisesti oikeistolaistumista.⁴²⁶

Parlamentteihin kurkottavat vihreät olivat vahvasti kansainvälinen ilmiö. Saksan vihreiden toiminnalla oli relevanssia Suomenkin kannalta, ja ilmiötä saattoi Saksan vihreiden kautta seurata etäältä. Kansandemokraatit katosivat pääkilpailijoikseen SDP:n, SMP:n ja Keskustan. Julkaisipa Tiedonantaja kansainvälisen artikkelin kommunisteista ja uusista liikkeistä, mutta artikkelissa tai sen ohessa ei käsitelty Suomen uusia liikkeitä ja uutta politiikkaa varteenotettavana parlamentaarisenä toimijana, vaikka vaalit olivat tulossa.⁴²⁷ Opiskelijaliiton Soihtu jatkoi vihreitä ilmiönä, muttei kilpailijana tarkastelevaa käsittelytapaa. Soihtu julkaisi ennen vaaleja vihreiden ja kansandemokraattien suhdetta käsittelevän keskustelutilaisuuteen perustuvan jutun, jossa mukana oli Pekka Haaviston, Matti Hyvärisen, Kati Juvan ja Perttu Rastan puheenvuoroja.⁴²⁸ Jutussa ei lopulta käsitelty itse vaaleja, mutta se pureutui laajemmin vihreiden tuloon politiikkaan ja kansandemokraattien suhdetta vaihtoehtoliikkeisiin.

Kansandemokraatit näkivät vihreät edistyksellisenä ja positiivisena ilmiönä, jonka uskottavuus oli kuitenkin kyseenalainen ja jonka olisi lopulta parempi pysyä marginaalissa. Varteenotettavana kilpailijana vihreitä ei julkisesti esitetty, vaikka esimerkiksi nuorten äänestyskäyttäytyminen herätti huolia.⁴²⁹ Vihreiden esiintyminen omilla listoillaan katsottiin oireeksi siitä, että työväenliike ei ole kyennyt tarjoamaan edustuksellista vaikuttamisen väylää uusiin kansalaisliikkeisiin osallistuneille ihmisille.⁴³⁰ Vihreiden potentiaaliset äänestäjät olisivat kuuluneet kansandemokraateille systeemikriittisyytensä vuoksi, mutta uhaksi ja kilpailijaksi vihreiden listoista ei ollut.

6.2. Eduskuntavaalien jälkeen vihreät oli huomioitava

Vihreiden listat saivat kaksi paikkaa, kun SKDL kärsi historiansa suurimman tappion.⁴³¹ Vihreistä eduskuntaan nousivat Kalle Könkkölä Helsingistä ja Ville Komi Uudeltamaalta. Komi profiloitui

⁴²⁶ Tapio Kari: Straussista Länsi-Saksan vahva mies? Tiedonantaja, 8.3.1983, s. 10–11, Vaalitulokset ja ohjukset (pääkirjoitus), Tiedonantaja, 9.3.1983.

⁴²⁷ Kommunistit ja uudet liikkeet, Tiedonantaja, 16.2.1983, s. 14.

⁴²⁸ Pekka Haavisto, Matti Hyvärinen, Kati Juva ja Perttu Rastas: Vihreät listat, SKDL ja vaalit, Soihtu 1/1983, s. 23–27.

⁴²⁹ Tiedonantaja, Vaaleja ei ole vielä ratkaistu, 21.1.1983, s. 12–13.

⁴³⁰ Vaalit edessä – mitä tekee SKP, Tiedonantaja, 18.2.1983, s. 17.

⁴³¹ SKDL:n paikkamäärä romahti kolmestakymmenestäviidestä kahteenkymmeneenseitsemään. SKDL menetti ääniä sosialidemokraateille, vihreille ja vaalit kansandemokraattien yllätykseksi voittaneelle SMP:lle. SKDL:n vaalityön johtoryhmä 23.3.1983. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

luonnonsuojelijana ja kojärveläisenä, Könkkölä taas vammaisten edunvalvojana, jollaisena kansandemokraattinen lehdistökin häntä profiloit. ⁴³²

Kansan Uutisten vaalienjälkeinen pääkirjoitus katsoi vihreiden menestyksen olevan edistyksellisen yhteiskuntapolitiikan voitto. Vihreiden menestys oli oppitunti ”vakavista unohduksista poliittisessa työssä” vanhoille puolueille ja erityisesti SKDL:lle. ⁴³³ Kansan Uutiset lähinnä totesi vihreiden mukaantulon uutena ilmiönä analysoimatta asiaa tarkemmin. Ville Korsi ja Kalle Könkkölä esiteltiin lyhyessä jutussa. ⁴³⁴ Vihreistä kerrottiin, etteivät he aio vielääkään perustaa puoluetta ja kansanedustajiksi valitut aikovat pysyä kiinni vaihtoehtoliikkeiden perustason toiminnassa. ⁴³⁵ Kun vihreät olivat eduskunnassa tosiasia, ei kuoliaaksi vaikenemisesta ollut enää hyötyä.

Eduskuntavaalien jälkeen julkaistun Varsinais-Suomi -liitteen mukaan SKDL oli ollut Kaarinassa ”vihreitten asialla” jo vuosia. ⁴³⁶ Se tarkoitti esimerkiksi luonnonsuojelusuunnitelman laatimisen ja ympäristölautakunnan perustamisen vaatimista. Tarve tuoda esille kansandemokraattien paikallista ympäristösuojelupolitiikkaa kumpusi osaltaan vihreiden vaalimenestyksestä. Omaa ympäristösuojeluosaamista ja kunnallispoliittisessa koneistossa tehtyä työtä piti tulkita uudessa kehyksessä. Kansandemokraattien vihreällä asialla oleminen oli perinteistä ympäristösuojelupolitiikkaa, jollaista tehtiin jo 1970-luvulla. Kunnallinen luonnonsuojelutyö ei ollut sama asia kuin ympäristön ja ekosysteemin itseisarvoksi nostaminen, mutta haasteeseen kuitenkin yritettiin vastata tai ainakin selittää tehtyä kunnallispolitiikkaa vihreiden vaalit voittaneiden agendojen mukaiseksi.

Todellisempaan kilpailijana Kansan Uutiset näki kuitenkin vennamolaisuuden, joka oli vaalipäällikkö Antero Hautamäen mukaan vienyt SKDL:n ääniä vihreitä pahemmin. ⁴³⁷ SMP sai toisen suuren vaalivoittonsa vuoden 1983 eduskuntavaaleissa, ja kansandemokraatit katsoivat vennamolaisen populismin olevan vihreätä radikalismia ja perusteiden kyseenalaistamista suurempi uhka. Toisaalta vennamolaisuus selitettiin protestiksi ja yhteistyökyvyttömäksi ”pahantuulisuudeksi” sen sijaa, että se olisi nähty yhteiskunnallisena liikkeenä. ⁴³⁸ Vihreisiin ei vastaavia kuvauksia liitetty, vaikka sekin olisi voinut olla mahdollista. Kansandemokraattien parlamentaarinen orientaatio näkyi vennamolaisuuden arvottamisessa suuremmaksi uhaksi. Vennamolaisuus vei enemmän ääniä, ja se

⁴³² Mickelsson, 2007, s. 253. Vihreät olivat pärjänneet kuntavaaleissa jo ennen vuoden 1983 eduskuntavaaleja. ”Vammaisten asioita ajamaan”, Tiedonantaja, 23.3.1983, s. 2.

⁴³³ Epävarmuus kasvaa, Kansan Uutiset, 23.3.1983, s. 2.

⁴³⁴ Helsinki: Kasvot vaihtuivat rajusti, Kansan Uutiset 23.3.1983 s. 18.

⁴³⁵ Vihreät eivät aio vieraantua, Kansan Uutiset, 23.3.1983, s. 21.

⁴³⁶ SKDL ollut Kaarinassa vihreiden asialla vuosia, Kansan Uutiset, Varsinais-Suomi -liite, 7.4.1983, s. 17.

⁴³⁷ Vihreät veivät nuorten ääniä, Kansan Uutiset, 25.3.1983, s. 17.

⁴³⁸ Juorkunan Jussi: Kansakunnan kuumemittari, Kansan Uutiset, 23.3.1983, s. 2.

oli siksi isompi uhka kuin uusi järjestelmäkriittinen liike, vaikka vennamolaisuus toisaalta luokiteltiin vain populismiksi. Vihreiden uhka hahmottui yhä epämääräisenä, ja kansandemokraatit katsoivat vaalitappion syyksi ennen kaikkea puoluehajaannuksensa, jota vaalianalyysseissa käsiteltiin eniten.

SOL puolestaan katsoi Tiedonantajassa, että kansandemokraattisella liikkeellä on peiliin katsomisen paikka vihreiden ja vennamolaisten äänestämiseksi kanavoituneen protestin takia.⁴³⁹ Vähemmistökommunistit katsoivat äänien menneen vihreille ”selkeän vasemmistolaisen vaihtoehdon” puuttuessa, mikä on selvä viittaus kansandemokraattien enemmistön linjan kelpaamattomuuteen.⁴⁴⁰ Vähemmistön mukaan epäonnistunut vihreiden arvojen haltuunotto oli esimerkki epäonnistumisesta vaihtoehdon esittämisessä.

SKP:n pääsihteeri Arvo Aalto puolestaan katsoi Kansan Uutisissa, että vihreille valuneet äänet pakottavat kansandemokraatit vaikuttavampaan esiintymiseen tulevaisuuden kannalta suurissa asioissa.⁴⁴¹ Vihreille menneiden hairahtaneiden äänestäjien katsottiin kuuluvan kansandemokraateille, ja heidän takaisinsaamisensa nähtiin mahdollisena. ”Tulevaisuuden kannalta suuret asiat” viittasi selvästi ympäristön ja talouskasvun ristiriitaan. Arvo Aalto piti vihreiden edustamia arvoja oikeina ja legitiimeinä. Vihreiden haaste oli oikea, mutta äänestäjien pitäisi nähdä, että vaadittavan systeemisen muutoksen toteuttaa SKDL.⁴⁴²

SKDL:n varapuheenjohtaja Vappu Säilynoja ennakoi liittoneuvoston kokouksessa, että vihreät vievät varmasti kansandemokraattien äänestäjiä vuoden 1984 kuntavaaleissa. Vihreää liikettä suurempana uhkana Säilynoja piti kuitenkin kansandemokraattien perinteisen kannattajapohjan äänen valumista SMP:lle.⁴⁴³

Puoluehajaannuksen ja SKP:n Lapin piirinjärjestön riittävän tilanteen vuoksi kansanedustajaehdokkaiden listalta pudotettu vähemmistöläinen Esko-Juhani Tennilän lista keräsi vuoden 1983 vaaleissa lähes 15 000 ääntä. Kansansuosikin pudotti Lapissa vaikuttanut radikaali enemmistösuuntaus eli ns. kirveslinja, joka pyrki vähemmistön erottamiseen puolueesta. Ympäristöaihe nousi Tiedonantajassa vaalivoiton erääksi syyksi. Turun leipuriammattiosaston puheenjohtaja Teppo Halmeen mukaan Tennilän esillä pitämä Ounasjoen asia yhdistettynä joukkotoimintaan selitti Tennilän suosiota:

⁴³⁹ SOL: Vasemmalle ja oppositioon, Tiedonantaja, 24.3.1983, s. 10.

⁴⁴⁰ Poliitikka vasemmalle – SKP eheäksi, Tiedonantaja, 7.4.1983, s. 9.

⁴⁴¹ Alto vaalitappion syistä: SKDL ei kyennyt toimimaan muutospaineen kanavana, Kansan Uutiset, 19.4.1983, s. 9.

⁴⁴² SKP:n pääsihteeri Arvo Aalto: Muutos alkaa lopettamalla Tiedonantaja, Kansan Uutiset, 27.3.1983, s. 3. Otsikon tason muutosteoksi oli kuitenkin nostettu hajaannuksen ilmapiirille tyypillisesti Tiedonantajan lakkauttaminen.

⁴⁴³ Vappu Säilynojan puheenvuoro liittoneuvoston kokouksessa. SKDL, hallinnollinen jaosto, liittoneuvoston kokous 29.10.1983. SKDL, liittoneuvoston pöytäkirjat 1D, CC, Kansan Arkisto.

”Esko-Juhani Tennilä saavutti loistavan tuloksensa juuri toimimalla ihmisten kanssa ihmisten ja ympäristön asialla, oli Ounasjoet, Soklit sun muut. Nyt mies on joutunut ryöpytykseen, kun puolue ei enää ole näitä asioita ajanut.”⁴⁴⁴

Kiinnostavaa on, että Halme niputti Ounasjoen ja Soklin saman asian osiksi, vaikka kaivostoiminta ja jokien suojeleminen ovat tausta-arvojensa kannalta ristiriidassa keskenään. Halmeelle Tennilän suosiota ei selittänyt hänen vankka asemansa marxilais-leninismen ihanteiden mukaisena kaaderina, vaan ajankohtainen ympäristön asialla oleminen ihmisten puolesta.

SKP:n pääsihteeri Arvo Aalto katsoi ympäristöliikkeen ja rauhanliikkeen suosion johtuvan kansalaisten pettymyksestä porvarillisen demokratian suomia vaikutusmahdollisuuksia kohtaan. Vihreiden menestys johtui siis yhteiskuntajärjestelmän puutteista. Aallon mielestä kommunistien piti olla mukana pettyneiden pyrkimyksissä:

”Kommunistiselle puolueelle, jonka lähtökohtana on toimintaa kansan kanssa, uusi tilanne on luonut todellisen haasteen, eikä sitä voi väistää. Kommunistien asiana on olla kehittämässä kansalaisten oma-aloitteista, suoraa ja välitöntä demokratiaa ja päätöksenteon valvontaa. Tämä on niveltävä kommunistien perinteisen toimintaan demokraattisten vapauksien ja demokraattisten laitosten vallan lisäämiseksi.”

Aalto totesi samassa kansalaisten luottavan vähemmän kommunisteihin, minkä vuoden 1983 eduskuntavaalitulos osoitti. SKP:n olikin Aallon mukaan ”kyettävä omalla toiminnallaan vakuuttamaan, että se on aito yhteiskunnallinen muutosvoima.” Kommunistit tavoittelivat uusien liikkeiden huomaan hakeutuneiden kansalaisten luottamusta.⁴⁴⁵

Puheenjohtaja Jouko Kajanoja puolestaan pohti Kommunistin pääkirjoituksessa vaalitappiota ainoastaan puoluehajaannuksen kautta. Kajanoja näki vaalituloksen oppituntina riitelevälle liikkeelle, mutta ei pohtinut liikkeen ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta tappioon. Puheenjohtajan epäkiitollinen tehtävä oli kaitsea riitelevää puoluetta kasaan, ja hajaannuksen syyttäminen oli virkavelvollisuus.⁴⁴⁶ Puoluehajaannus sai myös Soihdussa syytä niskoilleen enemmän kuin uusien vaihtoehtovoimien mukaantulo, vaikka Soihdussa toisaalta kritisoitiin vaalitappion selittämistä puoluehajaannuksella. Kansandemokraatit osoittivat Juha Keltin mukaan kyvyttömyytensä hegemoniataistelussa, ja tuon kyvyttömyyden teki näkyväksi nimenomaan vihreiden luoma kilpailutilanne. Vihreät nimittäin ”sentään asettivat nykyisen kehityssuunnan kyseenalaiseksi ja esittivät vaihtoehtoisia perspektiivejä” kun taas ”SKDL esitti oman voimattomuutensa ja latteutensa.”

⁴⁴⁴ Kari Hongisto: ”Vaalitappion synnä vetelä politiikka”, Tiedonantaja, 20.4.1983, s. 10–11.

⁴⁴⁵ Arvo Aalto: Uusi tilanne, uudet tehtävät, Kommunisti, 6/1983, s. 442–443.

⁴⁴⁶ Jouko Kajanoja: Vaalitappion opetukset, Kommunisti, 4/1983, s. 266–268. Kunhan SKP:n sisäinen tilanne saataisiin kansandemokraattisen liikkeen demokratiaihanteiden mukaiseksi, liikkeellä olisi kaikki eväät nousuun. Näin Kajanoja asetti puolueen saamisen byrokraattiseen ja hierarkkiseen ruotoon tärkeäksi, eikä hän kirjoittanut jälkimaterialistiseen haasteeseen vastaamisesta lainkaan.

Keltin mukaan aloite myös työelämän muutoksista oli SDP:llä ja vihreillä. Vihreät onnistuivat siis Keltin mukaan ottamaan kansandemokraateille kuuluneen yhteiskunnallisen opposition roolin haltuunsa eduskuntavaaleissa 1983. Syy oli selvä: kansandemokraatit olivat valtiollistunut yhteiskunnallinen liike, joka ei kyennyt esittämään vastauksia jälkimaterialistisiin kysymyksiin:

”Samoin SKP:n kyky esittää edes alustavia vastauksia uusiin ongelmiin oli heikko. Kuvaavaa on myös se, että uudet liikkeet nousevat arkielämästä ja sen muuttamisesta politiikan tasolle. SKDL:n toiminta taas määräytyy valtiollisen politiikan esityslistasta ja parlamentaarisesta kalenterista (ja lisäksi yleensä niistäkin myöhässä) ja jää ihmisille vieraaksi.”⁴⁴⁷

Soihdun toimituskunta vaihtui vuoden 1983 kolmannen ja neljännen numeron välissä. Kolmas numero lupasi takakannessaan, että tuleviin numeroihin on suunniteltu ”vihreän Suomen” käsittelyä, mutta aihe jäi puuttumaan.⁴⁴⁸ Toisaalta vuoden viimeisessä numerossa käsiteltiin yleisemmin uusia yhteiskunnallisia liikkeitä.⁴⁴⁹ ”Vihreä Suomi” saattoi tarkoittaa Soihdun toimituskunnalle hyvin laaja-alaista vaihtoehtoliikkeiden käsittelyä, jota Soihdussa harrastettiin muutenkin paljon vuonna 1983, tai sitten aihe unohtui tai poistettiin asialistalta.

Kansan Uutiset ja Tiedonantaja eivät pitäneet vihreiden hallitukseen tuloa käsittelemisen arvoisena vaihtoehtona. Komsu ja Könkkölä olivat myös itse ilmoittaneet, etteivät he ole käytettävissä.⁴⁵⁰

Kansandemokraatit katsoivat vuoden 1983 eduskuntavaalien jälkeen ympäristökysymyksen yhä tärkeämmäksi. Vihreiden kannatuksen katsottiin koostuvan ympäristökysymyksistä ja luonnonsuojelusta kiinnostuneista. Äänisiirtymä vihreille oli selvä, ja vaalityön johtoryhmä arvioi kuten jo ennen vaaleja, että SKDL:n menetti erityisesti nuorten ääniä.⁴⁵¹ Jorma Hentilän mukaan vihreille menneet äänet olivat ääniä yhteiskunnallisen edistyksen puolesta, Reijo Käkälä taas katsoi, että vihreille ja SDP:lle menneet SKDL:n äänet olivat merkki politiikan vakavasti ottamisesta verrattuna SMP:lle menneiden äänten protestiluonteeseen.⁴⁵² Nuoret ja muut kansandemokraatteihin pettyneet eivät äänestäneet vihreitä vain ympäristökysymyksen vuoksi, vaan kansandemokraattien vaaliarvio katsoi äänisiirtymän myös hallitsemistavan ja puolueiden, mukaan lukien SKDL:n valtiollistumisen kritiikiksi.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Juha Keltti: Mitä eduskuntavaalit voisivat opettaa, *Soihtu* 2/1983, s. 19–22.

⁴⁴⁸ *Soihtu* 3/1983.

⁴⁴⁹ *Soihtu* 6/1983.

⁴⁵⁰ Esim. Unto Järvinen: Porvarit laajentaisivat hallituspohjaa oikealle, *Kansan Uutiset*, 12.4.1983, s. 12–13.

⁴⁵¹ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 23.3.1983. Kokouspöytäkirja, liite 2. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁵² SKDL:n vaalityön johtoryhmä 23.3.1983. Kokouspöytäkirja, keskustelumuistio. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁵³ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 28.4.1983. Kokouspöytäkirja, liite 3. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

SKDL:n vaaliarvioluonnoksen mukaan kansalaisten yhteiskunnallisessa ja poliittisessa tavoitteenasettelussa oli tapahtunut muutos: rauha, luonto ja tekninen kehitys tekivät tuloaan perinteisten taloudellisen ja sosiaalisen turvallisuuden kysymysten rinnalle. Nykyinen puoluelaitos ei arvion mukaan ollut kyennyt vastaamaan haasteeseen. Luonnos mainitsi myös nuorison luokkasidonnaisuuden vähenemisen, ja se katsoi tiedotusvälineiden rakentavan yksilöllisiä identiteettejä ja lisäävän riippumattomuutta.⁴⁵⁴

SKDL:n liittoneuvosto kokoontui pohtimaan vaaleja vasta toukokuussa. Toimintasuunnitelma vuosiksi 1983–1984 kehotti yhdistyksiä selvittämään oman toiminta-alueensa ympäristöongelmat ja laatimaan ratkaisuesityksiä sekä saattamaan ne ihmisten tietoon. Tältä pohjalta oli määrä käynnistää kansalaistoimintaa.⁴⁵⁵ Toimintasuunnitelma oli reaktio vaaleissa koettuun yllätykseen. Tarkoitus oli siis tehdä ylhäältäpäin organisoimalla se, mitä vaihtoehtoliikkeet olivat tehneet aloittaen ruohonjuuritasolta.

Vihreitä ei mielletty kansandemokraattisessa julkisuudessa tasaveroiseksi parlamentaariseksi toimijaksi vuoden 1983 vaalien jälkeen, vaikka äänisiirtymä otettiin puolueen johdossa vakavasti. Lehdistössä vihreiden listojen heittäminen haaste huomioitiin lähinnä päivälehdissä. Vihreät olivat yhä ”vain” liike, joka kilpaili yhteiskunnan oppositioasemasta ja vaihtoehdon roolista, mutta edustuksellisen järjestelmän sisällä kansandemokraatit eivät katsoneet ilmiötä vaaralliseksi, mikä kertoo kansandemokraattien byrokraattis-rationaalinen ja edustuksellinen painotuksesta poliittisessa vaikuttamisessa. Kansandemokraatit kokivat kuitenkin julkisuudessa tarvetta selittää mennyttä ja tulevaa toimintaansa jälkimaterialististen arvojen mukaiseksi, eli jälkimaterialististen arvojen tulo politiikkaan huomioitiin nyt äänestyskäyttäytymiseen vaikuttavana tekijänä. Kansandemokraatit katsoivat kannattajiensa olevan alttiita omaksumaan jälkimaterialistisia arvoja. Äänien vihreille valumisen uhan todellisuus oli selvä, mutta uhan jatkuvuus oli kansandemokraateille epäselvä.

6.3. Kuntavaalit 1984

Eduskuntavaalien kokemuksista huolimatta kansandemokraatit suuntasivat seuraavana vuonna kuntavaaleihin perinteisin ajatuksin. Pääteemoja olivat kuntademokratian kehittäminen, kuntien itsenäisen päätösvallan ja taloudellisen pohjan vahvistaminen ilmeisesti peruspalvelujen turvaamisen

⁴⁵⁴ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 28.4.1983. Kokouspöytäkirja, liite 3. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁵⁵ Toimintasuunnitelma 1983–1984. SKDL, hallinnollinen jaosto, liittoneuvoston kokous 6.-7. 5 1983. SKDL, liittoneuvoston pöytäkirjat 1D, CC, Kansan Arkisto.

tärkeyden vuoksi. Perinteiset yleisdemokraattiset vaatimukset sekä vahva usko edustukselliseen demokratiaan nojaavaan kunnallispolitiikkaan nousivat kansandemokraattien kärjiksi.⁴⁵⁶

Kuitenkin ”kasvava kansalaisliikehdintä” kansandemokraattienkin ajamien asioiden puolesta antoi toivoa tulevaisuuteen.⁴⁵⁷ Vihreiden ja ”muiden vastaavien liikkeiden” haasteeseen voitiin parhaiten vastata nojaamalla kansandemokraattien omaan ideologiaan ja yhteiskunnan perusteista lähteviin katsomuksiin.⁴⁵⁸ Vaalityön johtoryhmä oli tutustunut monessa kokouksessaan porvarillisenkin lehdistön vaalispekulaatioihin, jotka ennustivat vihreille menestystä.⁴⁵⁹ Vihreiden tuoma äänisiirtymän uhka muuttuikin vaalien lähestyessä todellisemmaksi vaalityön johdolle. Jorma Hentilä katsoi äänien menettämisen tärkeysjärjestyksessä SDP:lle, SMP:lle ja vihreille jokseenkin väistämättömäksi, ja näki vihreille valuvat äänet reaktiona SKDL:n luutuneisuuteen ja sisäiseen tilaan kyllästymiselle. Naisehdokkaiden puuttuminen herätti paljon keskustelua vaalityön johdossa, ja tämä vaillinaisuus katsottiin todelliseksi ongelmaksi varmasti osittain vihreiden naisvaltaisuuden vuoksi.⁴⁶⁰

Jälkimaterialististen arvojen merkityksen totesi myös vaalityön johtoryhmän puheenjohtaja Taisto Terävä: toimeentuloturvan ylittävät, ”yleisinhimilliset” asiat tulivat hänen mukaansa yhä tärkeämmiksi ihmisille, mikä selitti vihreiden saamaa jalansijaa. Vihreiden liikkeiden ansio oli Terävän mukaan siinä, että ne virittivät ihmisissä ajatuksia ongelmista, joihin kansandemokraatit voisivat omalta ideologiselta pohjaltaan tarttua. Terävä korosti myös mahdollisuutta uudenlaisten koalitioiden muodostamiseen, vaikka vasemmistoenemmistön menettäminen joissain kunnissa juuri vihreiden vuoksi oli eräs huoli.⁴⁶¹ Kansandemokraattien vaalityön johto käsitteli vihreitä monilla nimillä. Se keskusteli välillä vihreistä, välillä kansanliikkeistä, jolla viitattiin selvästi vihreisiin liikkeiden parlamentaarisenä siipenä, välillä taas ”vihreistä liikkeistä”. Epäselvyys nimityksissä kuvastaa epävarmuutta tuntemattoman edessä. Kilpailija alkoi olla todellisempi, mutta otteen saaminen sen luonteesta oli haasteellista.

⁴⁵⁶ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 26.8.1983. Kokouspöytäkirja, liite 2, Suunnitelma SKDL:n valmistautumisesta v. 1984 kuntavaaleihin (alustava luonnos), SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁵⁷ Esim. SKDL:n vaalityön johtoryhmä 9.9.1983. Kokouspöytäkirja, liite 3, Suunnitelma SKDL:n valmistautumisesta v. 1984 kuntavaaleihin (luonnos 2), SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁵⁸ SKDL:n vaalivastaavien yhteiset neuvottelut, 25.11.1983. Pöytäkirja, numeroimaton liite, Piirien vaalivastaavien ja keskuksen vaalityöstä vastaavien neuvottelu 21.11.1983, SKDL, 1D1, Cb, Kansan Arkisto.

⁴⁵⁹ Esim. SKDL:n vaalityön johtoryhmä, 4.11.1983. Kokouspöytäkirja, liite 5 (lehtileikkeitä), SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁶⁰ SKDL:n vaalivastaavien yhteiset neuvottelut, 25.6.1984. Pöytäkirja, Piirien vaalivastaavien, kd. lehtien päätoimittajien ja keskuksen vaalityöelinten jäsenten neuvottelutilaisuus 14.6.1984, SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁶¹ SKDL:n vaalivastaavien yhteiset neuvottelut, 11.9.1984. Pöytäkirja, Piirien vaalivastaavien, kd. lehtien edustajien ja SKDL:n vaalityöelinten jäsenten neuvottelutilaisuus 5.9.1984, SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

Kansandemokraattinen lehdistö ei halunnut vaalien alla spekuloida SKDL:n äänten siirtymisellä minnekään, ei myöskään vihreille. Silti tärkeää oli pitää esillä kansandemokraattien vihreyttä ja vihreiden epäuskottavuutta ympäristökysymyksen politisoijana. Ympäristökysymyksen käsittely oli strateginen ja tietoinen vaalityön osa.⁴⁶² Kunnallispoliittisen asiakirjan luonnos polarisoi voimakkaasti yksityistä omistusoikeutta ja luonnonsuojelupyrkimyksiä ja vaati yhteiskunnalle voimakkaita ympäristönsuojelukeinoja.⁴⁶³

Lehdistö muisti kuitenkin kyseenalaistaa vihreitä. Vihreät olivat saamassa Tiedonantajan ja Kansan Uutisten mukaan epäilemättä paikkoja, mutta Tiedonantaja kyseenalaisti vihreiden vasemmistolaisuuden, koska Turussa he olivat lehden mukaan esittäneet, ettei kaupunki saisi rakentaa enää vuokra-asuntoja. Vihreiden vihreys oli toimittaja Kari Hongiston epäilyksen alla, koska hänen mukaansa vihreiden vaaliohjelman asiat olivat jo pitkään löytyneet kansandemokraattien ohjelmista. Kansan Uutiset kertoi pari päivää ennen vaaleja, että vihreäkin voi hyväksyä SDNL:n tavoitteet. Jutussa mainittiin SDNL:n puheenjohtaja Harri Moision epäluotettaviksi kutsumat ennusteet, joiden mukaan SKDL:n nuorten äänestäjien ääniä menisi vihreille. Näin haluttiin kiistää vihreiden erityisyys uuden politiikan edustajina, mutta onnistuttiin myös tuomaan esille vihreiden pelko. Tiedonantaja kirjoitti, että SDP olisi menettämässä ääniä Turussa vihreille, mutta kansandemokraattien kohdalla äänisiirtymää ei ennustettu. Niin enemmistö kuin vähemmistö katsoi vihreiden suurimmaksi puutteeksi selvän poliittisen suunnan puuttumisen eli sitoutumattomuuden oikeisto-vasemmisto - akselilla. Tästä huolimatta Tiedonantajan Hongisto asetti kansandemokraatit vihreiden kanssa vaihtoehdokseksi rintamaksi SDP:n ja Kokoomuksen hallinnolle.⁴⁶⁴

Kolme viikkoa ennen vaaleja Tiedonantaja asetti pääjutussaan hallituksen ja ympäristönsuojelun vastakkain ja korosti kommunistikansanedustajien vaatineen korotuksia ympäristönsuojelun määrärahoille, joita olisi saatavissa saastuttavalle teollisuudelle kohdistetuilla maksuilla. Myös Kansan Uutiset kritisoi hallitusta ja eduskuntaa ympäristönsuojelun laiminlyömisestä kertomalla kansanedustaja Pekka Leppäsen siviilihenkilönä tekemästä kantelusta Metsäliiton tehtaan päästöistä ja kantelun huonosta vastaanotosta. Ympäristönsuojelu kelpasi oppositiossa oleville kansandemokraateille tyypillisen hallituskritiikin välineeksi työttömyyden ja suurpääoman palvelun

⁴⁶² SKDL:n vaalivastaavien yhteiset neuvottelut, 25.6.1984, pöytäkirja, numeroimaton liite, Piirien vaalivastaavien, kd. lehtien päätoimittajien ja keskuksen vaalityöelinten jäsenten neuvottelutilaisuus 14.6.1984, SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁶³ SKDL:n vaalityön johtoryhmä 26.8.1983, kokouspöytäkirja, liite 2: Suunnitelma SKDL:n valmistautumisesta v. 1984 kuntavaaleihin (alustava luonnos), SKDL:n vaalityön johtoryhmä 14.10.1984. Kokouspöytäkirja, liite 6: SKDL:n kunnallispoliittinen asiakirja (luonnos 3), SKDL:n vaalityön johtoryhmä, SKDL, vaalijaosto, Kansan Arkisto.

⁴⁶⁴ Kari Hongisto: Turun kokoomus ja SDP huolissaan ”varmasta enemmistöstä”, Tiedonantaja, 27.9.1984, s. 12–13. Nuorisoliiton tavoitteet voi vihreäkin hyväksyä, Kansan Uutiset, 19.10.1984, s. 5. Vihreitä kysymyksiä, Kansan Uutiset, 20.10.1984, s. 24.

kritisoinnin ohella.⁴⁶⁵ 5. lokakuuta, kolme viikkoa ennen vaaleja Tiedonantajassa käsiteltiin laajasti kunnallisia ympäristöteemoja, kuten Kyläsaaren jätteidenpolttolaitosta, Kyröskosken vesivoimalan vaikutusta Kyrösjärveen ja teollisuuden vastuuta ympäristövahingoista yleensä sekä maakaasuputkia, joita kansandemokraatit ajoivat 1980-luvulla ympäristöystävällisenä vaihtoehtona hiilivoimalle. Myös Neuvostoliiton esimerkki jätteidenkäsittelyosaamisessa oli artikkelin aiheena.⁴⁶⁶

Vaihtoehtoliikkeistä ja vihreistä keskusteltiin jälleen Saksan vihreiden kautta niin Tiedonantajassa kuin Kansan Uutisissa.⁴⁶⁷ Tiedonantajan mielenkiinnon kohteena oli, ovatko vihreät Saksassa yhä osa monopolipääoman vastaista protestiliikettä.⁴⁶⁸

Opiskelijaliiton Soihtua kuntavaalit eivät juuri koskettaneet. Vaalien alla julkaistu vaaliteemainen pääkirjoitus tasapainotteli byrokraattis-rationaalisen valtion puolustamisen, perinteisten kansandemokraattisten teemojen kuten kunnallishallinnon, kunnallisten palvelujen ja kunnallisen työllisyyspolitiikan ja vihreiden edustaman ”uuden yhteiskunnallistumisen” kannattamisen välillä. Toisaalta palvelut ja hallinto oli oltava, mutta toisaalta ”uudessa yhteiskunnallistumisessa” oli tulevaisuuden keskeinen osa.⁴⁶⁹

Kansandemokraatit jatkoivat instituutiokeskeisellä linjalla kuntavaaleissa. Kansandemokraatit olettivat ympäristökysymyksen kiinnostavan äänestäjiä ja se oli otettavissa haltuun luokkasuhteisiin palauttamalla ja kansandemokraattien ympäristösuojelutekoja korostamalla. Ympäristön ja pääoman ristiriita hahmottui kunnallispolitiikankin kautta, mutta kansandemokraatit uskoivat saastuttamisen lopettamiseen sääntelyllä ja luonnonvarojen riittävän, jos vain suunniteltiin järkipäisesti.⁴⁷⁰ Kansandemokraatit esittivät siis yhteiskunnallista suunnittelua ratkaisuksi ympäristökysymykseen. Suunnittelu-usko oli kansandemokraateille ominaista. Kansandemokraateilta piti löytyä systeeminen ja valtiokeskeinen ratkaisu vihreiden politisoimiin asioihin, joita vihreät yrittivät ratkoa kansandemokraattien kritiikin mukaan yhden asian liikkeen keinoin ja epäyhteiskunnallisesti.

Erityisesti Kansan Uutiset vaati kuntavaalien alla ympäristödemokratiaa ja parannuksia ympäristöhallintoon.⁴⁷¹ Kansan Uutiset vaati kuntavaaliehdokas Matti Kuuselan äänellä ympäristölautakuntaa Tampereelle vihdoon perustettavaksi. Matti Kuusela halusi toimia ”erityisesti

⁴⁶⁵ Ympäristönsuojelu polkee paikoillaan, Tiedonantaja, 4.10.1984. ”Eivät viitsineet edes vastata”, Kansan Uutiset, 5.10.1984.

⁴⁶⁶ Tiedonantaja 5.10.1984. Pääkirjoitus on otsikoitu ”Ympäristö kärsii”.

⁴⁶⁷ Kansainvälinen kokemus opettaa: Kommunistiksi tullaan tiedon pohjalta, Tiedonantaja, 20.9.1984. Vihreät voittivat Ruhrilla, Kansan Uutiset, 2.10.1984.

⁴⁶⁸ Kansainvälinen kokemus opettaa: Kommunistiksi tullaan tiedon pohjalta, Tiedonantaja, 20.9.1984.

⁴⁶⁹ Itsehallinto ja kuntavaalit (pääkirjoitus), Soihtu, 2/1984.

⁴⁷⁰ Risto Uljas: Hallituksen talouspolitiikka ympäristövihamielisiä: Saastuttajat pantava taloudelliseen vastuuseen, Tiedonantaja, 19.10.1984.

⁴⁷¹ Ympäristöhallinto rempallaan: Kunnille lisää vastuuta – asukkaille sananvaltaa, Kansan Uutiset 6.9.1984.

ihmisen ja hänen ympäristönsä puolestapuhujana”. Kansandemokraatit halusivat institutionalisoida ympäristöpolitiikkaa kunnallisesti ja osoittaa kiinnostuksensa ympäristöstä huolehtimista kohtaan, mutta ympäristöstä huolehtiminen tapahtui kuitenkin ihmistä varten.⁴⁷² Pyrkimys oli samansuuntainen kuin Tiedonantajalla. Painopiste ympäristökysymyksessä oli ihmisen elinympäristön suojelussa.

Perinteiset kansandemokraattien aiheet, kuten pääoman valta, työttömyys, riittämättömät palkat ja maaseudun autioituminen muodostivat kuitenkin vaalien varsinaisen asialistan.⁴⁷³ Keskeiset vastakkainasettelut olivat hallituspuolueiden ja kansandemokraattien edustaman opposition välillä sekä kansandemokraattien sisällä enemmistön ja vähemmistön välillä.⁴⁷⁴ Ympäristökysymys kävi vaalien alle kuuluvan hallituspuolueiden kritiikin aseena⁴⁷⁵, mutta enemmistö ja vähemmistö eivät nokitelleet toisiaan sen avulla. Kansandemokraattinen lehdistö piti vihreitä hyvin vähän esillä suoraan, vaikka vihreiden edustama uhka ja heidän politisoimiensa kysymysten tärkeys olivat selviä. Liiallinen kriittisyys olisi paljastanut vihreiden pelon, eikä vihreiden edustamalle vaihtoehdolle haluttu antaa palstatilaa. Tarkoituksenmukaisempaa oli korostaa kansandemokraatteja vasemmistolaisen, kapitalismin kritiikistä lähtevän ympäristöpolitiikan tekijöinä.

6.4. Irrationaalinen protesti

Kansandemokraattien tappion kierre jatkui kuntavaaleissa 1984. Tulos, 13,15 prosenttia äänistä, oli SKDL:n historian heikoin lukuun ottamatta vuoden 1982 presidentinvaaleja. Vihreät listat saivat kolme prosenttia äänistä.⁴⁷⁶

Niin enemmistö kuin vähemmistö näki vaalit protestivaaleina. Protestikäyttäytymistä oli vihreiden äänestäminen ja kokonaan äänestämättä jättäminen. Kun vaalit käsiteltiin protestivaaleina, SKDL:n tappiota saattoi selittää äänestäjien poikkeuksellisen reaktion avulla ja laittaa toivo vastareaktioon.⁴⁷⁷

SKDL:n liittoneuvoston vaaliarvioinnoksen mukaan vaalien pääsuunta oli oikeistolaistuminen, mutta vihreiden menestys merkitsi tukea edistykselliselle yhteiskuntapolitiikalle. Liiton tila ja

⁴⁷² Ympäristölautakunnalla riittäisi töitä: ”Mansen saastuttajat pantava kuriin”, Kansan Uutiset, 2.10.1984. Myös SKDL:n liittohallituksen pöytäkirja 22.8.1984, liite 4, SKDL:n eduskuntaryhmän kahdeksan kohdan tavoiteohjelma, Kansan Arkisto.

⁴⁷³ Esim. Kolarissa joka neljäs on työtön, Tiedonantaja, 16.10.1984.

⁴⁷⁴ Esim. Äänestämään (pääkirjoitus), Tiedonantaja, 19.10.1984.

⁴⁷⁵ Risto Uljas: Hallituksen talouspolitiikka ympäristövihamielistä: Saastuttajat pantava taloudelliseen vastuuseen, Tiedonantaja, 19.10.1984.

⁴⁷⁶ Risto Repo: Nukkuva vasemmisto, herännyt oikeisto, Tiedonantaja 24.10.1984. Vihreille suurvoitto Helsingissä, Kansan Uutiset, 23.10.1984. Todellisuudessa vihreiden vaalivoitto oli suurempi, sillä vihreitä listoja ei ollut kaikissa kunnissa ja esimerkiksi Helsingissä vihreille meni 8,7 prosenttia äänistä, jolla he saivat seitsemän paikkaa.

⁴⁷⁷ SKDL menetti, vihreät etenivät ja SKDL:n vaalitulokset (pääkirjoitus), Tiedonantaja, 23.10.1984, Hajotus romahdutti SKDL:n, Tiedonantaja, 24.10.1984, Tulos (pääkirjoitus), Kansan Uutiset, 24.10.1984.

yhteiskunnalliset olosuhteet kansandemokraattien kannalta nähtiin huonoina. Vaikka kansandemokraatit kokivat yhteyttä vihreiden esillä pitämiin aiheisiin, elinkeino- ja väestörakenteen muutos, työläisidentiteetin heikentyminen ja korvautuminen kuluttajan identiteetillä sekä työväenliikkeen kulttuurisen perinteen merkityksen väheneminen nuorten joukoissa katsottiin syiksi kansandemokraattien huonoon menestykseen. Oikeastaan syy kannatuskehityksen heikentymiselle ei ollut vaaliarvioluonnoksen mukaan näissä rakenteellisissa ongelmissa, vaan kansandemokraattien kyvyttömyydessä reagoida niihin. Vaalianalyysi keskittyi vanhojen ongelmien pohdintaan. Vihreiden menestys pääsi lyhyeen positiivisten asioiden listaan.⁴⁷⁸

Kyvyttömyydelle käsitellä uutta maailmaa oli syynsä, ja vaaliarvioluonnoksen mukaan syyt olivat ennen muuta teoreettisen työn ja tutkimustoiminnan heikkoudessa. Heikkouksia oli esimerkiksi kyvyssä soveltaa uusimman marxilaisen tutkimuksen tuloksia politiikassa, teoreettisen sosialismin pohdinnan keskittymisessä kommunististen puolueiden kiistoihin ja kyvyttömyydessä hyödyntää kapitalismin kehitysvaihetta. Itseruoskinta keskittyi varsin perinteisiin aiheisiin, ja vihjasi, että kyky tarkastella uutta maailmaa löytyisi kehittämällä tutkimustoimintaa ja kapitalismin analyysia.⁴⁷⁹ Vaalityön johto koki ongelmaksi ideologisen kamppailun puutteen yhteiskunnassa, josta puoluerajat ylittävä vihreiden arvojen omaksuminen oli heidän mukaansa oire. Palvelujen yksityistämisen-/yhteiskunnallistamiskysymys ei ollut herättänyt kansandemokraattien toivomaa polarisoivaa keskustelua, ja ”kaikki puolueet esiintyivät hyvien asioiden puolesta, korostaen pehmeitä ja vihreitä arvoja.” Vihreiden arvojen mukaantulo siis myös epäpolitisoi ja laittoi taka-alalle perinteisiä kamppailuja, jotka olivat kansandemokraattien leipälaji.⁴⁸⁰

Kommunistin pääkirjoitus tulkitsi vaalituloksen ilmentävän äänioikeutettujen huomattavan osan tyytymättömyyttä politiikan tekotapaa ja sisältöä kohtaan. Kommunisti katsoi, että vaalitulos oli muistutus nimenomaan vasemmistolle. Näin Kommunisti jatkoi kansandemokraattien itseymmärrystä yhteiskunnan radikaalina siipenä ja puolueena, jota politiikkaan pettyneet nuoret olisivat äänestäneet, jos eivät olisi antaneet ääntään vihreille. Nuoret olivat tyytymättömiä, koska heiltä puuttui vaikutusmahdollisuudet ”kaikkien tunnustamien perusongelmien” eli työn, asunnon ja koulutuksen saamisen vaikeuden sekä ympäristöongelmien ratkaisemisessa. Vasemmisto oli menettänyt Kommunistin mukaan porvaripuolueita enemmän kannatustaan vaihtoehtoliikkeille, mikä oli osoitus siitä, että koko vasemmiston olisi ajettava ”määrätietoistemmin työväen arvomaailmaan perustuvia ratkaisuja”. Vaikka ongelma oli äänien valuminen vaihtoehtoliikkeille

⁴⁷⁸ SKDL:n liittoneuvoston kokousaineisto, 27.–28.10. 1984, hallinnollinen jaosto, SKDL, Kansan Arkisto.

⁴⁷⁹ SKDL:n liittoneuvoston kokousaineisto, 27.–28.10. 1984, hallinnollinen jaosto, SKDL, Kansan Arkisto.

⁴⁸⁰ SKDL:n vaalityön johtoryhmä, 9.11.1984, pöytäkirja, Yhteenveto vuoden 1984 kuntavaalityöstä (luonnos 2), numeroimaton liite, SKDL:n vaalityön johtoryhmä, vaalijaosto, SKDL, Kansan Arkisto.

politiikan asialistan ja tekotavan kritiikkinä, ratkaisu oli perinteisen politiikan terästämisessä ja ”työväen arvomaailman” paremmassa huomioimisessa.⁴⁸¹

Vaalien jälkeisenä päivänä Tiedonantaja nosti vihreiden vaalivoiton pääotsikkoonsa ja pääkirjoitukseen vihreiden tulon kunnanvaltuustoihin kuntavaalien näkyvimmäksi uudeksi piirteeksi, jonka merkitys ei kuitenkaan ollut verrattavissa kansandemokraattien tappion merkitykseen. Tiedonantaja analysoi kansandemokraattien vaalitappion syyksi puoluehajaannuksen ja puoluesodalle tyypillisesti enemmistön tekemän hajotuksen. Vihreiden menestystä Tiedonantaja käsitteli irrationaalisenä protestina, joka kohdistui oikeistolaistumiskehitykseen.⁴⁸²

Pääkirjoituksessaan Tiedonantaja linjasi, että puolueen ideologista ja poliittista työtä olisi terävöitettävä, eikä vihreiden tervehtiminen positiivisena uutena ilmiönä ole yksinomaan hyvä, koska se vie huomion todelliselta ongelmalta eli oikeistolaistumiselta ja kansandemokraattien linjan enemmistöläisyydeltä. Vaatimus puolueen linjan terävöittämisestä tarkoitti linjan muuttamista marxilais-leniniläiseksi. Näin Tiedonantaja yritti tehdä vihreiden menestyksestä aseiden enemmistöä vastaan.⁴⁸³

Protesti oli Tiedonantajan mukaan porvarillinen, eivätkä enemmistöjohtoiset kansandemokraatit olleet osanneet hyödyntää ihmisten tyytymättömyyttä. Taisto Sinisalo kokosi vihreiden menestyksen luonnetta Tiedonantajan haastattelussa:

”Kun se pääosin ilmentää tuollaista ei-proletaarista tyytymättömyyttä, jolla on ei-edistysellinen pohjavire, tulisi etsiä vastausta myös siihen, miksi se kantaa mukanaan tiettyä pettymystä työväenliikkeeseen.”⁴⁸⁴

Tiedonantaja julkaisi 6. 11. keskuskomitean jäsen Yrjö Hakasen laajan kansandemokraattien tilaa käsittelevän artikkelin, joka jatkoi ajatusta protestivaaleista. Hakanen käsitteli vihreiden etenemistä oman väliotsikkonsa alla muista puolueista poiketen.

Hakanen kritisoi työväenliikettä ja enemmistöläisiä kansandemokraatteja siitä, että yhteiskunnallinen protesti ja aktiivisuus olivat karkaamassa uusiin kansalaisliikkeisiin, joita vihreät edustivat. Tässä vähemmistö sai vihreiden menestyksestä aseiden puoluesodassa. Hakanen selitti vihreiden nousua sillä, että SKDL ei tarjonnut riittävän radikaalia vaihtoehtoa. Vihreiden menestys kertoi muutospaineista,

⁴⁸¹ Vasemmistoa voimistettava (pääkirjoitus), Kommunisti, 3/1984. Kommunisti ei käsitellyt päivänpolitiikkaa kuin lähinnä pääkirjoituksissa, eikä vaalituloksen tarkempi erittely kuulunut sen tontille.

⁴⁸² SKDL menetti, vihreät etenivät ja SKDL:n vaalitulokset (pääkirjoitus), Tiedonantaja, 23.10.1984. Hajotus romahdutti SKDL:n, Tiedonantaja, 24.10.1984. Vastapuolen tekemä hajotus oli sekä enemmistön että vähemmistön toisteleva perussyötös.

⁴⁸³ Vaalien tulos (pääkirjoitus), Tiedonantaja, 24.10.1984.

⁴⁸⁴ Näin ei voi jatkaa”, Tiedonantaja, 26.10.1984.

mutta ei osoittanut suuntaa muutokselle. Hakanen näki vihreät muutoshaluisena voimana, joka ei kuitenkaan osannut ilmaista tai ymmärtänyt systeemisen muutoksen tarvetta. Hakasen mukaan systeemiseen muutokseen, joka ratkaisisi vihreidenkin esiin nostamat ongelmat, tarvittiin kansandemokraattien vähemmistösiipeä ja marxismi-leninismiä. Hakanen kuitenkin vertasi vihreitä kansainvälisiin esikuviinsa, ja Suomen vihreiltä puuttui ”taisteluhenkistä oikeiston ja imperialismiin vastaisuutta”. Suhtautuminen uuteen poliittiseen voimaan oli pohjimmiltaan skeptinen, vaikka positiivinen. Hakaselle vihreät olivat oire ongelmasta, jonka ratkaisu oli kansandemokraattisella liikkeellä ja tarkemmin SKP:n vähemmistöllä.⁴⁸⁵

Vihreiden eteneminen myötätulessa sekä oikeisto-vasemmisto -akselin karttaminen eivät enää vuoden 1984 kuntavaalien jälkeen onnistuisi, Tiedonantaja kirjoitti. Se näki vaalitulosessa ”ituja muuhunkin kuin jatkuvaan oikeistolaistumiseen, jos niitä vain joku osaisi käyttää hyväksi.” Lehti ounasteli yhteistyömahdollisuuksia kansandemokraattien ja vihreiden välille.⁴⁸⁶ Tiedonantaja liitti vihreät selvästi enemmän vasemmistoon kuin oikeistoon, ja kirjoitti myös sosialidemokraattien menettäneen vihreille ääniä. Turun vaalitulosta kerranessa jutussa Tiedonantaja maalaili vihreillä vahvistettua vasemmistoa liittoumaksi valtuustoon, mutta toisaalta näki vihreät ja kansandemokraatit samassa kokoomuksen ja sosialidemokraattien vastaisessa oppositiorintamassa.⁴⁸⁷

Myös Kansan Uutiset katsoi vihreiden voiton syöneen kansandemokraattien kannatusta. Keskeinen vaalianalyysien aihe oli vasemmistoenemmistön säilyminen tai katoaminen, ja vihreitä ei laskettu Kansan Uutisissa vasemmistolaisiksi, vaan jaon ulkopuolelle. Porvareitakaan vihreät eivät Kansan Uutisten mukaan olleet. Kansan Uutiset noteerasi Tampereen vihreiden vasemmistolaisuuden, sillä mukana oli SKP:n vähemmistön jättänyt Satu Hassi.⁴⁸⁸ Vihreiden voitto ei tarkoittanut porvarivallan vahvistumista, vaan uutta epävarmuuden aikaa.⁴⁸⁹ Kansan Uutiset huomioi vihreiden menestyksen monessa jutussa.

Vihreiden voitto oli Kansan Uutisten pääkirjoituksen aihe pian vaalien jälkeen. Pääkirjoituksen mukaan vihreille menneet äänet olivat ”ainakin tilastollista” äänisiirtymää vasemmistolta oikeistolle. Näin vihreät nähtiin vasemmistomielisten potentiaalisten liittolaisten lisäksi uhkana. Kansandemokraattien vaalianalyseissa keskeinen oikeisto-vasemmisto -akselin pohdinta jyräsi aiemman yhteistyöarvuuttelun.

⁴⁸⁵ Yrjö Hakanen: Johtopäätösten aika työväenliikkeessä, Tiedonantaja 6.11.1984.

⁴⁸⁶ Risto Repo: Nukkuva vasemmisto, herännyt oikeisto, Tiedonantaja, 24.10.1984.

⁴⁸⁷ Turun vesi jäi haisemaan: Demarit oikealle, Kokoomus koveni, Tiedonantaja 25.10.1984.

⁴⁸⁸ Vaikea vaihe ei johtanut romahdukseen ja Vasemmisto menetti Hyvinkään, Vantaan ja Järvenpään, Kansan Uutiset, 23.10.1984. SMP ja SKP:n vähemmistö romahtivat Tampereella, Kansan Uutiset, 24.10.1984.

⁴⁸⁹ Erkki Kauppila: Tappio, joka tuntui miltei voitolta, Kansan Uutiset, 24.10.1984.

Kansan Uutiset katsoi, että työväenliike ei ole riittävästi huomioinut ympäristöongelmia, eikä ollut kyennyt ottamaan vastaan protestia, joka kanavoitui vihreiden ja sitoutumattomien kautta. Kansan Uutisten ratkaisuehdotus ongelmaan oli ristiriitainen. Toisaalta ei sopisi keskittyä parjaamaan vihreitä ja osoittelemaan heidän poliittisia ja ideologisia virheitään. Kansan Uutiset viittasi selvästi vähemmistön tapaan käsitellä vihreitä, sillä vähemmistöläiset olivat alttiita kritisoimaan vihreitä ideologiattomaksi yhden asian liikkeeksi. Kansandemokraattien vastaus vaihtoehdotliikkeiden haasteeseen oli kuitenkin työväenliikkeen oman ideologisen perustan kunniaa pitämässä ja uusien ongelmien ratkaisemisessa perustan avulla. Kansan Uutiset katsoi, ettei vihreitä sopinut kritisoida marxilaiselta pohjalta, mutta silti vihreiden esiin nostamat ongelmat olivat ratkaistavissa työväenliikkeen tarjoamalla kollektivismilla.⁴⁹⁰

7. Johtopäätökset

Vanhakantainen, riitelevä ja byrokraattinen SKDL tuli 1980-luvulle epävarmuuden tilassa. Uudet ulkoparlamentaariset voimat tekivät nousua kansandemokraattien maailmankuvaa ja työn ja pääoman ristiriitaa kyseenalaistavilla avauksilla. Tuotantovoimien ristiriita oli menettämässä voimaansa, eikä tulevasta ollut varmuutta. Työväenliikkeen erityisasema edistyksellisenä kollektiivisubjektina oli viimeistään 1980-luvulla mennyttä. Vaihtoehdotliikkeiden luoma ulkoinen paine, puoluehajaannuksen sisäinen paine, laskeva kannatus, luokka-, elinkeino- sekä alueellinen rakennemuutos tekivät välttämättömäksi puolueen yhteiskunnallisen roolin ruotimisen.

Kansandemokraattienkin politiikan pohjana olleen materialistisen jakovarakiistan taustaoletuksena olivat modernisaatio, edistys ja jatkuva talouskasvu eli jakovaran kasvu. Näitä mikään puolue tai merkittävä poliittinen toimija ei kiistänyt ennen 1960–1970-luvun taitteen ympäristöherätystä. Suomalainen, eikä mikään muukaan yhteiskunta ei ole vielääkään siirtynyt niukkenevien resurssien ajan politiikkaan, vaikka luonnontieteellinen argumentti vaihtoehdotliikkeiden 1980-luvun alussa vaatiman, laajan elämäntapamuutoksen puolesta on jatkuvasti vahvistunut.

Kansandemokraatit etsivät 1980-luvun alussa suhdettaan vaihtoehdotliikkeisiin yhteiskunnallisina muutosliikkeinä ja suhdettaan vaihtoehdotliikkeiden asettamiin jälkimaterialistisiin kysymyksiin. Etsintä oli vaikeaa, koska kansandemokraateilla itsellään oli oppositioliikkeen identiteetti suhteessa kapitalistiseen valtioon, ja vaihtoehdotliikkeet kyseenalaistivat yhteiskuntaa uudesta, yleisöä ja mediaa kiinnostavasta näkökulmasta, jonka ydin ei ollut kapitalismin ja sosialismin ristiriidassa. Vaihtoehdotliikkeet johdattivat kansandemokraatit kansandemokraattiseen liikkeen juurille.

⁴⁹⁰ Työväenliikkeen vastaus haasteeseen (pääkirjoitus), Kansan Uutiset, 26.10.1984.

Vaihtoehtoliikkeet haastoivat valtiollistumista ja byrokratisoitumista tuskastelevan, hyvin rahoitetun ja organisoidun, mutta tulevaisuutta pelkäävän ja jakaantuneen SKDL:n pohtimaan työväenpuolueiden juuria kansanliikkeinä ja ulkoparlamentaarisina, valtiona haastavina voimina.

Vaihtoehtoliikkeet kritisoivat hyvinvointivaltion hallintokoneistoa, joka tuli kaikille elämänaloille ja jota kansandemokraatit olivat olleet rakentamassa. Niin kansandemokraatit kuin vaihtoehtoliikkeet halusivat vapauttaa ihmisen – kansandemokraatit työläisen vapauttamalla työväenluokan kapitalismin ikeestä, vaihtoliikkeet taas yksilön valtion ja hallinnon pakkovallan alta, ja pakkovaltaa niiden näkökulmasta edusti myös 1980-luvun alun hyvinvointivaltio.

Kansandemokraatit haastoivat talouskasvuun nojaavaa politiikkaa kapitalismikriittisistä lähtökohdistaan. Vaihtoehtoliikkeet taas haastoivat myös talouskasvuun ja elintason kasvattamiseen perustuvan ajattelun. Talouskasvu oli kansandemokraateille erityisen hankala paikka, koska SKDL:n käytännön politiikka ja kapitalismille vaihtoehtoinen ideologia eli sosialismi perustui talouskasvulle ja luonnonvarojen hyödyntämiselle.

Jotkut harvat selkeästi kasvukriittiset kansandemokraatit puolue-eliitissä asti näkivät kasvuideologian vallitsevan kapitalistisen kulttuurin osana ja yhtyivät jälkimaterialistiseen kasvukritiikkiin. Kasvutalouden haastaminen oli johdonmukaista, koska haastaminen sopi kansandemokraattien järjestelmäkriittiseen oppositioasemaan. Kasvukritiikistä ei kuitenkaan muotoutunut todellista haastajaa kansandemokraattien politiikan peruslinjalle.

Vaikka kansandemokraatit pitivät esillä jälkimaterialistisia arvoja ja erityisesti ympäristökysymystä järjestön sisäisissä keskusteluissa ja lehdistössä, kansandemokraattien enemmistö piti perinteistä materialistista politiikkaa tärkeämpänä. Kasvukritiikki kyseenalaisti talouskasvun ja elintason kasvattamiseen ja jakamiseen perustuneen politiikan. Kansandemokraatit kuitenkin ammensivat kasvukritiikistä elementtejä länsimaisen kulutuskulttuurin kritiikkiinsä.

Ympäristökysymys oli vaihtoehtoliikkeiden keskeinen yhdistäjä ja politisoima aihe. Ympäristökysymyksen ratkaiseminen edellytti kansandemokraattien mukaan omistussuhteiden muuttamista. Siksi vaihtoehtoliikkeiden tarjoamat keinot eivät olleet kansandemokraattien mielestä riittäviä, ja ne olivat itse asiassa tarpeettomia: jos pääoman valta kumottaisiin, voitaisiin ympäristökysymyksen ratkaista. Ympäristökysymyksestä tuli lisäargumentti sosialismin puolesta.

Kansandemokraattien tapaa käsitellä ympäristökysymystä ideologiaansa sopivasti voi kutsua ympäristön ja pääoman ristiriidaksi. Ympäristön ja pääoman ristiriita läpileikkasi kansandemokraattien ympäristökeskustelua niin järjestöissä kuin lehdistössä. Ympäristön ja pääoman

ristiriita oli marxilais-leniniläisviritteinen tapa käsitellä ajankohtaista poliittista kysymystä. Pääoman ja luonnon ristiriidasta puhuminen oli samalla kansandemokraattien ideologian päivittämistä 1980-luvulle.

Ympäristökysymys oli ympäristöliikkeelle globaali kysymys. Kansandemokraateille ympäristöongelmat olivat paikallisia, mutta koska niistä keskusteltiin kapitalismiin liittyvinä rakenteellisina ongelmina, ympäristöongelmien kansainvälisyyskin oli esillä kapitalismin kansainvälisyyden vuoksi.

Ympäristöongelmaa ja saastumista saattoi käsitellä erilaisten välittömien ongelmien kautta. Päivälehdistö julkaisi tasaisesti uutisia paikallisista ympäristökriiseistä, kuntalaisten aktiivisuudesta ympäristöasioissa ja ympäristöliikkeistä Suomessa ja ulkomailla.

SKDL:ssä vaikutti 1980-luvun alussa uudistushenkinen kolmas linja, joka pyrki ylittämään osapuolijaon. Linkkiä kolmaslinjalaisuuden ja jälkimaterialististen teemojen välillä ei löytynyt sikäli, että jälkimaterialistiset teemat olisivat olleet kolmaslinjalaisten yksinoikeus. Kolmaslinjalaiset olivat usein aloitteentekijöitä jälkimaterialistisissa kysymyksissä, mutta ympäristökysymys ja vaihtoehtoliikkeiltä oppiminen esiintyivät muidenkin puheenvuoroissa ja myös paikallispoliitikkojen avauksissa. Keskeisiä jälkimaterialistisia aloitteentekijöitä olivat ympäristö- ja energiapoliittisten asioiden parissa työskennelleet Petteri Baer, Matti Hokkanen, Olli Saastamoinen, Yrjö Haila, ja puolue-eliitistä Kalevi Kivistö, Jorma Hentilä ja Jouko Kajanoja. Vaihtoehtoliikkeiden ja kansandemokraattien suhteesta erityisen kiinnostuneita olivat Kimmo Kevätsalo, Matti Hyvärinen ja vähemmistön puolelta vaihtoehtoliikkeitä kohtaan kriittinen Vesa Oittinen. Myös Esko-Juhani Tennilä kunnostautui Ounasjoki-kamppailussa, jossa jälkimaterialistiset ympäristötavoitteet ja materialistiset jokivarren asukkaiden perustoimentulokysymykset sekoittuivat.

Eduskuntavaalien 1983 alla kansandemokraattien joukkovoima oli mobilisoitu ympäristöarvojen puolesta käytyyn kamppailuun, jossa mukana oli luonnonsuojelijoita ja paikallisia. Luonnonarvoja puolustaessaan kansandemokraatit puolustivat samalla paikallistaloutta, omavaraisuuteen perustuvaa toimeentuloa ja ylipäättään jokivarren asukkaiden autonomiaa. Konflikti näyttäytyi ympäristökonfliktina ja oli sitä, mutta yhtä vahvasti vastakkain olivat keskus ja periferia sekä voimatalous ja jokivarren asukkaiden toimeentulo. Jos kyse ei olisi ollut myös toimeentulosta, ei Ounasjoki olisi välttämättä noussut niin keskeiseksi aiheeksi kansandemokraateille.

Ympäristöstä ja elämäntavan kestävydestä huolestuneiden, kasvukriittisten ”uusvasemmistolaisten” jälkimaterialistien vaikutteet olivat viime kädessä materialistiset – he olivat huolissaan elämän perusedellytysten säilymisestä, kun taas perinteinen vasemmisto ja oikeisto halusi parantaa

toissijaista materiaalista hyvinvointia ja kasvattaa elintasoja. Jälkimaterialistinen oli siis monelle kansandemokraatille materialistista. Tämä näkyi erityisesti esimerkiksi Ounasjoen puolustamiskamppailussa ja jälkimaterialistisia arvoja ymmärtäneiden kansandemokraattien perusteluissa, miksi luonnonresurssien niukkuus ja kasvukritiikki pitäisi ottaa vakavasti.

Mikä oli jälkimaterialististen aiheiden paikka ja miten merkittävänä yhteiskunnallisena voimana kansandemokraatit näkivät vaihtoehtoliikkeet ja vihreät? Vuoden 1983 eduskuntavaaleissa ja 1984 kuntavaaleissa ympäristöaiheet olivat kansandemokraateille tärkeä vaaliteema. Ympäristöä pidettiin esillä strategisista syistä ja äänien valumisen vihreille estämiseksi. Vihreitä ei pidetty aluksi uskottavana kilpailijana ainakaan julkisesti, mutta vihreät nähtiin yhtenä jälkitekollistuvan toimintaympäristön ilmiönä, joka toi epävakautta kansandemokraattien pelikentälle. Aineiston perusteella vaikuttaa, että ympäristöaiheet olivat monille kansandemokraateille aidosti tärkeitä, ja kansandemokraatit katsoivat yhteiskunnallisten vastakkainasettelujen toistuvan niissä.

Aiemman tutkimuksen mukaan hajoavan kansandemokraattisen liikkeen yksi ongelma oli vaikeus saada yhteys vaihtoehtoliikkeisiin. Kansandemokraatit tasapainottelivat turvallisen vanhan, mutta harvonevan ja mahdollisen uuden, mutta yhä muotonsa saamattoman kannattajakunnan välillä. Ennen kuin pitää hankalaa yhteyttä vaihtoehtoliikkeisiin ongelmana, kannattaa kysyä, oliko yhteyden saaminen vaihtoehtoliikkeisiin kansandemokraateille keskeinen tavoite. Tämän tutkimuksen perusteella kansandemokraatit tavoittelivat yhteyttä jälkimaterialistisiin vaihtoehtoliikkeisiin ja myöhemmin vihreisiin, mutta tavoite ei ollut useimmille kansandemokraateille yhtä tärkeä kuin esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen aktivoiminen, hallituspolitiikka tai perinteinen tulonjakopolitiikka. Kansandemokraatit asettelivat ammattiyhdistysliikkeelle ruohonjuuritason vaihtoehtoliikkeen roolia ammattiyhdistysliikkeen alkuajoista ammentaan, mutta yritys jäi tyngäksi. Syyt kansandemokraatit tunnustivat itsekkin: ammattiyhdistysliike ei kiinnostanut massoja tai nuoria ja se oli hierarkkinen, parlamentaarinen ja keskusjohtoinen. Keskeinen pyrkimys oli jollain tapaa integroida vaihtoehtoliikkeet kansandemokraattisen liikkeen osaksi, joko SKDL:ään tai sen liittolaiseksi. Alkuperäinen ajatus SKDL:stä kansanliikkeitä kokoavana liittona innoitti yhä kansandemokraatteja. Yhteyden saaminen vaihtoehtoliikkeisiin oli kansandemokraateille nimenomaan tulevaisuuskysymys.

Muita aiheen kannalta relevantteja asiakokonaisuuksia olisivat olleet muun muassa työväenluokan ja luokkaperustaisen maailmankuvan paikka 1980-luvun yhteiskunnassa, automaation aiheuttaman työttömyyden ja työn jakamisen kysymykset sekä niihin liittynyt kansalaispalkkakeskustelu ja keskustelu suoritusyhteiskunnasta sekä duaalitaloudesta, rauhanliike, erityisesti

kansandemokraattisen rauhanliikkeen ja niin lännen kuin Neuvostoliiton ydinaseita vastustaneen END-liikkeen suhde. Myöskään ympäristökysymyksen moninaisuus ei tule täysin käsitellyksi tässä, vaan esille nousevat lähinnä ekologisen yhteiskunnan mahdollisuus ja määritelmät sekä paikalliset ympäristöongelmat. Kansandemokraattisessa lehdistössä keskusteltiin esimerkiksi luonnonmukaisesta viljelystä, metsähoidosta ja ekologisemman luonnon hyödyntämisen työllisyysvaikutuksista.

Kansandemokraatit puhuivat vihreistä ja vaihtoehtoliikkeistä monilla käsitteillä. Moninaisuus kuvastaa vaikeutta määritellä ilmiötä ja sen paikkaa. Vielä vuoden 1984 kuntavaaleissakaan ei ollut selvää, mistä oli kysymys. Tätä selittää se, etteivät vihreät järjestäytyneet puolueeksi. Kasvavasti todelliselta uhalta vaikuttanut, erityisesti nuorten arvomaailman muutoksesta kertonut ilmiö oli entistä vaikeampi käsitellä, kun sillä ei ollut selkeää nimeä. Vihreistä ja vaihtoehtoliikkeistä tuli SKDL:lle haastaja, joka pakotti sitä piirun verran eteenpäin, mutta ei muuttanut puolueen perustaa.

Lähteet

Lehdistö:

Helsingin Sanomat 2.4.1984

Kansan Uutiset 1983–1984

Kommunisti 1983–1984

Soihtu 1983–1984

Tiedonantaja 1983–1984

Uusi Valta 1983–1984

Kansan arkisto, Helsinki:

Suomen Kansan demokraattisen liiton arkisto

Liittoneuvoston pöytäkirjat 1983–1984

Liittohallituksen pöytäkirjat 1983–1984

Ympäristötoimikunta 1983–1984

Vaalityön johtoryhmä 1983–1984

Suomen demokraattisen nuorisoliiton arkisto

Keskushallituksen pöytäkirjat 1983-1984

Suomen Kommunistisen puolueen arkisto

Keskuskomitean pöytäkirjat 1983–1983

Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat 1983–1984

Edustajakokouksen ohjelmatyöryhmän aineistot 1983–1984

Muistelmat ja muut

Aalto, Arvo, Elämäni miljoonat, WSOY, 1988.

Haavisto, Pekka (toim.), Tehtävä Napapiirillä – kadonnutta aatetta metsästävässä, Perusta, 1983.

Hirsch, Joachim, Turvavaltio, Vastapaino, Tampere, 1983.

Kajanoja, Jouko, Vallankumous ja 10 000 ääntä, 1985.

Kekkonen, Urho, Onko maallamme malttia vaurastua?

Klami, Hannu, Turun tauti - Kansanvallan kriisi suomalaisessa ympäristöpolitiikassa. Helsinki: WSOY, 1982.

Lenin, V. I., The Economic Content of Narodism and the Criticism of it in Mr. Struve's Book, Marxists Internet Archive, <http://www.marxistsfr.org/archive/lenin/works/1894/narodniks/index.htm>, luettu 8.11.2016.

Linkola, Pentti & Soininvaara, Osmo, Kirjeitä Linkolan ohjelmasta. Perusta, 1986.

Sinisalo, Taisto, Niin muuttuu maailma – muistikuvia ja mielipiteitä, Tammi, 1987.

Tutkimuskirjallisuus

Aatsinki, Ulla, Peltola Jarmo, Jarmo, Lampi, Mika, Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II. Tampere University Press, Tampere 2007.

Ahponen, Pirkkoliisa, Järvelä, Marja, Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen: tehdastyöläisten elämäntavan muutos, WSOY, Juva, 1983.

Alestalo, Matti, Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen, teoksessa Suomalaiset (toim. Valkonen et al.), WSOY, Porvoo, 1985.

Borg, Olavi, Vihreät – vihreä liike politiikassa, teoksessa Ympäristökysymys, toim. Rauno Sairinen ja Ilmo Massa, s. 180–193, Gaudeamus, Helsinki, 1991.

Borg Olavi ja Harisalo Risto, Vihreä politiikka, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia, 1988.

Borg, Olavi ja Paastela, Jukka, Communist participation in governmental coalitions: the case of Finland, Tampereen yliopisto 1985.

Borg, Sami, Pesonen, Pertti ja Sänkiaho Risto, Vaalikansan äänivalta, WSOY, 1993.

Brooks, Clem, Manza Jeff, Do changing values explain the New Politics? A Critical Assessment of The Postmaterialist Thesis, The Sociological Quarterly, vol 35, 4/1994, s. 541-570, 1994.

Carter, Neil, Greening the mainstream: party politics and the environment, Environmental politics 1/2013, s. 73-94. vol 22.

Carter, Neil, Party politicization of the environment in Britain, Party Politics, vol 12, 6/2006, s. 747-767.

Eriksson, Tor, Muuttuvat työmarkkinat, s. 113–128 teoksessa Riihinen, Olavi (toim.), Suomi 2017, Gummerus, Jyväskylä, 1990.

Haila, Yrjö ja Jokinen, Pekka, Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka? Vastapaino, 2001.

Hankonen, Johanna, Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta, Otatieto Oy & Gaudeamus, Tampere, 1994.

Hjerppe, Riitta, Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos. Suomen Pankin julkaisuja, kasvututkimuksia 13, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988.

Haikara, Kalevi, Isänmaan vasen laita: SKDL 30 vuotta piikkinä kansakunnan lihassa. Keuruu 1975.

Hoviseppä, Matti, Lehtonen, Hannu, Suomen kommunistisen puolueen sisäinen hajaannus vuosina 1966–1972, Turun yliopisto, valtio-opin pro gradu, 1982.

- Hyvärinen Matti**, Alussa oli liike - Tutkimus yhteiskunnallisten liikkeiden mahdollisuudesta Vastapaino, 1985.
- Hyvärinen, Matti, Paastela, Jukka**, The Finnish Communist Party: the failure of attempts to modernize a C. P. Tampereen yliopisto, 1985.
- Hyvärinen Matti**, Viimeiset taistot, Vastapaino, Tampere, 1994.
- Häikiö, Matti**, Suomen lähihistoria, Helsingin yliopisto, 1991.
- Inglehart, Ronald**, The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies', American Political Science Review, nro 4, s. 991–1017, 1971.
- Inglehart, Ronald**, The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977.
- Inglehart, Ronald**, Culture Shift in Advanced Industrial Society, Princeton University Press, 1990.
- Inglehart, Ronald**, Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. West European Politics, nro 1-2, s. 130–136, 2008.
- Jalonen, Markku**, Vihreät valtuutetut, teoksessa Vihreä politiikka, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia, 1988.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo**, Suomalainen yhteiskunta, WSOY, 2002.
- Järvikoski, Timo**, Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa, teoksessa Ympäristökysymys, toim. Rauno Sairinen ja Ilmo Massa, s. 162–179, Gaudeamus, Helsinki, 1991.
- Karisto, Antti, Takala, Pentti ja Haapola, Ilkka**, Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka, WSOY, Juva, 1984.
- Kitschelt, Herbert**, Left-libertarian parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems, World politics, 2/1988, s. 184-234, vol. 40.
- Konttinen, Esa**, Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa, teoksessa Uudet ja vanhat liikkeet (toim. Ilmonen ja Siisiäinen), Vastapaino, 1998.
- Konttinen, Esa**, Kansalaisyhteiskunta ja kollektiivisen toiminnan koordinaatit – tarkastelussa ympäristöliike, teoksessa Talonpoikaisuuden ja post-sosialismin jäljillä – Todellisuuksia tutkimassa Ilkka Alasen seurassa, 2012, Tampere. Verkkojulkaisu, luettu 15.5.2015, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/39896/978-951-39-4823-8.pdf?sequence=1>
- Kortteinen, Matti**, Lähiö – tutkimus elämäntapojen muutoksesta, Otava, Keuruu, 1982.
- Kortteinen, Matti**, Hallittu rakennemuutos?, Hakapaino Oy, Helsinki, 1988.
- Kortteinen, Matti**, Kohti informaatioyhteiskuntaako, s. 191–208 teoksessa Riihinen, Olavi (toim.), Suomi 2017, Gummerus, Jyväskylä, 1990.
- Kuusi, Pekka**, 60-luvun sosiaalipolitiikka, WSOY, Porvoo, 1961.
- Leppänen, Veli-Pekka**, Kivääri vai äänestyslippu, Edita, Helsinki, 1999.

- Leskinen, Juha**, ”Vihreää vai punaista” – Tampereen vasemmiston osallistuminen paikalliseen ympäristökeskusteluun 1950-luvulta 1990-luvulle, Suomen historian pro gradu, Tampereen yliopisto, 2008.
- Liukkonen, Antti**, Aatteesta arvoihin Yleispuoluekehitys ja ympäristöpolitiikan jakautuminen oikeisto-vasemmisto – akselilla, valtio-opin pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2010.
- Maslow, Abraham**, Motivation and personality, Harper & Row, New York, 1970. http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/Motivation_and_Personality-Maslow.pdf, luettu 17.3.2016.
- Massa, Ilmo**, Ihminen ja Lapin luonto – Lapin luonnonkäytön historiaa, Suomen antropologinen seura, 1983.
- Massa, Ilmo**, Pohjoinen luonnonvalloitus - Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa, Gaudeamus, 1994.
- Metsämäki, Mikko, Nisula, Petteri**, Aktivistit – suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina, Edita Publishing, Helsinki, 2006.
- Mickelsson, Rauli A**, Puoluekentän radikaalin laidan muutos 1980-luvulla – Vihreän liikkeen ja Vasemmistoliiton järjestäytymiskeskustelujen tarkastelua, pro gradu, Turun yliopisto, 1991.
- Mickelsson, Rauli B**, Puoluekuvan muutos yhteiskunnan radikaalilla laidalla 1980-luvulla – Vihreiden ja Vasemmistoliiton järjestäytymiskeskustelujen tarkastelua – selvitys Vasemmistoliitolle, julkaisematon, 1991.
- Mickelsson, Rauli**, Suomen puolueet – historia, muutos ja nykypäivä, Vastapaino, Tampere, 2007.
- Mickelsson, Rauli**, Suomen puolueet – vapauden ajasta maailmantuskaan, Vastapaino, Tampere, 2015.
- Mäki-Kulmala, Heikki**, Oman uhmansa vanki - Seppo Toiviaisesta ja hänen maailmastaan, Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen julkaisusarja, 2007.
- Nienstedt, Sirje**, Ympäristöpolitiikan alku: ympäristönsuojelun tulo Suomen valtakunnalliseen politiikkaan 1960- ja 1970- luvun vaihteessa, Turun yliopiston poliittisen historian laitos, 1997.
- Paastela, Jukka**, Finland’s new social movements, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia, Tampereen yliopisto, 1987.
- Paastela, Jukka**, The Finnish Communist Party in The Finnish Political System 1963–1982, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia, Tampereen yliopisto, 1991.
- Parkin, Sara**, Life and Death of Petra Kelly, Pandora, 1994.
- Peltola, Jarmo, Suodenjoki, Sami**, Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitansa. Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla I. Tampere University Press, Tampere 2007.
- Puohiniemi, Martti**, Suomalaisten arvot ja tulevaisuus, Valtioneuvoston kanslia/Tilastokeskus, Helsinki, 1993.
- Raumolin, Jussi**, Duaalitalouden teoria, työttömyyden ongelma ja Suomen talouden kehitys, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/1981,

<http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak1981/KAK11981.pdf>, luettu 1.4.2016.

Remes, Tanja, Sohlstén, Jemina, Edellä! – Vihreä liitto 20 vuotta, Vihreä sivistysliitto, Helsinki, 2008.

Rentola, Kimmo, Kommunismien kahdeksan kohorttia. Teoksessa Ajankohta: Poliittisen historian vuosikirja 1992, toim. Mikko Majander, s. 74–102. Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Tutkijaliitto, Helsinki 1992.

Rentola, Kimmo, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945, WSOY, 1994.

Rohrschneider, Robert, New Party versus Old Left Realignment: Environmental Attitudes, Party policies, and Partisan Affiliations in Four West European Countries, *The Journal of politics*, s. 682–701, 3/1993, vol. 55.

Roos, J. P., Elämäntapaa etsimässä, Tutkijaliiton julkaisusarja, Helsinki, 1985.

Roos, J. P., Suomalainen elämä - Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista, SKS, Hämeenlinna, 1987.

Roos, J. P., Suomalaisen elämäntavan muutokset, s. 478–494, teoksessa Riihinen, Olavi (toim.), Suomi 2017, Gummerus, Jyväskylä, 1990.

Ruostetsaari, Ilkka, Puolueet ja energiapolitiikka, Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitos, 1988.

Saarela, Tauno, Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923, KSL, 1996.

Salo, Marja-Leena, Kahleissa Kojjärvellä, Edita Publishing, 2009.

Siisiäinen, Martti, Suomalainen protesti ja yhdistykset, Tutkijaliitto, Jyväskylä, 1990.

Siisiäinen, Martti, Vihreän politiikan ulottuvuuksia, *Politiikka* 3/1985, s. 204–218, Valtiotieteellinen yhdistys, 1985.

Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet, Tilastokeskus, luettu, 8.1.2015.
<http://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>

Telkänranta, Helena, Laulujoutsenen perintö – suomalaisen ympäristöliikkeen taival, WSOY, 2008.

Tommila A: Tommila, Päiviö, Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle, Suomen lehdistön historia. 3, Kustannuskiila, Gummerus, 1988.

Tommila B: Tommila, Päiviö, Hakuteos Aamulehti-Kotka Nyheter, Suomen lehdistön historia. 5, Kustannuskiila, Gummerus, 1988.

Tommila C: Tommila, Päiviö Hakuteos Savonlinna-Övermarks Tidning, Suomen lehdistön historia. 7, Kustannuskiila, Gummerus, 1988.

Vartiainen, Vesa, Haalarimiehet ja valkokaulustyöläiset, pro gradu, Tampereen yliopisto, 2006.

Weiner, Douglas, The Predatory Tribute-taking State: A Framework for Understanding Russian Environmental History, *The Environment and World History*, toim. Burke ja Pomeranz, s. 276-315, University of California Press, Berkeley, 2009.

Zilliacus Kim, “New Politics” Finland: The Greens and the Left Wing in the 1990s, *West European Politics*, nro 1, s. 27-54, 2001.

Zilliacus Kim, *Finländsk kommunism I ljuset av väljarstödet 1945–1991*, Suomen tiedeseura, 1995.